

Titel: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 8

Citation: "Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 8", i *Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 8*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_008-shoot-d1e537.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 8

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Philopolts eller Borgernes Ven om Kiøbstæderne

Kiøbenhavn 1771. Trykt og faaes tilkiøbs hos August Friderich Stein, boendes i Skidenstrærdet.

2
3

Med megen Fornøyelse har jeg læst Philodani Afhandling, hvis nette Tanker, nyttige Forslag, og sindige Udtrykke til at giendrive Philopatrias elændige Projecter, fortiene af alle at roses og elskes. Selv var jeg nær bleven forvoven i Erindring af Poetens Ord: Si Natura negat

facit Indignatio Verum: men det var vel Philodanus forekom mig! Ved Samtale med gode Venner om førstbemeldte Afhandling, jeg meener Philodani, blev jeg ombedet at lade

4

nogle oeconomiske, og paa Erfarenhed grundede Tanker komme for Lyset: Jeg undskyldte mig, dog min forebragte Undskyldning maatte ikke gielde, min Ufuldkommenhed ikke ansees; jeg fik til Svar, og dermed maatte lade mig Nøye: At det var nok at skrive som jeg kunde, om ikke som jeg ønskede. Denne mine Venners Anmodning og Kierlighed til mit Fæderneland, befaler mig da at tage Pennen, og siden jeg just i Kiøbstæden har henbragt mod fyrgetyve Aar af min Leve-Tid, saa besluttede jeg at melde noget om Kiøbstæderne i de Danske Provintser.

Det er alle en bekiendt Sandhed: At Bonde- og Borgerstanden ere de tvende nærende Classer, og Hoved-Kilderne, hvorfra Fædernelandets Vel- eller Veestand har sin første Oprindelse, at Begges enten bedre eller slettere Vilkaar bestemme Skiebnen for det gandske, og har en virksom Indflydelse i enhver af Statens Lemmer fra Hytten indtil Thronen; saa snart de ommeldte ringere Clas-

5

ser paa nogen Maade forhindres i deres Ses drift og Næring, saa udeblive og de Fordeele som Landet skulle vente af deres Flor og Virksomhed, hæves derimod disse Hindringer ved gode og Viise Indretninger til deres Nærings Udbredelse, saa vinder Fædernelandet, og dette bliver en vis Grund til dets Borgerlige Velfærd. Slige Betragtninger har upaatvilelig givet os mange oeconomiske Skrifter, af hvilke de fleste, saavidt mig er bekiendt, har mere haft Bondens end Borgerens Tarv til øyemerke, nagtet denne i Forhold mod hiin er sikkert mere ynkværdig. Men har den fattige, og under mange Byrder Udmattede Borger, skjønt længe og forgieves ventet paa lykkelige Forandringer til sin Oprejsning, saa synes denne Tids-Alder endnu at ville oplive den ulmende Gnist af hans Forhaabning, i det saa mange velsindede Patrioter skrive for Fædernelandet *), og vor allernaadigste Konge har den beste Billie

*) Jeg meener ikke Philopatrias eller Piecer omtrent af lige Beskaffenhed.

6

til at udføre sit udvalgte Tænke-Sprog ved de viseste Foranstaltninger til almindelig Velgaaende; dette vil forævige Hans Navn og Regiering iblant de sildigste Efterkommere, hvilke fornemlig vil høste moedne og fuldkomne Frugter af de i vore Tider, ved vor Syvende Christians Viisdom og Omhue, anlagte Forbedringer.

Thi bliver det en Pligt at nytte vor Betænkning i saa vigtige Begivenheder, at tale, nu der mage tales, da vi vide, at Sandhedens Udbredelse behager Kongen; den maa siges uden Undseelse, den kand siges uden befrygtende Fare, det elskes og antages, hvad som er antageligt; Og efterdi ikke Monarken selv, ikke hans Hofmænd, men vi, som jævnlig har at skaffe med Bonde og Borger, som komme til dem, og tale med dem, kand bedre kiende deres Beleyligheder, saa paaligger det os at aabenbare de Udveye vi kand eragte tienligst til deres Understøttelse, og derefter at overlade det til Monarkens

7

Velbehag, at bedømme de anbragte Forslag, og hvormeget der af samme kand antages eller forkastes.

Har da Bondestandens Fremtarv i Særdeleshed været andres Øyemaal i deres Skrifter, saa bliver mit, Borgerens og Kiøbstædens; Jeg vilde ønske: At de mere Indsigtsfulde Patrioter udførte det begyndte! og er imidlertid forsikret: At saa lidet jeg i dette Skrift har gjort mig mistænkelig for Egennytte, eller yttret Misundelse over nogen af mine Landsmænd, saa høyt vil de Veltænkende retfærdiggjøre mig, om jeg derfor beskyldes, og Derhos tilstaae: At disse mine Tanker indeholde oprigtige Sandheder, og muelige Anlæg, om end noget vidt bedre udsindes, til Kiøbstædernes Opkomst og Fædernelandets Beste.

Til den Ende maae jeg i Forveyen melde noget:

8

1. Om Kiøbstædernes forrige Flor og nærværende Armod.

Det var ikke sælsom, for omtrent 20 Aar eller noget derover, at forefinde nogle i enhver Kiøbstæd, som med god Grund kunde kaldes formuende: Man saae iblant Haandverks-Mesterne adskillige, som foruden dette at de formaaede at udrede de aarlige Byens Skatter, kunde tilkiøbe sig en Qvantitet af behøvende Vahre til at drive deres Professioner, og tillige vare Eyere af deres iboende Huse, uden Penge-Laan og Pante-Forskrivning. Man fandt i hver Kiøbstæd nogle velhavende og rige Kiøbmænd, hvis Handling var ret betydelig, hvis Oplag af Tømmer og andre til Bonde og Landmand afsætlige Vahre, var en Capital af nogle tusinde Rixdaler, hvor desuden altid var en anseelig Summa ved Haanden til deres Handlings Fortsettelse, og hvor en fattig Borger, naar han var i Knibe for Penge, kunde faae en Nød- og Hielpe-Skilling, som igjen med Ar-

9

beyde eller andet Vederlag erstattede Kiøbmanden, og ved sligt et Forskud blev snart i Stand til at hielpe sig selv og andre Trængende.

Men hvor er nu Kiøbstædernes forrige Flor og Velstand? har denne ikke ligesom taget sig Vinger og er bleven usynlig? hvor findes nu slige formuende Kiøbmænd og Haand: verks Mestere? har ikke Armod, som et herskende Onde udvidet sine Grændser? Har denne ikke i sær taget Overhaand i Kiøbstæderne, og givet enhver som drager didhen, og allene beseer deres Tilstand, billigste Anledning til denne Tanke: At Armod der har taget Boelig og Borgerskab.

Lad os ikkun betragte de mange Gaarde og Huse, som findes ledige og øde, som forfalde fordi ingen beboer dem, som falbydes, men ingen vil kiøbe dem; Den Prioriterede seer sig ikke sikker nok med et Pant, som ikke er i Værdie i vore Tider, opsiges

10

Derfore sine Penge; naar Capitalen ikke kand komme ud, hvilket er sædvanligt, saa borttager han Borgerens Boe og Effecter tillige med Huset, og dermed er den Borger ødelagt. Dennes aarlige Skatter maae da legges paa de andre, og selv bliver han med Kone og Børn, Byens daglige Tiggere og bestandige Byrde.

Lad os engang see, hvor almindeligt det er nu omstunder at høre om Opbud, Udpantning, Auktioner, Arv og Gields Fragaaeelse med videre, som Protokollerne udvise; Er dette Tegn til Velstand? Jeg meener, intet mere behøves til Bestyrkelse paa den Sandhed: At Kiøbstæderne ere i yderlig Armod, hvor den 4de Deel af Gaarde og Huse er øde og uden Beboere, den anden 4de Deel er Baraqver for Cavalleriet, og det øvrige beboes ikkun af Borgere.

Dog hvad gavner at sige det, som mange vide, og ikkun saa eller maaskee ingen

11

vil tvivle om? men dette bliver Hoved-Sagen, at udfinde Midler til Stædernes Opkomst, ikke saadanne, som ere byggede paa Gisninger eller blotte Formodninger, uden Hensigt til det, som med Føye kand indvindes og gjør Gisningen urigtig, ja vel umuelig; men saadanne som have faste Grunde, som ere billige enfoldige og muelige; saadanne, hvor intet afgaaer Kongen i sine Indtægter, og hvorved ikke nogen uden for Kiøbstæden eller i Staten fornærmes. Disse meener jeg dog nogenlunde at kunde udfindes, saasnart vi undersøge Aarsagerne til Kiøbstædernes Armod, bliver det ikkun først mueligt ret at kiende, og derefter at forebygge det, som forvolder Borgerens Armod; der bliver da ingen Umuelighed at befordre hans Velstand. Men efterår jeg saa vidt har viist den Forskiel der er paa Kiøbstædernes forrige og nu værende Tilstand. Jeg har beviist, at Stæderne ere forarmede, begiver jeg mig videre til at undersøge;

12

II. De oprindelige Aarsager til Kiøbstædernes Armod.

Her taler jeg ikke om enkelte Personer, men om en heel Stand, ikke om een Kiøbstæd, men om mange, og

om de fleste Kiøbstæder i de danske Provintser. At een eller anden Familie af private Folk som opholder sig i Stæderne, kand have Midler enten ved Arv eller anden saadan Leylighed, det vedkommer ikke Borgerskabet, det gjør ikke min Sætning urigtig, at Kiøbstæderne ere forarmede; og ligesaa lidet kan den Overdaadighed, Ladhed og Uforsigtighed, som ruinerer een eller maaskee to Borgere, ansees som Aarsagen til en Skiebne der trykker det gandske Borgerskab; Jeg lader det gieide for Een eller To, men hvorfor ere de tarvelige, flittige, forsigtige og ædruelige Borgere ogsaa fattige? Monne ikke de Besværligheder, som møde en Stand i Almindelighed, maae have andre Grunde end saadanne som allene ere Følger af een eller faae Personers Uordent-

13

lighed? Saa længe vi have Beviser paa Uligheden i deres Forhold, maae de oprindelige Aarsager til Kiøbstædernes Armod være langt andre, og mere søges uden for Stæderne end i Stæderne; Disse finde vi:

I) I den Fornærmelse, som skeer Borgerne i deres Privilegier, hvormed de allernaadigste Konger fra de ældste Tider, have benaadet Kiøbstæderne til Næring og Ophold. Bemeldte Privilegier ere endnu de samme i deres væsentlige Indhold, men Fordeelen deraf er ikkun som en Skygge at ligne mod de forløbne Tider. De have dem, men ikke den tilbørlige Nytte af dem; kand ikke forsvare dem, ikke beholde dem uforkrænked; thi adskillige uberettigede Personer drive borgerlig Næring, dog de ikke ere Borgere; de handle mere end Kiøbmændene, men boe ikke i Kiøbstæderne eller betale det mindste af det man kalder borgerlige onera: ved slige Indgreb ruineres Borgeren, og Brødet rives ham af Hænderne.

14

a) Skeer det aabenbare og uden Paatale, at omløbende Jøder og andre, fornemmelig Valbye-Kræmmere streife Landet omkring, og opkøbe hvad som forefindes af Høns, Ænder, Fiær, Skind, Smør og deslige; Men allermeest drive de rige Bønder paa Landet den skadeligste Landprang, de kiøbe og oplegge paa deres Lofter, den fattige Bondes Korn-Vahre, ja endog Fæ-Huder og andet, alt for at forhøye Priserne paa hvad Landmanden burde falbyde paa Kiøbstædernes Torve.

b) Det skeer at Snigehandlere indfinde sig ved visse beleylige Udhavne for at losse og lade, hvor ingen Tollstæd er eller bør være, saa at Bønder og andre Folk paa Landet, i de Egne som handle med dem, kiøbe intet i Kiøbstæderne, kand derimod falbyde Vahre som ingen Kiøbmand har eller bør have, hvorved Kongens Told paa skammeligste Maade besviges, og ved samme Leylighed forderves Borgerens Næring.

15

c) Det skeer at Borgeren fornærmes ved Bondens Brændeviins-Brænderie, hvilket er et Bahne-Saar for Kiøbstæderne, hvor ligefuldt maae betales den bestemte Coufumtions Afgift, og hvoraf fleere fordervelige Følger have deres Udspring til Borgernes ødeleggelse. At nogle tusinde Tønder Korn blive uddampede ved Bondens Brændeviins-Verk, at Kornets Tilførsel formindskes, at det stiger til høyeste Priser, at Borgeren som betaler Consumtion sælger intet Brændeviin, er det ikke alt af Vigtighed? Bonden derimod faaer sin Portion i sit eget Huus til Overflødighed, og mange desformedelst, siden de have Drikke-Vahrene saa nær ved Haanden, blive forarmede Drukkenbolte.

Man vilde vel indvende, at Borgeren kand paaanke sligt ulovligt Brænderie i Kraft af Lovene, det har saavidt sin Rigtighed, Tak være Kongen! hvis Hensigt og Anordning er faderlig; Men Umuligheden forbyder Borgeren at haandhæve sine Rettighe-

16

der, han kand ikke altid have de fornødne Beviser, ikke staae sig imod Procuratorers Formaliteter, ikke udholde bekostelig Tingfærd med en rig Proprietair, som antager sig Bonden, mod hvis Pung en fattig Borger kuns lidet formaaer sig, og til hvad Nytte ville det være, at formeene en Bonde det, som alle de andre forøve uden Undseelse? Af tvende onde Ting maae udvælges det mindste, hellere maae Borgeren tie til den første Skabe, end søge sin Ret med megen Bekostning, og efter Omstændighederne med Velfærds Spilde.

2) Finde vi Aarsagerne til Kiøbstædernes Armod i det, nogle Proprietairer, jeg siger ikke alle, forbyde Bønderne paa deres Landsgods at føre deres Korn til Kiøbstæderne, der at sælge det mindste, men det Korn som Bonden kand afhænde, skal bringes til Herregaarden, afskrives i Bondens Skatter, og Resten betales ham af Husbonden efter en sluttet Accord, hvorvidt dette kand være til Bondens Fordeel er mig forborgen, men dette veed jeg;

17

At Borgeren sulter ved den Handel; thi hverken Kiøbmand eller Haandverksmand kand bekomme een Tønde Korn af de Landgodser, saa at Mangel paa Brød og andre Levnets-Midler trykker den fattige Kiøbstædmand; Næringen aftager, Kiøbmændene fallerer, hvis Bøger findes opfyldte med udborgede Vahre til Bonden, for

hvilke Bonden ey kand erstatte ham, siden han ikke er raadig over sine Korns Vahre, og naar da den Gield saaledes har henstaaet Tid efter anden, kommer det i Forglemmelse, ja det, hvortil Bonden synes i Begyndelsen at være halv tvungen, bliver omsider anseet som en Helte-Gierning at bedrage Kiøbmanden, ligesom nogle Jøder holde det for en Lykke at besvige de Christne.

Om denne ulovlige Handel har Philodanus med syndige Ord givet sine Tanker i Afhandlingens 1ste Hefte pag. 59.

3) Bliver det en Aarsag til Kiøbstædernes Armod, at den allernaadigst paabudne

18

Consumption ikke er lignet og deelt paa Bor» gerskabet, eller efter alle Indbyggernes Bedrift og Næring, men stiger og falder ved hver 3die Aars Auktion, ligesom dertil kand findes Liebhavere, eller Kiøbstæden kand have Misundere, dog denne Summa til Majestætens Casse kunde paa anden Maade langt taaleligere udbringes af Stæderne, hvorom jeg siden vil give mine Tanker.

Her vil jeg allene melde om det, som er en skiult Hemmelighed for det Kongel. Rente-Kammerets Høyforordnede; At der paa den Tid, naar Kiøbstædernes Consumption skal opbydes, indfinde sig visse Landets Blod-Igler, som i Forveyen see sig forsynede med en vederhæftig Mands Caution, og derefter underrettede om hvo eller Hvem der fra den eller den Kiøbstæd agter, enten paa egen eller Byens Vegne, at have Consumptionen; naar de herom haver Oplysning, saa forevise de deres ommeldte Lomme-Brev og Caution, begynde derpaa at accordere enten om 100 eller 200 Rdlr.,

19

ligesom Kiøbstæden er stor og Folkelig, alt for ikke at gjøre Overbud; thi i Mangel af den begierte Donceur true de at spende Buen til det høieste, de have da ved Haanden et Papir og Blyant eller andre Skrive-Redskaber, at tage Vedkommendes Forskrivning for den accorderede Summa paa staaende Øyeblik; undertiden kommer en anden og vil have ligesaa meget; ja det er skeet, at den 3die har meldt sig, og i det mindste faaet 50 Rdlr., og saaledes drives en syndig og strafværdig Ager til de forarmede Kiøbstæders Undergang; der sigtes ikke til noget Bud paa Consumptionen for Hans Majestæts Interesse, men for egen Vinding og skammelige Fordeel, og da Consumptions-Forpagteren saaledes maae kiøbe disse Bedragere fra sig, søger han dog i Tiden at faae dette sit Udlæg betalt, ikke heller modtager han Consumptionen i anden Henseende end deraf at ville profiteere noget, og hvorfra skal dette komme? Hvem skal betale det? det skal den arme Borger, og hver Indvaaner

20

maae undgjelde det, og betale indtil den ældste Skiærv.

4) Er Handelens al for snevre Grændser en virkelig Aarsag til Kiøbstædernes Armod; Af de Vahre som kand udføres af vore Lands Producter, har jeg viist hvor ringe den Qvantitet er, som kommer til Kiøbstæderne, neppe til Fornødenhed og Livets Ophold for Indvaanerne, mindre til at udskebnes og indbringe Penge; thi saa længe Landmanden anlegger Korn-Magazin, deels visse Jordegods-Eyere, deels rige Bønder, Hvilke sidste føde deres Gierrighed ved den Fattiges Hunger, naar de om Sommeren oplade beres Forraads-Kamre, og sælge Kornet for en Betalning som altid er Jødisk, men aldrig Christelig, saa er det umueligt at Priserne kand blive taalelige, og lige saa umueligt, at Kiøbmanden kand have noget til Skibenes Befragtning. Af de Vahre derimod, som hos os selv ikke kand forarbeides, jeg taler ikke om de som kand haves af lige

21

Godhed og for lige Priis af vore egne Fabriqver, da var det at ønske, at vor store og viise Christian kunde udfinde Middel til Toldens Nedsettelse, paa det de Commercerendes Hænder ey skulle være saa meget bundne, at disse Vahre ey skulle indsniges, ey Kongen tabe ved deres Indbringelse, ey den Kiøbende savne der som var en umistelig Nødvendighed.

Saa meget nogle af vore Fabriqver ere at rose, saa meget er der og at udsette paa andre, saadanne som ikke kan meddeele os Vahre af lige Godhed, som Fremmedes, som ikke kand sælge os for samme Penge, disse burde enten hielpes, eller for flyttes til beleyligere Stæder, eller og aldeles ophøre; Vi vide at der i den uforglemmelige Kong Friderich den Fierdes Tid vare ingen Fabriqver af Betydenhed anlagte; de Vahre som nu hos os virkes, bleve alle indbragte fra fremmede Lande, dog var her Penge og Rigdom i Overflødhed, endog efter Krigens lange og besværlige Tider, det skeede, efter at den var lykkelig fuldendend, og

22

man arbeidede paa at udvide Fædernelandets Velstand, ved mange Viise og veloverlagte Forbedringer, at nogle Fabriqver bleve anlagte, disse vare dog ikkun faae, men derimod gode, og findes i Fabriqveurens

Privilegio om et oprettet Lee-Verk i Jylland, disse Ord: At Høe-Leerne og Skiære-Knivene skal være bedre end de Udenrigske, Fabriqueuren skal have Forraad, at alle kand upaaklageligen vorde og de skal sælges for samme Priis, som de kand have fra fremmede Stæder, naar noget beviislig Klagemaal herimod indkommer, skal det meddeelte Privilegium ophøre; Dette være Hoved-Reglen for vore Fabriquer, det som gjør vore ønsker umuelige for en Tid, kand vel blive mueligt paa en anden tid, kuns Skade! at Fabriquer for største Deelen ere anlagde i Kiøbenhavn, hvor Levemaaden er mere kostbar end i de smaae Stæder, at faa store Summer ere udgivne til prægtige Bygninger, som burde været anvendte til Fabriqvens Drift og Istandsettelse, at man har bygget, i steden for Fabriqven burde bygge, at

23

man ey lod sig Nøye med de fornødne Indretninger, indtil Fortjenesten gav Ævne til de glimrende og overflødige! Heraf have vi vor Sygdom, men Midlerne, som skulle læge os, ere omskiftede til Steen og Gibs, Tapeter og Forgyldninger: Hvorom alting er, burde Vahre, Priis og Credit saaledes læmpes for vore Handelsmænd, at disse hellere skulle søge at bekomme Vahre paa Fabriqven, end Fabriqverne paatvinge dem at modtage Vahrene.

Vil vi for Exempel betragte Sr. Drewitzes Papirs-Verk, alle maae tilstaae det er en herlig Fabrique, og at bemeldte Mands Papir vidt overgaaer det Udenrigske, men kand han forsyne Kiøbstæderne? ikke engang Kiøbenhavn, og neppe Collegierne; Vi toge derimod, kunde vi kuns faae det, just fordi Vahrene ere gode, og Priserne billige, men da der ikke er at bekomme, maae vi søge det hos andre, og derved skeer ham intet Indgreb i sit Privilegio; thi han kand ikke fabriqvere det han kunde afsette, saa ville det og blive

24

med vore andre Fabriquer: naar Vahrene ere bedre eller ligesaa gode, som Udenrigske, Prisen ikke Høyere, og Credit kand gives paa halv eller heel Aar, hvi skulle vore Fabriquer da blive forlegne?

Vore Raffinaderier ere ypperlige, og have den beste Afgang paa deres Vahre, vore Sæbe-Syderier ere og gode, ligeledes nogle af vore Klæde-og Uldne-Fabriquer, de ernære en Deel Mennesker, og holde en god Deel Penge inden for Rigets Grændser. Andre derimod af de sidste ere ikkun maadelige, kunde disse hielpes, og kunde de alle endnu maaskee opnaae en større Høyde og Fuldkommenhed, de ville sikkert afsette fleere Vahre, de ville blive søgte med mere Begierlighed af vore Handlende.

At derimod det, som ikke kand virkes i vor eget Fæderneland, eller det som kand bekommes paa vore Fabriquer, ey er af lige Godhed og af lige Priis, som det Udenrigske, behøves og maae have, men kand ikke indføres

25

formedelst Toldens høye Afgift, og hos os selv ikke kjøbes formedelst Prisernes Umaadelighed, dette har meget udmatted Provinhernes Kiøbstæder, dette, ja dette har bragt vore Kiøbmænd i yderste Armod, og naar disse som Støtten for Stæderne ere svage og vaklende, saa falde snart de andre smaae Borgere, som helde sig til Kiøbmanden. Heraf kommer da endelig:

5) At Borgernes Tal formindskes, som er den sidste Aarsag til Kiøbstædernes Armod; denne har sit Udspring af de fire førnævnte, til deels og af visse tilstødende Besværligheder: At siden Omstændighederne udfordre det, at de Kongel. paabudne Skatter ikke kand formindskes, Næringen desuden er ringe, Qvæg-Sygen har borttaget Melk og Smør, samt den behøvende Giødske til Jordernes Dyrkelse, hvilket sædvanligen har været den sidste og reneste Tilflugt for de Fattige, i de Kiøbstæder som have Agerdyrkning, hvilke deraf have havt en liden Underholdning i vanskelige Tider, saa

26

aftager Borgernes Tal meere og meere, og derved forøges Udgivterne som de efterblevne.

Det synes vel rimeligt, at Indbyggernes Tal bør være proportioneret efter Nærings-Midlerne, men sligt er ikke uden Undtagelse for Kiøbstæderne, hvis Brug og Bedrift er altid større, hvor de ere mange end faae Indbyggere, hvis Udgivter ere mindre, naar de ere mange at bære fælles Byrde med hverandre, end naar de ere faae i Tallet til at bestride dem, efterdi de sædvanlige, jeg taler ikke om personelle og enkelte, men almindelige Byens Skatter blive lignede efter Taxten paa enhver Borger; hertil kommer og at de Garnisonerende Officerer have paa en Tid omtrent af 8te Aar havt deres frie Qvarteer og Boehave, som er en anseelig Skat for Borgerskabet, saa det ene med det andet har forvoldet, at mange Borgere ere blevne Emigranter, have forladt Byen og opsagt deres Borgerskab, og hvor ringe vil deres Tal blive omsider, naar nogle forlade os ved Bortflyttelse, andre ved Døden, hvorimod ingen

27

Tilgang skeer ved nye Borgeres Ankomst, Tidernes Vanskelighed afholde Haandværks-Svenne og andre fra at begive sig i Ægtestanden, og vinde deres Borgerskab, de see forud hvad det betyder strax at indlemmes i Taxten, at betynges med Skatter, sær for unge Begyndere, som intet have imellem Hænder, men behøve mange Ting, baade Bvehave og andre Nødvendigheder til Professionens Fortsettelse. Det lader sig ikke gjøre i nærværende vanskelige, som i forrige blomstrende Tider, da en fattig Karl kunde hos en formuende Kiøbmand, faae en Forstrekning af Penge-Laan og andet nødvendigt, paa sit ærlige Ansigt, men nu har Kiøbmanden selv intet, og Villien kand intet hielpen den fattige, naar den ikke er foreenet med Ævne. Saa har Exempler paa andres Uforsigtighed, som have været Borgere et Aars Tid, og derefter med Bias taget alt deres Eyende paa Ryggen, gjorde dette Skrit betænkeligt for dem, som have nogen Eftertanke om de forventende Følger, derfor er det kuns sieldene Hændelser at Tallet formeeres ved nogen

28

Tilgang, men det er almindeligt, at det aftager ved manges Bortgang, som hellere, medens de endnu have lidet tilbage, flytte ud paa Landet, hvor Levemaaden er saa meget lettere, Udgifterne mindre, og hvor det er et fremmed Sprog, som man ikke veed hvad betyder: at holde Indqvartering, betale Consumption, Told, Accise, Brandskat, Byeskat, med andet meere.

Denne Borgernes Udvandring af Kiøbstæderne, forhøyer da Skatterne for de andre, som meldt er, og denne Omstændighed med foranførte giver os de vigtigste, og de oprindelige Aarsager til Kiøbstædernes Armod.

Men det er endnu intet at kiende Grunden til vor Sygdom, uden vi tillige see Midler til vor Helbredelse; Vor Vanheld vide vi, vore Byrder føle vi, men Lettelse og Lindring derom spørge vi: Jeg holder mig dog forsikrer, af disse Aarsager til Kiøbstædernes Armod, at kunde udfinde:

29

III. Muelige Midler til Kiøbstædernes Opkomst.

Disse blive efter den begyndte Orden:

I) At Kiøbstæderne maatte understøttes i deres Nærings Privilegier, og forsvares mod den Fornærmelse, som dem i de allernaadigst meddeelte Rettigheder, i adskillige Henseende vorder tilføyet: hvilket beleyligst kunde skee paa følgende Maade:

a) Naar de Kongel. Betiente paa Landet og Proprietairer bleve tilholdte at see de rige og formuende Bønder paa Fingre, og forbyde dem, under Fæsters Fortabelse, at kiøbe Korn og andre slige Vahre af de fattige Bønder, for ikke dermed at gjøre dyr Tid, og tilvende sig den Fordeel, som den Fattige kunde have, naar han bragte sine Vahre til Kiøbstæden, hvor de bleve ham langt bedre betalte; thi naar Bonde kiøber noget af anden, faaer han det sædvanligen for ders halve Værd, og naar han laaner ham, tager han gierne dobbelt

30

Vederlag. Dernæst, at bemeldte Kongel. Betiente skulle eftersette alle forefundne Omløbere, som drive Landprang og anden ulovlig Handel, samt tillades enhver at confisqvere slige opkiøbte Vahre, og efter at have angivet den betrosne Person for vedkommende øvrighed, da at overlades Angiveren det confisqverede til Løn for sin Umage.

b) At paalegge Strand-Visiteurer for Eftertiden at have i sær et vaaget Øye ved Udhavnene, hvilket burde være det væsentlige og vel det eeneste i deres Fuldmagt, for at Hindre de Smuehandlere, som paa en skielmsk Maade indsnige sig for at losse og lade; og var det saa meget bedre, naar disse Betiente boede i Nærheden af slige mistænkelige Stæder, at de ey skulle være fraværende, naar deres Opsyn meest behøvedes, paa det aldeles ingen Udslibning skulle skee, uden allene fra Kiøbstæderne; thi denne Sag fortiente vel nøyeste Opmærksomhed, siden derved skeer Hans

31

Majestæt og Kiøbstæderne ligeledes en betyder lig Forurettelse.

c) Til at forhindre Bondens Brændeviins-Brænderie, og deraf følgende Fylderie og Drukkenskab, som ved saa mange Forordninger er forbuden, er og vel Hoved-Hensigten af Distrikternes Bortforpagtning, ved hvilken Kongen ikke opnaaer sit Øyemærke, og de som have forpagtet Districterne, udgive deres Penge forgieves med alt for sildig Fortrydelse af deres Uforsigtighed; eftersom Bonden vedbliver at brænde hos sig selv, og ikke behøver at kiøbe af Forpagterne; da er intet vissere eller bedre Middel til at afskaffe denne skadelige og Lovstridige Uorden, end om Hans Majestæt paalagde Proprietairerne, i steden for Bønderne, at betale noget anseeligt for hver Brændeviins-Værk, som, efter en vist bestemt Tid, blev funden paa deres Godser, og ligeledes Forvalterne paa de Kongelige Godser; men denne Mulct maatte være eet hundrede, eller i det mindste 50 Rdlr. for

32

hver som blev betroffen enten at brænde, eller at have Redskaber dertil, det halve til Angiveren, og der øvrige halve til den Kongel. Opfostrings-Stiftelse, eller andet nyttig Brug; Heraf ville følge: At naar Mulcten skulle paagielde Proprietairen, ville med Hast Brændeviins-Kiedlerne blive indsamlede, hvorved Bonden blev i Stand til at sælge meere Korn, nødsaget til at drikke mindre, eller og at hente disse Vahre fra nærmeste Kiøbstæder.

2) Var der en souverain Naade og Maade til Kiøbstædernes Opkomst, naar Jorde-Gods-Eyere alvorligen blive forbudne at opkiøbe eller lade sig tilføre deres Bønders Korn-Vahre, under noget Paaskud eller Forevending, uden hvis af Bønderne skal betales i Landgiæld efter Fæste-Brevenes Indhold. Thi ved den Leylighed, at nogle Proprietairer strax efter Indhøstningen, befaler deres Bønder at tærskke, og bringe Kornet til Herskabet, saa bliver Borgeren nødsaget,

33

af Mangel paa Tilførsel, at gaae ud i Landsbyerne for at kiøbe Korn til Føde, saa snart det merkes at Borgeren søger Landmanden, i steden for denne burde søge Kiøbstæden at falbyde sine Vahre, strax stige Priserne, og ligesom Tilførselen udebliver længe, voxer og Priserne Tid efter anden, dette bevæge Proprietairen endnu meere til at opdyngte Kornet, han forøger sit Oplag med alt hvis hans Bønder kand sælge, og opnaaer derved sit Øyemærke: At Vahrene ere dyre og blive dyre, om der end ikke har været Misvext.

Men som denne Handel er heel uforsvarlig, og en aabenbare Ødeleggelse for Kiøbstæderne, saa besmykkes den dog med mange Undskyldninger, hvoraf disse ere de vigtigste: At de gjøre det til Bondens Beste, og at de fandt forskaffe ham meere for Kornet, end det man vil give ham i Kiøbstæderne, hvor Bonden allene faaer Betalning efter almindelig Lande-Kiøb; men disse Undskyldninger ere blinkende phænomina, som

34

synes noget og ere dog intet; at een Kiøbstæds-Borgere kand sette Korn-Kiøbet for det gandske Land, det bliver umueligt; men at een eller to Proprietairer, med underhavende Bønder, kand udhungre een Kiøbstæds-Borgerskab, kand i den Egn i et frugtbar Aar gjøre dyr Tid, det er mueligt, og hvo vil negte det?

For Resten, at Kornet indføres fra fremmede Stæder, naar ikke den høyeste Nødvendighed udfordrer det, indseer enhver Patriot at være Landet til Skade; thi det er Prisen paa Korn-Vahrene, som allermeest har vedligeholdt Landmanden, og uden Tvivl havde mange Bønder maattet forlade deres Gaarde, formedelst Qvægsygen og andre Besværligheder, naar de ikke havde faaet des anseeligere for Kornet, ders Pris, særdeles Byggets, er Landets Styrke, de ædelste Producter vi have at udskibe, og det vigtigste til at indbringe Penge; men naar Priserne hos os stige til en umaadelig Høyde, da er

35

det en særdeles Nødvendighed at vor allernaadigste Konge forbyder Kornets Udførsel, og viiselig forebygger den Undergang, som ellers truer den fattige Almue: imidlertid ville Korn-Priserne vel blive tålelige, saasnart Bonden beholder den Frihed, uden befrygtende Tiltale af sit Herskab, at føre sit Korn til hvilken Kiøbstæd han vil, og hvor han best kand faae betalt sine Vahre efter almindelig Lande-Kiøb, sligt ville forøge Tilførselen for Kiøbstæderne, lette Kiøbet for den Fattige, befordre Skibsfarten, og vore Land-Producters Udførsel til fremmede Stæder.

3) Ville det høyligen hielpe Kiøbstædernes Indvaanere, naar Consumtionen ikke meere blev stillet til Auction, som hidindtil er skeet, eller overladt til enkelte Personer ved Forpagtning, men derimod lignet paa alle Indvaanere, uden at Hans Majestets Interesse derved tabte det allermindste, thi naar man først havde efterseet Consumtionens Beløb i 9 eller 18 Aar, kunde deraf Summen lette-

36

lig udfindes, al den hverken blev høyere end Byen kunde, ey heller ringere end den burde betale; naar dette var skeet, og Summen af det Kongel. Rente-Kammer saaledes bestemt og bekiendrgiort, maatte hver Huus-Fader taxeres efter sin Næring, Bedrift og Huusholdning, og denne Ligning kunde beleyligst forfattes af Magistraten med visse tiltagne skiønsomme Borgere, ligesom det skeer med Extra-Skatten, derefter burde bemeldte Ligning tilstilles Stifts-Amtmanden, for af ham at giennemstees og approberes, hvilket alt blev Byens eget Sag at besørge; den gandske Kiøbstæd blev altsaa Borgen for den bestemte Summa, alle skulle betale for een, og een for alle, saa ingen Skiærv eller Stilling kunde mangle i Hans Majestæts Revenüer, Confumtionen vedkommende. Til hver Mands Sikkerhed maatte det bevilges øvrigheden eller Byefogden, som skulle indcaffere Pengene, og besørge dem betalte paa den Konge. Amt-Stue, at samme, ligesom Extra-Skatten, bleve indfordrede Qvataliter af

37

tvende Borgere, stod nogen tilbage med sin Afgift, maatte derfor strax udpantes, var nogen saa arm at han ey kunde betale, skulde der ved Tilskud udreedes af alle Indvaanere uden nogen Stands eller Persons Undtagelse: og for denne Umage og Beregning at holde, maatte tillegges Byefogden Qvartaliter 6 Rdlr., som var om Aaret af heele Byen 24 Rdlr., men ikke at have frie Consumption.

Vil vi nu hensee til Kiøbstædernes Fordeele af slig Indretning, da vare disse ikke af liden Vigtighed, omendskiønt Summen til Hans Majestæts Casse var den samme. Her var nu ikke Sted meere for dem, som hidindtil ved Auctions-Tiden for ey at giøre Overbud, have søgl uretfærdige Fordeele, hvorom tilforn er meldet. Var noget at vinde ved Consumptionen, saa blev det dem til Bytte, som betalte Afgiften, jeg mener heele Byen, blev noget tabt derved, var Tabet sså meget tåleligere for alle Indbyggere. De kostbare Consum-

38

tions-Betientere behøvedes ikke, deres Løn at bespare var en Hielp til Afgiften.

De Uleyligheder som ofte yttre sig, at en Mand, formedelst et ringe Overmaal bliver anseelig mulcteret, eller ofte ved Proces tildømt, efter Omstændighederne, at betale meere for en ringe Forseelse, end hans Consumtions-Beløb kand være i et gandske Aar, vare nu ikke mere at befrygte; Derimod kunde enhver uden Tvang, Inquisition af Betientere, Angivelse, Eftermaal, Sinkelse og Ophold, bruge sig som han best ville og kunde, og hvor meget ville dette oplive Lysten hos mange til Fliid og Virksomhed, enhver ville stræbe at faae noget Vederlag for sin Udgift, og Tabet blev allene for den Efterladne. Gid det maatte behage Kongen at forunde os disse Fordeele.

4) En friere og mindre indskrænket Handel var et sikkert Hielp-Middel til Kiøbstædernes Opkomst, i hvilken Artikel jeg holder mig til Philodani Sætninger, mod hvilke jeg

39

mener ingen, som i Sandhed elsker Fædernelandet, og kiender dets Tilstand, kand have noget at indvende. Skulle jeg dog vove mig paa dette Dyb, og yttre mine Tanker og Hensigt udførligere, hvad jeg egentlig forstaaer ved en friere Handel, da sigter det ikke til de Vahres Indførsel, som, af lige Godhed og nesten for lige Priser som Udenrigske Vahre, kand bekommes paa vore egne Fabriqver, men derved forstaaer jeg de Vahre, som ere absolute fornødne, andre som ikke vel kand undværes, hvilke hos os selv paa ingen Maade kand virkes eller haves, at disse maatte indføres med en taalelig Tolds Afgift.

Er det Salt, som er et umisteligt Gode; er det Viin, vel og fransk Brændeviin, hvilke i visse Maader kand kaldes nødvendige, da jeg formeener, med god Grund, at disse Vahres friere Indførsel ved Toldens Nedsettelse, ville spare en god Deel af vore Korn-Vahre, og give os dem til Udførsel og Penges Fortieneste, som i Mangel af Viin og fransk Brændeviin

40

blive destillerede til stærke Aqvaviter og Liqveurer: er der Caffé-Bønner, som bruges saa almindeligen, og ikke vel kand undværes, da formodentlig Cafféens-Brug afholder mange fra Misbrug af de stærke Drikke, som ey ere mindre, men vidt mere kostbare, hvormed jeg ikke forsvarer Cafféens Misbrug i sig selv, ikke heller nægter dens skadelige Virkning, men hvorledes skal dette standses? Skeer det ikke, som Philodanus melder, ved troeværdige Skribenters og Lægers Forestilling, det skeer neppe ved Toldens Forhøyelse, Poeten har sagt os, og saaledes gaaer det: Nitimur in Veritum semper &c. Der ere vel fleere af det Slag, som ved Sædvane ere blevne Nødvendigheder, i Særdeleshed Tobakken, hvis Brug er hos os og andre gandske almindelig; Den sletteste Sorte er Bondens Giødning, kunde vel voxte hos os selv, dog troer jeg den indføres med de andre bedre Sorter fra fremmede Slæder til Oplags-Magazinet, og ikkun lidet bekommes af vore egne Provintser; Før end den Indretning skede, blev den gemeene Tobak meget

41

plantet her i Sielland, en stor Deel Fattige havde derved god Fortjeneste, mange Jorder bleve rensede, og ved de større Plantager gjorde beqvemme til at frembringe vigtigere Producter, Penge bleve og sparede ved den Leylighed, og skiønt man har sagt mig, at Bladene kunde lige saavel afsettes til Magazinet, ophørte dog de mig bekjendte Plantager.

Men er det end min Indsigt langt overlegen: at foreslaae det rette Anlæg til en friere Handel, saa er det dog ikke umueligt for dem, som kiende de Kongel. Financers Tilstand, hvor de skjulte Aarsager findes til Handelens særdeles Indskrænkning, at bestemme, hvorudi og hvorvidt dens Udvidelse kunde blive muelig og tilladelig, og hvor var dette ikke ønskeligt: naar visse Vahres Indførsel maatte bevilges mod en taalelig Tolds Betalning, siden sligt formaaede at befordre Velstanden, kiendelig at formeere Hans Majestæts Told-Indtægter, hæve al skadelig Indsnigelse og Toldsvig, opmuntre til redelig Angivelse, og hver Kiøbmand, ved en retfærdig Handel, at yttre sin

42

Kierlighed til Landets Fader, og Skyldighed mod sin Konge: at betale ham Told, som bør Told: Og naar Kiøbstæderne saaledes bekom nogen mere Frihed, samt Forsvar mod foranførte Forurettelser, da bleve Følgerne:

5) At Kiøbstæderne ville tiltage ved nye Borgeres Tilgang; thi hvor der er Næring og Nærings-Midler, der bliver altid Indbyggere, det er den Magnet som drager Menneskene til eet Sted frem for et andet, da man naturligvis søger efter Brød og Ophold; de Forsigtige stræbe at undflye Fattigdom, de Redelige attraae at gjøre Ret, og alle ville, om det var mueligt, gjerne leve lykosaligen. Naar derfor Næringen blev bedre for Kiøbstæderne, saa ville og Borgernes Tal formeeres, Skatterne derimod formindskes i det almindelige, men Consumtions- Folke- og Familie-Skat med andre personelle Udgivter, til Indtægt i Majestætens Casse, bleve idelig større, Huuse og Gaarde ville stige i Prisen, og blive mere beboede, og hvem skulle ikke

43

see at flere Fordeele ville følge af dette, eller hvem vil nægte: At Kiøbstædernes Velstand er Regieringens Skatkammer?

For desto mere at drage unge Mennesker til Kiøbstæden, burde de ikke betynges med for mange Byrder i deres Borgerskabs første Begyndelse, de skulle alleneste betale de personelle Skatter, som indgik i Kongens Casse, saasom Consumtion, Extra-Skat og deslige, derimod være befriede fra at svare Borgerlige Oneræ, eller at settes i Taxten i det første Aar, i det andet Aar maatte de ansettes, dog ikkun betale den halve, men i det tredie Aar skulle de betale den fulde Bye-Skat lige med andre efter Ansetningen.

Ved Handelens større Flor og Udbredelse blev det og vel mueligt: at de Kongel. Told-Betjentes Løn kunde noget forbedres, for at være saa meget mere paaseende og mindre mistænkelige, og var det i sær at ønske: At Hans Majestæt for Eftertiden allerna-

44

digst ville regalere Byefogderne i de smaae Kiøbstæder, som forestaae Magistrat-Embedet, med vacante Dommer-Embeder paa Landet, siden deres Ansvar er stor og deres Indkomme ikkun ringe, samt at disse ved givne Leyligheder, naar de vare vindskibelige og gode Mænd, maatte altid nyde Tolder-Tjenesten, og Skrивerne Controleur-Tienesten i Søe-Stæderne! det var en Lettelse og tillige en Fornøjelse for Indvaanerne, naar slige Embedsmænd havde deres skikkelig Udkomme, blev end deres Arbeyde og Ansvar større, saa var der dog Løn for Umagen, og Ævne, naar egne Kræfter ey vare tilstrækkelige, at holde en god Fuldmægtig eller Skrивer-Karl for at assistere i deres Forretninger.

Naar der til Kiøbstæderne gives Leylighed til Avling og Ager-Brug, som er et vigtig Hielpe-Middel for Indbyggerne, burde vedkommende Betiente holde god Orden, og besørge, at der for enhver Kiøbstæd blev forfattet en saa kaldet Skraa eller Bye-Lov,

45

paa det Korn-Markerne maatte, ved Gierdernes Lukkelse i rette Tider, holdes frie fra løse Creature, ligesom og ingen Sviin burde sees paa Kiøbstædernes Gader, og paa de Stæder hvor der er Overdrev eller andet udyrket Agerland, kunde de geistlige og verdslige Betiente meget opmuntre ved egne Exempler, naar de lagde først Haand paa Verket med at bryde Jorderne, viiste Sagens Muelighed, forestilte dens Nytte, og Kongens allernaadigste Hensigter med den Befalning om slige Jorders Dyrkelse; alt dette ville meget opvække Lysten hos Borgerne, sær naar de ved gode Mænd bleve saaledes tilskyndte og overbeviiste om deres eget Beste.

I Kiøbstæderne burde derfor aldrig legges Skat paa Heste, thi naar saa skeede, ville vore Avlsmænd blive kiedsommelige, efterdi man til Consumtions-Forpagteren maae betale 4 Skilling af hver Læs Korn som indhøstes, og ligeledes 24 Skill. af hver Hest, hvilke allene holdes til Avlingens Drift, men

46

ikke til Stats og Pragt som i Kiøbenhavn, og nu Horn-Qvæget er bortfalden, var det at ønske: at en fattig Mand kunde have en liden Opdræt af gode Heste, for derved at erhverve sig en Hielpe-Skilling, helst hvor der er Græsning, og tillige for at have Creature til at fortære Foeringen, og Giødske for Jorderne.

Ved dette kommer jeg til Philodani Tanker om Qvæg-Sygens Udbredelse, og har høyligen fornøyet mig derved, at denne brave og lærde Forfatteres Tanker ere overensstemmende med mine, just i alle Puncter desangaaende. Det er ikke at sige: hvor megen Umage jeg har gjort mig, for at overtale mine Medborgere til at troe at denne Plage var en anstikkende Pest og smitsom Syge; de troeværdigste Exempler kunde jeg anføre om 3de mig bekiendte Øer under Fyhns Stift, hvor Qvæg-Sygen aldrig har været, fordi de vare eenige

derudi, at ingen Prangere maatte komme didhen, men Ind-

47

byggerne ville selv bringe deres Qvæg til Fyhn, saa meget de kunde sælge og undvære. Philodanus meener det kunde forebygges ved en Cardon af Krigsfolk: at Qvæg fra anstukne Steder ikke skulle bringes til de sunde, dette er baade rimeligt og mueligt, men siden der ere saa mange Steder og Udhavne, hvor Qvæget kunde indsniges fra fremmede Provintzer, eller og hos os selv saa mange Vinkler og Omveye til at undflye Krigsfolkenes Opsyn, saa synes mig, naar de priselige Forordninger først bleve Nøye efterlevede, og vedkommende Betiente holdte derover med mueligste Iver, ville det give en større Frygt for de ublue og forvovne Qvæg-Prangere, at den eller de som bragte Qvæg fra syge til sunde Steder, og dermed blev betroffen, uden Pardon og Naade maatte bringes i Slaveriet, og skeede det ikkun, at een eller to bleve bragte didhen, til Exempel for andre, ville denne Lande-Plage en blive saa almindelig eller bestandig.

48

Men jeg maae begive mig til Enden og legge Pennen, indladende disse mine Tanker til dem, som med mig have lige Kierlighed til Fædernelandet, og frem for mig en dybere Indsigt; Sandheds-Elskere skal ikke finde derudi nogen forsetlig Usandhed eller Partiskhed, altsaa blues jeg ikke ved at see andres Tanker i en Materie, som angaaer Kiøbstædernes Opkomst, at blive høyere og bedre end mine, det skal fornøye mig, ja forbinde mig til den største Taknemmelighed. At behage alle, har jeg ligesaa lidet søgt som ventet, men at behage de Retsindige, har jeg meget ønsket, disse vil kiende at jeg har skreven, ikke for at være Projectmager, men for at føre Sandhed for Lyset, og tiene mit Fæderneland og mine Medborgere efter min ringe Indsigt. Findes skiønt adskillige flere Forbedringer, saavel for de Handlendes som Søfarendes Beqvemmelighed, angaaende visse Søe-Stæders Havne at faae opmudrede, med videre som her ere udeladte, da er mit Løste lempet efter mit Begreb, jeg har forbun-

49

den mig at melde noget, men ikke alt hvis der kunde siges, til Kiøbstædernes Opkomst, enhver Stæds øvrighed vil nok sørge for deres Tarv, saavidt mueligt, og vise sin Omhue naar Tid er; maae dette lidet have nogen Virkning, det vil være stort nok til en Begyndelse, vi vil opbie Tiden og leve i Haabet.

Nogle af vore Tidens Skrifter vise vel langt anderledes, deres Forfattere vil reformere alting, og de vil at det skeer strax, men de røbe deres korte Indsigt, de kiende ikke Landets Tilstand, ikke engang det de handle om, de gjøre ikke Forskiel paa Forbedringer, at nogle udfordre meget Arbeyde og Bekostning, andre mindre, hine behøve en længere, men disse en kortere Tid, der ere visse som snart kand iværksettes, saadanne som standse de Fornærmelser der skeer andre i deres Næring, der ere de som neppe kand begyndes paa i vore Tider, ligegyldige Ting som ikke bør forandres formedelst Almuens Hengiven-

50

hed til Vedtægter, og allermindst bør røres ved den ømmeste Øyesteen, jeg meener Religionen og hvad dertil henhører; men Hvad tænke nogle af vore saa kaldede Patrioter derpaa?

Grunden til deres Skrifter er Egenkierlighed, Fordomme, og Had til visse Personer, som de ønskede afskaarne, afsatte, udjagede med meere, og det er alt hvis man kand sige dem til Berømmelse. Dog nogle have et got Genie, men ere ikke sindige nok, dem burde det at betragte Plauti Ord: Omne magnum Ingevium habet aliquid Dementiæ. Nogle have deres Indsigt fra nedrige Folk, og Hensigt at vindicere sig et stort Navn hos Almuen med at udgive en Bog, men hvad ville skee om vor lærde og upartiske B . . værdigede dem sin Censur *)? Der ere andre,

*) Dette Skrift har varet indleveret her i Bogtrykkeriet, siden i Begyndelsen af Februari-Maaned, da dets Forfatter ikke paa den Tid havde seet de nye Skrifter bedømmede i den kritiske Journal.

51

hvis Piecer ere veliklædde, og have en smuk Stiil, andre som ere dumme, og endnu det værste der findes daarlige, bespottelige og bittre Indfald: intet af alt kand skade vor Fæderneland, lad det elskes af de Taabelige, og læses med Begierlighed af de Nysgierrige, det foragtes dog af de Forstandige og Kløge. Paadrager jeg mig herved nogles Fortørnelse, jeg skielver ikke, det er ikkun Daarer som angribes, og disse vil allene opirres. Lad da for mig gjerne vore Bogladers Actier stige, lad Satyrer, til at føde Menneskenes Nysgierrighed, blive vel betalte, der følger dog noget got af Skrive-Frihedens Misbrug, havde Philopatris ikke skreven sine Anmærkninger, havde vi ikke faaet Philodani Undersøgning derover; jeg kiender flere Piecer som ere vel skrevne, hvis Forfattere bruge, men ikke misbruge Friheden, ey at tale om de ypperlige og herlige Priis-Skrifter, som Landhuusholdings-Selffabet indsamler Tid efter anden.

52

53

Imidlertid maae det aldrig komme i vore Tanker, at daarlige og bittre Forslag Have nogen Virkning, end ikke de gode og nyttige, førende de blive prøvede; og naar vor monark vil være underrettet om et og andet magtpaaliggende, da ere her Folk i alle Stænder af Indsigt og Redelighed, som paa Kongel. Befalning ville give deres Meening tilkiende efter beste Skiønsomhed. Herved erindrer jeg, Hvorledes den Høysalige Kong Friderich den Femte indhentede de fleste Embeds-Mænds Tanker om Lovens Forandring og Forbedring; dette Arbeyde, som er af anden Beskaffenhed end det som angaaer Fædernelandets Oeconomiske Forfatning, blev siden overladt til een Mand i Særdeleshed, som uden fremmed Hielp Har Lærdom og Duelighed nok til at fuldføre det, om ellers Gud vil forunde, som man vel maatte ønske, tilstrækkelige Legemets Kræfter og Leve-Tid.

Behagede det Hans Majestæt at lade vore rettænkende Proprietairer og kyndige Land-

53

mænd indgive deres Betænkning om et og andet til Landvæsenets Forbedring, sær i denne overalt vigtige Artikel om Frihed og Eyendom for Bondestanden, paa hvad Maade kunde være muelig, uden Husbonden derved skulle tabe for meget, efter den Priis han har kjøbt sin Herregaard.

D 3 At

*) Proprietairene foregive: at de tabte for meget derved, dersom Bonden fik Frihed og Eyendom, eftersom de have kjøbt deres Herregaarde saa dyre. --- Herom var meget at sige, som overgaaer min Indsigt, er og denne Afhandling uvedkommende, dog vil jeg sige saa meget i Korthed:

a) Efterdi Borgerne ere næsten ødelagt, og Bønderne efter Anseende blive ligeledes mere og mere forarmede, dersom ikke deres Vilkaar kand blive lettede, saa kand Proprietairen omsider vente sig den samme Skiebne, allene med den Forskiel at han bliver den sidste, med mindre Bonden ophielpes.

b) At Proprietairene have kjøbt deres Godser dyre, vil jeg tilstaae om nogle, men ikke alle. Nogle kunde taale den Forandring paa deres Godser strax, de andre maaskee ikke; Men lad dem gjøre Begyndelsen

54

At lade Præsterne paa Landet, som for største Deelen ere gode Landmænd, Folk af

som kand taale det, lad dem begynde efterhaanden og læmpelig, de tabe jo intet i Landgiæld, intet af Penge og Skatter, som Bonden skal betale dem, det er allene med Hoverie og Arbeyde, kand det ikke ophøre strax, lad det da bestemmes for det første til Sæde-Tiden og Høste-Tiden, samt gives en vis Penge for bestandige Tærskere, indtil en anden Vey kunde udfindes til at deele og bortfæste eller bortforpagte Jorderne, eller nogle af dem.

c) Synes det ubilligt at Herregaardene skulle falde i Prisen, lad da Proprietairene svare herpaa, om det ikke Har den samme Beskaffenhed i det mindre med Kjøbstædernes Gaarde? En Borger har givet 1600 Rdl. for sin Gaard i Kjøbstæden, han kand nu derfor ey bekomme 500 Rdlr., jeg kiender den som i Aaret 1758 blev buden 1200 Rdlr. for en Gaard i en liden Kjøbstæd, ville nu sælge den for 400 Rdl., kand ikke faae det engang, ikke 200 Rdlr. Hvem opretter Borgeren det Tab? endnu har ingen tilbuden sig, end ikke nogen ynket Kjøbstædmanden, og det er dog ey anderledes med Proprietairene, deres Tab kand aldrig blive som Kjøbstædernes, dog vil enhver ønske at der for Jordegods-Eyere, i sær dem som svare store Renter, maatte findes taalelige Udveye til slige Forandringer.

55

Samvittighed, og som kiende saavel Husbondens som Bondens Tilstand, samlede med Herreds-Provsten indsende deres Tanker desangaaende til Biskopen.

At lade Borgerne i Kjøbstæden med andre Kongel. Betiente Beraadslaae med Stædets Øvrighed, om det som Kjøbstæderne vedkommer, og indsende deres Betænkning til Stiftsamtmænd.

Naar da enhver Stand, inden sin Cirkel, havde indgivet slige veloverlagte Forslag, disse derefter bleve nøyere betragtede i Landhuus-Holdings-Selskabet, og tilsidst af Hans Majestæt selv, som eene har Viisdom nok til at udvælge det beste, maatte vi da ey vente de herligste Forbedringer?

Disse mine Tanker har jeg altsaa tegnet i velmeente Hensigt, de foreslaae intet til Afgang i Hans Majestæts Revenuer, de indeholde intet til nogens Fornærmelse, ikke engang

56

deres som fornærme Kiøbstæderne, uden i det Stykke som angaaer Fornærmelsen: Jeg har ikke søgt at pryde den med en sminket Still, men med usminkede Sandheder. Jeg har ikke bygget paa løse Gisninger, men paa faste Grunde. Mine skiulte Tanker ere ønsker: At der maatte tænkes til det beste paa de sukkende Kiøbstæder, førend de synge deres Svane-Sang! Disse ere byggede paa Hans Majestæts Naade, og hvor vel grundede! thi Kongens Villie er saa god, og Hans Lenevoldsmagt saa stor, at ikke allene Kiøbstæderne, men endog hele Staten spaaer sig bedre Vilkaar i de følgende Tider.

Skreven i Sielland den ,4 Februarii 1771.

1

Samling af Forordninger og Anordninger

Angaaendes

Brølluper

og

Liigbegiængelser

i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn 1771.

Trykt hos S. I. Graee, boende ved Gammel Strand.

2

3

Forordning om Begravelser. Kiøbenhavns Slot, den 7 Nov. Ao. 1682

Vi Christian den Femte, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst; Giøre alle vitterligt, at som Vi ugierne fornemmer, at megen stor Overdaadighed og unyttige Omkostninger af de fleste, over deres Stand og Vilkaar, med deres afdøde Forældres, Børns og Venners Liigs-Begiængelser og Jordefærd, giøres; Hvor ved ikke allene Gud høveligen fortørnes, mens end og

4

2

mange, for at efterfølge de Daarliges Exempler, og af en vrang Indbildning, at der ved de Afdøde skeer nogen Ære og Tieneste, saaledes over deres Ævne forsætter deres Midler, at de det seent eller aldrig kand forvinde; Da haver Vi af en sær Kongelig Forsorg for Vores kiere og tro Undersaatters Gavn og Beste, villet give alle og enhver Anledning til, som fornuftige Huusholdere, snarere ved Sparsomhed og Gavmildhed imod Fattige og Nødlidende, end ved en skammelig Ødselhed og syndig Overdaadighed, at søge sig et

berømmeligt Eftermæle. Og til den Ende denne Vores Allernaadigste Forordning i Trykken ladet udgaae, som af alle og enhver ubrødelig skal holdes og efterkommes.

1. Ingen maa, til at klæde deres Liig eller i andre Maader i Kisten, bruge andet end Cartun eller hiemgiort Lærret, saa og Lærrets Bindel til at binde med hvis fornøden gøres, under Halvtrediesindstve Rixdaler Straf
2. Vores Geheime-Raad, samt Grever, Frieherre, Riddere og Ober-Charger, maa lade deres Kiste overtrække med Fløvel, og med Messing Plader og anden Ziirlighed efter enhvers Vilkaar bepryde, dog gandske ingen Plader eller Billeder af Sølv der til bruge, eller noget lade forsølve eller forgylde, ey heller Kisterne inden i med noget drage; Hvis nogen skulle fordriste sig her imod at handle, da betale til Straf Fem Hundrede Rixdaler.

5

3 3. De andre i Rangen, saavel som Adelen og Adelige privilegerede, Borgemestere og Raad og Geistlige i Kiøbenhavn, som haver murede Begravelses Stæder, maa lade deres Kister overtrække med Bay, Klæde eller Leder, og bruge Jern Beslag, dog uden nogen Fortinning, Forsølvning eller Forgylning, eller noget inden i at drage; og oven paa Kisten en Plade af Messing med fire maadelige Hjørnebaand og Messing Som, uden nogen Fryndser eller deslige; Hvo her imod handler, give til Straf Tre Hundrede Rixdaler.

4. Alle andres yderste Liigkister maa ikke overtrækkes, ey heller til dennem andet end Jern Beslag, slet og ret forarbejdet, bruges, nemlig: Otte Haandgreber eller Ringe i det høyeste, og oven paa Kisten en Plade med Aarstallet og den Dødes Navn af Jern eller Blik, eyheller maa nogen bruge Liigkister af Eeg, uden de som haver murede Grave; Glør nogen her imod, bøde derfor Halvtrediesindstve Rixdaler.

5. Skal ey nogen tillades at have to Liigkister, uden den Døde enten har haft nogen Charge i Rangen, eller været af Adel, eller i Geistlig eller Verdslig Øvrigheds Stand, samt Præsterne i Kiøbstæderne og graduerede Personer, med mindre den Dødes efterladte Arvinger og Venner vil lade sig antegne hos Øvrigheden at Stervboen er frie og uden Gieid, og formuende idet ringeste paa Sex Tusinde Rixdaler; Hvis og nogen anden, end forbemelte Personer eller deres Hustruer og

6

4

Børn understaaer sig at bruge mere end en Kiste, da bødes derfor Halvtrediesindstve Rixdaler til Straf.

6. Og omendskiønt (for al unyttig Omkostning at forekomme) der allerbest eragtes, at enhver lader klæde sine Liig og legge i Kiste, ved sine egne Huusfolk, Sydskende eller Børn, saa maa dog, hvor ikke saa mange ere, to andre Ovinder i det høyeste bedes til at klæde, og Sex Personer, om fornøden gøres, af de nærmeste Venner eller Naboer til Liget at legge i Kisten, som det uden nogen Skienkning, Spise eller Confect skal forrette; Hvis nogen herimod handler,, bøde derfor Halvtrediesindstve Rixdaler.

7. Liigkisterne skal tilslaaes over dm Døde, saa vel i Kiøbstæderne som paa Landet, inden fire Dage i det længste efter den Dødes Afgang; Understaaer sig nogen herimod at gjøre, og ikke til forsagte Tider lader Kisten tilslaae, da give, om han boer i Kiøbstæderne, Tyve Rixdaler til Straf, og om han boer paa Landet, Ti Rixdaler.

8. Vaagestuer, som pleier at holdes imedens Ligene haver standet over Jorden, skal være afskaffede. Og maa ikke heller nogens Bud, om nogens dødelige Afgang, udstikkes til andre end til Forældre, Børn og Sydskende, af hvilke dog ingen i Huset skal opvarte for at tage imod Beføgelser medens Liget staaer oven Jorden, ey heller skal nogle Dragefruer eller Qvinder bestilles til noget i Huset at forrette, mens hvis i saa Maader er at gjøre, skal enten skee ved deres Folk i Huse-

7

5

ne, eller ved de som til saadant at gjøre, lader sig leye. Og maa intet Mad, Drikke eller Confect, til nogen hvo det er eller være kand, for eller efter Begravelsen gives; Hvo herimod handler, haver forbrudt Fem Hundrede Rixdaler.

9. De Personer som i den Anden Articul er ommeldet, maa allene til Forældre og Ægtefælleds Ligsbegængelse tre Stuer lade drage, saa og bruge en Himmel over Liget, som dog ey maa være af andet end af Bay, uden Fryndser, Floer eller Baand, og maa de iligemaade deres Carosser og Hestetøylade overtrække. De andre i Rangen indtil Landsdommere inclusive, maae have to Ligstuer dragne, og maae de, saa velsom forbemelte Personer som i foreskrevne Anden Articul ommeldes, for deres Ægtefælle og ingen anden, deres Carosser og Hestetøylade overtrække; De andre i Rangen, og Adelen, maa lade en Stue overtrække, Mens ingen i hvo han er, Prædikestolen eller Stolene i Kirken; Hvis nogen sig herimod forseer,

have forbrudt Hundrede Rixdaler.

10. Ligene skal det allersnæreste skee kand, bestædes til Jorden, og ingen af de, som ey ere i Rangen eller af Adel, længer staae over Jorden, end i det længste Otte Dage, under Tyve Rixdaler Straf for hver Dag der længer med deres Begravelse opholdes, men de, som ere i Rangen eller af Adel, maa have Tre Ugers Respit i det allerlængste, og for hver Dag de længer indeholdes end forskrevet staaer, bødes Fyrgetyve Rixdaler.

8

6 11. Til at bede til at følge Liig i Kiøbstæderne, skal bruges To Personer i det høyeste af dennem, som Magistraten der til forordner, hvilke og skal betiene alle og enhver uden Forskiel, og nyde for deres Umage, for hver Liig de beder til at følge, En Rixdaler, og hvis som forefalder at bestilles, skal ved Denner og ingen anden Marskalk forrettes. Og vil- nogen dennem i flige Tilfælde bruge, skal de derfor nyde 2. 3. à 4 Rixdaler i det høyeste efter Personernes Vilkaar og Leylighed som bliver begravne, og meget forefalder for Dennem at gjøre.

12. Til Ligene i Kiøbstæderne at bære, skal bruges visse der til af Magistraten forordnede Personer, som uden nogen Mad, Drikke eller andre Udgifter derfor udi alt skal nyde enhver En Rixdaler. Og maa til det største Liig ingen flere bruges end 36 Personer i det høyeste om Veyens Længde det udkræver, dog skal hermed ingen være formeent at bede saa mange andre af deres Naboer og Venner, som dertil endelig fornødent gøres, og de Dertil kand formaae, dog uden nogen Betaling, Skienkning eller Mad. Og skal ingen i sær bedes til at gaee ved Siden af Liget, ey heller til Liget af Stuen at udbære, og det siden igien i Kirken at indbære, og i Begravelsen nedsætte, men enhver at lade sig nøye med dem som er kaldet til at bære, om og nogen kunde tilsinds vorde, Ligene i Kirken at lade age, da skal det staae enhver Kirkes Værger her i Vores Kongelige Residents Stad Kiøbenhavn frit for, med saa Skiæl han det til Kir-

9

7

kens Nytte eragter, at lade forfærdige beqvemme Ligvogne, for Ligene til Kirken at føre, hvilke med Bay maa være overtrækket, og med behørig Hestetøy til Sex Heste, og saa overtrækket, samt forte Hatte og Kiorteler og To Kudsker, hvilke de, som i den anden Articul er ommelder, allene maa bruge, og derfor betale Tolv Rixdaler naar Kirken Heste forskaffer, men naar de af de Vedkommende selv forskaffes, Otte Rixdaler: De nestefølgende i Rangen, indtil Landsdommere inclusive, maa bruge Fire Heste, og naar Kirken Hestene forskaffer, derfor betale Otte Rixdaler, men naar de af Vedkommende selv forskaffes, Sex Rixdaler. Alle andre maa allene bruge To Heste og derfor betale naar Kirken dem forskaffer, Fem Rixdaler, og naar de Vedkommende dennem selv forskaffer, Tre Rixdaler. Til at sætte de Liig i Vognen som ages til Kirken, og dennem deraf igien at tage og sætte i Graven, maa ey til et fuldkommen Liig bruges mere end Tolv af de Personer som af Magistraten skal ordineres til Ligene at bære, og skal til enhver af dennem En Sletdaler gives, og enten Ligene ages eller bæres, skal det skee ved den korteste Vey uden nogen unyttig Omgang.

13. Naar Ligene udbæres, maa i det høyeste være Sex Par Qvindfolk i Stuen hos dem som Liget lader begrave, med mindre der kunde være flere af Sydskende og Arvinger, hvilke da uformeent og maa være der tilstæde, men maae da gandske ingen Tractament enten ved Confect, Mad eller Drikke, gives til andre end til de som haver

10

8 hjemme i Huset, hvilke allene gives daglig Kost; Hvo herimod gjør, have forbrudt Hundrede Rixdaler.

14. Alle Liig, hvor over Prædiken begjæres, skal henbæres paa de ordinaire Tider, saaledes, at de kand være i Kirken Klokken Et Eftermiddag eller og til den Tid at Tienesten i det allerseneste Klokken To kand begyndes. Og maa ey begyndes for noget Liig at ringe før Klokken er Tolv: Ey heller maa Præsten opholde Tienesten længer end at Folkene kand være af Kirken Klokken halvgaaen Fire, under Tyve Rixdalers Straf. Holder Klokkeren nogen til Villie, Klokken op eller begynder for forskrevne Tid at ringe, og ikke præcise Klokken halvgaaen To igien opholder, enten Ligene til Kirken er ankommen eller ikke, da skal han have sin Bestilling forbrudt og derforuden give til Straf Ti Rixdaler. Og maa ingen sine Lig paa andre Tider lade begrave, under Hundrede Rixdalers Straf, med mindre de derpaa haver Vores eget Allernaadigste Brev og Tilladelse som hidtil Dags brugeligt været haver. Og naar Ligene da om Aftenen henbæres, maa allene, om det er mørkt, Tolv Løkter bruges, og skal de strax i Graven nedsættes og Jord paakastes, enten de begraves om Dagen eller om Aftenen, og ingenlunde tillades nogen at staae paa Gulvet medens Prædiken holdes. Og maa allene, foruden Forældre, Børn, Sydskende eller de som Arv tager, følge Sex Par Mandfolk i hvad Vedtægt noget Laug derom tilforn kunde have haft, og gandske ingen Qvindfolk, enten

11

9

Ligene begravnes om Dagen eller Aftenen, ey heller nogen Tractament gives, under Hundrede Rixdalers Straf. De som vil lade deres Børn begrave uden Prædiken eller Udgift til Kirken eller Skolen, saa vel som og fattige Folk og Tieneste folk, skulle præcise møde med Ligene i Kirken eller paa Kirkegaarden Klokken Tolv i det allerseneste.

15. Ingen maa bruge Fløyel, Klæde eller Bay i Ligstuen, dog naar de henbæres til Kirken, da maa alle de som med Titel af Velbyrdige, af Os er benaadet, bruge Liig-Fløyel med et hvid Atlaskes Kors udi, hvorfore da skal betales Leye til Kirken Fire Rixdaler, naar det i Kiøbenhavn bruges: De andre som ikke haver overtrokne Kister, maa om de selv vil, bruge Klæde over Kisten, eller og lade den aaben henbære, og hvo som enten Fløyel eller Liig-Klæde bruger, skal det ved Bedemandene lade paalegge og aftage; Hvo sig herimod forseer, giver til Straf Halvtradiesindstive Rixdaler.

16. Ingen Voxlys maa omkring Liget i Liig-Stuerne, eller paa Kirkegulvet opsettes, ey heller paa Gaden for Liget bæres, under Tyve Rixdalers Straf, dog hermed ikke nogen formeent at de jo af christelig Gavmildhed, i den Kirke hvor Liget nedsættes, et Par Lys paa Herrens Altare maa give, og dennem mens Tienesten forrettes, lade brende.

17. Vaaben maa for ingen opsættes eller bæres, uden for de allene som til Skiold og Hielm at føre are berettiget, og de som i Rangen ere, under Halvtrediesindstive Rixdaler Straf.

12

10

18. Ingen Tale maa over nogen holdes om Dagen, men naar de begravnes om Aftenen, maa Præsten, i stedet for Liigprædiken, holde en kort Tale paa Gulvet over dennem som i Rangen ere eller af Adel, som dog ikke maa vare længer end et Qvarteer, om det af dennem begiert vorder.

19. Præsterne skulle kaste Jord paa de Døde naar de ere hensatte, eller i Jorden nedsatte, og hvis dem derfor godvilligen gives, maa de annamme, enten de ere Kiøbstæd eller Landsbye Præster, men ingenlunde maa de nogen forskrive, hvad eller hvor meget de ville have under deres Kalds Fortabelse. For Jorden allene at paakaste, maa de intet tage paa Landsbyerne, ey heller nøde nogen til at lade prædike over deres Døde. om de det ikke selv begierer.

20. Naar nogen vil have alle Klokkerne her i Byen, eller alle Klokker til den Kirke hvor Liget begravnes, skal den betale til vor Frue Skole Ti Rixdaler 3 Mark, og skal der da være tilstæde i Kirken, En som Sangen kand forestaae med 24 Skolebørn med Kapper som christelige Liig Psalmer kand siunge. Vil nogen have mindre Klokker og ikkun 18 Skolebørn, da betale Syv Rixdaler, hvo der vil have 12 betale Fire Rixdaler 3 Mark, hvo der vil have 8 betale Fire Slettedaler, og hvo der vil have 6 Skolebørn, En Rixdaler. Naar nogen vorder bevilget deres Liig om Aftenen at lade begrave, skal de som ere i Rangen og have Titel af Raad, give for dennem, deres Hustruer og Børn Ti Rixdaler, og de andre i Rangen Sex Rixda-

13

11

ler. De som ikke ere i Rangen, Fire Rixdaler, og skal herefter ald Siungen for Liig paa Gaderne, saa vel i Kiøbstæderne som paa Landet, være afskaffet, men Skolebørnene som før er meldt, at møde i Kirken og der Sangen forrette. Hvis og nogen vil give nogen af de Skolebørn, som skal siunge paa Gulvet efter Tienesten, Klæde, det stander dennem frit for at give 4. 6. 8. 10. indtil 12. i det høyeste, og det fint eller groft, efter som enhver best behager, og kand enhver selv nevne halvi elen af de som de Klæder vil give, hvilke og paa Gulvet med Klædet skal staae at siunge: Det samme forstaaes og om dennem som lader deres Liig om Aftenen begrave, hvilke og maa bruge Skolebørnene, om de vllle, til Lygter at bære, og give dennem Klæde som før er meldt.

21. Daa det enhver kand vide hvad han for Klokkerne haver at give, have Vi efterfølgende Reglement derom ladet opsætte. Nemlig:

Kiøbenhavn.

Rdlr. Mk. ß.

For alle Klokker i vor Frue Kirke - 19 - -

For de 5 Sogne-Klokker - 5 - -

For 4 Klokker - 3 4 8

For 3 Klokker - 1 1 8

For 2 Klokker - 4 8

For 1 Klokke - - 2 4

Spire-Klokkerne - - 3 -

14

i

12

Hellig Geistes.

Rdlr. Mk. β.

Alle Klokker - ZE 12 * *

for Sogne-Klokkerne somere Tre - 4 * - or de smaa Klokker - - 4 -

or de smaa Klokker - - 4 -

Hvo som vil have Sangverk for Liig som om Aftenen nedsættes, betale for en Time, som den allene maa gane, om Sommeren 6 Rdlr. (hvor af Organisten to Rdlr. og om Winteren i mere.

Nicolai-Kirke.

Rdlr. Mk. β.

Alle Klokker - * 18 - -

5 Klokker BOG - 5 - r

O4 Klokker - s 3 4 8

3 Klokker - - i i 8

De mindste Klokker - - z -

Tydske Kirke.

Alle Klokker - - 12 - «

4 Klokker - - 4 - «

De maa Kloker - - 4 «

Holmens Kirke.

15

mæmm

SN

Christianshavn.

Rdlr. Mk. 6,

Alle Klokkerne - - z -

2 Klokker - - 2 - *

For de 2 mindste Klokker - 4 -

Naar nogen som er i Rangen og nyder Titul af Raad, begraves om Aftenen, da giver de den tredie Deel af det som ellers skal give for alle Klokkerne i den Kirke de begraves udi. De andre i Rangen halv saa meget, og ellers andre uden Forskiel, halv saa meget igien. Af ovenskrevne skal Kirken selv Klokkeren betale, som intet videre for sin Umage skal have at fordre eller tage.

Klokkeren, Skolen, Begravelse Steder, og Graveren i andre Kjøbstæder, og hvorledes Klokkeren og Graveren

i hvis dennem gives, skal partieipere, sætter Stiftbefalingsmanden og Bispen Taxt paa, udi enhver Steds Magistrats og Kirkevergers Nerværelse, efter enhver Byes, Kirkes og Klokkernes Tilstand.

Ved Vores Kirker paa Landet, ordineres dette ved Stiftsbefalingsmanden og Bispen, og hvor Patroner ere til Kirken, da bemelte Patroner det at anordne.

22. For de Liig som her i Kiøbenhavn begraves, til hvilke ikke nogen visse Begravelser haves, men dennem allene Hvilested for deres Personer forundes, betales som efterfølger. I Kirkerne i Choret, og i Omgangene omkring Chorert og hvor sær Capel er, 45 Rixdaler.

16

14

Det midtste Gulv til Taarnet 35 Rixdaler, og hvor Korskirke er, regnes hele Kirken tvært over, for midtste Gang.

I de andre to smalle Gange 30 Rixdaler. Under Taarnet 20 Rixdaler, hvilke Leyesteder forbliver de Afdøde, uden Kisternes Forflytning, paa Tyve Aars Tid. Og hvis nogen paa saadanne Grave vil lade nogen Ligsteen legge, betale derforuden til Kirken Ti Rixdaler. Angaaende Arvebegravelser i Kiøbenhavn som nogen sær Personer for sig og sine Arvinger kand sig have tilkiøbt, betale til Kirken hver Gang noget Lig indsættes, Fem Rixdaler, med mindre naar Lenestædet er solt, det da enten expresse er betinget gandske frie for saadanne Udgifter at være, eller at det mere skulle give end forbemelt, da efter Contracten at forblive.

23. Hvem som i Urtegaardene og Kirkegaardens indhegnede og indlukte Pladser begierer at begraves, betale for et Liig over 15 Aar Ti Slettedaler. Under 15 Aar til 5 de 2/3, Og under Fem Aar 5 Daler. Paa Kirkegaarden betales for et fuldkommen Liig over 15 Aar 4 Rixdaler, under 15 Aar til 5 2/3, og under 5 Aar 2 Rixdaler; Dog skal det staae til Kirkeværgerne, de Fattige i Sognet boendes, og som ikke kand betale Jorden paa Kirkegaarden, for mindre Pris at forunde, men maa af ingen Høyere fordres end som forbemelt er.

24 Naar nogen i Kiøbenhavn eller nogen anden Kiøbsted, ey der i Staden vil lade sine Døde begrave, men naar de beqvem Leylighed kand have, andensteds til sit Hvilested uden nogen Ligs-

17

15 gegiengelse, bortføre, maa det dennem bevilges Ligene i en af Kirkerne at bisætte, og al da betales for et fuldkommen Liig Ti Rixdaler, for et mindre Sex Rixdaler, for et Barn under 5 Aar Fire Rixdaler, og en Rixdaler, for en hver Maanet det bliver lenger staaendes, men skulle nogen sine Liig lengere end Aar og Dag lade staae, foruden dette som forskrevet staaer, til Kirken at betale, og i saa maader betage Kirken det Rum som til andre kunde behøves, da skal Kirkeværgerne være berettiget samme Liig i Kirkegaarden at lade nedsætte.

25. For Graver at grave, og Liigstene i Kirken at optage, skal gives for et fuldkommen Liig Fire Slettedaler, og et halv voxen Liig Tre Slettedaler. For et Begravelsessted at aabne, eller en muret Gravsteen at optage og igjen at paalegge 3 Slettedaler. Hvis nogen vil lade gjøre nye Gravsted i Kirken til at lade mure, da dersom han ikke med Klokkeren og Graveren, for Jorden at kaste og udføre kand forenes, da staaer det hannem frie, der til at tage hvem han billigst derom kand med accordere, dog at Kirkeværgerne derom er vidende.

Epitaphia bevilges og i Kirkerne at maa settes, dog ikkun med Inscriptioner og ey nogen Contrafeyer, og ey af Høyere Pris end Tre Hundrede Rixdaler.

For nye Liigsteen som nedlegges paa nogen Grav i Kirken, betales Graveren Tre Slettedaler

18

16

For en Grav til et fuldkommen Liig i Urtegaarden eller paa Kirkegaarden hvor Liigsteen er, To Slettedaler, hvor ingen Liigsteen er, En Rixdaler. For en nye Liigsteen i Urtegaarden, eller paa Kirkegaarden, at paalegge, En Rixdaler.

For et halv voxen Lig, som regnes til 5 Aar exclusive, betales i alle oven specificerede Tilfælde 2/3, og for et lidet Barn under 5 Aar halv, om Vinteren naar Jorden er haard og dyb frosen 1/4 mere.

26. Naar nogen Huusfader eller Huusmoder ved Døden er afgangen, da maa de daglige Tienestefolk i Huset sort klædes, dog Tienefte-Qvindfolkene ey at gives andet end Sarge eller Rask, men hvo som ikkun Sorg haver for Forældre, Børn eller Sydskende, maa allene lade de Folk sort klæde som daglig uden Huset, Husbonden og Hustruen opvarter, og ingenlunde gives nogen Klædning for Børn og Sydskende som ey er over 14 Aar. Og eftersom det staaer allene i Husbondens Velvillighed saadan Bekostning at gjøre eller lade,

alt efter hans Middel og Vilkaar det at spare, saa maa ingen Tienere eller Tieneste-Qvindfolk det som en Rettighed begiere, hvorfor og ingen Formyndere nogen Umyndige med saadanne Udgifter maa besverge, med mindre at han er forsikret, at det af Indkomsten kand tages, foruden Capitalen i ringeste Maader at røre. 27. Saasom og til Begravelser, mange unyttige Vers skrives og trækkes, hvorved Stervboen ogsaa besverges, saa maa ingen Bogtrykker nogen

19

17 Vers trykke, uden hannem tilforn forevises Arvingernes eller dens skriftlig Tilladelse, som Begravelsens Bekostning gjør, og ey heller nogen tilstædes nogen Vers at udgive, hvo herimod gjør, give til Straf Tredive Rixdaler.

28. Hvis nogen nye Paafund til nogen Bekostning, som herudi ikke er indført, skulle optænkes, eller og om noget imod nogle af de Poster, ved hvilke herudi ingen Straf er sat, skulle handles, da skal altid for hver Forseelse som nogen i saa maade her imod gjør, betale Halvtresindstyve Rixdaler. Og skal den Person som saadan i Forordningen utilladte Omkostninger gjør, der allene selv betale, foruden sine Medarvinger i saadan Tilfælde med noget at besværges; skulle og nogen Formynder saadant tilstæde, skal han der selv betale, og slige ubillige Udgifter ey af Øvrigheden i noget Regenskab got gjøres. Overbevises det og nogen anden, til saadanne Omkostninger at have raadet, da være lige Straf undergiven.

29. Forskrevne Bøder skal være forfalden, i Kiøbenhavn den tredie Deel til Staden, den tredie Deel til Børnehuset, og den tredie Deel til Angiveren; Og i de andre Stæder den tredie Deel til Magistraten, den tredie Deel til Angiveren, og den tredie Deel til hver Kiøbstedes Hospital. Og paa Landet halvdelen til Angiveren, og den anden halve Deel til neste Hospital. Og hvor Magistraten i Kiøbstæderne eller paa Landet, forsømmer derpaa at tale, da skal de ikke alleneste intet deraf nyde, men Bøderne selv betale, og tillades

20

18

da enhver at være Angiver, og Sagen imod de Skyldige at udføre.

30. Som Vi og udi de Greverne af Os Allernaadigste Meddeelte Privilegier, Allernaadigst haver bevilget, at med deres Ligs Begiengelse, samt Monumenter at oprette, saaledes maa forholdes som dennem selv lyster, saa skal det og derved forblive. Ey heller skal det være Militaire Personer formeent, af hvad Condition de og ere, som til Lands eller Vands haver ladet deres Tapperhed see i Vores Tieneste, for deres egne Personer med de sædvanlige Ceremonier til Jorden at bestedes. Skulle hellers nogle som ikke der til særdeles ere privilegerede, allerunderdanigst kunde erholde vores Allernaadigste Tilladelse, deres Døde paa selv behagelig Maade og med større Bekostning at begrave, da skal samme Allernaadigst Bevilling først skrives paa Stemplet Papiir til 50 Rixdaler Arket, og dog derforuden betales til Hospitalerne som her i er meldet, for hver Post som er imod Forordningen: Og skal de, førend dennem Vores Allernaadigste Bevilling af Cancelliet udfærdiges, der først bevislig gjøre, at de bemelte Udgifter til Hospitalerne haver rigtig betalt, eftersom Vi ingenlunde vil, at de Fattige noget skal betages af hvis Vi dennem her udi Allernaadigst haver bevilget. Bydendes hermed og befalendes Vores Grever og Friherrer, item Stiftbefalingsmænd, Amtmænd, Superintendenter, Landsdommere, Præsidenter, Borgemestere og Raad, Fogder og alle andre som denne Vores Allernaadigste

21

19 digste Forordning under vort Cancellie Seigl tilskikket vorder, at de den paa behørige Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot. Kiøbenhavn den 7 November Anno 1682.

Under vort Zignet Christian

L.S.

PLACAT.

Da fast daglig (i sær nu paa nogen Tid) haves adskillige Forrespørseler om Begravelse; saa, til Publici Efterretning, meddeles en Extract af Hans Kongelige Majestets under 7 November 1682. Allernaadigst udgivne Forordning om Begravelser:

1. Ingen maa til at klæde deres Liig udi, bruge andet end Cattun, eller hiemmegiort Lærret og Lærrets Bendel at binde med, under 50 Rdlr.

Straf.

22

20

2. og 3. De som ere i Rangen, Adelen og Adelig privilegerede, og som have murede Begravelse Steder, maa lade deres Kister overtrække, samt bruge Beslag, dog uden nogen Fortinning, Forsølvning eller Forgyltning, og uden Kisterne med noget inden i at drage; Hvo herimod handler i de 2 første Classer i Rangen, give til Straf 500 Rdlr., de andre 300 Rdlr.

4. Alle andres yderste Liigkister maa ikke overtrækkes, ey heller Liigkister af Eeg bruges uden hos de der have murede Grave, under Straf 50 Rdlr.; igientaget ved Forordningen af 13 sept. 1737.

5. Ingen maa, under lige Straf, have 2 Liigkister, med mindre de ere i Rangen, eller og Vedkommende, som den Dødes Begravelse besørge, for Øvrigdeden kand gotgjøre, at Servboet er uden Gield og ey er i det ringeste 6000 Rdlr.

6. Ingen Spising, Skienkning eller Confect maa gives dem der Liget klæde eller legge i Kiste, under Straf af 50 Rdlr.

7. Liigkisterne skal tilstaaes over de Døde inden 4re Dage efter den Dødes Afgang, under Straf af 20 Rdlr; og maa ingen enten i Huset eller Kirken bruge Liigskammel med Trappetrin, under 100 Rdlr. Straf, vide Forordningen af 3 Maji 1737.

8. Vaagefruer maa ey holdes; ey heller bruges nogen Tractering, enten for eller efter Liigbegiengelsen, under Straf af 500 Rdlr.

23

21 9. Ingen, som ey er i Rangen, maa lade deres Liig staae ubegravet længere end 8te Dage, under Straf af 20 Rdlr. for hver Dag Liget længere indeholdes; De i Rangen eller af Adel 3 Uger, for hver Dag længere 40 Rdlr.

10. Ingen maa bruge mere end 2 Personer i det høyeste at bede til Liigbegiengelse, som skal være af de Conftituerede, og nyde for deres Umage, for hvert Liig de bede til at følge, 2, 3 à 4 Rdlr. i det høyeste, efter Personernes Vilkaar og Leilighed, som blive begravne, og ligesom meget forefalder for dem at forrette.

11. Geheimeraadere, Grever, Friherrer og Ober-Charger maa bruge for en Liigvogn 6 Heste; de øvrige, i Rangen, indtil Landsdommere inclusive 4re Heste; men alle andre ikkun 2 Heste; saa skal og Liget føres til Kirken, enten det ages eller bæres, den korteste Vey. Til Ligene at bære bruges (naar ikke den Afdøde har været i Societeter eller Lauge) Studentere, i Følge Forordningen af 21 Decembet 1714, derefter den 5 Art. nyder fra 1 Rdlr. til 2 Mk.; og maa ikke flere tages end efter Veyenes Længde og Ligets Størrelse. Naar Liget ages til Kirken, bruges ikke mere end 12 til at bære, af hvilke hver nyder 4 Mk. Ingen Skienkning eller Mad maa gives dem eller de som følge.

12. Med Liig maa ey følge mere end 6 Par Mandfolk, foruden Børn, Sødskende, Forældre og de som Arv tage, og skal Liget være paa Kirkegaarden eller i Kirken Klokken 12, med min-

24

22 dre havest Kongelig Allernaadigste Bevilling, under 100 Rdlr. Straf. De som efter saadan Bevilling lade deres Liig om Aftenen begrave, maa, om det er mørkt, bruge 12 Løgter og ey flere.

13. Ingen Voxlys maa omkring Kisten sættes, eller paa Gaden for Liget bæres, under Straf af 20 Rdlr.

14 Ingen Vaaben maa bæres eller opsættes for nogen uden for Rangen, under 50 Rdlr. Straf.

15. Over de af Adel eller i Rangen maa af Præsten holdes en Tale udi et Qvarteer, om de der begiære og begraves om Aftenen.

16. Epitaphia maa sættes i Kirken over Liig, dog allene med inscription og ey nogen Contrafey, og ey til høyere Pris end 300 Rdlr.

17. Naar Huusfader eller Huusmoder ved Døden afgaaer, da maa, i Følge Forordningen af 3 Maji 1737, ingen gives Sørgeklæder uden de Tienestefolk, der bære Livré og uden Huset opvarte; men ingenlunde de andre i Huset være sig enten Mands- eller Qvindes-Personer; Samme Forordning melder og, hvorledes enhver med Klæder maa sørge, og i hvor lang Tid, samt at ingen maa bære Pleureuser uden de som ere i de 3de første Classer i Rangen, saa og ingen røde Kioler med sort udgiort uden i de 6 første classer.

Og som ved adskillige Liigbegiengelser fornemmes, at 2 à 4 Personer i Sørgehabit gaaer ved Siderne af Liigvognen, og 2 à 4 eller flere Personer for ved Hestene af de andre Vogne; Li-

25

23

geledes den Misbrug der undertiden indløber med de saa kaldede Marchal-Staver; Da i hvor vel Begravelse Forordningen ikke noget derom melder; saa kand det dog ikke uden for høye Stands- og Rangspersoner være tilladt: I hvilken Henseende Vedkommende erindres bemeldte Forordnings 28de Post, der byder, at hvis nogen nye Paafund optænkes, eller noget imod nogle af de anførte Poster, ved hvilke her udi ingen Straf er sat, skulle handle, da for hver Forseelse at betale 50 Rdlr.

Politie-Cammeret den 20 September 1751.

Hans Kongelige Majestets bestalter Etatsraad, Poitie- og Borgemester

Erich Torm.

Ober-PRÆSIDENT, samt Borgemestere og Raad udi den Kongelige Restdentze Stad Kiøbenhavn; Giøre hermed vitterligt: At efter Hans Kongelige Majestæts derom ergangne Allernaadigste Befalinger skal de her i Staden værende Assistance-Kirkegaarde afskaffes; til hvilken ende andre i deres Sted ere indrettede uden for Stadens Nørre Port, hvilke den 6 November førstkommende blive indviede og strax tagne udi Brug, hvorefter ingen flere Liig blive begravede udi de nu værende Assistance-Kirkegaarde. Og ellers er angaaende Ligenes Be-

26

24 gravelse og Betalningen for Jorden, med videre, giort følgende Anordning:

1. Ligene maa til Assistance-Kirkegaardene udføres hvad Tid paa Dagen Leyligheden tillader, naar det ikkuns skeer imellem Klokken 9, om Formiddagen og Klokken 2 om Eftermiddagen.

2. Jordens Paakastelse skeer af vedkommende Præster i det Huus hvor Liget staaer, førend det til Assistance-Kirkegården udføres.

3. Til at tage Liget af Huset og sætte det i Liigvognen, skal som hidtil bruges Studenterne af Regentzen, eller andre, som efter Laugenes Articler og andre Anordninger ere berettigede at bære Liig, og naar Liget er indsat udi Liigvognen er Liigbærernes Forretning til ende.

4. Til Kirken betales for Jorden af et hvert Liig, som begravnes udi Assistance Kirkegaardene, nemlig: Af et fuld voxen Liig som er 15 Aar gammel og derover 8 Mark, af et halv voxen Liig som er under 15 til 5 Aar gammel 6 Mark, og af et Barn, som er under 5 Aar gammel 4 Mark; dog naar vedkommende ey formaae at betale fuldt, maa det være Kirkeværgerne tilladt, ligesom hidtil efter Forordningen af 7 November 1682 derudi at give Moderation.

5. Til Graveren betales for Graven paa Assistance-Kirkegården at kaste og igien tilkaste, samt tillige for at besørge Liget ved 4re Mænd taget af Liigvognen og nedsat udi Graven, af et fuld voxen Liig 8 Mark, af et halv voxen 5 Mark, og af et Barn 4 Mark; men om Vinteren fra

27

25 1 November til sidste Aprilis, naar Jorden er haard og frosen betales en fjerde Part mere.

6. For de Fattige Liig, som af Kirkepatronerne forundes frie Jord, betales til Graveren for Graven at kaste og tilkaste, samt Liget at tage af Vognen og nedsætte i Graven, om Sommeren fra 1 Maji til Ultimum October 2 Mark 8 Skilling, og om Vinteren fra 1 November til 1 Maji 3 Mark; men for de Fattige som døe i Husene og ey ere indskrevne i de Fattiges Tal, der efter Rescriptet af 6 November 1739 nyder frie Kiste ved Conventhuset, betales intet.

7. For Liigvognen med Kudsk og Heste betales 1 Rdlr. af hvert Liig for hvilket Jorden til Kirken betales; men ikkun 4 Mark for de Liig som nyde frie Jord; men for de der, som melt, nyde frie Kiste ved Conventhuset betales intet.

8. Alle de ved Kirkerne her i Staden og paa Christianshavn værende Urte- og Kirkegaarde, skal herefter ansees uden Forskiel, og alle kaldes med det Navn Kirkegaard, og for Jorden i disse Kirkegaarde her i Saden at betales saaledes: for er fuld voxen Liig 6 Rdlr. 4 Mark, for et halv voxen Lig 4 Rdlr. 2 Mark 8 Skilling, og for et Barn 3 Rdlr. 2 Mark; Men efter Hans Kongelige Majestæts Allernaadigste Befaling, skal Bremmerholms Kirke og Skole forbeholdes deres Rettigheder fremdeles som forhen, efter Forordningen af 1682 og andre hidtil brugelige Vedtægter, i henseende til Liig, som i dens Kirke- og Urtegaarde begravnes af de under Søe-Statens Jurisdiction

28

26 forterende Personer, samt de efter Kirkens Privilegium i dens Sogn boende og Kirken ellers tilhørende Meenigheds Lemmer; hvorimod Bremmerholms Kirke paa sin Side ikke maa imodtage noget Liig til Begravelse som henhører til nogen af Byens Kirkesogne, med mindre de tilforn paa Holmens Urte- eller Kirkegaarde have Gravstæd; i hvilket Tilfælde de skal betale efter foranførte Taxt som er lagt paa Kirkegaards Jordene; ligesom og Stadens Kirker paa sin Side ikke maa imodtage noget Liig til Begravelse af de under Søe-Statens Jurisdiction sorterende Personer, samt de efter Kirkens Privilegium i dens Sogn boende og Kirken ellers tilhørende Meenigheds Lemmer, med mindre nogen af dem ligeledes havde Gravstæd paa Stadens Kirkegaarde.

Hvilken indbyrdes Afhold fra ey at begrave Uberettigede, Kirkerne have at holde sig ubrødelige efterretlige; Og skal ald Underslæb erstattes af dem som Graven til uberettiget Liig haver anvist, saa og tillige erlægge en Mulct af samme Summa, den forurettigede Kirke til Fordeel.

Paa samme Maade skal og forholdes i henseende til Guarnisonens eller den Herre Zebaoths Kirke; dog for at forekomme alle Disputer i Fremtiden, haver Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst fastsat, at ey allene Guarnisonen i sig selv, men og Pensionister, samt alle aftakkede som ey have taget Borgerskab, ey heller have Gravstæd udi andre Byens Kirkegaarde, skal henhøre til Guarnisons Kirken og deres Liig der lade

29

27

begrave; hvorimod de sidste uden Moderation skal betale den Forhøjelse som for de andre Stadens Kirkegaards Jorde er fastsat.

Hvilket alt herved til Vedkommendes Efterretning publiceres og bekientgjøres.

Kjøbenhavns Raadstue, den 29 October 1760.

Under Stadens Indsegl.

L. S. Articler For Studenterne,

Angaaende

Liigbæren.

Kjøbenhavn den 21 December Ao. 1714.

Vi Friderich den Fierde, & c.

Gjøre alle vitterligt, at eftersom Vi den 4 Maji 1712 i henseende til den Redebaanhed og

30

28

Tieneste, som Studenterne ved Universitetet i Vores Kongelige Residents Stad Kjøbenhavn med Liigbæren, imidlertid Contagionen her sammestæds grasserede, haver beviist og ladet kiende, da de privilegerede Liigbærere sig derfra undslog, Allernaadigst have bevilget, at saa vel de ved bemelte Universitet da værende, som herefter kommende Studentere maa og skal være berettiget til at bære alle de Liig, hvortil de blive begierte, uden derudi af de andre Societeter at hindres, da ville Vi til deres ydermere Efterretning med samme Liigbæren udi efterskrevne Articler Allernaadigst have anordnet og befale, saasom Vi og hermed anordne og befale:

1. I steden for de efter den 12 Art. udi Forordningen om Begravelser af 7 Novembris 1682 tilforn af Magistraten her i Staden forordnede og af Os Allernaadigst privilegerede visse Borgere og Societeter til Liig for Betaling at bære, hvilke i seneste Contagion og Nødstid tvert imod deres Skyldighed betede sig modtvillige, til saadan Forretning, skal Studenterne udi Collegio Regio, eller saa kaldet Regentzen, herefter være de, som til Ligene iblant de Geistlige og Borgerskabet allene skal bruges; Dog dersom nogen kand formaae saa mange af deres Naboer eller Venner, som fornøden gjøres, uden Betaling, Skienkning eller Spising det at gjøre, skal det dennem ikke være formeent, ey heller maa de formene de andre Studentere udi de andre Collegiis,

naar det af de Afdødes efterladte Venner undertiden begieres, om-

31

29

endskiønt de det for Betaling gjøre, langt mindre maa Laugene af dennem hindres deres afdøde Laugsbrødre, deres Hustruer, Børn, Svenne eller Drengene at bortbære.

2. De som ere blevne overlevendes, og nu ved Universiteter ere tilstæde af de Studentere som udi sidste Contagion lode sig betee villige de Bortdødes Liig at bortbære, skal være lige, deelagtige i denne Tieneste, uanseet de ikke ere i bemelte Collegio, faa fremt de ere ædrue og skikkelige, og ikke befatte sig med nogen borgerlig Næring.

3. Dette Collegium skal have en eller to Formænd, som dertil af Rector og Professores ved Universitetet skal bestikkes, og saa fremt ingen udi Regentzen dertil dygtige befindes, da skal dertil tages en eller to andre stikkelige ædrue og sindige Studiofi, som skulle bestille og tilsige de andre, naar noget Liig forefalder, at henbæres; Hvilke Formænd skulle og tilkiendegive Bedemændene, hvor de ere logerende, at de kand vide dennem at finde, naar Liigbæren hos dennem skal bestilles.

4. Studenterne i Regentzen skal stiftes til, ligesom de ere indlagte udi deres Kammere. Liig at bære, saa at de, som have baaret en Gang, ey maa bære anden Gang, førend det er omgaaet og det igien dennem tilkommer, hvad heller de faae meget eller liddet for deres Umage (thi derudi skal Lykken ramme Manden) og det uden nogen Klammeri eller Trætte, saa fremt de ey vil udvises af Collegio, hvormed Formanden skal have Tilsyn, og saa fremt han merker nogen saadan U-

32

30

orden, da give det an for Præpofito udi Regentzen, som sligt Politie og Commerce-Collegio skal give tilkiende, saa fremt han ikke selv kand raade Bod derpaa, eller og det er saa enorme, at det med Skarphed skal straffes.

5. Og som hver Person maa ingenlunde tage mere end en Rdlr. for at bære, saa skal dem ikke heller maa gives mindre end 2 Mark, hvorudi de skal anse fattige Folkes Leilighed, ikke heller maa de indtrænge sig flere at bære end høyt fornøden gøres, efter Ligets Storlighed og Gangens Længde; Hvor saadan Fattigdom findes efter den Afdøde, at der hverken kand betales Klokker eller Jord, skal de gjøre det for intet og af Christen Kierlighed. Hvor Ligene til Kirken ages, da forholde de sig efter forommelte Forordning.

6. De skulle altid holde sig skikkeligen og reenligen udi Klæderne saa vel med Linnet som Uldet, saa at de selv kand have Ære deraf, og at gemeen Mand ey skal undsee sig for at bruge dennem, i Særdeleshed skal de bære sorte Klæder og bruge lange Kapper, og maa ingen udi saadan Liigfærd findes drukken, under Straf første Gang, at Omgangen skal gaae ham forbi en Gang, findes han saaledes anden Gang, da gaaer det ham forbi tre Gange, og tredie Gang skal han forvises af Regentzen. Saa vel med denne, som ald anden Uskikkelighed, skal Formanden, som altid skal være tilstæde have skarp Indseende, og skal han afvise den, som drukken findes, fra Liget, og tage en anden i hans Sted igien, som følger i næste Kam-

33

31

mer; Saa skal Formanden og strax angive ald saadan Forseelse og Uskikkelighed baade for Præpofito og Politie Retten, at det ikke gaaer ustraffet bort.

7. I det øvrige skal de gjøre sig forbemelte 12 Art. udi Forordningen om Begravelser af den 7 Novembris Anno 1682 vel bekiendt, og sig den, saavelsom og hvis herefter udi deslige Tilfælde kand vorde anordnet og paabudet, i, alle maader holde sig efterrettelig saavidt dennem kand vedkomme; Og skal de herefter saavidt denne deres Forretning angaaer, være Politie Retten saavelsom Politie-Mesteren efter. Vores derom af den 6 Aprilis sidstforleden udgangne Allernaadigste Befaling undergiven, saa at om nogen Student saavidt denne Forretning angaaer, skulle ansees til Straf eller Bøder, som Politie - Mesteren efter Politie Forordningen ellers allene burde decidere udi, skal ham i saa fald en af Professorerne adjungeres, og om det var Straf eller Bøder af Høyere importance, da to af Professorerne, som tillige med tvende af Politie Collegio derudi skal kiende og dømme, men skeer dennem af nogen udi denne deres Forretning Indpas, skal de klage derfor Politie Retten, hvor dennem Ret skal vederfares. Hvorefter samtlig vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette og forholde

Giver paa Vort Slot. Kiøbenhavn den 21 Decembris Anno 1714.

Under Vor Kongelige Haand og Signet. Friderich R.

34

32

P L A C A T.

Endskiønt den Taxt som udi Placaten af 29de Oktober 1760 er publiceret fot Jorden og øvrige Bekostninger af Liig som begraves udi Asfitentz Kirkegaardene her uden for Staden, er sat saa facil som skee kunde, fot at facilitere de Fattige, erfares der dog, at adskillige, som lade Deres Afdødes Liig der begtave, bruge Derved Ceremonie med Følgeskab i Vogne og Liigklæde over Kisten. Og da den 15de Post udi den Kongelig Allernaadigste Forordning af 7 November 1682 befaler: At hvo som vil bruge Liigklæde, skal det ved de beskikkede Bedemænd lade paalægge og aftage: Saa blivet enhver Vedkommende herved derom erindret, paa det de kand vide sig derefter at rette, og undgaae at blive straffet om de sig herimod forsee.

Kiøbenhavns Raadstur den 9 April 1766.

Under Stadens Indsegl.

35

33 Vor Frue Latinske Skoles

PRIVILEGIER

i Henseende til

Liig og Brylluper

i Kiøbenhavn.

Ni Christian den Femte, &c. &c.

Gjøre alle vitterlig, at Vi haver Allernaadigst for got befunden, efterskrevne Taxt anlangende Brudevielser og Liigbegravelser udi Vores Kongelige Residents Stad Kiøbenhavn at lade udgaae; Nemlig:

1. De som i Kirkerne øg Kirkernes Capeller begraves, være sig om Dagen eller om Aftenen skal give til Vor Frue Skole allene 10 Rdlr. og 3 Mark til Notarias.

2. De som begraves i Urtegaardene, eller andre paa Kirkegaardene indhegnede Pladser betaler 5 Rdlr. og 1 Mark til Notarias, med mindre de om Dagen lade sig betiene med 24 eller 18 Skolebørn, da svare Skolen efter sidst allernaadigst udgangne Liig Forordning.

3. For hvert Liig, som for 12 Slet uden Klokker og Sang, paa Kirkegaardene begraves,

36

34

gives i Rdlr. 1 Mark til Notarias, men om Aftenen efter vores forrige Forordning 4 Rdlr.

4. For Børn under 5 Aar gives i alle ovenmeldte Stæder ikkun halv saa meget.

5. Ingen i hvo de ere, skal være frie eller forskaanede

for at give for deres Liig efter denne Taxt, med mindre deres Døde for Uformuenheds Skyld i de Fattiges Jord, foruden Betaling bliver nedsatte: Det Kirkeværgerne skal med deres Sædel forsvarligen hos Skolen taxere, da det og bør i billig Consideration at tages, og ikke noget af dem fordres.

6. Hvo som lader sig vie i Huset, skal give til Skolen enten hun gjør Tieneste eller ikke, der som han er af Rangen og har Titel af Raad 8 Rdlr. De andre af Rangen samt Adelen 6 Rdlr. og de øvrige uden Forskiel 4 Rdlr. da skal i Skolen uden videre Betaling være forpligtet til at synge en dansk P salme for og efter Copulationen, om det begieres: men vil Brudefolkene have Figural Sang eller Music, da Musicanten og Organisten ellers derfor a parte at betale.

2, Hvo som lader sig vie i Kirken, skal betale til Froe-Prædiken 3 Mark for dansk Sang, og de andre Søgnedage 1 Rdlr., item for hver Choer de begiere, som staar i deres egen Billie 4 Rdlr.

Og alle disse Penge, som i saa maade betales skal deeles iblant de Vedkommende saaledes som sædvanligt haver været, eller som Superintendenten det nu herefter gavnlige agter at ordinere, hvorefter alle og enhver Vedkommende sig allerunder-

37

35

danigst haver at rette. Givet paa Wort Slot Rendesborg den 15 Sept. 1683.

Under Vort Signet.

CHRISTIAN.

(Ls.)

Extract

af

Accise Forordning

af 31 December 1700.

og Bønder, som ere forskaanede skulle give naar de i Egtestab træder som følger:

Alle Vores Høye og Nedrige civil- og Militair-Betiente, som udi Forordningen om Rangen ere begrebne, skulle give - 50 Rdlr.

Adelen, som ikke er i Vores Tieneste -20 Rdlr. Ald Geistligheden og Øvrigheds Personer,

i Kiøbstæderne - 10 Rdlr.

38

36

Borgere og andre Vores Betiente - 4 Rdlr.

Iligemåde Provster og Præster paa Landet, Fogder, Skrivere, Forpagtere, Herredsfogder og Skrivere, og Militaire-Officerer til Lands Og Vands, som ikke tilforne ere benævnte til Cornetter, Fændrikker og Skippere indberegnete, skulle give som Borgere - 4 Rdlr.

Haandværks-Svende - 2 Rdlr.

Daglønnere, Arbeidere og Tiunde i

Kiøbstæderne - 1 Rdlr.

De 2de sidste Poster, nemlig Haandværkssvende og Daglønnere &c. har Hans Kongl. Maiestæt allernaadigst efter givet naar de vies i Kirken, men i Huset ikke vide Placaten af 27 Aug. og 29 Decembr 1766.

Forbemelte Copulations - Penge betaales af Brudgommen paa der Sted hvor Copulativnen skeer, og efter hans Condition af Magistraten i Kiøbstæderne, og Amtsforvalterne eller den, som Oppebørselen er betroet paa Landet, oppebæres, og maa ingen Præst nogen til Copulation admitttere, førend han derpaa Vedkommendes Beviis bekommet haver under 50 Rdlr. Straf.

39

37

Reglement

Og Nærmere Anordning

Om

Sørge - Dragt,

og hvad slags Klæder dertil skal Bæres.

FREDENSBORG Slot D. 14. Aprilis 1752.

Vi Friderich Den Femte, &c. &c.

Gjøre alle vitterligt, at Vi, Allernaadigst have funden for got, efterskrevne nærmere Reglement og Anordning at lade udgaae, angaaende, hvorledes Undersaatterne i Vore Riger Danmark og Norge, sig udi deres Sørge-

Dragter efter deres afdøde Slægtstab, Svogerstab og paarørende Venner efterdags skulde forholde; saa og for hvilke af dennem, og hvor længe for enhver, de Sørgeklæder man bære.

1. Manden efter Hustruen og Hustruen efter Manden, maa bære Sørgeklæder i sex Maaneder, saaledes, som i §.2. begge Kiøn er foreskreven og ellers tillades dem i hvor lang Tid de vil, at bære een af de der anordnede Sorge,

40

38

saa længe de i eenlig Stand forbliver; Og maa ingen Enke førend et Aars Forløb, og ingen Enkemand, førend sex Maaneders Forløb efter den Afdødes Død, sig uden Vores Egen fær Dispensation, udi nyt Ægteskab begive, med mindre det maatte være ringe Folk, hvis Vilkaar og Bistand det ey anderledes tillader.

2. Børn maa sørge for Fader og Moder, Stiffader og Stifmoder, ligeledes for Farfader og Mormoder, Morfader og Farmoder, og saa fremdeles i samme Linier opad, være sig Egne elter Stifforældre i Sex Maaneder, nemlig: Mandspersoner man bære

3 Maaneder sort Klæde med Klædeknapper og Knaphuller til Knebet, uldene Strømper, sort anløben Kaarde og Spender, Ruelæders Skoe, Kammerdugs Halsklud og Manschetter med breed Søm, samt Pleureufer paa Kiolen og Vesten, hvilke Pleureufer dog allene bæres af dem, som ere i de Tre første Classer i Rangen, hvilken, kaldes dybeste Sorg.

2 Maaneder med sort Klæde, Knapper og Knaphuller gandske igiennem, uldene Strømper, sort Kaarde og Spender, Kammerdugs Halsklud og Manschetter med smal Søm, hvilket kaldes dyb Sorg.

i Maaned sort Klæde og Silke Knapper og Knaphuller, Silke Strømper, Guld, Sølv eller anden Metal Kaarde og Spender,

41

35

Halsklud og Manschetter, broderede eller af Kniplinger, hvilket kaldes halv Sorg.

Fruentimmeret maa i foranførte Tilfælde bære 3 Maaneder sort glat Klæde, Gravoret stukken tilbage, med bred Søm, og en foret Snip, Kammerdugs Manschetter.

1 Maaned sort Silke Klædning med sort Fontange og smal Snip.

1 Maaned Kammerdug med Fryndser.

2 Uger sorte Silke Klæder med Speilfloer og Takker.

2 Uger sorte eller sorte og hvide Silke Klæder med Kniplinger.

3. Forældre maa for deres Egne og Stifbørn, samt deres Børnebørn, og saa fremdeles ned ad i rette Linie, naar de er 15 Aar gamle og derover, bære Sorg i Tolv Uger, nemlig: Mandfolkene

6 Uger dyb Sorg.

Fruentimmeret maa i flige Tilfælde bære 1 Maaned sort Silke Klædning med sort Fontange og smal Snip.

1 Maaned Kammerdug med Fryndser.

2 Uger sorte Silke Klæder med Speilfloer og Takker.

2 Uger sorte eller sorte og hvide Silke Klæder med Kniplinger.

4. For Sødskende, item for Halvsødskende, som have haft Fader eller Moder tilsammen, saa og for Mandens eller Hustruens Sødskende og

42

40

Halvsødskende, maa ligeledes sørges af Mandfolkene:

4 Uger med dyb Sorg.

4 Uger med halv Sorg.

Af Fruentimmeret maa sørges:

4 Uger sort Silke Klædning med sort Fontange og smal Snip.

2 Uger Kammerdug med Fryndser.

1 Uge sorte Silke Klæder med Speilfloer og Takker.

1 Uge sorte eller sorte og hvide Silke Klæder med Kniplinger.

5. For Farbroder eller Faster, Morbroder eller Moster, og saa fremdeeles op ad i samme Linie, maa sørges, ligesom for Sødskende udi næst forestaaende Articul meldt er.

6. For Brødre-Børn og Søstre-Børn, samt deres Børn og Børnebørn ned ad, saavelsom og for Sydskendebørn, baade paa Mandens og Hustruens Side, maa sørges, nemlig: af Mandfolkene

4 Uger halv Sorg.

Af Fruentimmeret maa sørges: 2 Uger sorte Silke Klæder, Kammerdug med Fryndser. 1 Uge sorte Silke Klæder med Speilfloer og Takker.

43

41

1 Uge sorte eller sorte og hvide Silke Klæde med Kniplinger.

7. For Næst-Sødskendebørn og dem, som i andet og tredie Leed med hinanden ere beslægtede, maa sørges, nemlig: af Mandfolkene

2 Uger med halv Sorg.

Af Fruentimmeret sørges

Ligesom i næst foregaaende Articuls 2de sidste Poster er nævnt.

8. Skulle de i foregaaende 3die Paragrapho ey have opnaaet deres 15de Aar, da skal der ikkun sørges halvt saa længe for dem, dog paa samme Maade; Og maa ey sørges for nogen af de i følgende 4. 5. 6. og 7de Paragraphis benævnte, naar de ey har opnaaet deres 15de Aar.

9. I det øvrige maa ey bæres Sørgedragt for nogen Slægt, Svogerskab, eller paarørende Venner, i hvo de og være kunde.

10. Herhos er i Almindelighed at agte, at Manden sørger for sin Hustrues Slægt, efter ovenskrevne Anordning, ligesom for sine egne Paarørende, og Hustruen paa samme Maade igien for Mandens Slægt.

11. Alle de Officerer, som udi de Tre første classer udi Vores om Rangen den 14 Octobris Anno 1746, Allernaadigst udgangne Forordning ey ere specificerede, maa ikke sørge med sorte Klæder, men allene med sort Floer om den ven-

44

42

stre Arm, undtagen for deres Hustruer og Forældre, i hvilke Tilfælde dennem maa være tilladt at sørge paa den Maade, som i denne Vores Allernaadigste Anordning for alle andre er befalet.

12. Det forbydes alle og enhver at lade nogen Stue overdrage, Himmel over Liget at bruge, eller deres Carosser og Hesterøy at overtrække; Ey heller maa nogen Prædikestolene og Stolene i Kirken lade betrække, eller til deres Liig hiemme i Husene eller i Kirken, bruge saadan Liigskammel, hvortil er nogen Trappetrin, men Liigskammelen skal staae paa Gulvet, og hvis nogen sig herimod forseer, da skal han have forbrudt 100 Rdlr., dog undtages de i de 2de første classer af vores Rang-Forordning benævnte, som det Allernaadigst maa være tilladt, at lade en Stue overdrage, hvor Liget staaer, bruge Himmel over Liget, og overtrække Liigskammelen.

13. Ligeledes forbydes alle og enhver at give sort Liverie, eller nogen Tienestefolk sort at klæde, naar en Huusfader eller Huusmoder eller andre i Huset ved Døden afgaaer; Hvorefter alle og enhver Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette. Thi byde Vi og hermed btfale Vores Vice-Stadtholder i Vort Rige Norge,

samt Vore Grever, Vores Ober-Ceremonie-Mester, Stiftbefalingsmand, Friherrer, Ceremonie-Mester, Amtmand, Præsidenter, Borgemestere og Raad, Fogder og alle andre vedkommende Betientere, som denne Vores Anordning, under

45

Vort Cancellie Seigl tilskikket vorder, at de den paa behørige Steder til alles Efterretning, strax lader læse og forkynde.

Og angaaede dem, som ere i Rangen og sig i Vores Kongelig Residents-Stad Kiøbenhavn opholder og ved Vores Hof gjør Opvartning, haver Vores Ober-Ceremonie-Mester og Ceremonie-Mester derhen at see, at denne Vores Allernaadigste Anordning allerunderdanigst vorder efterlevet. Givet paa Vort Slot Fredensborg den 14de Aprilis Anno 1752.

Under Vor Kongl. Haand og Seigl.

Friderich R.

46

1

Reflection til Høiere Decision af en gammel Patriot.

Kiøbenhavn 1771. Trykt hos H. I. Graae, boende ved Gammel Strand.

2

3

Efter Evangelistens Lucæ Exempel haver jeg og foretaget mig at skrive til dig min gode Theophile om de Ting, som ere fuldkommelig vitterliggjorte for os.

Jeg agter ikke at gjøre Oversættelser af Ammestue Historier, Spaadomme, Drømme eller besynderlige Syen; ei heller at forkleine eller bagvadske nogen, mindre at afskiære Æren fra levende eller døde, enhver kan være god for sig, og jeg vil lade enhver feie for sin Dør.

Landmand er jeg ikke, følgelig forstaaer jeg hverken at laste eller rose Landvæsenets Oeconomie, og ligesaa lidet forstaaer jeg at gjøre Forslag til dets Forbedring, uden tilligemed at gjøre mig for den fornuftige Verden latterlig.

4

Jeg har opnaaed en temmelig Alder, og altid hørt klage over slette Tider og dyre Priser paa Føde Vahre; men ingen Tid med større Grund end siden 1740, da Rug, Korn, Havre, Smør, Gryn, Hveede, Flest og Kiød &c. er opstegen til høie Priser, som indtil denne Dag har continueret.

Aarsagen hertil søger adskillige Skribentere i Jordegodsernes overdrevne Priser, og de deraf flydende hoie Forpagtninger, samt Producternes alt for stærke Udførsel- og fremmed Indførsels Indskrenkning. Andre fortælle (om det er sant) at Proprietairerne skal have afholdt deres Bønder fra at komme til Kiøbstæderne med deres Kornvahre, og for at maintainere de høie Priser tilkiøbt sig dem selv, hvorimod de har forsynet Bonden med Jern, Humle, Tiære, Beeg, Sild, med mere, er dette saaledes, da er herved Kiøbstæderne betaget deres Næring, Folkemængden svækket, og Kongen betaget den paalagde Consumption.

5

Disse og flere saadanne omløbende Discourser, lader jeg staae ved sit værd, saa længe de ikke ere beviislig giorte; thi jeg er en Jurist og antager intet uden Beviis. En anden Aarsag til dyr Priis er Forprang og Lan deprang. Forprang gjør den eene Borger imod den anden heldst i Kiøbenhavn, hvor den eene Borger overbyder den anden, som allerede er eenig om Kiøbet med Sælgeren, tvivler nogen herom, behager de at gaae paa Torvene.

En Deel af Hørkræmerne, informerer Bonden om Torve Kiøbet, og sætter Priserne, med de Vilkaar, at naar de ikke kan opnaae saadanne Priser, kan Vahrene oplegges hos dem, og det er Aarsagen, hvorfor man hos disse got Folk kan finde, især Smør og Flesk i Overflødighed.

Landeprangere ere i sær Valbyerne, disse opkiøbe ikke allene i Siælland, men endog i

6

Møen, Laaland, Langeland, Falster og Fyhn, Sviin, Lam, Giæs, Høns, Kyllinger, Ender og Smør, som de igien paa Gammel Torv paa det dyreste udpiner, at forbiegaae, det de endog kiøber Bondens Høe paa Landeveien, og gjør af 2 Læs 3, hvilket alt synes at være skadelig for Byen.

Dog dette er ikke mit Forsæt at handle om, ligesaa lidet som jeg agter at indkige i Præsternes eller andre Folkes Indkomster, Gud velsigne enhver der fortiener det og handler redelig.

Det jeg herved tænker at handle om, er det ringeste, som med det almindelige Ord kaldes Skarn.

Jeg meener Skarnet paa Gaden, eller Gadernes Renovation i Kiøbenhavn.

Saa længe jeg kan mindes, har jeg hørt Klage over Gaderne, heldst naar det falder i

7

megen Slud eller Snee om Vinteren; Men

Renovations Skatten har aldrig været større

end nu, og ingen Tid har Stien for Foedgien-

gere været mere besværlig.

Det almindelige Ordsprog lyder, en hver bør feie for sine Døre, og Rimeligheden tilsiger at 4000 Mennesker kan forrette mere end 50 gamle afstøtte Kiærlinger, der driver den meste Tid hen med en Pris Tobak, Sladder, Fortællinger og Gaben, disse Kiærlingers Ugeløn, Materialernes, saasom Koefodder, Koste og Skuffers Anskaffelse og Vedligeholdelse blev besparet, og anskaffet af enhver Huuseiere, der dog nu som før selv maatte besørge sin Gade feiet, om Ureenligheden ellers ikke skal løbe i Kieldere og Porte, og dog er Vægter Pengene forhøjet under Masqve derfor at besørge Gadernes Feining.

Ingen er ved disse Anstalter bedre tient, end den fornemme Renovations Inspecteur og flere der tager anseelige Belønninger.

8

Skarendyngene bliver liggende paa Gaderne om Sommeren og Sneen om Vinteren indtil den smelter, begge Deelee løber til Canalerne, som derved opfyldes, og med store Bekostning igien maae opmodres.

Renovations Skattens Beløb og Destribution er ubekient, og det er heller ikke min Sag at ville spørge om mig uvedkommende Ting, dette kan enhver tænke sig til, at vitløftirige Bygninger, Vognes Anskaffelse, Hestes Indkiøb, deres Foering og Kudskernes Kost og Løn udkræver Penge; Men om Vognmændene, der eier Gaarde og skal holde Karle, Heste og Vogne, imod en billig Accord blev overladt Gadernes Renovation, og enhver som før feiede for sin Dør, monne det ikke skulle være baade bedre og menagerligere? Ja om Naboer og Gienboer i hver Gade slog sig sammen om deres Gades Reenholdelse, monne da Renovationen ikke vilde blive bedre og monne ikke meget herved for Borgerne kunde blive sparet?

9

Paa andre Steder i Tydskland, sælger Huuseieren sit Gadeskarn til Bonden, som fører den hiem med sig og bruger til Gødskning. Skulle det ikke være mueligt her, at Bonden, naar han kiører leddig hiem, kunde tage et Læs Gadeskarn med, imod han derfor nød 2 ß af Skillingsmanden i Porten.

Det er ikke allene i Henseende til Gadernes Renovation jeg tager mig den Frihed at gjøre en og anden Reflection, nei under skidene og med Snee om Vinteren opfyldte Gader, ligger for hele Stadens Indvaanere mere magtpaaliggende Ting. Om (som Gud afvende) Ild opkom ved saadan Tid som nu er, og Gadernes

nærværende Beskaffenhed, hvor hverken Spøiter, Sluffer eller Mennesker der skal arbeide kan komme frem, uden at være exponeret at brække Arm og Been, helst ved Nattetid og i de snævre Gader, hvad Ulykke kan ikke herafreises?

10

At sige bag efter, naar Skaden er der, hvo skulle have tænkt det, er daarligt. Den Vittige tænker forud hvad der kan skee, og tager imod alle muelige Ting Præcautioner.

Havde man før den store Ildebrand 1728 tænkt og været betænkt paa at sætte Pomper i Canalerne, havde Spøiterne ikke manglet Vand til Ildens Dæmpelse, og var ikke mangen bleven fortrykt forbi han har haft Ævne og

Lyst at tænke, og aabnet sine Tanker, var

mange nyttige sandheder kommen for Lyset,

som nu ere skiulte.

Men at jeg kommer til mit forrige igien, da til Præcaution for Staden og dens Indvaanere, i Henseende til Ildebrand, vil det efter mine ringe Tanker være fornødent og til Nytte, naar om Vinteren Sneen falder, at samme strax af alle snævre Gader og Stræder bortføres og dermed bestandig continueres, paa det Passagen kan være roddelig og Beboerne

11

kunde blive af med deres Feieskaren, hvorved ellers disse smaa Gader opfyldes, og med Sneen meleret sammenfryser og bliver til smaa Bakker, hvorved Passagen gjøres impracticable.

Paa det og Foedgiængere kunde have en sikker Fodstie i de store Gader ved Husene at gaae paa, ville det være til stoer Nytte, om enhver Huuseiere blev tilholdt, at lade saa hastig Sneen var falden, rense sit Fortog, og holde det bestandig reent og frit for Sneen og Iis. I de mindre Gader, hvor Fortogene ere meget smalle, og ingen Lystkaner kommer, kunde paa begge Sider af Gaden, omtrent en Alen distance Gang Veien gjøres bredere, og her blev megen Ulykke af Beenbrud og dislige forekommet, ja naar det er vanskeligt at kiøre kunde Folk med mere Sikkerhed gaae.

Politiemesteren har i forrige Tider haft Ober-Inspection med Gadernes Reenholdelse og Oplæggelse, og siden det er ham der skal

12

holde over Skik og Orden; saa synes det naturligt, at han efter hans Embeds Medfører er den retteste der bør have Overopsigt med Gaderne; Men som en Politiemester fra Morgenen til ud paa Natten er indviklet i Forretninger og fortrædelige Ting, er der ham umueligt at oversee alt; thi kunde i hvert Quarteer anordnes en af de 32 Mænd, der tillige med Politiemesteren kunde have Opsigt med Gadernes Reenholdelse.

Naar da Feiekiæringerne blev afskaffet, enhver, som i gamle Dage er skeed, feiede for sin Døer, og Vognmændene uden at udsuge dem blev overladt Renovationen, kunde det Paalæg af Vægter Penge, hvorved den Fattige trykkes, ophæves, og mange unyttige Belønninger spares, der nu trykker Cassen, og kan være en Medaarsag hvorfor en Extra Sneeskat er paalagt.

13

Men skulle det endelig agtes fornøden, at holde Gade og Bunkefeiere, kan et 50 Slaver, forrette mere end 200 gamle udlevede og til deels fordrukene Kiæringer, til hvis Underholdning de Penge kunde indleveres, som bemelte Kiæringer koster.

See min gode Theophile det er mine korte eenfoldige Tanker, skulle du høre nogen at tale ilde herom, kan du saa meget bedre forsvare mig, som du veed at jeg er en Hadere af Skandskrifter, og har et oprigtig Hierte til mine Medborgere, dem jeg ønsker paa alle muelige Maader soulageret og til Velstand befordret.

Hvad ellers om adskillige Ting kunde siges bespares til jeg seer hvorledes dette bliver optaget, og i fald nogen dømmes ilde herom, maa det være saadanne, der enten ikke kan, eller vil tænke. Lev vel min gode Theophile, jeg er alle Menniskers og især din bekiendte Ven.

14

1

Patriotisk Afhandling, om Kiøbenhavns Gaders Reenholdelse.

Skrevet i Anledning

ARGI No. 19.

Af En Reenligheds Elskere

Kiøbenhavn 1771.

Trykt hos H. I. Graae, boende ved Gammel Strand.

2
3

I Anledning af Argi No. 19 er jeg som en gammel Indvaaner i Kiøbenhavn bleven opmuntret noget udførlig efter min ringe Indsigt at tale om Gadens Renovation saaledes som jeg ved mange Aars Ophold her i Byen ved Forespørseler, Overlæg og reent ud at sige ved at criticere meget af det som derved efter gjorde Anordninger og sammes slette Virkning i henseende til Iverksettelsen har indtaget Sted i min Eftertanke. Jeg paastaar langt fra ikke at alle mine fremsatte Tanker ere ufeilbare, dog haaber jeg at de af Fornuftige kan skiønnes at være velmeente og i mange Ting nyttige, i sær naar samme som en Plan blev førend i Værksettelsen corrigeret af een mere Indsigtsfuld og hældig Pen. Jeg vil da i Eenfoldighed legge mine Tanker for Dagen og begynde med Argus som rettelig siger: at det var sundt og smukt om Gaderne og Rendesteene holdtes reene, tillige maa jeg sande hans Ord at det ville være bekostelig, han spørger derefter: hvorfra Bekostningen skal komme? og

4

svarer rettelig: fra Byen, med Tillæg at det er let sagt, og derefter vil han ei indlade sig videre i den Sag, maaskee for ei at blive odieus, i fald han blev ved at tale om hvorfra Udgifterne skulle komme i samme billige Tone som han har begyndt. Og da Isen herved er brudt for mig kan jeg ei efterlade at legge for Dagen det jeg forhen har lovet og ved 50 Aars Ophold her i Byen har bragt i Erfaring. Jeg troer ikke at enten den skarpsynede Argus eller andre redelig sindede vil dadle mit Hiernesvind om jeg ikke er saa lykkelig i alt at treffe det rette.

Naar jeg nu forudsetter: Byen skal være reen og at sammes Reenholdelse er til Stadens Ziir, ja til Indvaanernes Nytte, Sundhed med meere, saa er det jo en Følge at alle dens Indvaanere skal bestride de paagaende Omkostninger; thi aut aut, enten skal Byen holdes reen, og dens Reenholdelses Bekostning bestrides af Indvaanerne efter et hvert Aars Beskaffenhed og det i mueligste Proportion efter som enhver contribuierer til Ureenligheden, eller cg maa nødvendig Reenholdelsen indrettes efter den dertil lagde Fond, og saa kan ei mere forlanges end Regnskab aflegges at de dertil indkomne Penge er til Renovationen forbrugt endskiøndt Gaderne findes urene.

5

Det sidste er det jeg søger om mueligt at ville forebygge; Det samme vil Argus, men han setter forud som der væsentlige i Tingen: til at faa rene Gader hører brav Penge og skarp Tilsyn, han siger videre: de første indkommer, men at det ei er tilstrækkeligt udviser Gaderne, at det sidste er tilstrækkelig viser de mange Betientere. Men jeg vil søge om mueligt at give Argus meere Lys: Det tilstaaes uden Tvivl at Kiøbenhavn med Christianshavn indbegrebet har langt flere Bygninger, Indvaanere, Heste og Vogne, bruges mere til Yppighed end for over 100 Aar siden da de første Anstalter og Anordninger ere gjorte om Gadernes Reenholdelse og da Renovation Skatten først er paabuddet og alt dette uagtet er dog den da anordnede Renovations Skat den samme som nu og ei i mindste forøget; Dette synes vel at være overdrevet sagt, men eftersee den da fastsatte Regel over Alne Maalet, da Taxten skal befindes at være den samme. Vel kan indvendes: At siden den Tiid er mange flere Bygninger opførte, som og maa svare Renovations Skat; Sandt nok, men derimod maa agtes, hvor mange store og fornemmes Bygninger er ei opførte og desuden mange

Huse med et stort Antal Indboere opfyldte? Renovations Skatten er fastfat efter Alne Maal og det er bekjendt at 30 Alens Maal er Reglen, hvad faaer nu Renovationen for de overskydende Alen, og

6

hvor stor Ulighed er der ei for de med Beboere opfyldte Huse imellem den hos dem faldende Renovation og den af Huus Eierne svarende Renovations Skat?

Jeg vil iblandt mange andre allene anføre til Exempel 2de Bygninger, nemlig Børnehuset og det almindelige Hospital. Hvor mange 100 Mennesker der ei i disse Bygninger og følgelig giver meget Renovation, men der betales dog ei mere Renovations Skat, end af andre store Bygninger, endskiøndt jeg har ladet mig sige, at der har været de Tider da sligt et Sted har haft inde 2 á 300 Læs af Renovation som Vognene har maatte udføre, og skiøndt den Orden er indført at slige Dyrger ei maa samles, saa er dog let at flytte at der! i det mindste ugentlig for saadan et Sted behøves - Læs at bortføres, vil man anslaae samme 'a Læs 24 ß, i en Aargang saa sees Forskiellen lettelig, da jeg neppe troer det samme Sted betaler aarlig 8 Rdlr. Renovations Skat; Med disse findes vel mange andre Huse i Byen som kunde settes i Ligning; hvoriblandt og vel kunde regnes de store Herskabers Gaarde, som vel ei kunde fra sig lade bortføre for 20 á 24 Rdlr. aarlig det som Renovationen maa besørge bortført for den paa Gaarden lagde simple Renovations Skat. Jeg gad nok vist hvorvidt andres Tanker stemmer overeens med mine, naar

7

jeg spørger: Er det ret at Renovations Kjørselen skal bebyrdes med at bortføre fra slige store Gaarde alt det som ei allene i deres Værelser, Kjøkkener og Gaarde falder at samle efterdi det sigter allene til Gadernes Reenholdelse og betales ei for mere end 30 Alens Maal? Var det ei mere naturligt at slige store Bygninger besørge de selv at lade bortføre hvad inden for deres Porte samledes, da der kunde findes Plads nok i en Krog i Gaarden at henlegge det, men at Renovationen allene var pligtig at modtage det som samles af Beboere i smaa Huuse hvor ingen Rum haves i Gaarden og ellers skulle udcastes paa Gaden. Jeg vil ei tale om den Uorden som i forrige Tider brugtes da Renovations Vognene var tilladt at kiøre ind i slige store Gaarde og paatage Læs, hvor de vel og iblant havde det meste Gruus og Møg, dette er for saavidt forbudt og Frugten deraf er kiendelig, da de nu ved at holde uden for kan slippe med at tage et Læs derfra hvor vel forhen paa liige lang Tid kunde falde 6 á 8 Læs.

Det maa tillige erindres, at som det er Renovationens Pligt allevegne i Byen at holde reent hvor Steenbroe er lagt, saa har samme og betyngtet Renovationen, da Nyeboer nu næsten er broelagt, hvorfor dog ei betales mere til Renovations Cassen.

8

Vel er sandt, Port Skillingen forøger og Renovationens Indtegter, men samme Indkomst er aldrig lagt til Gadernes Reenholdelse uden i Tilfælde at noget kan overskyde fra det hvorfor den er tillagt Renovations Cassen, thi det maa nesten aarlig medgaae for Renovationen at besørge fra Kongens Huuse og Gaarde, publiqve Pladser, Torve og Rendestene som ingen Beboere har Deel udi, hvoraf og er en Deel i Byen som stedse maa reenholdes, Veien udaf Portene forbi Revelinen, ja Iis og Snee af Slotsgaarden og det Kongelige Pallai.

Derefter er til Reenholdelsens bedre Istandsettelse paabudet ugentlige Feye-Penge at skal af Huus Eyere betales, hvoraf lønnes visse Feiere, som forøges i Antallet ligesom Aarets Tiid udfordrer, deraf anskaffes og de fornøden Feie Reedskabe, men denne Anordning

er i mine Tanker giort af den Høy Vise Øvrighed allene i det Øyemerke for derved at faa et Overskud til Renovations Cassens Hielp uden at give det Navn af Renovations Skatrens Forhøielse, skiønt det er vel af liden Betydenhed; thi jeg veed ei rettere end at der jo i forige Tider stedse holdtes 12 og efter Fornødenhed antages flere leiede Feiere under visse dertil beskikkede Opsyns Mænd for at reenholde alle de oven fornevnte baade Kongelige og Publi-

9

qve Pladse, hvilke og herefter vil haves nødige.

Nu er det let at formode at enhver som er paalagt at yde sin Andeel, synes at der af alt dette maa komme store Penge ind i Cassen: Jeg synes det samme, men jeg troer med Argus at vi samlede lettelig skulle kunde udregne at Indtegten ei kand være klækkelig til Udgiften, forstaae naar Gaderne skulle holdes reene, thi Indtegten kunde man med en liden Omhyggelighed lettelig komme efter, og Udgiften saaledes som Renovationen nu bestyres seer man af Adresse-Avisen der beretter at der aarlig af Renovations Vognen udkjøres Circa 70000 Læs, som man sikker kan anslaae efter nu værende Losse-Pladser for 24 s. p. Læs, men naar længer Losse-Pladser faaes da vel til 28 ß. a 2 Mk., naar nu hertil legges det halve Tall Læs til, som ved nu værende Renovations Kiørsel virkelig ville behøves at udføres naar Gaderne skulle være rene tillige

Betienternes Løn, som Argus statuerer nødvendige, samt Flage at kjøre paa ved Losse-Pladsene med andre Udgifter som er umuelig for mig at nevne, altsaa vil vel Udgiften langt overstige den nu værende Indtegt.

Jeg har da viist saa vidt det staae i min Magt at Renovations Indkomsterne ei langt

10

fra erkiekkelige til at kand holde Gaderne reene, Nu vil jeg gaae videre i Anledning af Argi Ord, naar han siger: At der behøves og skarp Tilsyn, at dette er tilstrekkelig viser de mange Betientere. Jeg veed ei om Argus her meener som han taler, men dette har jeg dog ladet mig underrette om, at disse Betienters Antall skal bestaae i en Inspecteur, en Gade Foged, 4 Gade Betiente samt nogle faae Skralle Fogder, som jeg synes ei kand være mindre i Tallet, men man maa snarere falde i Forundring over, hvor de kan overkomme ald den Strabase og udstaae alt det Onde de lider, ja tillige at uddeele Tegn til alle de Vogne pr. Læs og holde dem i Orden og Skik; Naar jeg maatte betroes til at gjøre Forslag om den Orden derved burte være, blev mit Udkast dertil dette: Revonationen skulle have en honorabel, flittig og indsigtfuld Mand, som skulle være Ober Opsyns Mand, og eene forestaae samme, han skulle med Inspecteuren overlegge og derefter beordre Kiørselen, og have Opsyn at det blev efterkommet, til hvilken Ende der i hver Qvarteer skulde holdes en Tilsyns Mand eller Betient som med Kiørselen og den paabudne Orden skulde have nøye indseende, samt anmelde ald indløbende Uorden for den bestikkede Ober Opsyns Mand, og burte enhver saadan Qvarteers Opsyns Mand være en saa paalidende Person at naar han derom gav an-

11

givelse skulle de som vare angivne, uden nogen videre procedure afstraffes efter de derom udgangne Anordninger. Men her var en nye Udgift for hver Qvarteer, thi slig en Opsyns-Mand burte lønnes, dog synes mig at Nytten var større end Udgiften og hver Huus i Qvarteeret maatte hellere betale deres Opsyns Mand Aarlig 2 a 3 Mk. end at enhver Mand i Qvarteret skulle Maanedlig skiftes til at besørget Opsynet, da det tillige derved ey var saa paalidelig.

Fremdeeles siger Argus: Magistraten som i nogle Aar har været bebyrdet med Renovationens Forvaltning har for længe siden ønsket sig endleediget derfra, store Bygninger at opføre, mange Heste og Vogne at anskaffe, mange Folk at holde, maa nødvendig give mange Bryderier. Hertil svarer jeg: Hvad Grund Argus har til det første veed ieg ikke, da mig synes at en Magistrat ei kand eller bør undslaae sig for alt der der kand være Byens Tarv, om det og er Renovationen som det ringeste men i mine Tanker vigtige Verk; Men dette veed jeg, at Renovationen ei altid har lagt under Magistraten, men forhen under Politie og Commerce Collegio indtil om ieg mindes Ret i Sal K. Friderich 4de sidste Regierings Tid, da den Høisal. Konge befalede Magistraten at antage sig Renovationen formedelst de mange der-

12

over indløbne Klager. Men efter mine ringe Tanker var det vel endnu bedre om Renovationen fik herudi den Forandring at en Commission skulle bestyre den som skulle bestaae af alle Stater, saasom af Stades Commendant, Ingenieur-Chefen, Holmens Chef og desuden en af hvert Collegium, tillige med den beskikkede Opsyns Mand samt en af de 32 Mænd og Stadens Kæmner. Thi deraf ville flyde den Nytte at et hvert Membrum i Commissionen maatte paa sin Side hiepe til dens Forfremmelse, da ville man saa at see, en Commendam og Ingenieur ville paa den eene Side, en Holmens Chef paa den anden Side af Byen, anvise Pladser hvor Renovationen beqvemmelig kunde aflæsse og nu værende udelige Grunde blive giort brugbare til baade Ziir og Nytte, ia det ville tillige have den forønskede Virkning at alle Stater og Collegier derved bleve bedre underrettede og deres underhavende med mindre Murren erlagte der til Renovationen aarlig udfordrende, end nu da Renovations Commissionen næsten alleene bestaar af Magistraten og de 32 Mænd, som altid maa taale deres beste Foranstaltninger ilde omtalte.

De store Bygninger der ere opførte ere mig ubekjendte, thi vel veed ieg at der er indrettet og bygget en Renovations Gaard paa Wester Broe, hvori rummes omtrent 100 He-

13

ste med tilhørende Folk, Vogne Fourage, altsaa kand den vel ei kaldes liden, men ieg veed og fra forrige Tider, naar Renovationen har været bortforpagtet, har Entepreneurerne altid haft deres Brug samlet i visse Gaarde, ia under Tiden Hestene brændte med et vist Merke; Det er derfor ei at undre at Magistraten har maattet forsyne Renovationen med stort Rum, dog i mine Tanker ei af større Bekostning end Fornødenhed har udkrævet.

Argus maa ei være en Fiende af Vognmands Lauger da han vil at de skal have Renovationen i Forpagtning, men just dette troer ieg vil dog forvalde at Vognmandene ei give ham Tak for Anslaget, thi saavidt ieg har kundet høre om deres Sindelag herudi skal de have en særdeles Afskye for dets Forpagtning, men ønskede heldst at udkjøre i Læsse-Viis for en efter Losse Pladsens Længde proportioneret Betaling Om ieg mindes ret er der nok en 5 a 6 Aar siden da nogle af Lauget havde Renovationen for aarlig 11 a 12000 Rdl. men da der

var prøbet et Aar ville de ei vedblive ringere end 15000 Rdlr. som syntes foroverdrevet, altsaa maatte Renovations Cassen som en Fornødenhed selv anlegge Brugere og anskaffe de behøvende Heste og Vogne; Min Nysgerrighed har og drevet mig saavidt at ieg med temmelig Vished er underrettet om, at den-

14

ne Forpagtning koster i henseende til Kiørselen Aarlig omtrent 13000 Rdlr. at Vognmændene ey kunde holde Renovationen for de Penge troer jeg visselig, Aarsagerne er efter mit fattede Begreb forskiellige; Jeg vil anføre 2de de har hver for sig deres Boepæl i Byen og vil dog uforbigiengelig selv have Øiesyn over deres Folk og Heste, naar de vare samlede i en Renovations Gaard, da de ei samlede bleve eenige om at en Person skulle dirigere dem, dette medførte ei alleene stor Møie for hver Contrahent men tillige kunde Folkene aldrig blive saa got oppassede som de burte hverken i Omgang med Fouringen eller i Hurtigheden med Kiørselen, da enhver Mands Karle ville søge at skaane sig for at kiøre Det meeste mueligt var, hvorved Renovationen blev tilbage og altsaa Contrahenteme til Tab naar andre skulle forrette Kiørselen i hvad deres Vogne forsømte. Desuden kan Vognmændene aldrig tænkes at kunde i rette Tid indkiøbe den fornøden Havre, Høe og Fourage, thi de kunde ei som Renovations Cassen nyde Credit naar ingen Penge var pr. Cassa og hvor fra skulle for particuliere stige Summe tages som kunde forbruges til saadan et Verks fornødne Indkiøb. At der skulle være contrahentskab og ei have det ganske Brug samlet paa et Sted men hver sit i deres egen Gaard, var 1 mine Tanker en daarlig Indretning, thi derved blev

15

Renovationen i Særdeleshed forsømt, da Mængden af Vognene paa visse Tider ville ganske vist udeblive saa snart Leylighed gaves til en anden Fortienniste med Hestene, som ofte kunde intrefte og hvorpaa før er seet Exempel.

Den gode Argus foreslaaer at Stadens Renovation skulle i Qvarteer vis settes til Licitation; Jeg kand snart ikke troe andet, end at han jo trekker paa Steng med Vognmændene efterdi han ligesom lempet sig herudi efter Vognmanden i Magazine No. 14. 15; Hand viser i dette som i andre af hans gode Forslag stor Billighed, thi mig synes og at ingen Stand kunde bedre drive Renovationen end Vognmændene, forstaae naar de vare alle som een og oppassede deres Pligt saa got i fællig som separat, men at dette Forslag ville dog have sine store Vanskeligheder er let at indsee. Det har i forrige Tider været Qvarteer vis bortforpagtet, men det er tillige stedse løbet slet af, thi Gaderne bleve ureen, og Forpagteren blev ruineret. Skulle det nu blive sat til Licitation Qvarteer vis, ville efter mine Tanker ganske vist skee ned drevne Bud end og af andre end Vognmænd, men naar de endelige giorte Bud bleve samlede i en Summa ville de vel blive lidet mindre end det forhen nevnte som Vognmændene før ville have paa-

16

taget sig den heele Renovationen for, lad dette nu og være naar Gaderne kand saaes reene; Men lad os betænke forud, det settes til Licitation og her skeer Bud og Tilslag, hvem skulle man tænke at der ville indgaae i flig en Contract, som var i stand til at skaffe fornøden Caution, lad og være at Caution erholdes saa Renovations Cassen kan blive sikker for de Penge som ventelig udtælles til Forskud, er Tingen dermed fuldkommen? bliver Gaderne derved reene? Jeg setter som er muelig, at flig en Qvarteers Forpagtere gaa Krebsgang, at hans Heste og Vogne bliver affældige, vedkommende kan vel som før er sagt komme til Erstatning for deres forskudte Penge, men hvem gjør Gaderne rene? Cautionisten skaffet det sandelig ikke bort, thi hvormed skal han gjøre det skiøndt han kan være Formuende? altsaa har vi endnu urene Gader.

Argus siger videre: Feie Pengene skulle ophøre, saa ophørte ogsaa den meget Murren; Argi Meening, kand visselig skiønnes at være redelig; men min Veltænkende Argus! troer du at Murren ophørte tillige med Feie Pengene? jeg troer Nei, og min Grund dertil er denne: Feiere skulle dog holdes, som oven for er sagt, til de Kongelige og publice Gaarde og Pladse, det nu overskydende som

17

deraf hidtil er indløber i Renovations Cassen vil vel og for Eftertiden behøves, altsaa bliver kun en liden Deel tilovers, som Huus Eyere skal betale mindre og dog selv feie deres Gader, thi meget deraf ville blive efterladt og altsaa vil Multerne blive større end Feie Pengene, setter man og at enhver besørger sin Gade feyet, mon det da kunde skee med mindre Bekostning? Enhver holder ei mere Folk end de absolut har nødig, og hvor lettelig kan ikke deres Folk, naar Skrallen høres være i anden Forretning altsaa skal fremmede leies, og Udgift gøres.

Desuden ville vel og gøres nødig at oprette et nyt Politie Corps som kunde setre Feiningen paa rette Bid i Execution og dertil behøves og saa Penge?

Jeg troer det ville være bedre at der blev sat Prøve paa, førend den indrettede Feining ophævedes, at antage stærke Arbeids Folk, som bleve anviste visse Districter at feie saaledes rene, at der kunde sees de havde fortient deres Dag Penge førend de fik dem, disse burte svare til Reenseiningen i deres District, og

legge det som sammenfeiedes ei midt paa Gaderne men ved Siderne af Rendestenene at Landet kunde løbe fra; dette lod sig let gjøre i de brede Gader, og langs mod Canalerne

18

kunde det hvor det var giørligt for Sjøe Farten legges op imod Bolværket, indtil det bortkiørtes. Argus farer fort og vil at der skal være flere Vogne til Renovationen; Der er sandt Argus, og jeg er af samme Meening, at skal Gaderne være rene, maa flere Vogne holdes, ja, om det var et dobbelt Antal saa kunde der paa visse Tider gøres nødig og brugtes de ikke alle daglig, saa var der til stor Nytte for Bruget, om enten den halve eller tredie Deel kunde udhvile hver anden eller tredie Dag, thi der maa være ret et Heste Arbeide, naar Losse Pladsene er 1/2 Miile ude at hver Vogn skal kiøre 6 Læs daglig, som gjør 3 Miil med Læs og 3 Miil med tom Vogn hver Dag for de samme Heste. Men her maatte og tænkes paa, her skulle feies efter Kiøre Karlene, om ellers Gaderne skal blive rene, og jeg frygter for at Kiøbenhavns pæne Tienniste Piger ei var at formaae til at blive bestandig ved deres Feining indtil det alt var paalæsset allene fordi de skulle gaae imellem Kiøre Karlene, var det ei best man dertil fik nogle Publiqve Feiere som jeg før har talt om, som og kunde hielpe Paalæsningen, men de koster Penge; Dog troer jeg visselig at Vognmændene ei tog sig Kiørselen paa uden Feiere, thi om jeg mindes ret hørte jeg paa den Tid da de bleve anbuddet Renovationen i nye Forpagt-

19

ning at de foruden de fordrende 15000 Rdlr. ville have Hielp af Feiere.

Jeg veed ei om jeg forstaar Argus ret naar jeg vil forklare hans Ord i den Meening at Huns Eiere skal hver sin Strekning lade hielpe til med Paalæsningen, er det saa, condolerer jeg ham, thi da faar han en slet Løn af alle dem jeg forhen har søgt at ville befrie allene for at vinde deres Yndest.

Men min gode Argus hvor vil han hen naar han vil have Sneen bortført i samme Kiød, dét lader sig aldrig gjøre at handle saa med Forpagtere, som slutter Accort om det der omtrent kan udregnes, ar de skulle og paalegges tilfældige Ting, som Snee der er uvis om vil komme lidet eller meget et Aar, thi saa kunde det og paa lige saa god Grund været Renovationen paalagt i Byens store Ildebrand at den skulle have bortført det derefter blevne Gruus som og var tilfældig. Det gjør mig ont jeg skal være Argus imod som i mange andre Ting skriver ypperlig og giver sunde og gode Raad, men i dette har han ei brugt Overlæg eller raadført sig med dem som kunde veiledet ham til det rette Maal. Naar han havde begiert mit Raad ville jeg have aabenbaret ham Umueligheden derved, jeg ville viist ham at saadan en tilfældig Last var for tung at lege

20

ge paa Contrahenter, som ved Comracten forud settes at være piinte nok til det mindste, ja jeg ville meddeelt ham den Underretning jeg har gjort mig Umage for at faae, at der skal forrige Vinter være til extra Vogne betalt over 4000 Rdlr. og dog kiørte Renovations Vogne flittig Snee og Fis, hvorledes kunde da contrahenter taale den Udgift, thi til flig Kiørsel som Snee og Fis maa bruges alle de Vogne som kan faaes, og følgelig skulle efter Argi Sats Comrahererne betale de Vogne, men hvilket Staae i deres Forpagtnings Summa! Visere er det som i Fior begyndtes da samme Kiørsel blev derefter lignet paa Indvaanerne, og hvem kan kalde det ubilligt, at enhver baade boesiddende og logerende coutribuerde med Huus Eyere til at Gaderne kunde blive gangbare og synes mig at det burde være en Regel naar Gaderne derved kunde holdes mere rene at et hvert Hoved i Familien burde, foruden det huus Eiere betaler for sin Grunds Strækning, erlegger nogle Skillinger aarlig baade til Renovation og Snee Kiørsel separat; havde de gode Forstandere ved Renovations Cassen i agt taget det nogle Aar for hvad i Fior første Gang blev paabuddet for Snee Kiørsel, saa troer jeg at Renovations Cassen havde været i god Stand, og ei været i saa stor Gieid, men hvem kand gjøre en god Indretning fuldkommen og uden Forbedring.

21

Vel er det at Argus og jeg bliver eenige igien, naar han foreslaar at enhver som aparte contribuere til Renovation skal og aparte contribuere til Betalingen for sammes Udførsel, naar han siger: At Hyre-Kudskene burde betale dobbelt &c. Hvorfor ikke Vognmændene med som holder ved Stranden og paa Torvet, enten burte de betale Renovationen derfor eller og burte de selv udføre Affaldet, og holde slige Steder rene; Derimod synes mig, at det var for haart handlet at paalegge Bonden i Almindelighed mere end det han svarer, da hand dog maa betale i skl. ved Indkiørselen, men i Særdeelehed var det ei ubilligt om alle de Bonder som til Byen indfører Høe, Halm, grønne Ærter eller andet som kand formeere Renovation blev desuden paalagt at betale 2 Skl. til Renovationen af hver Læs, ligesom det og var tienligt for Renove ionen om den Anordning blev stricte holdt over at enhver saavel Bonde som andre der antreffes at legge Foer paa Gaderne for deres Heste, eller holde at foere deres Heste andre Steder, end paa de den anviste Pladse og Torve: thi paa Axel Torvet er det Bonden tilladt imedens han holder at sælge sine Vahre, at han der kan give sine Heste Foer ved at legge Stangen ned for Hestene: da at betale 2 Mk. halve deelen til Angiveren og halve deelen til Renovationen.

22

Af Losse-Pladse veed jeg ingen i Nærheden hverken uden Vester eller Øster Port; thi paa her eene Sted ville vel Ingenieuren gjøre Vanskeligheder og paa det andet Sted Holmen, at indtage Pladser, derfor er det jeg har udladt mig med hvor fornøden det var og til hvor stor Nytte det ville blive naar alle Etater med samlede Kræfter bleve paalagte at antage sig Renovationens Tarv og Fremme; den eeneste mig er beiendt er Sand-Gravene uden Nørre-Port, hvorfra aarlig bortføres en stor Mængde af Sand til Broelegning og Veiene, altsaa er det en priselig Anstalt, at samme opgravede Huller igien bliver med Renovation fyldte at Græsningen ei for meget skal betages for Stadens Indvaanere, men Tid efter anden igien at opfyldes baade til Ziir og Nytte; dog dette Sted kan ei være til andet af Renovationen end hvad der udføres af Nørre Port i den Strækning; thi det var alt for seent naar den hele Byes Renovation skulle fra alle Qvarterer kiøre der ud. Jeg har ellers seet en Intimations Placat, hvorved alle Beboerne i Nærheden af Staden som havde lave Grunde kunde melde sig, da de skulle faae Renovation tilført til Opfyldning, dette var en priselig Omhyggelighed i en dobbelt Henseende baade til Grundens Forbedring og at blive Renovationen qvit, men dette var kuns paa visse Tider om Aaret,

23

Argus gjør Forskiel paa den nyttige og unyttige Renovation, men jeg holder for at det er altsammen nyttigt, hver til sit Brug, det eene til ubrugbare Grundes Opfyldning, der andet til Jordens Forbedring; den For skiel har og stedse derved været iagttaget, der første beyøver vel ei mere Forklaring, det sidste undrer mig at Argus ei veed ar dertil er giort skønne Anstalter paa 3de Græder uden for Stadens Porte, hvor paa indgrøftede Pladser ald Møg til Giødskning henlægges hele Vinteren igiennem, og dermed den forsigtige Anordning at alle og enhver kan derfra igien afhente det til deres Jorders Brug og Nytte, da det tillige er paabuddet og saa vidt mig er bekendt stricte efterkommes at det saaledes indsamlede er altsammen igien borttaget førend Sommeren kommer, at det ei skal foraarsage slem Lugt for de passerende. Heraf kan Bonden i sin Tid saavelfom Borgeren betiene sig, men det er ikke alle Bønder her omkring der benytter sig af denne gode Leilighed til at see deres Jorde forbedrede, de har desuden en anden Side, hvorfra de kunde faae Giødskning i Overflødighed naar deres Kræfter og Lyst tillod det. Amters Bønder bliver Byeviis tilsagte at udkøre Møger fra Kongens Stalde, men man seer daglig at dette Paabud er til Byrde baade for Renovationen og i Bøndernes Tanker for dem selv, thi der er ikkun meget faa af de sidste

24

som bruger Møget til deres Nytte, da de kaster det fra sig uden for Byen, hvor de nærmest kan blive det qvit undtagen det sidste Læs om de iblant kan overtale sig til ar tage noget deraf hiem med sig; Renovationen bebyrdes og meget med denne Kiørsel, thi det er kiendelig at Bønderne som komme med daarlige Vogne og de fleste uden Smekke taber det meste paa Stadens Gader, som førøger Renovations Kiørselen. Dersom jeg herom tør sige mine Tanker synes mig det var bedre at Bønderne bleve befriede for dette Hoverie, og idets Sted bleve paalagte at betale en vis taalelig Penge aarlig, som kunde gives Vognmands Lauget her i Staden for med deres tætte Vogne at bortføre Møget fra Staldenes Dynger; Denne Anordning synes mig ville føre mange gode Ting med sig, thi Bønderne bleve derved befriede fra dette Arbeide, som de anseer for besværligt, Møgdyngte Pladsen, som hidindtil i sær igiennem Tøihuus-Gaden hvor Veien desaarsag de fleste Tider er inpassabel eller i det ringeste ubehagelig, bleve da ei saa opfyldte og endelig ville Renovationen blive befriet for dets Affald. Enhver Bonde som havde Lyst til at hente Møg til sin Jord, kunde faa nok paa de indelukte Losse-Pladse, som ligge uden for Byen.

25

Argus siger videre: at det nyttige Skarn, han mener Giødskning, skulle udføres til de nærmeste Steder af Landeveien. Men min kiere Argus, jeg har allerede sagt eder at disse Losse-Pladse ere og saaledes anordnede, tillige maa han tillade mig at jeg gjør denne Indvending, at han ei er ret oplyst om Strækningen uden for Kiøbenhavn, thi hvor kan et andet Sted anvises, som jo har sine particulaire Eiere, undtagen Felleden, Contracherperne og Enghaven, Felleden kan ei dertil bruges for Indvaanernes Græsning, Contracherperne hører til Voldene, det blev ei tilladt, Eng-Haven allene er dertil et beqvemt Sted, hvoraf allerede et stort Stykke med den anden slags Renovation er opfyldt oa ville være til Nytte i Fremtiden om flere Stykker deraf Tid efter anden dertil bleve udlagte, men det har vel og sine Vanskeligheder, efterdi dermed ei er fortaaret; Hvad andres Ejendomme angaar troer jeg ikke dermed kunde belemres uden Eierens Samtykke, og hvorledes skulle den erholdes?

Jeg seer' at Argus er af samme Tanker som mange andre, at de til Byen kommende Bønder skulle hver tage et Læs Renovation ud med sig, men min gode Argus forlad mig at jeg herudi viger fra hans Meening, jeg kan som Patriot ei overtale mig til ar paalegge no-

26

gen Stand en utaaelig eller ubillig Byrde, at dette Paabud ville for Bonden blive begge Dele er let at indsee naar betragtes, Bonden kommer til Torvs for at bringe Indvaanerne det de trænger til, enhver af dem kiøber efter sin Evne hos de Handlende hvad de behøver hiemme, skulle han derfor være pligtig at udføre Byens

Renovation, desuden naar det skulle skee, maatte Bønderne nødvendig forsyne sig med andre Vogne, saasom Forpagter Vogne med Smekker, thi udi deres Pinde-Vogne kunde de aldrig føre af Byen et eeneste Læs Renovation; at Bonden desto værre lader sig got betale for sine Vahre, er en stor Sandhed, men hvorfor er vore Anordninger ikke anderledes? og hvorfor bliver de krænkede Anordninger ikke nøiere paaseete? Jeg er vis paa at bleve de allerede udgivne dragte til Cxecution og de manglende indrettede efter de gode Forslage, som endeel redelig sindede patriotiske Skribentere have erindret om, blev meget Misbrug afskaffet, som ville nedsette alle Torve-Priser. Det samme har af vore Forfædre været paabuddet, saa det er ei noget Nyt, men Erfarenhed lærte dem at gjøre det om igien og i dets Sted paalagt Bonden at betale 1 Skilling ved Indkiørselen, dette er i mine Tanker baade nyttigere og billigere.

27

Argus har endnu er lykkelig Indfald, endskiønt ildelugtende naar han nævner Natte Renovationens Sted skulle tillige bruges for Gade Renovationen.

Jeg takker ham for Dette Anslag, jeg er af samme Tanker, dog med den Forskiel, han vil have Pladsen for begge slags og jeg vil have den allene til Gade Renovationen; hvad, vil han sige, hvor vil I have Natte Renovationen lagt? Tøv lidet, jeg troer vi skal blive eenige, og der som mere er vi skal samlede endda faae Tak til. Tænk engang hvad ville Christianshavns Beboere ei blive os to høilig forbundne om vi ved vores Forslage kunde være Hielpe-Middeler til at frie dem for den utaalelige daglige Stank af Narre Renovationens Cloæk, jeg siger med Flid daglige Stank, thi den nattelige vil jeg ei søge at betage dem. Mit Forslag gaaer derhen at ald Christianshavns Gade Renovation skulle henføres paa det til Narre Renovationen nu brugende Sted og derimod skulle Narre Renovation udføres uden Amager Port paa venstre Haand fra Byen, hvor der er dybe Huller og Plads nok at henlægge der; Jeg hører allerede der gjøres denne Modsigelse: Det lader sig ei gjøre at en Port paa en Fæstning skal staae aaben om Natten. Men hvorfor ikke? er der usædvanligt at en Fæstning aabnes om Nattetider? Hvem veed

28

ikke, som har været noget uden for Rigets Grændser at Fæstnings Porte blive strax aabner for extra Post. Hvad skulle da hindre at Amager Port, hvor igiennem ingen Passage kan formodes udenfor de saa Beboere som dette i Miil stort Land haver paa sig. Der er jo Vagt ved Porten og i Revelinen, de kunde lettelig forekomme ald anden Passage. Og skulle der befrygtes Told Svig, da kunde jo en saadan Betient være tilstæde som kunde betage den Frygt, desuden er det ikkun den halve Nat, thi der er allerede føiet den priselige Anstalt at Natte Renovationen ei maa begyndes førend Kl. 1. Og hvad kan nu være tilbage som skulle hindre dette Anslags Fuldførelse? Jeg seer intet, men saa meget mere flatterer jeg mig med at opnaa mit Ønske, som jeg har vis Underretning om at Stadens Com mendant og skal have Deel med i Renovationen, men har ikke og andre Commendanten forhen været beordnede i samme Commission? eller har dette ei før været bragt i Forslag? og i hvilken Deel kunde han vel bedre paa den Kant understøtte Renovationen end ved Foranstaltning at hæve Banskelighederne som legges Forslaget i Veien; Heraf seer man strax Nyttens at den eene Etat tilligemed den anden tager sig Renovationen an. Men jeg vil spare andre den Umage og selv give mig den betydeligste Modsigelse: Naar Natte Renovationen til be-

29

nævnte Sted blev udført, hvorledes ville det da see ud naar høye Vande indtraf som ganske overskyller den Deel af Landet? Jeg har allerede seet Objectionen forud og derfor har svaret til rede: Har ikke Renovationen maattet forebygge samme Uleylighed ved det nu indehavende Sted, og derfor maattet gjøre en Jord Dæmning, til samme at fuldføre kunde Renovationen fra Gaderne være behjælpelige fra Christianshavns Ovarteer, den samme Dæmning kunde indrettes til at fiøre paa og aflosse fra, saa blev Natte-Renovationen inden sine Grændser. Hvad Herligheder denne Indretning efter mine ringe Tanker ville føre med sig er bedre at erfare end at beskrive. Christianshavn blev til største Deelen befriet for den ulidelige Stank, Gade Renovationen havde i lang Tid en beqvem Losse-Plads, og et stort stykke Land kunde derved med Tiden faaes til Nytte og Brug, Men det betydeligste er tilbage, Natte-Renovationen ville med Tiden blive Amagerne som en Guld-Mine, hvoraf de ville gjøre sig stor Fordeel paa deres Jorde, thi naar denne Samling først satte Fastighed, ville denne vinskibelige Nation snart gjøre saadan Plads ved at afhente det, at der aldrig ville fattes Rum til denne Renovation og hvad Nytte er det ikke for Staten og Staden at Landboerne har veldyrkede Marke.

30

Det fornøier mig at den Grandsynede Argus vil og have de flakke Strand - Kante gjort til tørt Land ja til nyttige Jorde ved at skaffe Plads til Gade-Renovationen. Et herligt Indfald og har jeg i mange Aar ønsket det samme, hvor ville dets Iverksettelse og Fuldførelse bringe en stor Nytte med sig, for vore Efterkommere, vore Forfædre har jo i deres Tid gjort det samme, thi ellers havde Kiøbenhavn ei været saa stor eller haft saa meget nyttig Land tet om sig, ja Christianshavn havde vel neppe været til; Men her møder dette: Indhegninger koster Penge, det er sandt, for intet faaer man intet, men det vore Forfædre gjorde blev jo

betalt og vi har Nyttens deraf, lad os derved opmuntres at træde i deres Fodspor, lad os endog gaae videre end de, lad os ei allene til Landsforbedre Renovationen ved at formere Vognenes Tall med Kurver, men end og til Vands stille os ved den med dertil indrettede Pramme. Tænk ikke at jeg fra det sidste vil udkaste det paa halvveien enten at kaste det i Canalen, paa Reeden eller i Renden, bevare mig Gud fra det Forslag! det var en slet Patriotismus, at ville betage vores kiære Stad den beste Næringsvei som er Seilazen, og det ville ganske vist blive en Følge deraf om sligt kom i Brug, thi om det end og udkastes i Renden som er Dybet; saa ville det dog til sidst blive opfyldt, eller i det

31

mindste henskiølle det paa Reeden, som desuden er paa sine Steder alt for grundt for dybgaaende Skibe; Ney jeg vil have i Forslag at nogle Pramme skulle til Renovationen indrettes, som kunde rumme Circa 300 Læs, en af disse kunde ligge ved blaae Taarn, og Renovations-Vognene aflæsse ved Bolværket, som den Pram affører forbi Tænmer- Pladsene en anden Pram kunde ligge ved Qvæst-Huset og med indragen Renovation gaae til de nærmest liggende Skibs Værfter, eller og naar Væirliget tillod det igiennem Bommen, til Kalkbrenderiet. Disse Steder maatte først indhegnes og saaledes forsynes at Opfyldningen ei skulle udspøllles; Det lader vel at være en stor Bekostning ved disse Pramme, det er og virkelig, men mon jeg skulle troe at deres Bekostning kunde overstige 10 Vogne med 10 Par Hestes Bekostning og Underhold, og de maatte dog i mine Tanker i det mindste gjøre samme. Nytte. Indhegningen ville og koste Penge men hvad Fordeel kunde ikke sligt et opfyldt Stykke Land give af sig. Jeg sagde og, at Karrer maatte indrettes til at forøge Vognenes Tall, dette er ei noget nyt Paafund, thi Karrer har og i forrige Tider været brugte til Gade Renovationen, men min Tanke er at de skulle allene bruges i steden for Vogne som Argus vil have a parte til Feieskarn, thi deraf kiendte enhver hvad slags Re-

32

novation der kiørtes, med disse Karrer maatte alle Gader 2 Gange om Ugen kiøres igiennem for at paatage Feieskarnet, thi til Gade Renovationen holder jeg ei for at de ere faa tienlige som Kiste-Vognene, da de sidste bør at føre det sværeste af Renovationen, som er det der tages af Gaderne. Det maatte og agtes at ei flere end det fornødne Antal besørgede Kiørselen til Pram-Stæderne, da de øvrige fra de nærmest liggende Districter kunde udføre til Losse-Pladsen og de andre med naar Prammene vare fyldte, eller de ei kunde for Veirliget fare, paa Den Maade troer jeg at Byen kunde holdes reen endog paa de Tider naar der falder meest Renovation.

Jeg har talt noget om Snee Kiørselen men nu synes mig jeg har glemt noget, det skader vel ei ar jeg herom igien aabner mine Tander; Det der giver mig Anledning dertil er da jeg troer vi skal nu snart have Tøe, hvorledes mon da vore Gader vil bliver gangbare eller muelige at igiennemvandre? Mon Borgerskabet hver for sin Dør vil lade det af Gaden ophugge og bortføre? eller mon Magistraten vil ligesom i Fior lade det paa Huus-Eierens Bekostning besørge bortkiørt med leiede Vogne, hvad Renovations Cassens Vegne ei kan bestride? Det første troer jeg aldrig bliver almindeligt, om endskiønt nogle faae ville være villige, altsaa

33

maa jo nødvendig det sidste skee, om ei baade kiørende eller gaaende skulle Udsettés for ulykkelige Tilfælde. Vel er sandt, Øvrigheden blev af mange lastet for det sidste Paalæg til Snee Kiørselens Betaling, men man seer lettelig hvoraf den Murren kom; Betalingen krævedes ei førend om Sommeren efter, og da kom det Indvaanerne underligt for at kræves første Gang for Snee Kiørsel paa den Tiid da ingen Snee var til, og da den om Vinteren befrygtende Fare var længe siden forbi, ja af mange reent glemt, jeg er vis paa at havde Paabuddet blevet publiceret imedens Snee og lis gjorde Gaderne inpassabel, da havde enhver Uden Betænkning eller Modsigelse samtykket; Heraf seer man Frugterne naar en Ting ei forud er afgjort eller regleret, saa kan det foraarsage baade Murren og Ophold. Lad os i denne Post see at forekomme begge Dele, om mueligt er; Lad os bringe i Forslag at det bliver en Regel for Magistraten paa Indvaanernes Bekostning at see baade Snee og lis bortført af Gaderne, men lad det forud være fastsat paa hvad Steder inden for Voldene at der kan henlægges; thi at bie efter denne Tilladelse indtil Kiørselen skal skee, det foraarsager Sinkelse; Lad os gaae videre og foreslaae om det ikke kunde blive gjort til en faststaaende Regel, at saa snart en overmaade stor Snee faldt, hvorved baade Gader og Gaarde belemres,

34

saa kunde Magistraten paa Indvaanernes Bekostning lade af Gaderne bortføre ald den overflødige nyefaldne Snee og legge det ved Canalerne ligeledes maatte det være enhver Huus-Eiere tilladt af sine snevre Gaarde at lade samme derhen bortføre, thi ellers bliver sligt een liden Gaard snart opfyldt baade til Hinder for Beboerne, og til stor Skade naar Tøveir indtreffer, men for sammes Udførsel skulle fastsettes en billig Betaling ringere end Vognmands Taxten i Almindelighed, nemlig for den løse Snee; denne saaledes henlagde Snee skulle derefter strax kastes ud i Canalerne for at gjøre Plads ved Bolværkerne; men i saa fald, ja endog for Renovationens Skyld, burte det forbydes Sandmænd at lade nogen Tid henlægge Sand paa Gaderne eller ved Bolværkerne. Her var det atter en stor Nytte naar alle Collegier vare deelagtige i at bestride

Renovationens Fremme, thi saa maatte Havne Commissionen herudi give Samtykke, især da den nyefaldne Snee foraarsager ei Opfyldning i Canalerne men bliver med lisen til Vand. Dette at see anordnet, som en general og bestandig Regel havde en dobbelt Nytte, thi baade blev snevre Gaarde og Gader fri for at belemres som nu, tillige var den øvrige Deel som paa Gaderne sammentraad blev henliggende til indfaldende Tøvevir, snart bortført naar af den rene Snee ligesom den needfaldt blev til Cana-

35

lerne henkiørt; men i dette fald statures at der skal være publiqve Feiere, som vil koste aarlige Penge. Jeg har allerede temmelig længe rodet i Sneen, jeg maa see at komme ud af den igien, der var vel en deel mere som kunde være nyttigt at nævne, men Vidtløftighed gjør kiedsommelig, jeg vil allene legge dette til som et Spørmaal og derved forandre lidet i mit generale Forslag: kunde det ei lade sig gjøre at de snevre Gaardes Eiere, maatte tillades at udbære deres nyefalden Snee paa Gaden imedens Vogne var der tilstæde som strax borttog det? thi derved ville mange indknebnede Gaarde være veltient, og den fattige vorde befriet at lade samme bortføre. Gadernes Snee Kiørsel maatte ingen befries for at contribuere til end ikke Leierne eller de Logerende men alle svare sin Andeel til Verten for hver Hoved i Huset som var 12 Aar og derover, til hvilken Ende det kunde være tienligt om Magistraten strax efter ald Snee og lis Kiørsel var forbi offentlig bekiendgiorte, hvor meget samme til de leiede Vogne havde kostet og hvor meget enhver Gaard eller Huus i Staden dertil skulle erlegge, men da maatte sandelig ikke glemmes det forhen er omtalt, at de Bygninger eller Eiendomme over 30 Alen slap saa ringe som de der holder det accurate Alen Maal.

36

Videre min gode Argus, da jeg troer vi kunde blive gode Venner efterdi vi trekker ligesom paa en Streng sammen, jeg og har stor Credit for alle eders udgivne Blade, de har største Ret at slem Stank bør at forekommes baade for kiørende og gaaende, ei allene uden Portene men og inde i Byen, derfor synes Mig at jeg ville meddele mine Tanker om de baade 2 og 4 benede Sviin der contribuere en stor Deel til samme; Det er bekiendt at mange Huus Eyere holde Sviin paa Stie her i Staden, ja og lader dem gaae løse i deres Gaarde, tvert imod de derom udgangne Forbudde, men da jeg næsten maa troe at den største deel Indbyggere ere uvidende om denne Anordning, saa burte den paa nye giøres bekiendt, og derefter nøie inquireres og Mulcten uden Skaansel inddrives, og enhver som kunde angive det skulle ei allene nyde sin Deel af Mulcten, men endog Angiverens Navn forties; naar dette blev sat i Execution troer jeg neppe at nogen dristede sig til at overtræde Anordningen, i sær naar Mulcten ei var for ringe.

Men ikke nok at jeg saaledes erholder denne 4 benede Svine Stank hemmet i Staden, jeg ønskede og gjerne at kunde med Argus have fund Lugt uden for Byen og vil derfor gjøre mit til at den kunde forebygges uden for

37

Staden Porte; til den Ende synes mig at det aldrig burte tillades nogen at have Svine Fold uden for eller ved deres Huse paa Broerne, men stedse henlegge samme afsides og bag ved deres Bygninger; Dette kan man have god Forhaabning om at vil blive iagttaget da det af Aviserne sees at der skal anlegges en ordent-Allée fra Vester-Port til Konge Veien med Eitoirs, som vil blive en stor Ziir for den Kandt af Byen, da jeg og haaber at det vel vorder formeent Beboerne at have enten Svine eller Qvæg-Folle, langt mindre deres opdyngede Giødsknings Møddinger lige for Øyesynet af Pasagen.

Men jeg maa røre lidet ved de saa kaldede 2 benede Svin inden for Voldene, som legger deres Urenlighed langs Muren i Gaderne, ved Kirkerne, Canalerne og andre Steder, var det ei mueligt at dette kunde forekommes ved beqvemme Steder at anbringe Locumer til almindelig Brug, men saa skulle der Betaling til Renselsen, maaskee Renovations Mesteren paatog sig det for 50 Rdlr. aarlig, men hvorfra kom Udgiften til Indretningerne og den aarlige Betaling? Jeg frygter at dette finder ingen Bifald. Mon det ei kunde hemmes derved at alle Huse og Gaarde Eiere skulle paalegges at lade deres Kielder Beboere have fri Adgang til det i deres Gaard værende

38

Locum, som nu nesten ingen steds er brugeligt, dette ville ganske vist hemme meget af denne Vanziir, men jeg frygter at det ei var klekkeligt, dog kunde vel Vægtere og Skildvagter hielpe meget til at det blev forebygget naar enhver fra sit Sted derom blev alvorlig erindret.

Jeg vil endnu gjøre et lidet Tillæg og allene hos kyndige forespørge mig, Hvortil tiener disse Slam-Kister, hvoraf saa mange findes anlagte omkring ved Canalerne? Jeg veed Svaret fra vedkommende bliver dette: At derved befries Canalerne fra at opfyldes med det Dynd som samles i Kisterne og derfra bortføres af Renovationen, men tillad mig at jeg spørger videre; kunde ei det samme skee ved at lade Rendestenene gaae lige til Bolværket og en forsvarlig Rist settes før at hindre Dyndets Udløb? Vel veed jeg at Slam-Kisterne ere saaledes indrettede at Dyndet falder til Bonds og Kisten kaldes at være fuld naar det stiger op til Risten og hindrer Vandets Udløb; Men da jeg veed tillige at der er de Steder hvor Vandet efter min Sats har fri

Udløb i Canalen saa kunde det og være alle Steder, og ville man nok saa nøye forekomme Dyndets Udløb som nu, kunde man allene gjøre Rendestene som løb til Bolværkerne vel dybe under Risten paa en Alens distance fra Bolværket, saa samledes Dyndet deri, Dette Hull kunde til-

39

dekkes med en kort Planke om hængte fast i Bolværket, og kunde de som ellers bekoster Slam-Kisterne holde en Arbeyds Karl, som daglig besøgte og rensede disse Slam-Huller, hvilken ei nær kunde koste saa meget som disse Slam-Kister medtager og dog være til samme Nytte, ja end meere havde den Fordeel i Følge med sig at Byen var befriet for at see og lugte den Møg Pladder, som dogi nogle Dage skal ligge og frasies Vandet førend det kan bortkiøres.

Slutningen bliver at jeg og ville gjerne see Staden berøvet noget af sin indbildte Zür, det er jeg ville have alle unyttige Træer bortryddede af Gaderne, thi foruden det at de alletider ere Bygningerne skadelige, siden de skal staae inden i Fortogene, saa contribuierer de og til Renovationens Formeerelse og den er det jeg ønsker at ville om mueligt see formindsket; I det mindste burte enhver Huus Eyere, som ville beholde sine Træer, hvoraf kunde fulde Løv paa Gaden betale noget aarlig deraf til Renovationen.

Jeg har da herved i denne Materie villet yttre mine Tanker, allene for at give andre bedre skiønnende en nye Leylighed til at see det forbedret, som det i mange Ting behøver, thi endskiønt Tingen i sig selv er ringe, er den dog

40

af stor Vigtighed og den fortiener virkelig Agtelse, som til Værkets Fuldkommenhed og rette Istandsettelse formaaede at legge en god Plan.

Intet skulle glæde mig mere end at jeg ved min liden Indsigt kunde være et Middel til dets Forbedring, om end og ganske forskiellige Anleg tvert imod de af mig foregivne kunde indføres, som opnaaede Øyemedet; Nemlig: Byen at holde reen. Men da jeg har hørt at ved Renovatioenen skal skee Forandringer, saa er det at jeg og ville meddele mine Tanker, og til Slutning ønsker jeg at saadan Plan matte legges at den ei ved en liden Prøve skal befindes at være slettere end den der er lagt; thi lang Erfarenhed gjør en kyndig Mester, og lover Bestandighed.

1

**Fundne
Breve.
Første Stykke
indeholdende:
Om de til Kiøbenhavns Gaders Reenholdelse
afgivende Feye-Penge.**

Kiøbenhavn 1771.

2
3

Forberetning Autor af disse Breve haver med en kiendelig forvendt Haand afskrevet fine Tanker, og lagt dem

ved en Hjørne-Steen paa Gaden. Det er en puur Hændelse, at jeg gav Øyekast til denne Paqve. Nysgiærrigheden forleedede mig til at bemægtige mig samme. Men da Skriftet saaledes var kommen udi andre end den af Autor tiltænkte Vens Hænder, saa maatte jeg efter Autors Begiæring

4

opsøge en Forlegger, ligesom jeg og efter samme Anmodning lagde Autors Convolut og Skrifter saa snart mueligt tilbage med Paategning, at jeg af Convolutens Indhold ikke havde taget Gienpart, og at jeg saa snart jeg havde afcopieret Skriftet, havde henlagt samme paa det af ham betegnede og forandrede Sted, med Tillæg: at naar han fremdeles vilde vedblive at fortroe sig til min Accuratesse skulde hans Villie blive nøye efterlevet.

Kiøbenhavn den 25 Martii 1771 Finderen.

5

Min Ven! Du kiender mig maaskee ikke, men fordi jeg kiender dig nøye nok, og veed dit fremsiigende Naturel, dog vil selv ikke være kiendt, i det mindste ej af nogen uden af dig, og det endda ej med Vished, saa haver jeg herved vildet give dig et got Raad paa en skyvlt Maade. Betænk altsaa at Sandheden med tydelige Ord er forhadet; den som finder sig træffet bliver en Fiende; Han forfølger, underminerer og skader Sandheds Siigere, uden Hensigt til Religion eller Morale; Han anvender sine Midler, sin Rang og Anseelse, om han har no-

6

gen, til at fornøye sin hævngiærrige Siel uden Hensigt til Synd eller Straf; Det forholder sig med ham som med Duellanten naar han agter at give Contra-Stød, Himmerig og Helvede ere for ham Synonoma og lige giældende Ting.

Og da jeg ved Omgang med dig har anmærket, at du besidder megen Lyst til at reformere, saa giver jeg dig først og fornemmelig dette velmeenende Raad: At du afholder dig fra alle distincte og positive Skrivemaader, thi ved at tale Sandhed frit og uden Masqve kan det lettelig gaae dig, som det gik Beveren i Fablen, at du kan falde i Ulvenes Kløer og under Favnetag af en vældig Blørn blive krystet og martret. Kast derfor din bredskaarne Pen langt fra dig, og vil du endelig være Autor, saa forsøg at følge omtrent denne Formular, saasom:

Om de til Kiøbenhavns Gaders Reenholdelse afgivende Feye-Penge.

Aldrig er nogen Skat med meere almindelig Behag og Nytte bleven paalagt end denne Skat.

7

Enhver udgiver med største Fornøyelse og Vellyst sine 2, 4 eller 6 ß. ja meere hver Løverdag; og det er ligesom Indvaanerne fattedes noget den Dag, førend de have den Glæde at see: Vægteren for at at affordre denne høytelskede Udgift. Og skal jeg siige min Sandhed, kan man vel ey heller meget undre derover, thi for det første, ere Indtægterne store men de almindelige Udgifter smaae; Og for det andet, gaaer man saa tørskoet paa Gaderne som Jøderne forud udi Jordans Flod, og kan man med største Forundring ligesaavel naae Bund i Gaderne som de kunde i Havet.

I fald Snee og lis; incommoderer, saa har man dem trøstelige Oplysning af en trykt Placat fra den anordnede høyviise Commission, at saadant, nemlig: Snee og lis ikke vedkommer Skarnet paa Gaden, og da Commissionen udi sin Nyhed og Spædhed har kundet gjøre saa stor en Decouverte udi Skarn-Physiqven, hvad kan man da en vente sig fra den i dens nu moednere Alder?

8

Skulde det vel være et forgieves Haab, at vente en nærmere Oplysning, hvorledes Regnen, som bløder Steenene og besudler Gaderne, vedkommer, som en himmelsk Vædske, ikke den jordiske Ureenlighed? Og når da saaledes Snee, lis og Regn ikke vedkommer Ureenligheden, hvor blanke vil da en vore Gader blive!

Betragter man den Mængde fattige Folk, der have deres Ophold ved denne Stiftelse, maae jo et hvert medlidigt Gemyt med inderlig Bevægelse udraabe: O! forbarmelige Anstalt! thi omendskiønt disse Feyere og Feyerinder nyde kun lidet, og ikke nær den Summa som gives, thi der skal jo fleere leve, saa nyde de dog noget, og følgelig forekommers, at de ey sulte ihjel. At redde saa mange Menneskers Liv, kunde snart forleede mig og et hvert omsindet og medlidigt Gemyt at tilbede Opfinderen, og give ham uden Omstændighed Plads næst ved den store Columbus som opfandt Verdener.

9

Nogle faae miltfyge Borgere have ærgret sig, naar de efter deres Sigelse, dog ikke mine Ord, see disse Feyere og Feyerinder staae med Geværerne i Haanden, uden at bruge dem til andet end at støtte deres gamle tildeels ubrugelige Lemmer ved, i medens de fortælle hverandre Eventyrer; Men disse svagtænkende og ærgelige Critici betragte ikke, at til at udføre en Sag vel behøves god Overlæg, og hvem gad været saa ilde dømmende, at troe deres lange Samtaler kunde betrefte andet, end hvorledes Skarnet paa den behændigste og fornuftigste Maade kunde beegnes.

Nogle halv Blinde synes, at Gaderne, helst i Frostveyerligt ikke profiteere det allerringeste ved det publice Feyerie, men lad disse tyksynede med et Forstørrelses Glas betragte Arbeydet, og lad dem saa meddeele Publicum deres Oplysninger.

Overalt, hvormed skulde Stiftelsen soutenere sin Anseelse og Varighed, der-

10

som den ikke undertiden gjorde Deputationer, og lod det Almindelige see dens Anstalter, Betientere og kostbare Inventarier; ja, om saadant ikke tilveyebragte anden Nytte, saa giver det dog uden Modsigelse en smuk Parade, og bærer tillige tydelig Vidnesbyrd paa Commissionens Nidkiærhed og Aarvaagenhed for Stadens Nytte og Ziir.

For viidere at defendere denne høyviise og nyttige Anstalt, vil jeg endnu beegne et par skumlende Raisonements, som gøres over den af dem, som maaskee ikke viide bedre, thi at statuere, at alle Indvendinger skee af Ondskab, er noget Uchristeligt, omendskiønt meget brugeligt.

Der siges: at ligesom Feyerne ikke betales noget, naar deres Tieneste en behøves, saa burde Indvaanerne ej heller? at af give noget uden i Proportion af de Dage, hvorudi Feyerne forrettede noget Arbeyde ved Gadernes Reengiørelse. De forsvare denne Satz saaledes: Anlægget, da Udgiften blev stipuleret, var, at

11

Feyerne skulde daglig feye i hver Gade, følgelig er Skatten bestemmet efter denne Udgifts Bestridelse, da nu Huus-Ejerne og Kieldermændene maa betale denne Feyning ligesaavel for de Uger ingen Opvartning skeer, som for den siældene Dag Feyningen virkelig gaaer for sig, saa maa der nødvendig blive Overskud, saa meget hellere som Sneens Udførsel er bleven en nye Skat? og dette Overskud burde komme Indvaanerne til Lindring udi næste Aar.

Saa grundig denne Anmærkning og deraf uddragede Conclusion end synes, saa vil den dog bortfalde under en nøyere Examen. Thi for det første veed man jo ey om der bliver Overskud, for det andet er alting, som bekient, i saa Aar stegen til umaadelige Priiser; følgelig kan Skuffer, Koster, Koste-Skafter samt Koeføddernes Reparation, hvilket alt ventelig gaaer paa Stiftelsens Bekostning, været blevet anseelig meere siden Anstaltens Begyndelse, og posito, der for det tredie er Overskud, saa er dog Fey-

12

nings Cassen ingen Syge- eller Spiisnings-Casse, hvorfor i Aviserne kan ventes offentlig Regnskab aflagt. Det kan vel altsaa pro 4to ikke være andre end en Art Bremenfeldianer som vilde forlange, at saa anseelig en Commission skulde giøre offentlig Reede for saa store Bagateller som 4 a 6 ß. ugentlig kan være.

Fremdeles udlade nogle sig saaledes: Der ere visse Gader, hvor Feyerne ikke udøve deres Embede i heele 2 eller 3 Uger, og dog betale de Gaders Huus-Ejere ligesaa ofte deres Feye-Contingent som de for hvis Dør ugentlig feyes.

Man slutter lettelig, at dette flags Klagere ere ey andre end de som boe udi de smaa Gader, og omendskiønt saadanne efter Konstens Regler ikke engang fortiene at høres, langt mindre at igiendives, saa vil jeg dog, for endog at betage de ringere al ugrundet Mistanke og Critique imod denne Anstalt, sige et par Ord herom, I de smaa Gader have

13

Kareterne ey meget at bestille, de som bruge Kareter ere Fornemme, de Fornemme bør for alting soulageres, følgelig bør de Gader, hvor igiennem disse passere, gøres, saa meget mueligt er, passable, at de kan komme fort uden Hindring, thi deres Forretninger ere undertiden vigtige, og taale ingen Ophold eller Sinkelse. Commissionen haver viiselig indseet, at de smaae og i sig selv snævre Gader, gøres snævrere og mere inpassable ved Feyernes Nærværelse, thi disse maa som Embedsmænd have vidtløftig og utvungen Rum, følgelig menagere De gode Herrer disse Gaders Beboere paa en øm og ret faderlig Maade for mange Visiter af deres Feyere og Feyerinder. Men at de faae Stank for Dank, Viise Objectionerne selv mere end tydelig nok, saa at jeg med god Tillid til den retfærdige Sag kunde spare paa ydermere Erklæringer og Forsvar, dog vil jeg, for med et at betage alle Indvendinger herimod, erindre: at ligesom de smaae Dyr ere

skabte og leve for at tiene de større Dyr, saa maa de smaae

14

Gader og afgive deres fulde Contingent, paa det de store Gader desbedre kan vorde opvartede. Naar altsaa de store Gader holdes upaaklagelige, maae de smaae skrige længe nok. De ere ikke Agtelie eller Øyekast værd engang.

Efter saadan Oplysning er jeg vis paa, at ej nogen, som haver sin Ære og Sandhed kiær, kan længere tvile om de publiqve Feyeres og Feyerinders samt derover anordnede Commissions store Nytte.

See saaledes, min Ven! kan du skrive uden Fare; rose , men aldrig laste.

Skulde ikke desto mindre din kritiske Passion være utvingelig, saa tag dig, for alt det jeg kan udbede og formaae hos dig nøye udi Agt, at du ikke angriber Misbruge eller Handlinger, som betrefte noget speciel Laug. Thi Oldermænd er et besynderlig Creatur, og Laugs-Casse haver forunderlige ja stridige Virkninger; den kan opbygge, den

15

kan og nedbryde, den kan tage under Armene baade til at indlede og til at udstøde, den kan være til Tieneste, den kan og gjøre ubodelig Skade. Den kan næsten gjøre alt hvad den faaer i Sinde, Ret eller Uret, thi da den haver det som klinger faaes lettelig den som springer, om det saa og var ham med de halvfjerde Beene. Man kan ligne Laugs-Cassen ved en gammel praktisk Hexe, thi den kan gjøre Seende blinde, og visse slags Blinde seende; Man veed at Retfærdigheden haver Klæde bundne for Øynene, men et got Pust opløser Knuden og Klædet nedfalder, saa at Frue Justitia kan see til hvilken Side hun haver meest Fordeel at vende sig.

Du kan legge dig om Aftenen til Sengs med en menneskelig Gestalt, men Laugs-Cassen, denne konstfulde Hexe, er i stand til, om den saa behager, at omskabe dig i Morgen til en Hæl-Hest.

Men vær nu ej forfængelig, og tænk ingenlunde; der er mangen en Hest

16

haver bedre Dage og mere Lykke end jeg, jeg vil forsøge at blive Hest, hvem veed om det kan gaae til nu som det gik i Niels Klims Tid. Ney! Ney! min Ven! Vi leve ikke mere i Klims Tids Alder. Hest vil visselig herefter blive Hest. Og naar Dosmerne og Skalkene enten ere uddøde eller removede, kan man sikker vente, at Manden vil hædre Embedet, i stæden for Embedet ofte haver hædret Manden.

For end videre at spæge og omdanne din coleriske Iver vil jeg tiene dig med flere og flere Exempler, ligesom Leylighed gives. Imidlertid

forbliver

Din

Sande Ven.

1

INSTRUCTION

for

**Quarteer-Commissarierne og Betienterne i den
Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn.**

Kiøbenhavn,

trykt hos Paul Herman Höecke, boende i Store Helliggieststræde 1771.

2

3

1. Enhver Quarteer-Commissaire og Betjent skal boe i det ham tildeelte Quarteer eller District af Byen, og saa meget gjørligt er, see at faae sin Boepæl i Midten deraf, som tilkiendegives med et Bræt over Dørren og saadan Inscription: N. N. Quarteer-Commissarius (eller Quarteer-Betjent) i N. N. Quarteer. Og bliver Districterne saaledes.

Øster-Quarteer.

Holmens Canal Størrestræde Laxegade Reverenzstræde Dybensgade Hummergade Ulkegade

4

Svaldergangen

Boldhuusgade

Viingaardstræde

Smedensgang

Store og Lille-Kirkestræder

Lille Kongensgade og Kirkegaardene

Hvelvingen

Nellikkegangen

Fortunstræde

Peder Rohdes Gang

Admiralgade

Lille Færgestræde

Overgaderne imellem Kongens og Østergade Gammel-Strand fra Holmens Broe til Store Færgestræde.

Strand-Quarteer.

Gammel Strand fra Store Færgestræde til Assistentz-Huuset Slots-Pladsene For og bag Børsen

Fra Proviantgaarden til Printzens-Broe tilligemed Printzens eller Nye Kongensgade og ned til Blaa-Taarn
Store Færgestræde

5

Lærstræde Høybroestræde Hydskenstræde Amager Torv.

Snarens-Quarteer

Naboeløs

Snarregade

Magstræde

Nye-Broe fra Assistentz-Huuset til Sandkisten i Hjørnet Knabrostræderne Endeløsstræde Gammel og Nye-Torv Compagniestræde Band-Møllestræde Raadhuusstræde Badstuestræde Broelæggerstræde Skoeboegade

Ryegade

Heele Vimmelskafte til Amager Torv.

Vefter-Quarteer.

Farvegade

6

Vandkonsten

Løngangstræde

Gaasegade

Heste-Møllestræde

Kattesundet

Sønder og Vester Vold til Vestergade

Lavendelstræde

Mikkel Brøggersgade

Fyhrens Gang

Slutteriegade

Friderichsberggade

Canalen fra Nye-Broe til Printzens-Broe

Stormgade

Nye Vestergade.

Nørre-Quarteer.

Vestergade Studiestræde St. Pederstræde Bakken

Larsbjørnstræder Store og Lille

Ved Volden fra Vestergade til Nørre-Port

Teglgaardstræde

Larsleystræde

Nørregade

7

Klædeboe-Quarteer.

Klædeboederne

Stoere og Lille Canikestræder

Stoere og Lille Violstræder

Skidenstræde

Rosengaarden

Kull-Torvet

Friderichsborggade

Rosenborggade

Lille Kiøbmagergade

Giertrudstræde

Tornebuskegade

Ved Volden fra Nørre-Port til Sølvgaden

Pederhvitfeldstræde

Frue Kirkegaard

Pustervig

Frimans-Quarteer.

Lille og Stoere Helliggieststræder Klofterstræde

Stoere Kiøbmagergade med David Skole-Mesters Gaard Løvstræde Tugthuus-Porten Kokkegaderne Graaebrødre Torv

8

Graaebrødrestæde

Kaisergade

Trompetergangen

Skindergade

Kiøbmager-Quarteer.

Silkegade

Pilestræde

Anthoniestræde

Christenbernikovstræde

Regnegaderne

Peder Madsens Gang

Pistolstræde

Diderich Badskiers Gang Stoere og Lille Grønnegade Østergade

Gothersgade fra Myntergaden til Kongens Nye-Torv Gammel Myndt Bag Hoved-Vagten.

Rosenborg-Quarteer.

Klareboederne

Myntergade

Springgade

9

Landemærket

Slippen

Aabenraae

Begge Brøndstræderne

Gothersgade fra Volden til Myntergaden

Vognmandgade.

St. Annæ Øster-Quarteer.

Kongens Nye-Torv Norges eller Bredgade Heele Amalienborg Toldboedgade

Toldboed-Veyen og derfra til Øster-Port

Strandstræderne

St. Annægade

Nye Canal begge Sider

Qvæsthuusgade.

St. Annæ Vester-Quarteer.

Adelgade

Borgegade

Kongensgade

Alle Tvergaderne imellem Norges og Kongensgade

Helsingørsgade

10

Dronningens Tvergade

Printzensgade

Rigensgade

Ved Volden fra Sølvgaden til Grønland Sølvgade

Alle Nyeboeders Gader

Stofhuusgade

Grønland

Christianshavn

Nørre-Broe

Vester-Broe

Øster-Broe.

2.

De skal, efter den Eed de for Raadet har aflagt, med yderste Flid vaage over, at intet udi Quarteeret forefalder, som er stridende imod god Skik og Orden, eller forstyrrer den offentlige Sikkerhed paa Gader, Stræder, Tørve og Veye, inden eller uden Staden, saa vidt dens Grund og Forstæder gaaer; men om hvad for Resten i Folkes Huuse ved

11

Nat eller Dag, paa Søn- eller Søgne-Dage foretages, har de sig ikke at bekymre, med mindre deres Hielp forlanges, da de strax dermed har at assistere; Dog undtages det herefter under 31te Post anførte, hvorom de om Dagen (men ellers ikke) har Frihed at inquirere.

3.

Naar Snee, Gruus, eller nogen Slags Ureenlighed paa Gaden befindes udkastet, eller Skarn af Rendesteenen udskyllet; har de strax at undersøge Sammenhængen dermed; at forbyde Vedkommende dermed at fortfare, saafremt det ikke er Byggende, hvilke beholder den dem i Forordningen givne Frihed, og skriftlig at rapportere Tildragelsen med sine Omstændigheder.

4.

Naar Indbyggerne til de anordnede Tider ikke feyer deres Rendesteene, eller reent for deres Huuse og Fortoge, indtil midt paa Gaden, eller saavidt dem tilkommer at holde

12

Broen ved lige, samt om Vinteren, naar Tilsigelse skeer, ikke ophugger deres Rendesteene eller opstøder Gade-lisen til den Distance, som om Feyningen er meldt; har de strax at foranstalle, at saadant paa den Feylendes Bekostning ved Pligts-Folk bliver forrettet, og derefter det skeete, med hvad Pligts-Folkene har kostet, at rapportere.

Opstøder nogen Gade-lisen førend Tilsigelse skeer, da har de ham saadant at forbyde, og derom Rapport afstatte.

6.

Skulde Renovations-Vognene enten ikke til de bestemte Tider indfinde sig i Gaderne, eller ikke Ureenligheden, saavel af Feyesom Gade-Skarn, forsvarligen bortføre; men at noget uborttaget eller spildt blev efterliggende, og Renovations-Vognene paa Commissairens eller Betjentens Erindring saadant ikke ville paatage, saa har de strax at lade saadant besørge ved leyede Vogne paa Ved-

13

kommendes Bekostnings, og lade Regningen paa hvad de har kostet, følge med deres Rapport derom. 7. Paa lige Maade paaagter de, at Torvene, hvor de i Quarteret findes, ved forsvarlig Feyning, og Bonkiørelse reeholdes, samt, at i sær om Sommeren, Rendesteene holdes reene, om hvilket alt de rapportere.

8. De haver fremdeles at paasee, og dagligen at rapportere, om Broelægningen altid er fast, jævn og i god Stand, uden Huller eller løse Steene; samt om, naar en Gades Vandrender har været under Reparation, Hullet da strax, uden at ligge for at synke, broelægges, og saadan Broelægning saa tit og saa længe igientages, indtil Jorden, som har været opkastet, ikke synker meere, men er ligesaa fast, som den øvrige Gades Grund. Findes dette ikke at være foranstalter af Huus-

14

eyerne eller vedkommende Vand-Inspecteur, efter skeete Advarsel fra Commissairen eller Betjenten, melder de det for Broe-Inspecteuren til Afhjelpning, og erindrer saadant i Rapporten.

9.

Hvis nogen Ridende eller Kjørende jager igiennem Gaderne, og ikke efter Commissairens eller Betjentens Advarsel vil aflade, eller nogen kører med utilladelig store og svære Læs, har de at udforske, hvem det er, og saadant at rapportere. Skeer Skade derved, da har de efter Omstændighederne og Personernes Stand, dem vel og at anholde. I Anledning heraf erindres, at Commissairen og Betjenten paaseer, at Hyre- Bager-Møller- Vognmands- og Brygger-Vogne ere forsynede med de anordnede Nummere.

10.

Ligeledes har de at paasee, at Tønder, Potter, Boehave og andet, som indtager Plads, ikke hensættes paa Fortogene, men at Passagen paa samme for de Gaende stedse

15

kan være frie og ubehindret; Finder de andet, har de Vedkommende at advare, og hvis det ey frugter, derom at rapportere.

11.

Da de, som paa tilladte Stæder for Huusene sidder og falholder Vahre, ikke dermed maae komme længer ud paa Fortoget, end den høyeste Nødvendighed udfordrer, og ingenlunde over Rendesteenen; saa har Commissairen og Betjenten at paaagte, at herimod ikke handles, og at hvis det skeer, og Vedkommende ey vil lyde deres Advarsel, det da rapporteres.

12.

De har fremdeles Indseende med, at ingen Bønder eller Amagere holder i Gaderne længer end imedens de aflæsser, hvor de har solgt deres Læs, eller paatager, hvad de hos Borgerne kører, og at de i den Tid ikke kaster Foder for deres Heste paa Gaden, men at de til Torvene henvises, saa snart det ikke skiønnes, at de

paa ovenmeldte Maade har

16

paa Gaderne at bestille. Findes de gjenstridige deri, henføres de til Avlsgaarden, og Tildragelsen rapporteres strax.

13.

Fraspændte Vogne, som findes staaende paa Gaden, lader Commissairen eller Betjenten, naar Eyeren dem ey strax efter Advarsel bortskaffer, henbringe paa Eyerens Bekostning til Avlsgaarden og derom rapporterer.

14.

Commissairen og Betjenten har nøye Indseende med, at Passagen paa og omkring Torvene, samt de dertil stødende Gader holdes røddelig, saa at det ey taales, at Bønderne kører i hinanden eller op paa Fortogene, men holder sig paa Torvet, samt ved Til- og Frakjørselen i visse Linier og Rader, som dem foreskrives. De Vrangvillige maae, naar Advarsel ey vil frugte, henføres til Avlsgaarden og derom strax rapporteres. ,

17

15.

Soldater, Matroser, og andre Bærere tillades ikke at løbe omkring imellem Vognene paa Torvene, men skal opholde sig, paa de dem anviiste Stæder ved et hvert Torv, indtil nogen forlanger deres Tjeneste, da de vel med Borgerne, som har leyet dem, paa Torvet maae indgaae, men strax med deres Dragt igien skal bortgaae. Dem der handler derimod, foranstalter Commissairen og Betjenten til nærmeste Vagt henført, og derom rapporterer.

16.

Ved paakommende Ildsvaade i Quarteeret, sørger de for, at de ved Brandordningen befalede Anstalter med Lygters Udhængelse og deslige, af Indbyggerne efterleves, samt at Passagen for Sprøyterne, Slusserne og de ved Ilden arbejdende Folk holdes aaben, og frie for uvedkommende Tilskuere, hvilke tilligemed alt andet sammenløbende Folk ved Gade-Klammerier og andre Lejligheder,

18

paa læmpeligste Maade bringes fra hinanden. De, som paa ingen Maade vil lade sig styre, henbringes til nærmeste Vagt, og meldes i Rapporten.

17.

Tyve og andre Misgierningsmænd, som paa Gader, Torve og i Huusene paa færsk Fod gribes, bliver (dog Huustyve kun, naar Assistance forlanges) anholdte og til nærmeste Vagt henbragte, samt derom rapporteret.

18.

At paasee, at Gade-Vægterne ere aarvaagne og agtsomme, samt at Gade-Lygterne tændes, brænder og slukkes efter de anordnede Forskrifter; er een af Commissairens og Betjentens store Pligter, og hvorom flittig maae rapporteres.

19.

De der med blot Gevæhr gaar Grassategang, bytter Skildter, ypper Klammerie, kaster Sværmere, flyder med Nøgle-Bøsser,

19

eller paa anden Maade forstyrrer den almindelige Fred og Sikkerhed, bliver, naar de efter mindelig og høflig Advarsel ikke vil aflade, til nærmeste Vagt henbragte, og derom rapporteret.

20.

Drenge, som om Søn- og Hellige-Dage stimer uden for Kirkerne, eller i Almindelighed paa Gaderne, jages fra hinanden, og hvis de ikke med det gode vil adlyde, da kand de med nogle velfortjente Rap paa Stæder afstraffes og bortdrives.

21.

Der paasees iligemaade, at Vognene ved Kirkerne, saavel som Skuepladsen, hvor den i Quarteeret findes, skal holde i ordentlige Rader, saa at de kand komme frem, uden at være hinanden, eller Passagen i Almindelighed, til Hinder. De modtvillige, som ikke vil holde sig Commissairens eller Betjentens Advarsel efterretlig, antegnes og rapporteres.

20

22.

At Bolværker, Broer, publique Pomper, Brønde, Træer og andet, som til Publici Nytte eller Stadens Ziir i Quarteeret er anlagt, vedligeholdes, og ikke af onde Mennesker fordærves; er noget, hvormed Commissairen og Betjenten maae have nøye Opsigt, og hvorom jævnlig maae rapporteres.

23.

Desligeste bliver at rapportere, om nogen Bygning til Gaden findes saa brøstfældig, at deraf nogen Fare for de forbigaaende er at befrygte; samt, naar nogen i de smaae Gader, hvor Huusene skal indrykkes, begynder ringeste Reparation (hvilken strax forbydes) ligesaa, om nogen vil reparere eller af nye opsætte de saa kaldede Drager eller udstaaende Render fra Huustagene, hvilket ligeledes forbydes.

24.

Fremdeles har Commissairen og Betjenten at paasee og melde, om Veyene omkring

21

Staden, hvor de til Districtet henhører, holdes i forsvarlig Stand.

25.

Hvor Forstæderne eller de saa kaldede Broer, henhøre til Districtet; maae Commissairen og Betjenten nøye paasee, at ingen af de Vahre, som til Axeltorvet bør henføres, uden for Portene opkøbes, og i vidrig Fald har de Vahrene at anholde, Personerne at antegne, og om det passerede rapportere.

26.

Naar Torve ere i Quarteeret, har de at paaagte, saavel at ethvert Slags Vahre falholdes paa de dertil bestemte Pladser, som at ingen Torve-Vahre sælges andre Stæder end paa Torvet, og ingenlunde deruden for; De herimod handlende antegnes og rapporteres.

27.

Soldater, Matroser og alle Omløbere, som befindes at falholde noget ved at omløbe

22

i Huusene, eller ved at staae paa Torvene, eller gaae omkring sammesteds og paa Gaderne; besørger Commissairen eller Betjenten anholdte eller antegnede, og rapportere det skeete; Dog undtages de, som efter Anordningerne har Tilladelse at ombære grønne Urter, Fiske og Citroner.

28.

De har ogsaa nøye at paaagte, at paa Torvet ingen indtrænger sig i den andens sluttede Kjøb ved sildigere Overbud, eller paa anden Maade, og i Fald det skeer, har de den sig saaledes indtrængende at afviise, og hvis han ey vil adlyde, da hannem at annotere, og i begge Tilfælde Sagen at rapportere.

29.

Hvis nogen fordærvede Føde-Vahre, eller umodne Frugter skulle betreffes falholdne, saa har Commissairen og hans Betjent dem at anholde, de Skyldige at antegne, og det skeete rapportere.

23

30.

Det samme er, om de skulde befinde, at urigtig Vægt og Maal blev brugt, eller at de satte Taxter ikke blev efterlevede.

31.

Med Spiisværter, Spekhøkere, og andre, som udsælger Fødevhare i smaat, saavel som med Bagere og Slagtere, haver de flittig, og nøye Inseende, at de sælger gode, sunde og forsvarlige Vahre efter ret Vægt og Maal og til de foresatte Priiser efter Taxterne; desligeste paaagter de, at Svin ikke holdes paa Stie, eller gaaer løse paa Gaderne, og for desbædre at underrettes om alt dette, men ellers aldrig i nogen anden Henseende, har de jævnlig at inquirere i vedkommende Folkes Huuse og Boder, dog ikkun om Dagen; da det befundne, efter Omstændighederne, anholdes, eller annoteres og vedbørligen rapporteres.

32.

Udi hvad andre Tilfælde, som her ikke ere benævnte, men til at handthæve god Or-

24

den, Reenlighed, Skikkelighed, og Fred, henhører, har Commissairen og Betjenten at indhente fuldstændig Underretning, og samme paa Rapporten at anføre.

33.

Kommer nogen af Quarteeret og requirerer Commissairens Hielp, i Henseende til Klammerie, eller deslige, da har han strax at assistere, og om han ikke i Mindelighed kand skille de Stridige ad, anholdes de i nærmeste Vagt. I andre Tvistigheder, saasom imellem Høsbønder og Tyende, eller andet deslige, har han strax, naar hans Assistance forlanges, med Betjenten at være følgagtig, underrette sig om Sammenhængen, og megle et Forlig imellem Parterne, om nogenlunde mueligt er, og hvis det ikke kand skee, da henvise dem til Politie-Kammeret. I alle Tilfælde meldes det paa Rapporten.

34. Alt hvad ovenstaaende eller i andre til Politie-Væsenet henhørende Tilfælde passerer

25

I Quarteeret fra den eene Dags Morgen Klokken 8te til den anden Dags Morgen ved samme Klokkeslet, anføres paa en General-Rapport, som hver Morgen Klokken 9 ufeilbarligen paa Politie-Kammeret indleveres. Samme gjøres uden Complimenter, efter hosføyede Schema, saa kort som mueligt, dog at de fornødne Omstændigheder ved enhver Sag anføres. Den underskrives af Commissairen og Betjenten, siden denne ved alle Undersøgninger skal være tilstæde, og maae være saa tilforladelig forfattet, at den af begge underskrivende i et og alt kan beediges, naar forlanges; saasom de ellers i vidrig Fald maae vente, efter Omstændighederne, med høy Mulct eller anden vilkaarlig Straf at vorde anseere. Befindes Rapporten at være aldeles falsk i et eller andet, haver den eller de Skyldige at forvente Dom til Embeds Forbrydelse,

35.

Endskiønt i forbemelte Tiid intet i Quarteeret skulle være forefalden, al dog den sæd-

26

vanlige Morgen Rapport til bestemte Tiid indgives, og derpaa alleene anføres: Intet passeret.

36.

Skulde noget saa pressant forefalde, at det ey kunde bie efter Resolution til den sædvanlige Rapports Tiid, bliver det strax med sine Omstændigheder skriftligt meldet til Politiemester, men ellers gives ingen besynderlige Rapporter om enkelte Tildragelser.

37.

Foregaaer nogen flags Uorden i Quarteeret, som Commissairen eller Betjenten, eller begge overtydes om at have vidst, men villet fordølge, og som altsaa ikke findes paa Rapporten, haver den eller de skyldige Udeblivelig Cassation at vente.

38.

Commissairen og Betjenten maae lægge sig efter Nøye og tilforladelig Kundskab om hvad i Quarteeret forefalder, saasom de allee-

27

ne staaer Politi-Mesteren til Ansvar for alt det, Politie-Væsenet vedkommende, som i Quarteeret foregaaer, og maae vente alvorligen at vorde anseet, hvis noget Uordentligt er skeet, som de kunde og burde have

vidst, og som dog ikke paa Rapporten findes. Til den Ende vil det være fornødent, at de forsyner sig med Speciel Mandtal over Quarteerets Indbyggere og deres Næring-Veje, og samme holder i vedbørlig Stand med Af- og Paagang.

39.

Hverken Commissairen eller Betjenten maae enten for, i, eller efter nogen Slags Forretning, af nogen imodtage, langt mindre fordre nogen Slags Belønning, enten Penge, Vahre, eller Forfriskning, om det end dennem godvilligen tilbydes; men de skal lade sig Nøye med den dem tillagte Gage, og for Resten gjøre alle deres Forretninger for intet, under Embeds Forbrydelse hvis andet befindes.

28

40.

Bliver Betjenten syg, eller kommer til Skade, eller dør, meldes det strax af Commissairen for Politie-Mester, som beskikker eller sætter en anden i Stæden: det samme, meldes af Betjenten om Commissairen skulde komme noget til,

41.

Ved Vagterne skal føyes den Anstalt, at naar Commissairen eller Betjenten behøver Mandskab til nogen at anholde, eller Klammerie eller Opløb at styre, bliver dem saa mange Mand som de forlanger, og Vagten kand undvære, strax medgivne. Gade-Vægterne bliver ligeledes instruerede til at assistere dem om Natten, paa Tegn af Fløyten eller anden Anfordring.

42.

Politie-Tegnet bliver dem betroet, men dem tillige paalagt, aldrig, under vilkaarlig følelig Mulct eller anden Straf, letsindigen dermed at omgaae og aldrig at vise det, uden

29

naar den høyeste Nødvendighed det udkræver, og med yderste Forsigtighed; men naar det er viist, da ingenlunde, af hvem det end være maatte, Fornemme eller Ringe, at taale, at Tegner nægtes den vedbørlige Ærbødighed, og Lydighed, som enhver er hans Kongelige Majestets Anordning skyldig.

43.

Til et Distinctions-Tegn har Commissairen stedse at bære en Guld- og Betjenten en Sølv-galuneret Hat, med en Cocarde eller Sløife af følgende Couleurer. Øster-Quarteer Ponceau. Strand-Quarteer Cramoisi og guul. Snarens-Quarteer Mørkeblaae. Vester-Quarteer Hvid.

Nørre-Quarteer Ponceau og hvid.

Klædeboe-Quarteer Blaae og guul.

Frimans-Quarteer Blaae og hvid.

Kiøbmager-Quarteer Lyseblaae. Rosenborg-Quarteer Guul og hvid. St. Annæ Øster-Quart. Grøn. St. Annæ Vester-Quart. Grøn og rød.

30

Christianshavn Blaae og rød. Nørre-Broe Guul og grøn. Vester-Broe Blaae og grøn. Øster-Broe Hvid og grøn.

Og var det vel, om de samtlig vilde tillægge sig og bruge bestandig røde Klæder.

44.

For deres Opførsel ved og i deres Forretninger, kan for Resten ingen anden Forskrift gives, end at de med mueligste Lempe og Høflighed skal begegne enhver, og ved et ædrueligt og ærbart Liv og Levnet, samt en retsindig Omgang, søge at erhverve sig Quarteerets Agt og Fortroelighed, saa og indrette alle deres Forretninger efter beste Skiønsomhed, som de trøster sig til at forsvare; da, naar de i nogle Aar upaaklageligen have tjent, og især om deres Quarteer udmærker sig ved en distingveret Orden, de kan vente, at ved forefaldende Vacance af roeligere Byens Bestillinger, fornemmeligen paa dem vil blive reflecteret, naar de derom melder sig:

31

45.

Politiemesteren i Kjøbenhavn er deres eeneste Foresatte, som med Ober-Præsidentens Samtykke antager dem, og hvis Befalinger, mundtlige eller skriftlige, naar de dem ved nogen af Kammerets Betjente bringes (hvilket de paa Rapporten har at anføre) de med uudeblivelig Lydighed og Hurtighed har at fuldbyrde, uden noget derimod at indvende, eller Betænkeligheder at yttre.

Han er deres første og sidste Dommer i alle de Sager, som vedkommer deres Embede (men ikke i andre) og hans Kjendelser over dem bliver strax exequerede, undtagen naar de gaer til Cassation, da Ober-Præsidentens Approbation først derpaa indhentes; men derefter ingen Appel eller Forandring tilstædes.

46.

Ligesaa lydlig som Commissairen og Betjenten skal være Politiemesterens Befaling, ligesaa hørig skal Øuarkeer»Betjenten være

32

Qvarkeer-Commissairens; og naar han gotgjør, at han har havt Commissairens Ordre til hvad han har giort, er han angerløs, og Ansvarret falder allene paa Commissairen; Men Betjenten har da saadan Befaling strax eene at rapportere.

47.

Naar nogen melder sig hos Betjenten om Assistance af Politiet, har han der strax for Commissairen at berette, for med ham at kunde følge, saafom han ikke paa egen Haand nogen saadan Forretning maae foretage.

48.

Formeener Commissairen sig med Betjenten at være brøsthouden, eller denne sig af Commissairen at være forurettet, da har den Misfornøiede saadant for sig ene at rapportere.

49.

Skulde et Quarteers Commissarius og Betjent af et andet Quarteers Indvaanere af

33

Uvidenhed blive requireret til Assistance, haver de, naar Sagen ingen Ophold taaler, dog at være følgagtige, og saasnart Forretningen er skeet, saadant den rette Commissaire ved en Seddel, som da følger med Quarteerets Rapport, at tilmelde. Det samme er og, om Requirenten melder, at have været hos sin Quarteer-Commissaire, men at han var ude i Embeds Forretning. Kand Sagen derimod taale Ophold, giver den requirerede fremmede Commissaire Requirenten Underretning om, hvor Quarteerets Commissaire boer, og viser ham derhen.

50.

Stadens Commissairer og Betjente maae ingen Nat være ude af Staden, og om Dagen maae, saavidt mueligt er, vides paa deres Boepæl, hvor de ere at finde.

34

Schema til Rapporten.

Rapport

For Snarens Qvarkeer fra den 1te May Klokken 8te om Morgenen til samme Klokkeslet den 2 den ejusdem Anno 1771.

Paa Gaderne.

Renovations-Vognene har indfundet sig i rette Tid, og kjørt Ureenligheden forsvarligen bort.

N. N. ville ikke lade feye; thi blev ved Pligts-Folkene feyet for hans Huus, og derfor er betalt N.

o.s.v.

Paa Torvene.

Imet uordentligt passeret.

I Huusene.

Efter Forlangende af N. N. anholdt N. som var bleøen grebet ved at have stiaalet N. og N. Sager; han er bleven henbragt

tli Raadhuus-Arresten.

35

Efter N. N. Begiering indfundet os hos hans Hosbond N. N. som nægtede ham sin Løn paa Grund af N. Aarsager. Sagen fik vi forligt saaledes: at & c.

O.S.V.

N.N. N.N.

Quarteer.Commissaire. Quarteer-Betjent

36

1

Anordning og Reglement angaaende adskillige Stadens Oeconomiske og Borgerlige Indretninger dateret Kiøbenhavns Raadstue den 5. Junii Anno 1771.

**Kiøbenhavn. Trykt idet Kongel. Univ.
Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterloverske,
ved Frid. Christ-Godiche.**

2

3

Det haver Allernaadigst behaget

Hans Kongelige Majestæt, ved Resolution af 25 paffati at befale:

1. At et Forraads-Magazin skulle have her i Staden, som Raadet bør søge pr. entreprife at faae indrettet paa 10000 Tønder Rug og Vedkommende maatte forundes Tilladelse fra fremmede Stæder samme Toldfrie at indføre, og naar det ikke her forbruges, Frihed til igien at udføre imod at det ved den holdende Licitation bestemmes, hvad Leverandeurerne skal have for hver Tønde Rug, som her forbliver og af dem virkelig leve-

4

res, og hvormeget for Tønden af det, de maae have i Foraad og en forbruges.

2.

Bagerne, som ere fastsadte til 50, og Gaarde dertil alleene ere Privilegerede, imod at dennem er paalagt at være forsynede med Forraad af Rug og Hvede, skulle være forpligtede hver Aar, fra Novbr. Maanedes Udgang til primo Maji, hver at have i Forraad paa Deres Lofter i det mindste 200 Tønder Rug og 50 Tønder Hvede, og

ingen herefter at blive Bager, førend han Viiser at have anskaffet saadant Forraad.

3.

De som have, eller herefter erholde Privilegium at lade bage og sælge Rug-Brød, skulle være pligtige, under deres Privilegii Forbrydelse, udi forberørte Tiid fra Novbr. Maanedes Udgang til primo Maji hver Aar at have 50 Tønder Rug i Forraad, samt, førend de begynde bruge deres Næring efter deres Privilegium, være forbunden at foreviise, at de have saadant Forraad.

5

4.

Raadet skal hvert Aar forelægge Hør-Kræmmerne, hvad Forraad ved heele Lauget skal være af de Vahre, som til den fattige Almues Føde udkræves, saasom Salt, Sild og Tør-Fisk.

5.

Ingen tillades at nedsætte sig, som Spekhøker, førend han Viiser at have

i det mindste 3 Tønder Smør, 2 Skpd. Flesk, 2 Skpd. Ost, 3 Tønder Erter,

2 Tønder Byg-Gryn og en Tønde Havre-Gryn; Iligemaade skal hver Spekhøker, under hans Borgerskabs Fortabelse, være skyldig til at have et lige saadant Forraad, som meldt, hver Aars Novbr. Maanedes Udgang, og paa den Tiid sætter Raadet Taxt, hvad samme i smaae Deelee skal og maae udhøkres for.

6

Ligesom der allerede paa Stadens Regning er et Brænde-Magazin, bliver og herefter giort Oplag af Steenkull og Torv.

6

7. Angaaende Auctions-Værket, foruden hvad Forordningen af 19 December 1693 befaler, er af Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst approberet følgende

Reglement:

a) At intet maa paa nogen Auction bortsælges, med mindre det anføres i Catalogo.

b) Ingen Auctions Directeur, eller hans Fuldmægtig, maa bruge anden Catalogus, end den, der Authoriseret er, hvilken da indleveres ved Regnskabet til Eftersyn, som Bielag.

c) De maae ey kiøbe noget selv paa Auctionerne eller ved andre lade kiøbe.

d) Ikke holde Auctioner hos dem Selv eller Handel drive.

e) Enhver skal lade sig give Beviis fra Auctions-Contoiret for de af ham til Bortsælgelse bestemte Vahre, og skal dette Beviis være een Specification paa Vahre-

7

ne, med hossatte Vurdering, hvilket da efter Forordningens 11 Post bliver Taxten, hvorunder Vahrene ey maae sælges, med mindre han skriftligen declarerer, at de maae sælges for hvad derfor kand bekommes.

f) Vil den, Vahrene tilhører, ey vurdere selv, skeer det ved de beskikkede Vurderings-Folk.

g) Alle de Vahre, som i Forordningen af 4 Augusti 1742. dens 10 Post benævnes, skal, naar de indsættes til Auction, sælges udi de der bestemte Partier og Quantiteter, dog gielder dette ikke om Stærve- og Fallit-Boer.

h) I Henseende til Kiøbmands-Vahre, som ved frievillig Auction forhandles, bliver, naar der sælges:

fra 500 til 1000 Rdlr. at erlægge 3 pr. C.] fra 1000 til 3000 - - - 2 pr. C.] udi Auctions Salario.

fra 3000 til 4000 - - - 1 pr. C.]

fra 4000 til 5000 - - -]

som og af Vestindiske Pro- 1/2 pro Cent. ducter.

hvad der er over forholdes efter Forordningen af 19 December 1693.

8

i) Auctions-Sallarium af Huuse og Gaarde, Eyendomme, Skibe, Actier og deslige betales af det første 1000 Rdlr. 1 1/2 pro Cento og hvad det beløber meere indtil 3000 Rdlr. 1 pro Cento, og af hvad Summa da, overgaaer 3000 Rdlr og derover 1/2 pro Cento.

k) Ordinaires Auctions-Placater paa 1/4 Ark betales med 4 Mk. baade for Trykning og Anslagelse, de paa 1/2 Ark betales for begge Deelee med 8 Mk.

i) Auctions-Buddene betales 24 Sk. for hver Auction af Huuse, Gaarde, Eyendomme, Skibe-Romme og Actie-Breve, samt af de Kiøbmands Vahre som sælges paa Børsen, og af de øvrige Auctioner skal disse have daglig 3 Mk. for deres Umage derved.

m) For hver Auctions Skiøde betales 1 Rdlr. i hvad Summa samme end lyder paa.

n) Naar een og samme Mand opbyder flere Actier til Auction paa een Placat, bliver det at ansee som een Auction, og betales ikkun Opvarnings-Penge derefter, som for een Auction.

9

8.

I Henseende til Overformynderne er allernaadigst fastfadt, at dennem til at lønne deres holdende Folk maae betales udi Revisions Penge af hvert Formynder-Regnskab 1 Rdlr. afhvert Værgemaal at indtegne, Fattige exciperet 4 Mk. og af ind- og udgaaende Capitaler til 500 Rdlr. 1 pro Cento og derover 1/2 pro Cento.

9.

Paa det enhver Borger ey for ofte skal plages med Indkrævning af de almindelige Skatter, men under eet kand underrettes om, hvad han paa eengang udi aarlige Skatter og Afgifter haver at erlægge, vil Hans Kongelige Majestæt allernaadigst at Betalningen skal erlægges i tvende Terminer hver Paaske og Michelsdag, som er den beqvemmeste Termin, da Leyen for de fleeste indløber, og forfattes derover saadan Qvitering nemlig:

Nummer N.N, N.N. Quarteer. N. N. Gade, Eyeren af denne Grund N. N. svarer udi aarlig Skat i alt Rdlr. Mk. Skil. som er for dette halve Aar forfalden til N. Anni 177 Rdlr.

Mk. Skill, nemlig:

10

1) Udi Indquartering for N. Portioner i

N. Maaneder N. Dage beregnet fra N. til N. Anno 1771. Rlr. Mk. β.

2) Udi Grund Skat til de Fattige beregnet fra N. N. til N. N.

177 ialt Rdlr. Mk. β.

3) Udi Løgte- og Spøyte-Skat. Rdlr. Mk. β.

4) Udi Renovations-Skat.

Rdlr. Mk. β.

Ballance Rdlr. Mk. β.

Kiøbenhavn den bag paategnes:

den N. N. betalt Indquarteringen med for ommeldte Rdr. Mk. Sk. hvorfor qviteres.

- N. N. N. N.

den N. N. betalt Grund-Skatten til de Fattige med Rdlr. Mk. Sk.

hvorfore qviteres.

N. N. N. N.

den N. N. betalt Lygte- og Spøyte-Skatten med Rdlr. Mk. Hvorfor qviteres. N. N. N. N.

11

den N. N. betalt Renovations-Skatten med Rdlr. Mk. Sk. Hvorfor qviterer.

N. N. N. N.

10.

De disputer som forefalde i Laugene. samt imellem Eyere og Leyere, Mand og Kone, Forældre og Børn, maae Raadet være bemyndiget til at afgjøre og paalægge de skyldig befundne enten Penge-Mulet, eller anden Straf til Correction, (undtagen egentlige Politie-Sager Laugene vedkommende.)

11.

Alle de Betientere, som beskikkes af Raadet, eller sallareres af Stadens Casse, maae Raadet og, naar de skulle forsee sig, efter Forseelsens Beskaffenhed, være bemyndiget at mulctere, suspendere og cassere.

Foranførte Hans Kongelige Majestæts Allernaadigste Resolution, bliver herved til alle Vedkommendes Efterretning bekiendtgiort, og paa det Enhver kan vide hvad Han i forefaldende Tilfælde haver at betale, bliver herhos føyet:

12

1.) Enhver, som vil være Borger, betaler til Staden, foruden en frivillig Duceur tilde Fattige, for sit Borgerskab at vinde, og for at indskrives i Borgerskabs-Protocollen som følger:

For Borgerrettighed.

Bryggere — —

Brændeviinsbrændere —

Bagere — —

Barberere — -

Privilegerede at bage og sælge

Rugbrød — —

Bogtrykkere - —

Bogbindere — —

Bødkere — —

Broelæggere - —

Bundtmagere — —

Blyetækkere -- —

Bildthuggere — —

Blikkenslagere — —

Bleegmænd — —

Beendreyere — —

Billiardholdere - Commissionairer —

Dreyere -- —

Færgemænd — —

Feldberedere — —

Farvere — —

Fisseblødere — —

Rdlr.

21.

10

10

10

10

10

8

8

6

8

8

8

8

6

8

10

10

8

10

10

10

8

For indtegnning i protocollen.

Rdlr.

2 2 2 2

1

2

2

2

1

2

2

2

1

1

1

2 2 2 2 2 1

13

For indtegnning i Protocollen.

For Borgerrettighed.

Fiskehandlere — —

GuldSmede — —

Garvere — —

Gørtlere — —

Glarmestere — —

Gartnere — —

Grosserere — —

Glashandlere — —

Guldtrækkere — —

Handskemagere — —

Hattemagere — —

Hørkræmmere — —

Hiulmænd — —

Hosekræmmere — —

Hyrekudske — —

Haarskierere — —

Jøderne - - gammel Jernhandlere - - Kandestøbere - - Knapmagere - - Kanmagere - - Kaabersmede - -
Kukkenbagere - - Lysestøbere - -

Lærretshandlere — —

Muurmestere, Steenhuggere og Gibsere — —

Malere — —

Møllere — —

Marskandisere — —

Meelhandlere —

14

Marquetentere — —

Naalemagere — —

Nagelsmede -- —

Prammændene — —

Possementmagere — —

Peruqvemagere — —

Piibemagere — —

Pottehandlere — —

Pottemagere — —

Reebslagere — —

Remmesnidere og Sadelmagere Skoemagere -- —

Skrædere — —

Skipperere — —

Slagtere — —

Frie-Slagtere — —

Smedde — —

Snedkere — —

Steenførere — —

Skibbyggere — —

Stoelemagere --- —

Sværtfægere — —

Segl- Compas- og Flagmagere Silke- Ulden- og Lærrets-Kræmmere — — —

Sand-agere — —

Strømpevævere — —

Spekhøkere — —

Tømmermestere — —

Thee- og Porcelainshandlere Traeteurer — —

Tobakspindere — —

For Borgerrettighed.

Rldr. mg. ß

6

8

8

10

8

8

10

8

8

8

8

8

8

16 16 6 8

8

8

16

8

8

10

17 6 8 8 10 16 16 10

12

12

12

12

12

For indtegnning i protocollen.

Rdlr.

1 2

2 2

2

1

1

1

2 2 2 2 2 2

1

2 2 2 2 2 2 2

2

1

2 £ 2 2 2 2

15

Tobakshandlere — —

Urte- og Issen-Kræmmere Uhrmagere — —

Vognmand — —

(og desuden for dobbelt Laug halv saa meget) Viinhandlere — —

Bævere — — —

Bærdshuusholdere — — Ølltappere. — —

For Borgerrettighed.

Rdlr.

8

17

10

12

mg

For indregning i protocollen.

ß Rdlr.

1

2

2 2

2

2

1

1

2) Borgerskabs-Breve, som enhver Borger er pligtig at tage bestreven, betales efter Rescriptet af 16 Januarii 1728 saaledes:

Kiøbmænd, Kræmmere, Bryggere og Viintappere, stemplet Papiir 1 Rixdaler, Forsegling-Penge 3 Mark og for Bestridelsen 3 Mark.

Haandværkere, Brændeviisbrændere og Ølltappere, stemplet Papiir 3 Mark, Forsegling Penge 2 Mark og for Bestridelsen 2 Mark.

Kieldernænd og Spekhøkere tage alleene en Udskrift af Borgerskabs-Protocollen

16

paa stemplet Papiir til 24 Skilling og for Beskrivelsen betales 24 Skilling.

3) Enhver, som bliver Oldermann ved et af Laugene, betaler til Stadens Cassa for sin Indskrivning i Protocollen: nemlig Kiøbmands Laugenes, Oldermænd 2 Rixdaler og de andre Lauges Een Rixdaler, foruden een frievillig Douceur i de Fattiges Bøsse.

4) Underfogden betales, efter det under 24 September 1749. Udstædte Reglement, der lyder saaledes:

1ste Post.

For Executions- Udlægs- Indførsels- eller Afsætnings-Forretninger udi Løsøre, Kramvahre, Leye, Giolds Beviser, til godehavende Arv, Penge, eller andre Effecter, hos Borgerskabet, og de under Stadens Jurisdiction sorterende Indvaanere, som gøres efter Lovens 1 Bogs 24 Capitels Indhold ved Underfogden her i Staden, i Følge foregaaende erhvervede Under- eller Over-Retres Domme, (Høyeste-Rettes Domme undtagen) betales til Underfogden og de tven-

17

de med sig tagende Mænds og Vidners Sallarium i Proportion af Summens Størrelse som Dommen lyder paa, saaledes:

Fra 1 til 5 Rdlr. - - Rdlr. 4 Mk. fra 5 til 10 Rdlr. - 1 - 1 -

fra 10 til 20 Rdlr. - 2 - - -

fra 20 til 30 Rdlr. - 2 - 4 -

fra 30 til 50 Rdlr. - 3 - 2 -

fra 50 til 100 Rdlr. - 4 - - -

fra 100 til 150 Rdlr. 4 - 4 -

fra 150 til 200 Rdlr. 5 - 2 -

fra 200 Rdlr. og derover 6 - - -

foruden det stemplede Papiir, som Forretningen skal udstædes paa, som aparte betales; og kan dertil bruges, som hidindtil, enten 24 Skill, eller hvad Høyere Sorter Papiir, der af Vedkommende, efter Forretningens Omstændigheder, og i Fald den skulle tinglyses maatte forlanges. Herimod skal Underfogden være forpligtet af ovenbemelte Salaris selv at betale hans Mænd, saa og for den ansatte Betaling til Reqvirenten at udstæde Forretningen beskrevet, uden noget videre derfor at nyde, med mindre den skulle være over trende Ark; thi i saa Fald betales

18

ham Skriver-Penge i følge det Kongelig Allernaadigste Reglement af 22 Martii 1684. Nemlig: Een halv Rigsdaler for hver Ark Forretningen er mere end tre Ark. Men dersom deslige Forretninger skulle skee i Prætiosa, eller andre Ting, som af Guld-Arbeydere, eller andre, behøvedes at vurderes, da betales de efter Billighed a parte derfore.

2den Post.

For Indførsels- eller Udlægs-Forretninger udi et Huus, Gaard, Skib, eller Skibs-Part, betales til Underfogden og hans Mænds Salarium ligeledes efter Summens Størrelse, nemlig: Fra 100 til 500 Rdlr. 2 Rdlr. 4 Mk.

fra 500 til 1000 Rdlr. 3 - 2 -

fra 1000 til 1500 Rdlr. 4 - - -

fra 1500 til 2000 Rdlr. 4 - 4 -

for 2000 og derover 5 - 2 -

foruden hvis de tvende Haandverks-Mestere, som han til Huus-Vurderinger behøver tillige at med sig tage, skal have for Deres Umage, og Forretningen at beskrive, hvilket, i Følge Magistratens Anordning af 15 April. 1744 beløber, nemlig: Naar

19

Summen er under 1000 Rigsdaler da begge - - 2 Rdlr. - Mk.

fra 1000 til 2000 Rdlr. 2 - 4 - for 2000 Rdl. og derover 4 - - -

Men naar Skippere skal bruges til at inventere Skib, eller Skibs-Redskab, da erlægges derfor til deres Belønning og havende Bekostning med Transport & c. ligesom hidindtil, nemlig 4 Rdlr. eller noget derover, saaledes som det i Proportion af Forretningens Vidtløftighed, for billig kunde eragtes.

Med Forretningens Beskrivelse fra Underfogden, det stemplede Papiir, og dets Betaling, forholdes paa den Maade, som i den første Post er ommeldet. Skulle nogen paa engang forlange Excecution, Udlæg, eller Indførsel, saavel i Skib eller Huus, som i Løsøre, Lene, eller andre Ting tillige, da bliver Forretningen over hver Huus eller Skib for sig selv, efter denne anden Post, og over Løsørene & c. aparte efter den første Post, at betale; Dog saaledes, at naar det er efter en Dom, som indeholder Namb og Excecution i begge Deelee, og Creditor søgte Excecution til Dommenes Fyldestgjørelse, i Løsøre & c. tilligemed Hu-

20

set, da skal for begge Deelee, allene betales i alt efter den 1ste Postes Indhold.

3die Post.

Og som det iligemaade tilkommer Underfogden at gjøre de Forretninger, som efter Lovens pag. 951 Articul 7. reqvires at skee hos de Leyende, der lovlig er udsagt, eller i andre Maader tilkommer at flytte, og dog ey, til rette Tiid og Faredag, vil gjøre Huuset eller Stædet rydelig, saavel som at gjøre Seqvestration og Udlæg efter Forordningen af 11 April 1685 naar nogen vil bortflytte deres Gods, uden at betale den skyldige Huus-Leye, og hvis han videre bør gjøre Rigtighed for, saa skal Underfogden og hans Mænd betales for det første Slags af ovenbemelte Forretninger, nemlig: Udsætninger - - 2 Rdlr. 4 Mk.

og for det andet Slags i Proportion af Summen Sequestrationen og Udlæg gjøres for, saasom: fra 1 til 5 Rdlr. - 1 Rdlr. 2 Mk.

fra 5 til 10 Rdlr. - 1 - 4 -

fra 10 til 20 Rdlr. - 2 - - -

og saaledes videre efter Summens Størrelse, ligesom i den første Post om Dømmes Excecution udi Løsere er meldet.

21

Disse Forretninger udstædes paa 24 Skillings stempeld Papiir, som aparte betales.

4de Post.

For Justitz-Cassens Bøder, Brand-Cassens Præmier, item Fattiges, Laugenes, og andre tilkommende Bøder eller Restancer at excequere, nyder han Betaling efter Summens Størrelse, saaledes som i den første Post er anført. Og bliver disse Forretninger tegnede paa Restance Listerne, eller Domslutningerne, uden dertil at bruge noget stemplet Papiir.

5te Post.

Naar nogen i en eller anden Maade er tilføyet Slag, Saar, eller anden Skade, og begierer sig synet, saavel som naar Syns Forretninger forefalde over de, som enten ved sig selv, eller ved andre ere ombragte, og nogen af deres Venner sig antager, eller sig selv noget efterlader, da betales derfor til Underfogden og hans Mænd, for deres dermed havende Umage, saavel som for at tilsige de paagieldende til at bievaane Forretningen 2 Rdlr. 4 Mark og derforuden 24 Skill. til det stempelde Papiir, som Forretningen skal skrives paa.

22

Men hvor Døde findes, som ingen sig antager, og Øvrigheden, eller Byefogden forlanger Syns Forretning at skee, der skal Underfogden og hans Mænd være pligtige, uden Betaling, at gjøre Forretningen, og samme paa slet Papiir bestride, med mindre den Afdøde efterlader sig Stervboe, hvoraf saadant kand udredes, da derfor betales, som tilforne er anført.

6te Post.

I øvrigt skal Underfogden efterleve, hvis hannem og hans Embede angaaende, udi Loven, de Kongelige Laugs-Articler, eller andre Forordninger, foreskrevet og anordnet er.

5) I Følge Kongelig Rescript af 12 October 1742, betales til Stads-Conducteuren for en Grund at opmaale og Maale-Brev derpaa at udfærdige, en pro Cento af Grund-Taxtens Priis indtil 1000 Rixdaler inclusive, og naar Grund-Tarten er over 1000 Rixdaler da ey meere end 10 Rixdaler i alt; Men for de Pladsers Maaling, hvorfra et Støkke afhændes, samt for Grund-Taxten at udregne, betales 1 1/2 pro Cento af den heele Pladses Grund-

23

Taxt indtil 1000 Rixdaler inclusive. Førend noget Skiøde til Tinglæsning maae antages, skal Maale-Brevet af Stads-Conducteuren paategnes, om derved er skeet nogen Forandring, for hvilken Paategning, og for i saa Maade at eftermaale Grunden og udregne Grund-Taxten, Eyeren betaler 1 Rdl. af Kiøbe-Summen indtil 1000 Rdl. inclusive, og derefter, i hvor høy Kiøbe-Summen er, ikkun 2 Rixdaler.

For Attest at ingen Indqvarterings-Restance hæfter paa Grunden betales ham 12 Sk.

6) Naar Vægtere forlanges til Opvarning ved Bryllups-Huuse og andre Selskaber, bestilles de hos Vægter-Inspecteu- ren, som efter Resolution af 11 Januarii

1745, for hver Vægter betales 4 Mk. hvoraf Vægteren nyder de 2 Mk.

7) I følge Rescript af 20 Junii 1738 betales for Attest paa Byeskriverens Udskrifter af Pante-Bogen 3 Mark.

De øvrige Attester som skal have ved Skiøders Læsning bestaaer i følgende:

Stads-Conducteurens, som meldt, for Indqvarteringen, der koster 12 Skill.

24

Fra Brand-Cassen, ifald Bygningen ey er forsikkret, koster intet.

Rodemesternes — — 24 Skilling.

Rodemesternes Oldermænd for Renovations-Skatten og Broelægnings Restance. 24 Skilling.

Brand-Cassereren i Henseende til de Stæder hvoraf svares Løgte- og Spøyte-Skat. 24 Skilling.

Vægter-Inspecteuren — 24 Skilling.

Vand-Inspecteuren — 32 Skilling.

Om Jordskyld hæfter paa Stædet da Attest fra Jord-Drotten.

8) Efter Rescript af 8 Januarii 1734, nyder Skarp-Retteren hver halv Aar, af en Gaard 6 Sk., et Huus 4 Sk., og en Kielder 2 Sk.

Kiøbenhavns Raadstue den 5 Junii 1771.

v. Holstein.

Suhr, Lunding, Wandeler, Kiøbke,

Bech, Hundewadt, Thulstrup, Waage,

Lange.

1

Kiøbenhavn
Trykt hos Paul Herman Höecke. 1771.
Formenende
Sandheder
i

adskillige Materier

de

smaa Kiøbstæder

angaaende.

2

3

Aldrig skulle man tænke, der kunde falde nogen ind at ville have omdannet Kiøbmændene i de smaa Stæder til Høkkere og Bønder. I det mindste troer man at de, som skulle fordriste sig at komme frem for Monarchen med saadant Forlag, ville blive afviist i Unaade, da ingen tvivler paa at Hans Majestæt jo elsker lige saa meget en simpel Borger i de smaa Stæder, der nærer sig og sin Familie tarvelig med en liden Fortieneste, som dem i de store Stæder, der ved en større Vinding har Leylighed at gjøre Figurer og store Depencer paa sin Opførsel. Ikke desto mindre har man dog læst en Flyve-Tanke derom, til Censur paa et vist Forslag, hensigtende til smaa Stædernes Beste, endskiønt, ikke enten fremsat med nogen Styrk- eller

fuldkommen udført, men kun erindret i den Formodning, at nogen som besad baade Indsigt og Upartiskhed, skulle taget sig det an til viderenøagtig Udførelse.

4

Det er ellers ikke let at fatte, om denne Censur er dreven enten af Uvidenhed om Tilstanden uden for Hovedstaden og sammes væsentlige og rette Oeconomie, eller af Partiskhed for de store Stæder. Men hvor lidet det rimer sig at, Avlingsbrug enten i smaae eller store Stæder skulle være en Hovedstyrke, og at Handel og Fabriquer dertil maatte være en Biestykke, er noget som en behøver megen Beviis.

Saa uomgiengelig som Avlingsbrug er for Smaaestæderne til Foer og Græs for de Creaturer, som sammestæds nødvendig skal holdes og bruges; Saa lidet kunde nogen deraf subsistere, endog med en Opførsel og Levemaade, overensstemmende med den fattigste Bondes, saa fremt han ey har anden Brug til sin Hovedstyrke, saasom enten Vognmands-Laug eller andet, hvortil ham Avlingsbrug er uomgiengelig fornøden.

Man ville ikkun der udi allene kaste sin Betragtning 1) paa Vanskeligheden for en Kiøbstædmandat faae duelige Folk til Arbeydet; 2) paa Lønnen, som er altid Høyere i Kiøbstæderne end paa Landet. 3) Paa Levnetsmidlernes Kostbarhed, formedelst Consumptionen, som skal gives af det der fortæres baade af Folk og Fæe, der langt overstiger det som en Bonde svarer i Kongelige Skatter, som ved en speciel Udregning var let at bevise; og derfor ingen Under, at Kongen og hans Finans Collegium

5

har til sine Lider strikte henseet paa, at de, ved en og anden Misbrug, Kiøbstæderne frakomne Jorder, skulle gaae tilbage, endskiønt alle Kiøbstæder ey derudi har været lige lykkelig. Men det tages sammestæder paa den Fod, at af deslige Kiøbstæd Jorder, som bruges af Udenbyes Folk, skal svares Skatter lige med andet Bøndergods, og dermed have sit Forblivende, til merkelig Skade baade for Kongens Indtrader og Borgerskabets Nærings Understøttelse. De sidste, ey fordi Avlings Brug er dem saa fordeelagtig for sig selv allene, men fordi det er dem uomgiengelig fornøden, i hvor kostbar den end ere dem; thi hvor skulle de ellers faae Foeder for de Creaturer, fornemmelig Kiøer og Bæster, som ere dem saa uomgiengelig at holde og have. Det er ved forhen ansatte 3die Post viist, at Consumptionen af det som de til Avling i en Kiøbstæd holdende Folk og Creaturer fortærer, overgaaer de Kongelige Skatter, som svares af lige Jordsmon paa Landet; legger man nu til de almindelige Byens Skatter og Indquarterings Udgifter, der lige saavel maae repareres paa Avlings Brug som anden Næring, saa bliver Udslaget til Fordeel endnu mindre. Men dette er endnu ikke alt. Det Huusrum som en Kiøbstæd Avlsbrugere skal være forsynet med til sit Foeder, Korn og Creature, er ham enten til Leye eller Eye ulige kostbarere end et Bonde-Huus,

6

hvor det dog ligesaa got som under den kostbareste Bygning conserveres; men endnu en Hoved-Sag tilbage. Kiøber eller leyer jeg en Kiøbstæd Jord, af Lighed med en Tønde Hartkorn, gaaer enten Leyen eller Renten af min betalte Kiøbe-Summa lige op (om ikke mange Stæder over) med det, som en Bonde svarer baade i Skatter, Landgilde og for Hoverie, og det er noksom bekiendt, hvad Levemaade en Bonde maae føre, om han skal have sit Ophold og svare Kongen og hans Herskab det han bør.

Af alt dette, som herved sagt er, kan nok oplyses at Avlings Brug er ikke nogen Hovedstyrke, enten for Handelsmænd og Fabricantere, eller andre i Almindelighed. Mon det da ikke var bedre, at enhver Haandtering i og for sig selv ernærde sin Mand?

Det siges i daglig Tale, at den der har mange Jern i Ilden paa engang, lader nogle forbrænde. Og det er ufeylbar, at den som tager sig mange Ting for, udfører den mindste Deel deraf til Gavns.

Staaer det da fast, som jeg troer, at Avlings Brug en kan være nogen Hovedstyrke for en Købmand, saa var det bedre at tale noget om-, hvorledes han best kunde komme fort med det ene han har taget sig for, og som man skulle formode han er oplært ved og har noget Begreb om. Det bliver nok det allersikkerste og

7

beste, at ingen giver sig af med Handel og Kiøbmandskab, uden de som haver Penge at sette det fort med, og har Videnskab om at drive det. Men hvor megen Ulyst maae ikke enhver, der haver Midler, finde hos sig at sætte sig ned derpaa i en liden Kiøbstæd, som er opfyldt med saadanne Kiøbmand der ikkun høkkere for de store Stæder. Negotie og Søefart er mange uylkelige Tilfælde undergiven; dem er det dog ikke, der fornemmelig afstrekker nogen, naar de kan see der er noget at vinde; men naar de seer Byen opfyldt med Høkkere, og der iblandt nogle som begynder et Aar, og 3 a 4 Aar, ja undertiden kortere, derefter have udsolgt, ey for andet end fordi de har intet havt at begynde med, men taget Vahrenedyre op paa Credit og solgt dem let, igien for at faae noget imellem Hænderne, og des bedre paa en kort Tid at giøre nye og større Credit. Hvad skal da kunde bevæge en eller flere bemidlede Personer at sætte deres Penge hen i en Handel,

som baade for dem selv og Almuen ey kan drives med Fordeel; thi naar de ingen Afsetning har, staaer deres Penge frugtesløs og Vahrene bliver dem tildeels fordervet. De setter derfor heller deres Penge i Jordegods, hvoraf de tager den Interesse som ingen kan gjøre dem Forsang udi; thi der har de deres for dem selv. Høkkere har de ingen Lyst til at være for de store Stæder. Jeg veed ey heller om det

8

vel kan bestaae sig med en retskaffen Handel, at smaae Stæderne skal kjøbe deres Vahre paa anden Haand af de indenlandske store Græder, allerhelst saadanne som Hør, Hamp, Staal, Jern, Kalk, Steen, Kul, Sild, Fisk, og saadanne Ting, som smaae Slæderne lige saa begvemmelig og tildeels bedre end de større Græder kan lade komme. Jeg tykkes de vil komme meget dyrere, end om de hentes enten fra første Haand, eller paa de Stæder hvor der kunde og skulle bringes noget hen fra tit bemeldte smaae Stæder. Oplosning og Indskibning igien paa disse store Stæder, saavel som Pakhusene, er alletider heel kostbar og disse Omkostninger saavel som nye Fragter, Assurance og Toldbod-Clarering, tillige med Grosserernes Fordeel, skal alt settes paa Vahrene. Men vil man sige, det kan jo være Kiøbmændene i de smaa Stæder ligemeget, de kan sette deres Udsalgs-Priser derefter for Almuen som skal kjøbe. Men lad end være, man gandske tilsidesætter herved sin Pligt, at see paa Almuens Vel i Almindelighed, saa flyder dog deraf er mærkeligt Tab for de Handlende i de smaae Stæder, helst i Siælland, hvor, Landmanden har Leylighed at komme til Hovedstaden og da der forsyrer sig saa got som han kan, da Vahrene rimelig sammesteds kan sælges lettere end hiemme hos ham selv i smaae Stæderne. Alt dette har bragt mig paa den Tanke

9

og Meening, at det var got om hver Kiøbstæd, efter sin Størrelse og det Opland som ligger der omkring, blev sat for et vist Antal Kiøbmænd for alle de Vahre som skal bringes der til Stæden over Søen, ligesom og for et vist Antal Professioner af hver Slags, hvilket sidste ville give Anledning til gode Haandværker, da de fik Tid at øve dem tilfulde deri inden de satte sig ned som Mester, i den Sted de fleste bliver kun som Fuskere at ansee, og formedelst de intet har at sette Haandværker fort med, maae leve i Armod, og ikke kan forfærdige noget Stykke Arbeyde uden det de strax kan faae Penge for. Man mærker vel herved strax Klängen af det sædvanlige Sprog om Folke-Formerelsen; men der er forhen ved en anden Leylighed sagt, at Folke-Formerelsen hindres ey ved Haansverks-Svennenes Standsning i deres Forset at blive Mester; thi det kan staae dem frit for at gifte sig, og derfor ligefult arbeyde hos en Mester, og lade deres Koner sidde til Huuse indtil der kan blive Plads for dem at blive Mester. Hvad Folke-Formerelsen i Kiøbmandsstanden angaaer, da kan vel ingen falde paa at tænke, at et stort Antal af saadanne skulle være Staten meget til Nytte, saa længe de ey har Evne til at handle paa en Maade som kan være dem og Landet tienlig. Hvo veed ikke at Kiøbmandsstanden afviger temmelig vidt i Levemaade og Opførsel baade for dem selv og

10

deres Familie fra den almindelige Hob, og det kan ey andet være, deres Omgang med andre Folk af lige Opførsel udfordrer det. Naar Folk af den Stand kommer i Armod, ere de af alle elendiast, de har intet lært eller er opvant ved uden det samme, og derudi kan de intet foretage sig uden Penge. Er deres Børn bleven til Alders, og vel opvant ved denne Levemaade og Opførsel som falder i den Stand, og uden at lære noget andet, giort sig Reining paa at blive ved det samme, bliver de lige som andre uden for Arbeydsstanden, baade for dem selv og for Staten ligesaa meget til Byrde som til Gavn. Hvad er det da for Nytte at tillade flere Kiøbmænd paa et Stæd, end som derved kan soutinere sig, under den Smigren at Folkemængden derved formeres? Med ligesaa god Skiel kunde man sige, det var got at de Verdslige og Geistlige Embeder vare deelte til flere Personer, paa det Folkemængden ved dem desmere kunde tiltage.

Men lad os tænke ret: Mon det da ikke kunde være de arbeydende Hænder vi kunde behøve større Mængde, og dem frembringes ikkun faa af, enten fra Kiøbmands- eller Embeds-Stænderne. Mig tykkes det er underlig, at man ey uden ringeste Hindring eller Indvending tillader Ægteskab i Krigsstanden, baade i de Nationale og Gevorbne Regimenter. Og hvor kan vel nogen Proprietair eller Forvalter falde paa at

11

deres Bønder-Karle hos dem skal søge Bevilling paa at gifte sig, som dog nok kunde bevises at blive paastaaet, samt at den Præst falder i Unaade, som ey vil holde saadan Paastand for god; de Børn som kommer af saadanne Ægteskaber, bliver dog uden Modsigelse Staten til Styrke og Gavn.

Man har med et par Ord tilforn sagt, det holdtes bedre at Handels-Vahrene vare deelte i visse Sorter til adskilte Personer at handle med, end at hver havde Ret at handle med alle Ting. For denne Meening haves disse Argumenter: De Handlende kunde 1) desbedre vide hvad de havde at lade komme til Forhandling; 2) de kunde enten selv allene, eller med faa Folk bestyre deres Handel; 3) de kunde altid ved hastig Afseming holde gode friste Vahre; 4) deres Huuse og Boepæle kunde desbedre være indrettet efter enhvers Handels Beskaffenhed; 5) der faldt nogle visse lettere at hemme Misbrug i Handelen med de Ting som dem ved kom, end saa mange som handler med alle Ting. Men de gode Kiøbmænd maae tillade mig at sige, der er ligesaa

ubilligt ar de befatter sig med Kroerie og Brændeviinsbrænden, uden til deres egen Huusholdning og Skibes Udredning eller Forsendelse med deres Skibe, som at nogen gjør dem Indpas med Kiøbmandstab, af det de er sat for at handle med. Ja, der kunde vel og synes

12

Uret, at enten Haandværker eller de som ey speciel angiver sig for Kroerie og Brændeviinsbræns den, befatter sig dermed videre end til egen Huusholdning, og ey at sælge til deres Medborgere i heele og halve Ankere.

Alt hvad nogen med Grund kan have at sige imod een eller flere af disse Poster, høres med Fornøjelse, for at blive bedre herudi oplyst. Imidlertid troer jeg, at den anmeldte særskildte Handel kunde udi en Deel smaae Stæder blive at indrette saaledes:

1.) Viin-Handlere, Herbergerer, Gæstgivere samt Apotheker [2]

Diko tillige med Gevürzer for sig selv [1] 2.) Gevürz-Handel, Caffé, Thee, Tobak og Sukker [3]

3.) Alle flags Ulden, Linnet og Silke Kramvahre, Kniplinger, Baand & c. [3]

4.) Tømmer, Tiere, Hør, Hamp, Staal,

Jern, Kalk, Kul, Sild, Fisk, Tran, Salt, Humle, og hvad nere saadanne grove Vahre gives Navn af [5]

5.) Galanterie-Poppen- og Isenkram, Glas,

Porcelain og Piber [2]

Korn-Handel og' alle Provinciale Ting, for enhver Borger uden Forskiel.

Men ligesom saadan Inddeeling er Forandring undergoven efter enhver Stæds Leylighed og Størrelse, saa paastaaer man nu en heller, at denne jo ved et nøyere Overlæg skulle være at forbedre.

13

Om de smaae Stæders Forfald og Aftagelse, samt til samme at afhjelpe, er baade af Argus og andre forestillet adskillige Misbrugs Afskaffelse, som ingen kan modsige at være ligesaa billig og ret som i sig selv fornøden; men Middelet dertil er lige saa vanskeligt, saa længe Kiøbstædernes Indvaanere selv tager sig det saa lunken an, og ingen enten Umage eller Bekostning vil anvende derpaa, hvorfra de unddrager sig saa meget heller, som der angaaer saa mange som derved præjudiceres, og for een eller ro af dem desmindre; men naar enhver eller nogle faae havde sit Slags hvorudi de blev fornærmet, ville de desbedre see at hemme der og derpaa anvende deres Styrke.

Jeg, saavel som fleere, ere gandske enige med Argus i den Meening, at ingen afde i Loven ey paa Landet tilladte Haandværker maatte sig sammestæds opholde og ærnære, baade fornærmedes Kongen derved i sine Consumptions Intrader og Kiøbstæderne i deres Næring; allermindst burde det skee i de saa kaldede Friheds Districrer (jeg siger saa kaldet, thi det er nu ikkun i Navnet at Kiøbstæderne har Friheds Districrer, da de nu af saa mange Bye- og Sogne-Kroer, imod forhen udgangne strenge Forbudde ere oprettet, maa svare Forpagtnings Afgifter). Men hvem skal arbejde paa, at faae forhen meldte utilladelige Haandværker afskaffet? Det er let at legge det

14

hen paa een eller andens Skuldre, og mangler ey paa Øvrigheder, som baade ville og skulle gjøre det; men her maae først for saadanne bringes ovlig Beviis, at den anviste bruger saadan utilladelig Haandværk, og hvad Lyst kan en Sleng forarmede Kiøbstæd-Haandværker have dertil? Faaer de een eller flere saadanne Landsbye Haandværker afskaffet, kan enten de samme eller andre sette sig ved Siden af dem, og de er lige got faren. Bestodde derimod af et vist Antal (enten med Laug eller uden Laug, kunde de baade have Evne og Lyst til at erhverve Beviis over de som gjorde dem ulovlig Indpas). At ellers Vævere er ved Kongelig Rescript tilladt at boe paa Lander, fordi, de ansees som Manufacturister, maae Argus vel ikke vide, siden han striver imod den.

Enhver af de smaae Kiøbstæder som kiender sit eget Vel og Beste, bekræfter gierne med Argus, at Markeder (som til den Tid de bleve anordnet og bevilget, har været Kiøbstæderne gavnlige) er nu i disse Tider, da Handelen saadan som den er drives paa hver Stæd, meere skadelig end til nogen Nytte, og der forstaaer sig selv, at naar de Marked søgende Kiøbmænd, Kræmmere og Haandværker skal have deres Reysers store Omkostninger betalt, maae de have det enten ved slettere Vahre, ringere Vægr eller høyere Priis, end som

det til andre Tider sælges af Slædernes egne Indvaanere. Men Hvorfor

15

mon Argus ey synes det ville være gjørlig eller til Nytte, at faae en sorteret Handel i smaae Stæderne? Han har nok ikke betragtet den Sag saa gandske nøyagtig som fornøden giortes, førend han udloed sig med at det ey skulle være gjørlig. Man tænker at det foregaaende skulle bane Vey til Giørlighed. Men hvo maae ikke tilstaae, at Argus har mange solide og gode Tanker til de i Forfald værende smaae Stæders Opkomst, ved hans Blad No. 20 af 13 Martii; Men alt hjælper intet saa længe Kiøbstædernes Indbyggere ey selv finder Nytte og Fordeel, ved at anvende noget paa de i Svang gaaende Misbrugers Hemmelse. Det fattes ey, at de jo har Retten paa deres Side udi Loven og adskillige udgangne Anordninger, alleneste omgangs Maaden der udi noget kunde lettes. Men mon dog ikke Argus, i hvor retsindig hans Tanker end ere, vil blive afklappet, da han gjør sig saa meget dristig og siger: at Herremanden driver Kiøbmandskab, saavel med sine Bønders som sit eget Korn. Jeg forsikrer, kiere Argus! det er en Ret som Proprietæerne dristig paastaaer at tilkomme dem. Men jeg maae lige saa frit tilstaae, at mig synes det ikkun er een ved Misbrug selvtagen Ret, uden ringeste Medhold af Loven. I Loven pag. 468. Art. 16. staaer: Vil nogen Hosbond kiøbe noget af sin Bonde, da skal han have det i hans Mindelige, som

16

han kiøbte det af en Fremmed. Dette indeholder kun en Forsigtighed Lovgiveren har brugt til Bondens Frelse, at hans Hosbond skulle handle med ham som en Fremmed, i det han til sin egen Fornødenhed af ham ville kiøbe, og ey kan extenderes derhen som en Ret at kiøbe Bondens Korn før at sælge der igien. Og naar Jordegods Eyere pag. 473. og 474. tilstaaes at gjøre sig sit eget Gods saa nyttig som han kan, og sælge sine Vahre til hvem han vil, forbydes han tillige at gjøre Kiøbstæderne Forfang i deres billige Handel og Næring. Det foregaaende i Articulen at sælge til hvem han vil gjør kun en Forskiel i Maaden at sælge paa imellem en Bonde og hans Herskab; den ene skal efter næstfølgende 26 Art. føre sine Vahre til Axel-Torv, men den anden kan, uden at komme til Torvs, sælge til hvem han vil NB. i en Kiøbstæd; men at udskibe det selv, ville ustridig blive Kiøbstæderne i deres Handel og Næring til Forfang. Gaaer man fra Lovens Bydende til Billighed, efter Fornuftens simple Begreb alleene, saa, i Betragtning at Kiøbstæderne holder de kostbare Broer og Havne til Vahrenes Ind- og Udskibning vedlige, og uden saadant maatte ald Handel og Vandel forfalde og blive ligesaa ubekiendt i Dannemark, som den i fordum Tid har været, kan vel ingen ansees som berettiget at benytte sig til Handel og Vandel af saadanne kostba-

17

re Foranstaltninger, uden de, for hvis Reigning og Udgift de gøres og holdes vedlige; og om endelig nogen Proprietair eller Forpagter ville betiene sig deraf, kunde de med Rette tilkomme at betale i det ringeste 4 Gange saa meget, som der Borgerne giver til Havnens Vedligeholdelse. Det kan i sig selv være meget raadelig og nyttig for Landboerne, at den dem næst vedliggende Kiøbstæd conserveres. Kommer den meget yderlig i Aftagelse og Decadence, bliver de nødte til at søge en anden dem længere fra beliggende Handelsstad; og hvad Uleylighed og Bekostning ville det vel blive Herremæm dene, allerhelst herefter, da de ey kan tage deres Bønder til saa mange og lange Reyser, som dem lyster. Jeg kan ved den Leylighed, da her handles om Kiøbstædernes Fornærmelse, ey undlade at melde lidet i Anledning af andres stridige Tanker, som er giver tilkiende angaaende de paa Landet nu oprettede Bye- og Sogne-Kroer; og jeg vil ikkun i Korthed anmerke to Ting: 1) At de stader Kongen i sine Consumptions-Intrader. 2) Medtager de Kornvahrenes som behøves til Menneskens Føde. Det første troer jeg skal falde let i Begrebet, naar hensees til den Afgift disse Kroer svarer for Frieheden ar brænde; thi de kan, nogle i 3 Uger, andre i 5 a 6, forbruge lige saa mange Korn-Vahre hvoraf den ordinair paabudne Consumption i Kiøbstæderne ville opløbe til deres aarlige Af-

18

giftsfulde Summa, følgelig har de al den øvrige Tid af Aaret frie. 2det) Det skulle ved en sandfærdig Undersøgning findes, at de fleste af dejlige Kroersker, som hverken har Reedskab, Vidskab eller Indretning, som behøves til saadan Handtering, forbruger til en Tønde Brændeviin dobbelt saa mange Kom-Vahre som Kiøbstædernes Indvaanere, der fra gammel Tid har de fornødne Indretninger dertil og Erfaring derom.

Endnu til Slutning en liden Anecdote til formeenende almindelig Nytte og Fordel, baade for Land- og Kiøbstædmanden.

Naar vor Dansk Byg ved slet Udsæd eller anden urigtig Medhandling sælges i Kiøbstæderne ureen giort, eller saa beblandet med Havre, at ikkun den halve eller de 2/3 Parter kan kiendes at være Byg, bliver det, som billigt, ringe agtet, og derfor i frugtbare Tider er fast u-afsættelig baade i Norge og til andre Stæder, naar det, som bedre er, kan faaes fra fremmede Stæder. Landmanden meener nok at vinde ved saadan Medhandling, det gaaer ogsaa an for en Tid og for nogle, saa længe det ey skeer almindelig; men naar det gaaer saavidt, at det bliver en Brug for alle (som det nu tegner sig meget til) taber saadan Landets Product

sin Credit, og Prisen derpaa, mod andre

19

Stæders Korn-Wahre, jo længere jo meere de clineres hvorover det bliver en almindelig Skabe baade for Land- og Kiøbstædmanden, som kunde hemmes ved en Anordning, at de, som bragte saadan ureen og med Havre beblandet Byg til Fals, skulde bøde noget vist derfor; jeg mener den 8de Deel af godt Korn's Værdie, naar den 8de Deel kiendtes at være Havre og Ukrud, og derefter i samme Proportion naar det befindes slettere, indtil i der høyeste 3/8 Deelee Havre og Ukrud, da det heelt skulle være Confication undergivent. Det var bedre ar de brugte selv det ringe Korn, end lade det med saa store Bekostninger komme videre fort til Forhandling.

20

1

Borgerlige Betænkninger over det fra Kiøbenhavns Raadstue udkomme

Stad-Reglement,

vissende i visse Maader

dette Reglements

fortrædelige Indhold

skadelige Følger.

København 1771.

2

3

Da det tilståees, at Hans Kongelig Majestæt, i Tillid til Raadets Fornuft og Indsigt, haver approberet Raadets Forslag: saa skiønner enhver uden megen Hovedbrud, at det er allene Raadets Conduite, som her er

tagen Under Betragtning; følgelig kan det ikke hendrages til nogen Forvovenhed, at man udlader sine banket derom med den Frihedfom anstaaer Forurettede.

Kiærlighed til Sandhed, foreenet med en billig Medynk, haver lagt Grundvold til disse Betænkninger; Men at de samme offentlig fremlægges, dertil er man bleven forceret af Øyentienernes hykkelske Berømmelfe, saasom: den critiske Catalogist; men især af den høye og velbyrdige Recommen-

4

dation, som Stadens Adresse-Contoir haver givet dette Reglement, ved at ønske samme udi hver Mand's Hænder.

Og da dette Adresse-Comoir i mange Tilfælde synes at vil tilegne sig, og maaskee hos den svagtænkende Deel haver allerede erhvervet sig Meere end almindelig Indsigt; saa er det billigt, at de vrangte Anordninger, som stride imod Stadens og Indvaanernes almindelige Nytte, saa meget hellere blive beregnede og oplyste, som dette Reglement og den derudi anbragte Conduite kan ved Adresse-Contoires og Hyklernes utidige Berømmelse være kommet udi en ufortient Credit.

Som en Indfødt, der haver drevet Borgerlig Handel her i Staden udi nogle og Tredive Aar, haver jeg lært at kiende Stadens Tilstand, maaskee meget bedre end de, som ex Officio burde kiende den, i det mindste naar Deelene tilligemed det Heele skal rages under Betragtning, som dog bør være. Jeg haver derfor anseet der som min borgerlige og undersaattelige Pligt, siden end-

5

nu ingen i 2de fulde Maaneder har vildet forekommet mig, at bekendtgjøre disse mine Betænkninger, i Haab, at en fornuftig Regiering skal forandre dette i mange Tilfælde for Staden høystskadelige Reglement.

Det, som man ellers i Almindelighed kan sige om alle Projecter, finder og Sted her, nemlig: at naar de ikke forfattes af Sagen og Tingene kyndige, ey heller derom indhentes kyndige og Tingene bekendte Mænds officielle Betænkning, maae Forslagene og deres Udfald blive overdrevne og stærke Kritiker underkastede.

Det kan i sig selv udi visse Begivenheder være betænkeligt, uden videre Overlæg at følge øvede Embedsmænds til noget Nyt sigtende Forslag; Men at følge Ord fra Ord nye Embedsmænds Projecter, der efter ald Anseende intet mindre gaaer ud paa end at reformere og omdanne alt uden Forskiæl af got og ont, og ligesom allene søge Æren udi at have casset der Gamle, og udtænke noget Nyt, saadant kan lettelig drage fornærmelige Følger efter sig.

6

Herpaa giver, foruden meget meere, disse under Betænkning havende Artikler, som ikke af Cancelliet skal være blevne reviderede, fuldkommen Beviis.

De 6 første Artikler betreffende, da formeldes expresse, at Hans Kongelig Majestæt Ved Resolution, haver allernaadigst behaget ar befale dem. Der maar altsaa derom være giort Forestilling.

Første Artikel

indeholder stridende Partikler; Thi hvorledes kan 10000 Tønder Rug siges at henlægges udi et Forraads-Magazin, naar Entrepreneur rerne skal have det i Gjemme? og hvad Nytte giver et Magazin, naar dets Forraad ey skal bruges? Derved bliver allene Priiserne opdrevne, og Medicinen værre end Sygdommen, Concipisten synes ikke at have været denne Artikel voxen nok; mueligt han har stoelet paa Licitacions-Conditionernes Forfatter, omendskiønt Artiklen bør være Fundamentet for

7

Anden Artikel

befaler, at ingen herefter maae blive Bager, førend han viser, ar have anskaffet sig 200 Tønder Rug og 50 Tønder Hvede. Saafremt denne Regel ingen rimelig Exception skal taale, maae Panthaverne udi Bager-Gaardene passe saaledes at sagsøge deres mislige Debitorer, at de, for ar obtinere Kiøber til Græder, kan være færdig til bestemte Tid; thi i Junio, Julio, Augusto, og Seprembri, ja maaskee April, May og Octobr. inclusive, skal der være meere umuelig end muelig, at anskaffe sig paa en beqvem og billig Maade faa stort et Forraad for en nye Kiøber. Vil man derimod foregive, at i slige Tilfælde kan den nye Kiøber faae Assistance fra Forraads-Magazinet; saa kan man svare: at Magazinet paa saadan en Tid kan have sit eget nødig; Og da ey er givet nogen Forhaabning eller Løfte herom, og her tillige er en brugbar Maade, at holde mindre men ey meere end man lover, saa er det i sig selv noget, som en Kiøber aldrig stoelet eller bør stoele pan.

8

Tredie Artikel

tilholder Frie-Bagerne at have hver et Forraad af 50 Tønder Rug.

Jo flere Næringsveye den ringere Almue kunde have for sig, jo fleere Borge vilde vist blive. Derimod, jo vanskeligere Næringsveyen gøres, jo mere maae Borgerskabet aftage baade udi Tal og Velstand.

Dette er nærmere et Axioma, som uden Beviis kan antages, end et Theorema, som trænger til Demonstration; Men hvad Grund der alligevel kan haves for Artiklen, lader sig ikke bestemme paa den almindelige Maade, men maae henhøre under Magia naturali eller Hexekunsten, hvorudi jeg ikke er bevandret.

Tilforn kunde en Mand, som enten selv havde eller vidste Udveye til en Snees Daler eller toe, loft en Cancellie-Bevilling paa at være Fri-Bager, kiøbe sig en 3 a 4 Tønder Rug, og dermed fortiene Brødet til sig selv, Kone og Børn, hvorpaa haves mange Exempler; thi ligesom han ikke entrerede udi denne Haandtering, uden paa den Tid af Aarer, at hans Vilkaar kunde være tilstrækkelig nok, saa kun-

9

Se han om Vinteren efterhaanden fortiene noget til Forskud, og til det, som endda manglede ham til Sommer-Indkiøbet, ved sin gode Oeconomie lettelig erhverve sig Credit enten i Vahre eller Pengelaan; Men saadan Credit kan ingenlunde have Stæd, førend man haver givet Prøver paa sin Vindskibelighed udi sit Etablissement, og det tillige kan Kiendes, hvor vidt Lykken vil favorisere til Soutien.

En Fribager, baade den nu er og herefter kommer, skal altsaa have en vel fourneret casse: Thi omendskiønt 2 a 300 Rdlr. synes kun lidet for de Herrer, som Lykken og andre Omstændigheder stedse holder 1000 Daler eller flere udi Chatollet: saa burde de Dog vide, som Magistrat, at en 10 Rdlrs. Banco-Note er et stort Nummer i de fleste Borgeres Huuse her i Staden; Og bliver Indvaanernes Smaa-Skillinger fremdeeles saa flittig afhentet, som nu paa nogle Aar ved Extra-Skatten er Skeet, kan de fleste af Dem, uden ringeste Frygt og Alteration for Bønhørelse, ønske sig den største Ulykke for hver Daler de eye eller veed Udveye til.

10

Naar man ellers vilde opsøge Hensigten med Fribagernes Etablissement, da har den vist været, at skaffe den Fattige bedre Brød for lettere Priiser, end Amts-Bagerne, der sidde for store Udgifter, kunde taale at give; Men det har aldrig været anseet for, kan ey heller med en oplyst Kundskab ansees at være et Etablissement, som skal holde en Part af Forraads-Magazin, hvorved disse i Almindelighed fattige Mænds Vilkaar uden Nytte og Nødvendighed giøres pludselig og med et tungere, end deres Kræfter kan taale. Og Gud frie i Naade enhver ærlig Stad fra den slags Øvrighed, som enten af Vellyst eller Myndighed søger sine Meriter uhi, at friste Indvaanerne over deres Formue,

Fierde Artikel

anmelder, at Raadet skal bestemme Hørkræmmernes Forraad af visse Føde-Vahre.

Da Hørkræmmerne nok bedre end Raadet veed, hvad enhver kan afsælge: saa er Hørkræmmernes Interesse vel allerede en kraftig Drive-Fieder nok til at have eller vide

11

den fornødne Forraad. Et andet havde været, om Hørkræmmerne var anordnet Taxt, hvorefter de imod en vis billig Avance burde sælge deres Vahre. Men da denne Omstændighed feyler, saa er Artiklen ey meget bevendt.

Femte Artikel

betreffer Spækhøkkernes Forraad.

Hvad som er sagt ved 3die Artikels Betragtning, om Fribagernes forcerede Forraad, det samme kan appliceres til denne 5te Artikel, Thi ligesom en Fribager maae være en Kapitalist af 2 til 300 Rdlr., naar han, foruden hvad han daglig bruger udi den meste Tid af Aaret, stedse skal være forsynet med 50 Tønder Rug; saa maae en Spekhokker der skal have mange flere Poster end de ansatte, være en Herre paa 4 a 502 Rdlr. Og saadanne Capitaler at erhverve i disse Tider iblandt den ringere Stand, er paa en lovlig Maade ikke vel mueligt; thi Trængslerne ere for hyppige, og maaderne til Levebrødets Erhvervelse for meget inddragne og bespærrede. Nogle have lidet, men flere

12

intet, blot fordi saa visse skal have baade bestemt og ubestemt Overflødighed.

Men det, som i denne Artikel opviiser Raadets umilde Tænkemaade, samt ringe og svage Overlæg, er, at en Mand skal forbyrde sit Borgerskab, og udsættes fra at leve paa den som Gud, Kongen, og en billig Øvrighed, ja Naturens og den sælskabelige lov har bevilget ham, blot fordi hans Pung ey veyer saa meget, som enen Raadsherre finder for got at

bestemme. Havde disse i dette tilfælde ubetænksomme og haardsindede herrer endda restringeret dette Paalæg allene til dem, som herefter vilde vinde Borgerskab, som Fribager eller Spækhokker, kunde man tollererer Capricen; Men da de straffe ufortientuforcknt og uden Brøde dem, som allerede have opfyldt de pligter som Loven og de forrige Anordninger have paalagt dem, saa kan man ikke, uden at forfalde til det allergroveste Hyklarie, bifalde dette forslag, og langt mindre bør en ærekiær Mand berømme saadant eller finde Behag derud; offentlig eller hemmelig

13

Det gjør mig i ald Sandhed meget ont, at see nogle visse virkelig Veltænkende iblant Raadet, at have ved deres Underskrift taget Deel i dette saa aabenbare ukiærlige Forslag, og at de dog ikke ved en alvorlig og fornuftig Remonstratation har søgt at afværge samme. Men de have ventelig formedelst Frygt, eller af for megen ærebødighed, blandet med en liden portion af egen Interesse, lader sig overtale, at følge den forelagde Plan.

Siette Artikel.

Brænde-Magaziner er ingen nye Indtemning; men det Tillæg, som denne Artikel giver, af Steenkull og Tørv, er vel udtænkt, i Fald for hastig og for stort indkiøb ikke vil forhøye Priiserne.

Syvende Artikel.

Denne Artikel indbefatter et særskildt Reglement, som angaaende Auctions-Værket, foruden hvad Forordningen af 1693 befaler, er af Hans Kongelig Majestæt approberet.

14

Den er deelet i 13 Bogstaver, hvilken Orden vi og ville følge.

Og da er paa Raadets forslag approberet:

a) At intet maae paa nogen Auction bortsælges, Med Mindre det anføres udi Catalogo.

Denne Post er in praxi forklaret derhen, at intet maae sælges, med mindre det er trykket i Catalogo; saa at om Bogtrykkeren pr. abuse udelader noget, bliver samme ikke den Gang solgt; eller og i Fald noget siden i en Krog udi et Sterb- eller Fallit-Boe kunde findes, som ey første Gang er observeret, følgelig ey indlemmet Catalogen, kan saadant ikke komme Boet til gode, Med Mindre derover forfattes en nye Catalogus, og, som vi siden faae at høre, en nye Vurdering, hvilke Omkostninger lettelig kan overstige det Fundnes Værdie. At conciliere saadant Med ét got Overlæg, vil nok have sin Vanskelighed.

15

b) Ingen Auctions-Directeur eller hans Fuldmægtig maae bruge anden catalogus, end den der er autoriseret hvilken indleveres ved Regnskabet til Bilag. Denne Anordning kan vel ikke i sig selv

Udsættes noget paa; Men den var og, som offentlig bekiendt, allerede passeret i forrige Magistrats Tid, og derfra haver sin Oprindelse.

c) De maae ey kiøbe noget selv paa Aucronerne, eller ved andre lade kiøbe. Dette er en particulaire Sentenz, afsagt inden lukte Dørre, hvortil grove Beskyldninger maae være Moder, og en fornærmelig Lettroenhed Fader.

Auctions-Directeurerne maae paa deres egne og Fuldmægtiges Vegne besidde enten en stor Følelsesløshed eller en bedrøvelig Frygt, dersom de ikke ved velgrundede Besværinger Med alle Kræfter arbejde paa, at faae denne Artikel revoceret.

Men da det efter Billighed bør troes, at disse brave Mænd baade have Følelse af

Ærekierhed dg tillige besidde en sømmelig

16

Hardiesse og færdig Pen til at paastaae deres Æres Forkleynelse restitueret, om de endog ikke kan drive det saa vidt, at faae de hemmelige Æreskiendere, som nødvendig maae Være troet paa blotte Stue-Relationer, opdagede og navngivne: Saa kan ey tviles paa, at en retfærdig Sag jo skal bringe dendem saadan forandring herudi, som kan res stituere. dennem deres ved denne Artikels Indhold læderede Ære.

d.) Ikke holde Auction hos dem selv, eller

Handel drive.

At Auctions-Directeurerne eller deres Fuldmægtige have drevet Handel, skulde man slutte sig til af dette Forbud. Men at de saadant ikke have giort, rør jeg, efter den

omhyggelige kundskab jeg derom haver indhentet, frit og hellig declarere; ligesom man ey heller af noget Avertissement i Aviserne, et Middel hvorved Handlende gjøre deres sælgende vahre assætlige, skal kunde stadfæste den supponerede Handel.

17

Til at fortiene Navn af en Handlende eller Handelsmand skal købes virkelig, thi udi ukiøbende Tilfælde agerer man Commissionaire, som er enhver tilladt.

Saa vel ved denne Artikel, for saa vidt Auctionsholdelsens Forbud bestreffer, som og ved Afdeelingen herefter fub. (h) skal, efter en derom kyndig Mands Beretning, Staden eller nu, efter den nye Anordning, Sportul-Cassen,

tabe udi Auctions-Salarium 3 til 4000 Rdlr. aarlig.

Det er altsaa at formode, at hvad som er bleven misundt Stadens Cassa, skal ved disse 2de Artiklers Ophævelse, blive Sportul-Cassen forundt.

e) Handler om, at intet paa Auction under Vurdering maae sælges, uden vedkommendes Minde.

Dette har ventelig alletider været en Regel, som i sær paa frivillige Auctioner er bleven iagttaget, med mindre de, som have forestaaet Auktionen, vilde paadrage sig Ansvar

og lovlig Tiltale.

18

Man har ellers erfaret, at dette Bogstav (e) saaledes haver forbluffet Curatorerne i Sterb- eller Fallit-Boer, at de ikke har tordet vove, at sælge et Nummer nogle Skillinger ringere end Vurderingen, men har lader det omvurdere, paa nye trykke og bortsælge, hvorved unødvendige Omkostninger, der undertiden langt overgaaer Nummerets Værdie, er foraarsaget og fremdeeles foraarsages Creditorer og Boet til Skade.

f) Befaler at naar den, som Vahrene tilhører ey selv vil vurdere, da skal det skee ved de beskikkede Vurderings-Folk.

Ifald der have været Fuskere paa de anordnede Vurderings Koners Profession, kan dette Bogstav have sin Nytte for disse gode Madamer, der desuden ikke skal have nogen vis staaende Løn.

g) Dette Bogstav fastsætter Grosserer-Forordningen til Formul, hvorefter Partierne skal bestemmes paa de Vahre, som paa frivillige Auctioner indsættes.

19

Heraf kan man overtydes, at Stadens og mange Indvaaneres Interesse og Nytte har maattet viige for Grosserernes og de riige Kræmmeres particulaire Fordeel, confereer, for faa vidt Stadens Interesse angaaer, Betænkningen her foran fub (d.)

Og hvorvidt ubemidlede Indvaanere herved vil lide, lader sig lettelig bestemme, naar jeg oplyser, at de Ting, som en Eyere enten aldeles ikke eller og ey til behøvende Tid kunde sælge hiemme, kunde han ved Auction bringe udi Courant, og paa saadan Maade oftest til Fornødenhed blive førend Forfaldstiden assisteret, enten med Penge eller Caution hos dem som holdte disse Auctioner, og derved conserveres udi sin Velfærd.

Tilforn kunde en Mand, naar han enten for Extra-Skatten eller andre Skatter skulle uden Naade og Barmhiertighed cito exseqveres, eller og, naar han maaske krængede til Livets Ophold, paa lige Maade erholde Assistance paa et Stykke hiemmegiort Lærret,

Dyneaar, Lommetørklæder eller andre

20

hiemmegiorte Vahre, som i en flittig Huusholdning fabriqveres, men som den daglig tiltagende Nød og Armod forhindrer Eyerne fra efter deres Forsæt at bruge selv.

Da nu saadanne Vahre, som endog for at vinde en liden Haandskilling kunde faa brigveres, ikke maa sælges paa Auction anderleedes end en gros og i visse Partier, saa er der ikke en eneste Mand, som vil forstrække eller laane noget paa slige Vahre i enkelte Stykker; thi Pantet kan, i fald det ey bliver løst, hvorpaa en Creditor i disse begrædelige Tider maae bereede sig, ikke blive lovlig solgt, uden stor Vidtløftighed af Dom og Exsecution; thi om baade Creditor og Debitor bleve eenige om at sælge det paa Auction, maa saadant dog ikke skee, hvilket er en aabenbare Strængthed, som Hyklere alleene kan finde Behag udi at berømme.

Altsaa, naar en fattig Mand bliver, som meldt, bragt udi Forlegenhed, maae han sælge det underhaanden, til dem som ikke vil

21

give det halve af Værdien derfor; thi det Heeder: jeg har det ikke nødvendig, men for at tiene jer, vil jeg give saa og saa meget.

Der er Bud fra Rodemesteren, Underfogden nærmer sig allerede med stærke Skrit til den Fattiges Bopæl. Her maae tages kort Resolution, og Penge maae have, om Dynen, i fald der er nogen, skal blive i Sengen, og undgaae Underfogdens eller hans Mænds ukiærlige Favnetag; altsaa sluttes Kiøbet, og den Fattige fornærmes paa det allerhaardeste.

Store Gud! haver du i Vrede, formedelst vore Misgierningers Mangfoldighed og den liden Dyrkelse vi ofre dig, givet os elendige og paa nogle faa Familier nær udarmede Indbyggere, saadan uefterrænkfom Øvrighed, saa lad dig dog forbarme ved de mange Fattiges Suk og Taare, som derved ofte udpresses, og gjør en god Forandring! Omvend Herre! alle haard-hiertede, saa blive de omvendte, dig til Ære, Stadens Indvaanere til Nytte og Glæde, dem selv til en sand Ydmyghed og Selv-Erkiendelse.

22

h) Betreffer Nedsættelse paa Auctions Salarium af de Kiøbmands Vahre, som i store Partier afhændes ved Auction.

Kiøbmands-Vahre, Guld og Sølv; haver i den Tid Magistraten tilkom Auctions Salarium, været paa Ansøgning modereret til 2 pro Cento, men den anseelige Nedsættelse, som her paa Kiøbmands-Vahre i store Summer er proponeret og udvirket; viiser ey alleene at den nye Magistrat ey haver noget deraf, men endog at Stadens Intrader (til hvilke dette Salarium den Tid var henlagt) har maattet høye Knæ for Grossererens Interesse. Mærkeligt er det tillige, at Guld og Sølv er ikke nedsadt, og uden Nedsættelse lader ikke nogen frivillig sælge det, og betaler 4 pro Cto. Auctions-Salarium, følgelig maae Guld og Sølv herefter blive en Artikel, som, saa længe Reglementet staaer udi sin Kraft, ikke kommer (med mindre det kan være pantsadt, og ey af Pantsætteren bliver indløst) frivillig til Auction som forhen, efterdi det nu profitablere kan sælges underhaanden.

23

Tilforn fulgtes saadant med Kiøbmandsog Kram-Vahre, men nu ikke; mueligt fordi umyntet Sølv og Guld løber ey ind udi visse Grossererens Handel.

i) Auctions Salarium af Huuse og Gaarde, Eyendomme, Skibe, store Actier og deslige, er bleven ved dette Bogstav i noget forhøyet, naar Summen overgaaer 1000 Rdlr.

Denne Forhøjelse, vil efter mine Gisninger kun lidet forslaae til at opfylde den store Aabning som (d) og (h) har gjort i Auctions Intraderne.

k) Herved er fastsadt, Auctions Placaternes Betaling.

Naar Bogtrykkeren faaer sit Papiir og Trykker-Løn betalt for Placaterne, skal vel neppe noget blive tilovers for Anslagelsen; og af sig selv flyver vel Placaterne ey meere nu end før op paa Stadens Hjørner. Det heeder vel: En Arbeyder er sin Løn værd, men hvor lidet dette saavel som andre Skriftens Sprog iagttages viser den usvigelige Erfarenhed.

24

l) Determinerer Auctions-Buddenes Belønning.

Disse, som efter Beretning ingen vis Løn have, ere ved dette Bogstav aflagt paa en Maade, hvorefter man skulde troe, at enhver Solicitant var skicket til dette Embede. Men da Troeskab, Hurtighed, Accuratesse, ja endog Sufficance ere Egenskaber, som et velskicket Auctions-Bud bør besidde, saa burde saadant og paa en Maade skiønnes, at beqvemme Personer kunde belønnes, thi at paastaae: at det er ligemeget hvorledes en Ting bliver forrettet, naar der koster kun lidet, er en forvirret Hiernes Paastand, og at ikke kunde begribe, at ved Auctioner kan af et usikker Auctions-Bud begaaes adskillige utilladelige Haandgreb, er noget enfoldig. At misunde Betientere, hvad Publicum velvillig vil unde dem er meget ukiærlig, og imod endog en forfalden Christendom.

m) Sætter lige Priis, nemlig 1 Rdlr. paa et Skiødes Skrivning, hvad enten det er paa 3 enkelte eller paa 3 hundrede Marks Papiir.

25

Ordene ere vel omtrent de samme i alle Auctions-Skiøder, men hazarden er gandske ulige. En Rixdaler for at skrive et Skiøde paa 50 Rdlrs. Papiir, kunde være en sømmelig Douceur til en Contoir-Dreng, men for en

Kongelig Bestalter Auctions-Directeur er det temmelig uanstændig. n) Alle de Actier, en Mand vil opbyde efter en Placat, koster udi Opvarnings Penge ey meere end en eneste.

Naar altsaa en Commissionaire, Eyere, vil opbyde en Banco Actie, en til Actie, en Handels-Compagnies Actie, en Assurance Actie, en Raffinaderie Actie, saa

i stæden for at Staden eller nu Sportul-Cassen, kunde efter forhen værende Regel have havt 10 Rdlr. hver gang udi Opvarnings Penge, faaer samme efter Reglementet allene

2 Rdlr. Dette er atter en stærk Forringelse udi Auctions-Intraderne, som alt til Grosserernes Fordeel.

Ottende Artikel. Har man her foran i visse Artikler, kundet kiende Grossereren og den rige Kræm-

26

mer udi Raadstuen, da kan man ikke mindre ved denne Afdeeling blive oplyst om, at Ober-Formynderen har ligeledes været der gandske heel og holden.

Det er paa Ansøgning og Forestilling bleven approberet:

„At af ind og udgaaende Capitaler ved Ober-Formynderiet her i Staden, skal betales af Capitaler til 500 Rdlr. en pro Cento, men derover 1/2 pro Cento. Følgelig skal af en Capital paa 1000 Rdlr., ofres ved dens Indleverelse i Ober-Formynderiet,

af de første 500 Rdl. 1 pr. Cto. 5 Rdl. af de andre 500 Rdl. 1/2 pr. Cto. 2 Rdl. 3 Mk. De øvrige 992 Rdl. 3 Mrk. bliver altsaa beholden Arvepart, hvoraf naar den udbetales atter afkortes, ligesom ved Indleveringen, 7 Rdl. 3 Mk. Værgemaals-Penge og Cometoir-Douceur meere og mindre af hver 1000de 5 Rdl.

som da er 20 Rdlr.

27

der bortsmelter i Ober-Formynderiet af et enkelt tusinde Rdlrs. Arvepart.

Da dette Ober-Formynderies roullerende Capitaler omtrent er 4 Tønder Guld, hvoraf man kan regne udgaaer og tilkommer aarlig 50000 Rdlr., saa er det naar man ansætter 50 Arveparter a 1000 Rdlr., en smuk Contoir-Skilling, som de Umyndige maae miste, og beløber sig ey mindre end 1000 Rdlr. aarlig, der drages fra de stakkels Umyndige, for at stoppes udi Ober-Formyndernes Lomme.

Dette er saa meget meere imod Billigheden, som Ober-Formynderne paa den ene Side betragtet, ere stedse riige Mænd (som de og formedelst den udfordrende Vederhæftighed bør være) og følgelig ikke trænge til saadan slags Understøttelse, og paa den anden Side, staae de ikke under noget speciel Ansvar for Capitalerne, naar de alleene iagttage en ringe Formalitet Vurderings-Summerne; ja de ere endog ikke pligtige til at svare nogen Rente, ifald de ikke faae Capitalerne udsatte, som dog i det mindste bur-

28

de være deres Skyldighed, naar de skulde have saa anseelig en Belønning.

Værgemaals Pengene og de Douceurer der gives, for erholdende Prioritets Capitaler udi Ober-Formynderiet, især ved Obligationernes Udfærdigelse, ere tilstrækkelige nok at lønne en Fuldmægtig med. Man kan slutte sig til, hvad Sportler der maae vanke ved dette Contoir, da det er vist, at en Fuldmægtig derved, har fordi saadant var forlidet, foraget og med Haandhed beegnet en Courant Ducat, som for Obligationens Skrivning blev ham offereret af en Debitor, der erholdte en Capital af toe Tusinde og nogle Hundrede Rigsdaler, ved Ober-Formynderiet paa Prioritet.

Niende Artikel.

I følge denne Artikel, skal alle Stadens Skatter betales efter en Billet og paa en Gang.

Det er en stor Malheur, som ikke nok kan beklages, at det nye Raad ikke er enten riigere eller fattigere; thi vare de saa bemidlede, at de kunde taale at betale for den Fat-

29

tige, som ikke havde til Forfaldstiden saa stor en samlet Skilling, som udfordres til disse svære Skatter, saa var det en ønskelig Lættelse for Skatte-Giverne; og var Raadet mindre riig af Formue, saa at det kunde have en liden Kundskab om, hvad det er at laborere af en virkelig Cassa-Defect, saa maaskee Terminerne af Betalingen bleve noget adspredte, paa det ar Underfogden ikke og skulde faae Leylighed, at gjøre dem

ligesaa ubehagelig en Visite, som han nu nødes til at gjøre næsten i hvert andet eller tredie Huus, og om nogle faa Aar paa hvert andet eller tredie Værelse her i Staden; i sær om Stad-Reglementet skal forblive udi sin punctuelle Kraft.

Tiende Artikel.

Det Heeder paa dette Sted:

„at de Disputer som forefalde i Laugene o. s. v. maae Raadet være bekyndiget at afgjøre, undtagen egentlige Politie-Sager, Laugene vedkommende.,,

Der er altsaa 2de Fora ved Laugene, og kan en enfoldig Amtsmester eller Amts-

30

svend, lettelig løbe i Vilderede imellem Raadstuen og Politie-Kammeret, da han ikke med Vished kan vide hvilken Dør han skal søge til.

„Raadet skal og afgjøre Disputer imellem Eyere og Leyere, Mand og Kone, Forældre og Børn.,,

At dømme extempore udi saadanne Tvistigheder, som kan falde imellem Mand og Kone, imellem Forældre og Børn, og i visse Begivenheder imellem Eyere og Leyere, hvor det kommer alt an paa, hvem der best kan præsentere sin Person, og hvem der, saa at sige, best kan bande og best lyve, er meget vanskeligt, saa meget meere som Beviiser kan udi saadanne personelle Disputer ikke gerne fremlegges.

Have derfor begge Parrer havt lige gode Informatores, eller besidde begge eens Gaver til at forsvare sig, kan det uden Hexerie gaae til her, som fordem i Comoedien, da den ærlige von Bremenfelct erklærede begge Parter at have Ret.

31

Til altsaa at dømme retfærdig udi saa dublere Qvæstioner, behøves en Salomonisk Viisdom.

Ellevte Artikel.

Raadet er efter samme "bemyndiget at mulctere, suspendere og cassere alle de Betientere som bestikkes af Raadet, naar de skulle forsee sig." Disse Betientere have altsaa en meget slibrig Post, i sær som det synes, at Raadets Beslutninger ere uden Appel, og Øretuderie maaskee tillige kan blive anseet for gode Beviisligheder, confer. Bogstav (c) her foran.

Det paafølgende i Stad-Reglementet ere Extracter af forrige Anordninger, beqvem og ordentlig samlet, til Oplysning for vedkommende.

Og altsaa slutter jeg hermed mine Betænkninger, hvilke jeg haaber optages ligesaa patriotiske som de ere meente. Ere de ikke fremførte paa den forønskede eller behagelige Maade, som de burde være, bør saadant pardoneres mig, som i min Borgerlige Haandtering ikkun har havt liden Leylighed, at øve mig enten udi Pennen eller Sprog-Videnskabet.

32

En redelig Patriotismus har vejledet mig, og en tilladt Frihed at udføre mine Tanker offentlig, har befordret samme til Trykken.

Til et nærmere Begreb at erholde om der nye Raads Tænkemaade, bør ikke være uanmeldt det Forslag, hvorefter nogle af Stadens Betientere, ere uden ringeste Forsømmelse eller Forseelse blevet frataget en anseelig Deel af den Løn, som dennem efter deres Bestallings Indhold og fra dens Dato af, har været tillagt og forundt; ja nogle ere gandske afsatte.

Havde vore offentlige Hyklere med deres hemmelige Consorter, de interesserede Leyligheds-Flateurer, været iblant disse Brødet beskaarne Embedsmænds Tall, troer jeg ikke de havde anstillet Glæde-Arier derved, langt mindre af Hiertet holdet Lovtale derover.

At synde er menneskeligt, men at rose Synden er diævelsk. Paulus har derfor meget mærkelig indrykket Hyklere og Øyenskalke iblant deres Tall, som ikke skal arve den ævige Herlighed.

1

Discours imellem En fremmet Reisende, En Officeer og en Borger ved Navn

Den Tænkende.

Handlende

1. Om de høie Priser paa Brod og

Fødevahre.

2. Om det Fattiges væsen. 3. Om Skifter.

4. Om Procuratores Antal for Underretterne.

5. Om Gade Løgter.

6. Om Gade Vægterne.

Kiøbenhavn 1771.

2

3

Jeg som en Børger her i Kiøbenhavn kom kom for nogle Dage siden i Sælskab med en fremmed Reisende og en Officeer, den Reisende, efter at vi alle havde sat os ved et Bord, begynte at fortælle os om sin Reises Besværlighed, i sær over Belterne i denne strenge og anholdende Kulde og Frost, og spurte:

1. Om Priserne paa Brød og øvrige Fødevarer var her noget taalelig for den Fattige og Trengende?

Nei, svarede Officeeren, desvære det kiære Brød, Kiød, Flesk, Smør, Ærter og Gryn, in Summa, hvad man vil nævne er stegen til en excessiv og trykkende Priis, heldst for de Fattige, og dem som sidde med ringe Indkomster og en stoer Familie, ja Brødet og andre Ting er nu nesten ikke for Penge at bekomme.

4

Ei svarede den Reisende, skulle man vente der i et Korn Land, og i saa anseelig en Handelstad som Kiøbenhavn, at der ikke skulle findes Oplag og Forraad, i det mindste for 6 Maaneder. Officeeren tog Svarer igien, og sagde, derom kan denne gode Mand som Borger vel give os den nærmeste Oplysning.

Jeg tog da Order og svarede: at her var anseelige Kongel. Magasiner af Rug og Havre, saa vel som, Smør, Flest og saltet Kiød, m.m. Deels til Gvarnisonens og deels til Marinens og Flodens Fornødenhed og Underhold, af hvilke Magasiner Hans Majestet allermildest havde overladt 3000 Tønder Rug, hvoraf Brød er baget og overladt den Trængende. Men, igientog den Fremmede, jeg ved at her skal findes mange anseelige og formuende Kiøbmænd og Grosserere, man skulle tænke at disse store Handelsmænd, gjør aarlig Oplag med fornødene Korn og Feedevahre, ligesom der skeer paa andre Stæder, eller af Byens Ærario, de fornødne Magasiner, for deraf at assistere Borgerne og Indvaanerne, som og at forhindre overdrevne Priser, i sær paa saadandanne Tider, da Søen er tillagt, Skibsfarten stoppet, og Bonden formedelst flerre veie eller andre Omstændigheder ikke kommer til Torvet.

5

Om Byens Ærario, sagde jeg, er af den Beskaffenhed, at deraf kunde forskaffes de fornødene Magaziner, det er mig ubetient, og hvad vore Kiøbmænd eller Grosserer anbelanger, da kiender jeg endnu ingen der synderlig har befattet sig med Kornvahre eller Fedevahre, det være sig da, at gjøre Liverancer, til Island, Vestindien, eller anden Sted. Deres Hoved Negotie, bestaaer i Actier, Chinesiske Vahre, i sær Thee, Porcellain &c. Vestindiske Sukkere, Vexel-Handel, Commissioner, Liverancer med Skibstømmer og Hamp til Holmen, af hvilke sidste Vahre, nemlig: Hamp, saa vel som Hør og humle de og lader komme noget; men i sær er Salt en Hoved Articul, nogle handle vel og med Brendeviin og Viine som de ere saa følelig at udsælge i potte viis, tilligemed Risengryn, Rosiner og Svidsker &c. dog veed jeg ikke ringere Quantitet end et Lispund, som kaldes Handel en Gros. Herved smilede den Reisende, og spurte om vi havde læst Aviserne, angaaende den Korn Mangel der findes i Bøhmen og Mæhren, og hvad Undersøgelse og Inquisition i Anledning heraf er steed, hvorved er opdaget, at den største Mangel har reist sig deraf, at Kornpugerne, for at berige sig og udsuge den Fattige, har lagr Laas for deres Forraad. Han fortalte end videre, at det har tildraget sig i Strasburg, som er et Oplagsted for Kornvahre, at de der-

6

med Handlende bleve eenige om at tillukke deres Spikgere, og ikke sælge noget, for at naae høie Priser, da nu Brødet blev mindere, og de ikke ville sælge af deres Forraad, blev Almuen herved oprørt og gjorde et stort Opløb, hvilket at stille, Gouverneuren indsant sig, spørgende om Aarsagen, og da han samme fik at vide, bad han enhver holde sig roelig, med den forsikring, det der skulle blive gjort all muelig Anstalt neste Dag, herpaa lod han strax befale alle Kornhandlere ufortøvet at indgive en nøie Fortegnelse paa deres Forraad, og da han deraf saae at Egennyttighed var Aarsag til Mangeln, befalede han, det alle Kornhandlere paafølgende Dag skulle oplukke deres Spikgere, samt efter en foresat Priis sælge til alle og enhver, blev nogen overhørig, skulle han strax henges uden for sin egen Dør.

Kornpugerne maatte lyde; men i Haab at faae Revange over Gouverneuren, afsendte de tvende Depu erede til Paris, og da disse fik Audience hos Regenten Duc de orleans og frembragte deres Klagemaal, svarede Regenten, det var en haard Befaling, forholder det sig og saaledes? Ja svarede de Deputerede, vi have Gouverneurens skriftlige Ordre, vel sagde Regenten, hvad gjorde i gode Mand da? Hvad skulle vi gjøre, var deres Svar, vi fulgte Ordre, deri har i gjort vel, sagde Re-

7

genten fremdeles; thi jeg kiender Gouverneuren, han er en ærlig Mand, og havde ganske vist holdt sit Ord.

Om jeg mindes ret, har jeg læst samme Historie i en Entrevue.

Den Reisende, som var meget spørgsom, bad om en liden Underretning om en og anden Stiftelse Vedkommende.

2. Det Fattiges Væsen.

Jeg undskyldede mig at jeg ikke herom fuldkommen var underrettet, dog ville jeg, saa vidt muelig, fyldestgjøre hans Begiering.

Her i Staden findes adskillige herlige og kostbare Stiftelser:

1. Friderichs Hospital, er for Syge, som nyder der all Forplegning indtil de ere cureret.
2. Det frie Jordemoder Huus.
3. Christians Pleie Huus.
4. Det Kongl. Veisenhuus.
5. Den Hellig Aands eller Vartou Hospital.

8

7. Abild Cathrines Boeder.

8. Opfostrings Huuset.

9. Selleboderne. 10. Børnehuuset.

11. Pesthuset, foruden mange Fattiges

Skoler, hvor Dreng og Pigebørn Nyder frie Underviisning og bliver skikkelig klæde.

Hvorledes og af hvem, spurte den Reisende bliver, disse, herlige Stiftelser forvaltet?

Jeg gav ham denne Efterretning, alle kongelige Stiftelser bliver administreret af Dem, som Kongen allernaadigst beskikker, men Bartau Hospital, det almindelige Hospital, Abild Catharines Boeder, Børnehuuset og Pesthuuset er under Opsyn af Directeurerne og de Committerede for det Fattiges Væsen, allesammen nyder ingen løn for deres Umage. Directeurerne er tilforordnet een af Cancellie Secretairerne, som ligeledes skulle tiene for intet indtil han videre blev befordret. De Committerede, som af Høisal. Kong Friderich den Fierde ere indsatte 1708, og har altid, indtil paa faae Aar været et Collegium for sig selv, der har bestaaet af Stadshauptmanden i Kiøbenhavn, een af Hofpræsterne, eller en

9

af Sognepræsterne, en Magistratsperson, og trende af de 32 Mænd, samt een Bogholder der for sin Umage nød aarlig 200 Rdlr. Løn, frie Huus, visse Favne Brende, Lys og Skrivmaterialier, foruden 10 Rdlr. hvorfor han maatte rividere Barton Hospitals Regnskaber. Begge Collegier, saa vel Directeurerne som de Committerede have den 26de October 1708 faaet Kongl. Instructioner, de første en General at føere Directionen over det Fattiges Væsen i Dannemark, og de sidste ere især anbefalede tillige med de Fattiges Forstandere ved Kirkerne at have flittig Opsyn ved Børnehuuset og alle publique Fattiges huuse, Sygestuer og Strafhuuse her udi Staden, at alle Ting der bliver holt efter et hvert huuses-Fundazer og Ordinantzer, fra vel med Spisningen og Underholdningen som med Curen, de Syges og smaa Børns Opvartning, samt alle Betienternes saasom Medici, Chiorgorum, huusmodernes, Præster, Skolemesternes, Opvarterskernes, Portneres og andre Tienestefolkes deres Pligt og Tieneste. Een af dem hver Dag i Ugen skulle visitere alle saadanne Stæder, særdeles ved Maaltids Tiderne.

Foruden Bogholderen er holdt 4 Qvartermestere der ere egentlig Budde og Opvartere, og troer jeg nyder hver 100 Rdlr. Løn.

10

Et hvis Antall Fattiges Foeder, som ere beskikkede til at optage Gadebetlere, bliver klæd og lønnet alle af Fattiges Penge.

De Fattige have bestandig nyt paa Conventhuuset en ugentlig Almisse i Proportion af deres Omstændigheder, som ikke gjerne har været høiere end 3 Mark og ringere end 12 Skilling. Men førend de have kundet erlange denne Almisse, maatte først een af de Fattiges Forstandere nøie examinere den Søgendes besindende Omstændigheder, ogderom indgive sin skriftlige Attest, nu omstunder hører man at flig Forretning overlades til Qvawermesternes, som troeligen vide at faae Umagen betalt.

Alle Udgifter ere stegne, en Revisor er tilkommen, som nyder aarlig 400 Rdlr. Løn. Bogholderens, siger man, er stegen til 720 Rdlr. om ikke mere, Secretairen faaer 500 Rdlr. Forstandern i Vartou og Præsterne, Cassereren ved Børnehuuset &c. blive alle riges ligen belønner, og samtlig boe prægtig, alle lever af de Fattiges Penge, som derved betages de ellers kunde have, og blive fordi Nøden tvinger dem til at betle.

Her falt Officeren mig ind i min Tale, og sagde: Ja, ja, af nød tvinges til at betle,

11

saadanne Omløbere burde haardere straffes end nu skeer, jeg har været paa Landet, og uden at sige for meget, talt hos en Præst paa en Dag 50 Betlere; til største Deel friske og stærke Karle der kunde tiene baade til Soldat og Matros, 2de saadanne har jeg villet hverve; men Ridefogden, eller Forvalteren (thi Titlerne er stegen) har protesteret derimod, paa det latterlige Fundamente at Betlerne hørte til Godset. Maatte der blive befalet at alle stærke Betlere maatte tvinges til Soldat, skulle jeg skaffe mange Recruiter, og rense Landet fra dette Utøi, der plager Præst, Degn og Bonde; Mens jeg faaer ikke Kroemændenes Venskab; thi Betlerne fortærer en god Stilting hos dem.

Den Reisende, som havde hørt meget opmærksom til, takkede for givne Efterretning, og admirerede den Omsorg der alle Tider har været for de Fattiges Underhold, han var og kyndig om andre Stæders Beskaffenhed; Men foruden at han ikke kunde finde sig i de prægtige og kostbare Bygninger, der efter hans Tanker maae have sluget store Capitaler, hvoraf Renterne kunde anvendes til de Fattiges Underhold, saa meente han og at meget kunde spares og komme de Fattige til Nytte, naar efter andre store Steders Exempel, det blev et Ære Æmbede for Borgerne, at forestaae

12

Le Fattiges Regnstaber, som hvert 3de Aar kunde omvexles, hvad Secretairen angaaer, da siden Directeurerne og de Committerede, som jeg nu hørde ere combinerede, og derved all skriftlig Correspondence hæves. Saa synes at det Fattiges Væsen i Kiøbenhavn ikke bør besværes med Secretairens Løn.

Jeg lurede herved, og svarede, jeg skulle ikke troe at min Herre som en Fremmed, har noget. Kundskab om den vitløstige Correspondence der har været imellem Directeurerne og de Committerede, heldst i Aaret 1746 der reiste sig af en Hospital Forstanders mislige Regning, og andre deraf flydende Omstændigheder.

Nei sagde den Reisende, der var ikkun et Indfald jeg fik. Af Erfaring har jeg ellers merket, at ved Skifters vitløftige Behandling smelter meget ind, hvorved en Enke og umyndige Børn sættes i Armod og de Trængendes Tall forøges, veed de nogen Besteed.

3. Om Skifternes Behandling.

Ikke fuldkommen, var mit Svar, saa meget er bekiendt, Loven bestemmer er billigt Salarium for Skifteforvalterne; Men de uden om gaaende Bekostninger ere langt større, og

13

i et maadeligt Boe bliver lidet eller intet til overs, naar fradrages, Forseiglings Penge, Aabning, Registrering og Vurdering, Auctions Saarium, den til Indcassering constituerede Procurators Regning, Proclama, Læsning til Byeting, Raadstuen og Landstinget, de smaa Betientes Drikkepenge, som undertiden naar Leilighed gives, forsyner sig selv, og endelig vidtløftig Skiftebrev, der skrives meget ziirlig, dog saaledes, at hvad der er opfyldt med Procuratorernes Inventioner, Prætentioner, Exceptioner og Opsættelser- og er skreven paa 10 Ark, med megen Comoditet kunde skrives paa et Ark. Herfra gaaer det til Over-Formynderen, han og hans Fuldmægtig har og gjort en Lov hvad der stal betales for Skiftets Paategning, og for den udmeldte Formynders Indtegning, lad være de Umyndige ikke har arver en Daler, og alt dem kaldes hos os lovlig.

Gud bevares, sagde den Reisende, paa saadan Maade falder min Forundring bort at der ikkun bliver lidet til overs i maadelige Stervboder og Valitboder; Men mig synes at iblant andet kunde der kostbare Proclama bespares, allerheldst man ikke indseer Nyttens; thi hvad veed de fleste hvad der læses ved Retterne, rimeligere og tillige menagerligere vardet, at alle Credi- og Debitores blev indkal-

14

det i Aviserne og Adresse-Contoires Efterretninger der læses af mange, det øvrig kan jeg ikke som en Fremmet dømmen om, dog begriber jeg ikke, hvorføre Procuratorerne ere saa fornødne ved Skifterne, naar Arvinger og næste Frender ere tilstæde; Men siig mig er saa mange Underrets Procuratorer fornøden her i Staden, som jeg finder anført i Staats-Callendern.

4. Øm Underretternes Procuratorer.

Herom kan jeg ikke dømmen, var mit Svar, enhver gjøre sig Umage at fortiene noget og at gaae Folk til Haande; Men de fleste efterlader sig intet andet end Gield og et got Rygte, ikke desto mindre seer man dog nok paa Tinget, for at indtale Gield, at føre Vidner i intet betydende Sager, og at være occuperet med at skrive vidtløftige med Fyldekalk og Snak opfyldte Indlæge, der giver Contra Parten Anledning til at tage Opsættelse for at indkomme med Besvaring, hvorved atter igien maae tages Opsættelse til Contra Besvaring, og imedlertid gives maaskee Leilighed at trække Sagen længere ud.

Officeren blev vred, og sagde: Hohl mig der Teuffel, der bør ingen Procurator være

15

til, alle Sager bør ageres Sumariss, og Parterne møde selv, ligesom det skeer ved Militaire Forhører, jeg veed og tænker at een Civiles Ære og Liv er ikke meere end een Soldats, naar Factum er der, Tilstaaelsen og de fornødene Vidner, hvad behøves een Actor og Defensor, Forhør, Krigs-Ret og Dom saa er Sagen ude.

Ikke saa hizig, sagde jeg, een Procurator er høistfornøden at oplyse (de tør maaskee ville sig forvilde) Sager, hvor det gjelder om mit og dit, og hvor Principaler hverken forstaaer Modum Procedendi eller Formaliteterne, som een Procurators vigtigste Studium in Jura, og hvor mangen var ikke bleven hængt, der er sluppen med Kagstrygen og Brendemerke, dersom han ikke havde haft een god Defensor. Disse got Folk ere som alle andre nøttige Læmmer i een Republique og een Støtte for Øvrigheden.

Mine Herrer! sagde den Reisende, jeg er ukyndig i det eene som i det andet; Men var der mig tilladt at gjøre Forslag, skulle der være et vis Antall Underrets Procratores, af bekiendte habile og ærlige Mænd, og det i Proportion af de vigtige Sager hvorudi deres Raad og Tieneste behøvedes, dette ville give dem Leve brød, tilskynde dem at forkorte Processerne

16

og afholde dem fra at antage intet betydende Sager, hvorved mange lumpene Ting, hvorom ellers føres vidtløftige Vidner, enten ved Forlig blev afgjort eller qualt i Fødselen, til Penges Sparelse for de Processerende. Mit andet Forslag skulle være at fastsætte Procrator Salario efter Sagens Beskaffenhed,

hvorved all Dispute imellem Principal og Fuldmægtig blev forekommet. Hvorledes ellers Processer i reene Gields-Sager kunde forkortes, og uden Procurator udføres, derom vil jeg ikke, som een Fremmed, udlade mine Tanker; Men hille-mænd der bliver Aften og Foedstien er vandskelig, jeg maae forføie mig til mit Logimente imens jeg kan see og profitere af Gade Løgterne.

5. Om Gade Lygter.

Ha! ha! raabte Officeren, man tænder ingen Løgter i Maanskin. Maanskin, igientog

den Reisende, det er jo saa mørk at det eene Menneske ikke kan see det andet Maanen skinner i Almenaken, var Officerens Svar. Den Reisende vente sig til mig og sagde, jeg haver hørt paa fremmede Stæder tale meget om denne forunderlige Anstalt, at naar det er gandske mørk slukkes Gade Løgterne i Kiøbenhavn, og naar det er saa Lyst at man kand læse Prægen paa een

17

Eeniste Skilling, antændes de, vær saa god og siig mig, om denne Anordning altid haver været saaledes og hvad han mener kan være Aarsag til saadan forunderlig Anstalt? Saa vidt mig bekient er, var mit Svar, findes der een gammel Forordning fra Høiselig Kong Christian den Femte, at Gade Løgterne skulle antændes naar det blev mørk, og slukkes naar det blev lyst, og saa længe Vægter Inspecreuren uddeelte Tranen og stod for Regnskabet, troer jeg og det er skeed, men siden der er kommen under Brand-Directeuren, efter een med ham sluttet Contract, saa bliver alle Ting paa der nøieste udregned til hans Fordeel, jeg siger med god Grund Fordeel, siden denne gode Mand gjør sig saa meget Umage for at beholde Løgternes Inspection og Tranens Uddeeling, og een anden som meget vel hafte udstuderet Profiten, støtte Brand Directeuren eengang derfra, men fik for at frafalde sin Contract 100 Rdlr. hvert Aar, som i 12 Aar beløb 1200 Rdlr. hvilke Penge blev betalt af publique Casse. Løgternes Vedligeholdelse med Trahn & c. have kostet er Aar fra 1 September til Ult. April 3362 Rdlr. naar derfra Trahne afregnes, som beløb 2268 Rdlr. blev et Overskud af 1094 Rdlr. som efter mine Tanker er tilstrækkelig til Væger, omtrent for 30 Rdlr. og Glas men andre smaae Reparationer, da alleene for Trahn Tønderne kan løses 60 Rdlr.

18

som er den saa kaldte Provisions Mesters Løn Den Reisende meente, at forskiællen i Regningen ikke ville blive af synderlig Betydenhed, naar Løgternene blev tænt og stukket, ligesom der blev mørkt eller lyst, og der var rimmeligere at slukke Løgterne om Natten naar alle Folk sove, end paa den Tid naar Gaaendes og Kiørendes passerer Gaderne, hvilke sidste gemeenlig haver Løgte eller Fakkel med sig, disforuden var hans Tanker, at ville være bedere og menagerligere om saadan Ting blev sat til Licitation eller givet i Regnskab og endnu bedere, om Borgerne i alle Gader slog sig sammen og holdte Gade-Løgterne selv vedlige. Denne hans Betænkning, sagde jeg, vill vi overlade til høiere Omdømme, og siden det er silde ud paa Aftenen og han er fremmed, skal det være mig en Fornøielse at følge ham til sit Logimente.

Den Reisende takkede, men meente at der var sikkert at gaae paa Gaderne allerheldst da man i fornødene Tilfælde kan have Assistance af.

6. Vægterne.

Vægterne, maatte jeg sige, ere ikke paalidelige, de ere ikke altid paa deres Post,

19

bliver een overfalden og raaber Gevalt, kryber de gemeenlig i Skiul, hvorføre man maae raabe Brand, saa Piber og Skraaler de alle, uden at examinere. Efter Klokken 12 kan man gaae 10 Gader igiennem uden at see eller møde een Vægter, hvilken enten slaaer sig til Roelighed hos een Brendeviins-Brender eller Øiltapper, hvor de drikker eller spiller Kort i een varm Stue, eller og sætter sig i deres egne Kielder hvor de boer, indtil de for Skam skyld maae gjøre deres Vægter-Raad, og deraf er der kommen at vi have haft adskillige Ildebrande paa Kiøbmagergaden, i Raadhuusstræde, i Østergaden og paa Kongens Nye-Torv, hvor Huusene har staaet i Lys Lue førend nogen Vægter har gjort Anskrig. Paa Gaden er Vægtern een myndig og farlig Mand, jeg spurte een Vægter eengang hvad er Klokken, strax var hans Svar vil du Carnallie gjøre Narr af Vægteren, og da denne hans Grovhed opirrede mig til Vrede og Giensvar, peb han nogle af sine Cammerater sammen, som sans Facon med alle Grovheder opnævnes kan, stæbte mig paa Raadhuuset og overleverede mig til een ikke mindre grov Vagtmester, der tog fat paa mig og støtte mig ind i Hullet som een Hund, sigende raisoneer imet.

20

Den Reisende spurgte hvad Revange jeg fik herfore? jeg svarede, at Vægteren giver Rapport, og naar den benægtes tillades det ham at sværge mig Sag paa, hermed er Processen ude, og den Overfaldene maa betale Arrest Forvaring og Mulct oven i Kiøbet.

Officeren fald ind i Talen, og fortalte at han iblandt andre havde haft een lige Passage fordi han sildig ud paa Aftenen havde banket paa Dørren hvor han logerte. Ney da ere de Militaire honettere, de hverken skiælder, støder eller slaaer en Arrestandt, og have lært at gjøre Distinction imellem Folk, naar og een bekiendt brav Mand har noget at klage paa Soldatens Opførsel staaer han til troende og antages ingen lovstridig Eed. Ellers har Vægterne iblandt faaet mange gode Skrup, heldst af Officererne, men een Deel af dem fortiener det. Jeg siger een Deel; Thi der er mange stikkelige Folk iblant dem.

Den Reisende sagde, paa mange store Stæder han havde været, havde han ikke hørt eller seet saadan Omgang; Men vel at Borgerne have Frihed at tiltale een sovende, drukken eller forsømmelig Vægter paa hans Post videre spurgte han, hvem der visiterer Vægterne paa deres Poster.

21

Dette, replicerte jeg tilfaldet Vægter Officeererne; Men siden der er Sængetiid, vil vi udsætte det, indtil vi samles igien, Imidlertid udbeder jeg mig den Tilladelse at forfatte vores Discours i Pennen og befordre den til Trykken til høiere Omdømme. Dette blev bevilliget og enhver ønsket en god roelig Nat, og gik til sit Hiem; Mens førend vi skiltes ad paa Gaden, sagde den Reisende, om Forladelse at jeg opholder dem en liden Stund endnu. Jeg har glemt at spørge, hvem der lønner Vægterne? det gjør Borgerne, var mit Svar.

Den Reisende spurte end videre. Om det er sandt at disse Vægtere, som lønnes af Borgerne og følgelig ere deres Tienere, sværger Borgerskab og ansees som Borgere?

Jo, svarede jeg, Vægterne sværer Borgerskab, ansees som Borgere og saa mange som vil drive borgerlig Næring; Men ingen har bedre Næring end den Vægter der har Tilsyn ved Gammel Strand, hvor Fiskerkiærlingerne sider, at ingen af disse Fiskehandlere maa købe noget førend Klokken 10. og det opsatte Flag er indtaget; men for hans Føielighed i den Tid, ei at være saa paaseende, faaer han sin Pose fyldt med saa mange Fisk, at han ei allene selv har nok, men kan sælge til andre af sin Overflødighed; men hvad vil man sige, enhver er jo en Tyv sin Næring.

22

Den Reisende loe Hiertelig, og sagde Kiøbenhavns Borgere have Adelige Privilegier og en Vægter er Borger, der kalder jeg at ridiculere Adelskabet, Nei da er det mere respectable at være Borgere paa andre Stæder, øvrigt merker jeg nok, at her er gode Anstalter; Men maadelig Opsigt. Farvel og Tak for i Aften.

1

Eines Greisen und teutschen Bürgers Traum und Gedanken am

alten Strande,

von ihm selbst ausgezeichnet,

zum Druck aber befördert

von einem der besseren Kausk wünschet an Fischen, als bishero gewesen.

Das Meer Reichthümer bringen kann Dem, solche weiß zu schätzen.

Ach wie nützlich vor jedermann Den Befehl vest zu setzen:

Daß Bürgerleute gegens Geld Die Lebensmittel frey bekämen So niemand in der ganzen Welt

Ihnen sonst füglich kann benehmen.

Kopenhagen 1771.

2

3

In meiner Jugend, eben um die Zeit ongefehr daß die Seele ernstlich anfieng in dem rohen Körper ihre Wirkungen auszuüben, wurde ich eines Abends zeitlich wieder die Gewohnheit von meinen Eltern angehalten, mich ins Bett zu verfügen, so ich doch mit Widerwillen that; eben der liebe Mondenschein, die weißen herumschwebenden Wintervögel, wie auch andere einnehmende und anmuthige Aspecten widerstritten den pflichtmäßigen Gehorsam zu leisten, so ich meinen Eltern schuldig war. Nichts destoweniger ließ ich mich doch überreden, gieng zu Bette und schlummerte. Darauf traumete mich, daß das Wasser in dem Canal plötzlich dergestalt in Bewegung gesetzt und von brausenden Wellen erhaben wäre, daß solches das umliegende Bollwerk überstieg. Ich entsetzte mich zwar und zitterte Anfangs bey diesem unver-

4

mutheten Anblick, die große Neubegierde aber die unbestimmten Folgen zu erwarten bekam doch den Vorzug, weswegen ich immer weiter nachkrachtete mich dem Schauplatze anzunahen, bis ich endlich zuletzt des Meergottes Neptuni Ankunft gewahr wurde; Selbiger fetzte sich hin auf einen seiner Mayestätischen hohen Würde gemäß verguldeten und künstlich verfertigten Lehn-Stuhl mitten in dem Canal, von der ganzen Svite umringet. Ich betrachtete diesen großen Herren mit eifrigster Aufmerksamkeit, und erforschte aus seinen allerlieblichsten und angenehmsten Gesichtszügen, indem sich der Sturm gleich nach seiner Ankunft legete, seine weisheitsvolle Gerechtigkeit, Gnade und väterliche Sorge, eigene Unterthanen glücklich zu machen, worinnen ich keinesweges irrete, denn nach kurzer Zeit rief seine Mayestät selbst aus: Güldene Zeiten! Die Schatzkammer des Abgrundes stehet bey dieser gelegenen Zeit offen, und das Geschöpf wird die Früchte davon erndten, so lange die Gegenwärtigen meine

5

Gnade nicht misbrauchen. Die ganze Versammlung antwortete: Dein Wille geschehe!

Hierauf kehrte ich mich um zur lincken Hand und sahe einige redende Thiere von unterschiedlicher Bildung; an den mehresten waren der Bauch und das Angesicht geschwollen, woraus ich mit größtem Fug schließen konnte, daß sie keinen besonderen Mangel an guten Essen und Trinken leiden dürften.

Die Versammlung bestund mehrentheils von dem weiblichen Geschlechts, so nicht allein des Ortes, sondern auch zwischen die andere Thiere die Uebermacht besaß, worüber ich mich keineswegen wunderte; dieweil ich zu wissen bekam, daß diese Frauensleute waren der Bürgerschaft ihre Proviand-Verwalters, und hätten die Macht einem jeden mitzuthellen viel oder wenig, nach eigenem Wohlgefallen, ohne sich einerley Rache oder Zorn, des Meer-Gottes Aeptunt ausgenommen, vor

6

dessen Handlangerinnen sie sich ausgaben, zuzuziehen, denn seine erbitterten Minen über die Verwaltung gaben die ihrigen desgleichen wiederum Zu erkennen. Ich betrachtete diese Einrichtungen mit genauester Aufmerksamkeit, und wurde bald innen, daß sie nicht so vortheilhaft vor die eine wie die andere Parthey wären. Hauptsächlich waren die Redensarten dieser Frauensleute sehr unerträglich, denn die Götter wurden solchergestalt darüber entrüstet, daß es scheineke als wenn der ganze Strand vom Blitz und Donner lichterloh brenneke. Neptunus, der doch sonst ein großer Gönner des menschlichen Geschlechtes war, hatte beschloßen den Abgrund diesen ungeheuren Leuten zuzuriegeln, welches doch nicht geschähe, weil Jupiter sich darzwischen legere und erbat, daß doch jederzeit von des Meeres Richtigmehrn den Armen zum Unterhalt etwas, doch aber nicht so viel wie zuvor, mitgetheilet werden möchte, es wäre denn, daß sie wiederum ihre Erkenntlichkeit erwiesen, und bedieneten sich der rechten Mitteln

7

den unschuldigen Leuten keinen Argwohn zu hinterlassen. Ueber dieses Jupiters Erbitten wurde Neptunus vor eine weile zufrieden gestellt.

Da aber die Beschuldigten sich zur bestimmten Zeit nicht bekehren wollten, erzürnete er übermaßen, und

schlug mit seinem Scepter auf das Meer, schwur auch anebst, daß er sich mit den irrenden nimmer vergleichen würde bis sein Wille allermaßen wollführet wäre, und darauf begab er sich mit seinem ganzen Gefolge nach Hause in sein Residenz, und nahm Abschied mit folgenden Worten: Die Proviant-Verwalters sollen adgeschaffet werden, und die liebe Bürgerschaft wird freyen Zutritt haben zu meiner Schatzkammer, und täglich daraus bekommen so viel, wie sie nothwendig gebrauchet, um den leidlichsten Preis.

Des Meer-Gottes entsetzliche Stimme war in meinen schwachen Ohren gleich wie ein Donner-

8

schlag, weswegen ich ohnmsglich länger schlafen konnte, wachte daher gleich auf, und erzählete meinen Eltern den Traum, welche mir anbefohlen solchen aufzuzeichnen. Dieses geschähe auch den Tag darauf am alten Strande den 13 Junii 16870 Testiret

G. Christoph Meysler.

Meine Eltern, so in den fruchtbahren Zeiten und dem Wohlstande lebeten, bemüheten sich wenig diesen Traum zu erforschen, auszudeuten, oder auf die künftige Zeiten hinzuführen, ich aber selbst noch weniger, denn das flüchtige Wesen der Jugend und eigene jugendhafte Streiche hatten annoch das Uebergewicht in meinem rohen Gehirn. In dem reiseren Alter aber, fieng ich erstlich an einzusehen, daß dieser Traum was merkwürdiges in sich haben würde, und besonders hat die heure Zeit an Fischen am Strande mich genöthiget diese Dinge genauer zu untersuchen, denn zuvor geschehen. Ich gieng daher selber hin den 13 Junii 1771, in Meynung

9

besseren Kauf zu tressen als mein Bedienter oder die Dienstmagd, so ich in Verdacht hatte daß sie etwas von dem Gelde in ihre Tasche gesteckt, welches doch eine unrichtige Beschuldigung war.

Um 9 Uhr des Vormittages kam ich alsdann hin nach dem Strande, nebst anderen Leuten so dahin von der Bürgerschaft dergleichen Verrichtungen halber geschickt waren. Ich frug den vornehmsten der Fischer, wie viel daß er vor ein paar mittelmäßige sogenannte Sletten verlangete? wovon in dem Bote eine große Menge befindlich; und bekam die Antwort, daß 8 ß. wäre das allgeringste. Potz tausend! dachte ich: Ein Fischer kann doch bald reich werden, wenn er in der Geschwindigkeit seine Maaren verkauft, und bekömmt sie voll auf bezahlt nach seinem Begehr. Mitten im Bote erblickte ich 2 kleine Hummer, die beyde sollten mit i Mk. 8 ß. bezahlt werden, über dem Bollwerk aber mit 2 Mk. Wegen dieses so grausam hohen Preises bildete ich mir ein, daß ich

10

allzu frühzeitig wäre hingegangen, und kehrte derohalben zurück, ehedem ich aber vom Bote ausstieg, nahm ich zwey Makrillen in die Hand, ohnvon 1/4 Ellen Lange, welche er mir aus besonderer Güte für 2 Mk. 4 ß. überlassen wollte.

Ich Schloßaber nicht den Kauf, wiewohl man mir voraus prophezeyete, daß die hungrigen Leute zu Hause würden sich zu Mittage mit leere Hände nicht begnügen lassen. Was war hiebey zu thun? Hunger und Geld-Mangel werden gemeinlich die ärgsten Feinde angesehen. Ich beschloß zu lauren bis um 10 Uhr, in Hoffnung was mehreres gegen das Geld zu bekommen, wurde recht bey der Nase herumgesühret, denn eben zu erwetnter Zeit eilten der Bürgersleute ihre Dienstdirnen mit starken Schritten nach dem de zu, und die nicht allein, sondern gleichfalls viele von dem weiblichen Geschlechte, ich meyne von denen so in der Stadt patrolliren und tragen die Proviant-Magazine auf dem Arm. Vornehmen Leuten ihre Dienstboten, so Geld genug in

11

Händen hatten, besonnen sich nicht lange, daß sie hintraten und kauften vor den Preis der mir zuerst anerboden wurde, es warete nur aber eine kurze Weile, denn ehedem man was davon wußte, stürmeten die Fischweiber gleichwie stürzend hinunten in die Böte, und verlangeten: das eine 20, das andere wieder 30, das dritte 60 Stück von unterschiedlichen Fischarten, und verflachten mit greulicher Stimme alle diejenigen so ihnen auf der Treppe im Wege waren, und welche sie vermeineten, daß sie ihnen würden in der Handelschaft hinderlich seyn. Es ist daher nicht zu bewundern, daß die Fischers bey diesem votheilhasten Handel etwas großherziger wurden, und bedieneten sich der Gelegenheit, nemlich den Preis vor die Bürgerschaft immer höher zu treiben, weil sie weniger kauften als die vorbesagten Großhändler. Ja! es wäre gut gewesen, wenn sie es dabey hätten bewenden lassen; aber nein! Die Dienstdirnen wurden genöthigt sich zu hüten, daß sie nicht zu Schande gestoßen oder auf eine andere Art übel

12

behandelt wurden, daher sie genöhriget waren sich zu retiriren, und mußten über dem Bollwerk 1/3 Theil theurer bezahlen, als die Handelsweiber selbst eingekauft hatten. Andere kauften lauter Hornfische, das Paar um 10 a 12 β ., einige wiederum liessen sich begnügen mit kleinen Skallen zwanzig Stück vor 10 a 12 β . 3 Zoll lang. Unterschiedliche kauften ganz kleine Rødspetter vor 8 a 10 β . das Stück. Mitten in der Stadt aber, vermuthlich wegen des langen Transports, waren sie viel theurer. Ich stund eine lange Zeit, und betrachtete diese Handels-Verfassung, jedoch in größter Ungewißheit und Zweifel, ob ich mich mit einmischen follte oder nicht, denn mein Rücken hatte eben so große Angst wie der Beutel, hauptsächlich da ich nimmer in solche Verrichtungen vorhin nach dem Strande war hingegangen, Es wäre mir also beynahe wiederfahren, wie dem Jeppe auf dem Berge, der die Seiffe zu seiner Liebste kaufen sollte. Dem sey wie ihm wolle! ich wurde doch diesem Gang 1 Rthlr. qvit, und bekam in der

13

That sehr wenig vor das Geld, war alsdann gezwungen statt des ausgegebenen Geldes ein Lügen vorzubringen, nemlich daß ich nicht mehr als 3 Mk., bezahlet hätte, indem meine Liebste, mit Gunst zu reden, mir einige Arschprügel vor die ganze Handelschaft zu geben vermögend gewesen wäre, welche ich doch keinesweges meinen Gedanken nach verdient hatte.

Jetzt war es, daß ich erstlich anfieng mich des vorerwehnten Träumes zu erinnern, wie auch anderer Sachen so in meiner Jugend waren geschehen, und konnte daraus leicht schließen die Ursache, daß die Götter gesagter maßen also erzürnet wären; gesetzt daß man nimmer ihren himmlischen Segen hätte misbraucht, so wären doch die entsetzlichen Schwüre und Fluchen hinlänglich genug die allerhöchste Macht in Bewegung zu setzen, geschweige, daß man andere Begebenheiten nicht rühret, die eben zu meinem Ziel nicht gereichen. Ich will nur hiemit meine einfältige Bürgerliche Gedanken

14

eröffnen, wie weit diese Handelschaft vor die Einwohner der Stadt Kopenhagen nützlich sey; wünsche anebst daß andere Leute, die klüger sind, meine Fehler richten mögen.

Allhier ist denn die Frage: was die sogenannten Fischweiber vor Leute sind? Antwort: Herumstreifende, nachlässige und faule Frauensleute, die theils frische und gesunde, lassen sich aber nicht überreden einen Dienst bey honetten Leuten anzunehmen, nachdem sie einige Monathe angewöhnet sind den Korb auf dem Arm herum zu tragen, haben ohnedem diesen Fischhandel gepacht und sind wenigstens anzusehen, wie eine privilegirte Strand-Campagne. Dieses nicht allein; sie sind eine solche Gesellschaft, die den lieben Gott lästern und beschimpfen die Religion, geben dabey zu erkennen, daß sie zweyfüßige Thiere sind, dabey aber abscheulicher als die vierbeinigten stummen Thiere; Sie speyen aus Gift und Galle über unschuldige Leute, und würken so viel damit

15

aus, daß die ganze Bürgerschaft, wie Soldaten im Felde bey der Todesangst halbzitternd hintanmeln, und schließen gleich einen Friedens-Tractat um nicht von diesen aus dem glühenden Munde gehenden giftigen Kugeln angesteckt und verletzt zu werden. Frage: Ist dieses nicht die Wahrheit? Ohnfehlbar: auf solche Art sind unsere Laurbeerkränze und der Zirat am alten Strande beschaffen; solcher Gestalt sind diejenigen beschaffen, durch deren Hände der Gottes Segen zu uns fließet, und noch abscheulicher als ich im Stande bin zu beschreiben. Hier schreibe ich als ein Geistlicher; Wir wollen das erste gehen lassen, und fragen noch einmahl: wie grossen und ansehnlichen Vortheil diese Leute der Hauptstadt zubringen? da fällt diese unpartheyische Antwort: Daß ich keinen Nutzen darbey finde, sondern lauter Beschwer vor die Bürgersleute; denn eben so gerne wie die reichen Fischweiber ganze Botsladungen annehmen, und verkauffen sie wieder in kleinen Quantiteten mit 1/3 Profit, und solches nur an

16

ihre Bekannten wenn wenig Fische vorhandeneben so leicht könnte die Bürgerschaft selbst kleine Quantiteten einkaufen lassen aus der ersten Hand bey den Fischers um weit billigeren Preis, und babey viel höflicher begegnet werden.

Woferne diese Handelsleute was contribuirt zu der allgemeinen Staatsverfassungs Sicherheit, oder daß ihnen eine Schatzung wäre auferlegt von ihrer Nahrung, entweder an den König oder den Magistrat öffentlich, so waren sie doch auf eine Weise zu entschuldigen; die Erfahrung aber zeigt das widrige. Der Bürgerschaft ihrer Nutzen will mir sothaner Weise durch die Fischweiber ihr galopiren und schreyen auf den Kopenhagener Strassen nicht im Kopfe kommen, da entgegen wird es des Pöbels Vermögen nicht verringern, wenn er in den gelegensten Sommerzeiten unterschiedliche Gattungen Fische vor den billigsten Preis bekäme, und ersparete dadurch die Lebensmittel, so man den Winter über ohne Scha-

17

den verwaren kann, wann keine Fische zu bekommen. Viele Faullenzer könnten also gemiethet werden die Fischerey zu suchen um die Stadt reichlich zu versehen, denn des Meeres Reichthum ist unerschöpflich, wiewohl er manchmahl weit zu holen. Die Weiber hingegen, als auch die auf den Strassen herumstreichende lose Mädgens, sollten zur Arbeit angehalten werden, daß sie auf eine dem Staat nützliche Manier ihr Brodt entweder auf den Fabriqven oder sonst bey anderem Landwesen verdienen möchten; Desgleichen könnte auch gelten vor denen so in der Stadt herumlauffen mit Citronen, Aepfeln, Birnen, Stikkelsberen, Holsteinischen Hering, Wurzeln und dergleichen, welches alles die Bürgerschaft sich selbst anschaffen kann, ohne sich solcher Handlangers zu bedienen.

Man hat gehoffet bey der neuen Policy-Einrichtung, daß dieses Unheil wäre vorgebeuget worden; es versichern aber einige von dem Bürgerstande heilig und theuer, daß, nachdem die Herr

18

Commissarien angeordnet find, ist die Wirthschaffe zehnmahl ärger, indem der Bauer ganz unverschämt wird, und hat Erlaubniß erhalten den Fisch so theuer zu verkauffen wie es ihm gefällt, oder auch das eingebrachte wieder wegzubringen, welches doch von rechtswegen abgeschafft und verbothen seyn sollte; ohnedem ist bald in Winter-Tagen nichts mehr an dem Strande zu bekommen, vermuthlich aus der Ursache daß der Sund zugefroren und das Wasser von Fischen ganz ausgeleeret, die Schonische Seite ausgenommen, wohin unsere Fischers des weiten Weges halber selten kommen.

Diese sind alsdann meiner Meynung nach die Ursachen der jetzigen theuren Zeit an Fischen bey dem Strande, welches leicht zu ändern wäre ohne die vorerwehnten Mittel, wenn der Fisch nur nicht so alt daß er verfaulete oder wiederum ins Wasser geworffen, sondern daß er gleich den ersten Tag vor den leidlichsten Preis verkauft,

19

und eben so eine überflüssige Menge wieder geholet würde.

Es wäre zu wünschen, daß unsre erleuchtete und wohldenkende Patrioten möchten die Ursachen des hohen Fischpreises untersuchen, so ich als ein einfältiger und ungelehrter Bürger keineswegen fähig bin zu erforschen, wiewohl sie ganz natürlich sind, und zweifels ohne von der größten Wichtigkeit. So viel kann ich wohl annoch zur Erleichterung dieser Sache sagen, daß den 22 Junii war der Fisch noch theurer als zuvor; was wird er denn nicht werden gegen den Winter? Vielleicht daß des Meergottes Mitteln bey jetziger Zeit, wie andern ihre, etwas abnehmen; es wäre zu wünschen daß er nicht Hungers crepirte.

20

1

Kiøbenhavn 1771.

Forslag

hvorledes den overhaand tagende

Fattigdom

til største Deel

kan afhjelpes og fomindskes

udi

alle Stænder,

samt

Folke-Formeereisen,

som en klar Følge deraf,

tilforladelig befordres. Kiøbenhavn 1771.

2

3

Det har til alle Tider hos de Retsindige været en forhadet Sag, at en utrængende Betjent gives tvende eller flere Embeder paa engang, og at derimod en trængende og oftest klogere Solicitant maae gaae hjælpeløs.

Intet er mere almindeligt, end at den Trængende sættes til Side, og at den, som har nok, skal endnu have meere; Man kunde derfor lettelig falde paa de Tanker, at ikke Meriter, men Penge, som behændig appliceres, befordrer saadannes Lykke.

Gid alleene disse Linier paa de fornuftige Fattiges Vegne kunde blive værdige at nyde Monarkens Bifald! Saadant vilde vist komme de Trængende til gode og forhindre Fattigdommens hyppige Formeereelse udi alle Stænder.

Det er en ubestridelig Sandhed, at dersom de mange dobbelte Embeder bleve Delte, kunde flere Familier underholdes; Dersom De Fattige og Trængende bleve befordrede frem

4

for de Riige, og frem for dem, som, foruden Embede, havde nok at leve af, vilde Ligevægten og en ønskelig Symmetrie udi Statens Legeme bedre blive iagttaget.

I Henseende til de dobbelte Embeder synes det, at Cantoren burde leve af Cantoratet, og overlade Bedemandskabet til en trængende beqvem; Vox-Leverandeuren leve af Leverancen, og Bedemanden af Bedemandskabet.

Jeg er af de uforgribelige Tanker, at enhver Kiøbenhavns Borger haver Grund at ønske, at Handelsmand og Borgemester bestod af tvende Personer, Syndicus og Brygger ligesaa af to, især da Lønningen er en vis Indtægt Kiøbmandskabet og den borgerlige Drift en uvis Fordeel, hvilken maae opnaaes ved Speculationer, om de endog stride imod Embeders Pligter og Stadens Nytte, saasom: at gjøre dyr Bid for at præstere sine udenlandske Commissioner, og forbedre sin egen Casse med gode Courtager og Provisioner, item: visse Forhøvelser.

Videre: Byefoged Tjenesten i Kiøbenhavn er af saa anseelig en Importance, at den riigelig kan føde en værdig Mand uden Caracteer, saa at den ikke behøves at understøttes

5

ved et Assessorats Indkomster. Det var derfor at ønske, at en Procurator, som ved et besynderlig god Forhold havde bragt sig udi Renomee og Credit, kunde allene have Adgang til saadan et Embede paa sine ældre Dage; thi Etatz-Raadskabet og Byefogderiet ere jo dog ikke Poster der ere saa forbundne og sammenhængende som Quarteer-Commissairen og hans Sløjfe, thi disse to Ting veed man ere uadskillelige i Embedets Forretninger, og bør saa være; i hvorvel man og her kan sige, at ingen Regel er saa nye eller saa stricte, at den jo kan tage imod Exception. — Aber was thut die Liebe nicht, siger Tydsken:

Jeg kunde opregne endeel som ere saa rigelig aflagde, at, uagtet de have saa store Midler at de deraf rundelig kunde leve, dog have saa mange Embeder og saa mange overflødige Embeds Indtægter, at 2 eller 3 Familier kunde deraf leve honet; Men jeg vil lade det beroe ved et par Exempler, og erindre, at det er ikke nok dermed, at Secretariat-Sagen og Commissaire-Lønningen følges ad, til at fylde Capitalistens Chatol-Casse, eller at forhøye den udlaanende Prioritets-Summa, men man kan desuden ved ringe Efterspørsel, og, som er artig nok i disse besværlige Tider, uden Penge faae at see en Bogholder, en Archivarius og en Commissarius samlet udi en eeneste

6

Person, hvis aarlig staaende Løn derfor er 1450 Rdlr., og ikke desto mindre haver denne saa umaadelig befordrede Mand ey allene et ordinaire Begreb, men han haver endog for Aar siden faaet 10000 Rdlr. med sin Kone, og for nyelig en Arv paa andre 10000 Rdlr. Her er Penge, men hvor ere Meriterne? Ingen brav Mand misunder ham sine Penge, men ingen Veltænkende Undersaat kan unde ham, eller nogen anden

høybemidlet, Tjenester, saa længe der ere saa mange duelige Mænd og ferme Subjecter som sukke efter det tørre Brød for sig, Kone og mange Børn, men ikke kan erholde nogen Emploje eller Levebrød formedelst flige umættelige Sluge-Halse.

Jeg er paa den Fattiges Vegne saa ivrig denne Sag, at jeg kunde ønske den eller de tilstrækkelig, og som det heder et vist Sted, med følelig Mulct corrigeret og revset, som have vovet og maaskee endnu den Dag i Dag er vove ved deres Propositioner at gjøre saa aabenbare fornærmelser en allene imod de fattige og trængende Subjecter, men endog imod Staden og det ganske Fædreneland.

Kjøbenhavns nu værende Politimester, der med ønskelig Redelighed og en særdeelees Indsigt forestaaer sit Embede, haver, som en Følge af sin berømmelige Nidkærhed, vriset ved

7

Embeders Bortgivelse en Vey, som man maatte ønske kunde blive almindelig antaget.

Det er i Anledning heraf, at jeg frit ud maa bekende, at intet er nyelig forekommet mig meere tvetydig, end at Adresse-Contoirtet, som ved igjentagne Forsøg gjør sig Uleyligbed med, endog lige indtil den pure Ækelhed at berømme saadanne Subtiliteter, som ere avlede enten hos Principalerne selv eller deres Clienter, eller maaskee Patroner eller Interessenter, ikke have lagt Mærke til eller gjort sædvanlig Harange over saa efterfølgelig et Exempel paa Virkningen af en oplyst Embedsmands redelige Intention; Men saadan Afvigelse giver kun en slet Tillid til dette Contoirs Jugement og Inclinationer for det slags Reelle, som løber uden for dets egne eller Clienters Indfald og Fordeel; thi enten bør de Herrer Contoirister tie til alle nyttige Inventioner, eller og tale om dem alle, fornemlig, naar de, som her, ere dem lige vel bekendte. Men nok herom.

Det er ald Eftertanke og Imitation værd, at vores redelig sindede Politimester haver offentlig inviteret Candidater til de under hans Direction oprettede Betjeninge, og at han ikke ligesom i Smu og forinden nogen almindelig Ansøgning kunde finde Stæd, haver destineret eller bortgivet de nye oprettede Quarteer-Tjene-

8

ster til dem som havde det mindst nødig, men haver med Overlæg og uden Hensigt til andet end personlige Qualiteter, saasom Ædruelighed, Fornuft & c. antaget udaf Mængden dem som havde, i Betragtning af deres forrige Opførsel, de beste Formodninger for sig.

Det eneste, hvorved Politimesteren i Anledning af disse Embeders Bortgivelse kunde have paadraget sig en meget fiin men ingenlunde en grov journalistisk Critique, kunde maaskee bestaae udi: at han har udsøgt af det sig efter offentlig Invitation anmeldede Borgerskab honette Mænd (thi en Fattig kan vel og være honet) til at indtage de forrige Politie-Betjeneres Pladser og Embeder; Men derimod ophøyet sine forrige Politie-Betjenter til Controlleurer og Inspecteurer over disse ulykkelige Borgere. Man kunde snart troe, at her var begaaet et hysteron proteron; thi det synes efter alle gode Distinctions-Regler, at de habileste af de forrige Politie-Betjenter burde blevet Quarteer-Commissairer, om dette franske Prædicat endelig skulde gives; men de inviterede Candidater, som Borger-Mænd, der have adelige Privilegier, derimod været bestikket til Controlleurer eller Inspecteurer. Derved meenes tillige, at den Kongelig Anordning, hvorved ingen Livree Betjent maa gives offentlige Embede, havde paa saadan Maade været

9

mindre illuderet, og mere præcise respecteret; thi det er bekendt, at de forrige Politie-Betjenter have til største Deel, om ikke alle, tilforn været Livree Domestiquer. Dog, hvorfor skal man sige meget herom; thi alle vore Forandringer uagtet, kan det vel endnu Heede, som en vis Byefoged her i Staden svarede en af sine gode Venner, som gjorde ham Erindring, fordi han af egen Myndighed tillod, at et ved sig selv aflivede Fruentimmer blev i Stilhed om Aftenen begravet: En gjort Gierning er halv forsvaret.

Men i hvorom alting er, saa er det høystpriiseligt, at den Fattige og ikke den rige Borger haver faaet disse Tjenester; thi naar endog til Klæder og øvrige Eqvipage medgaaer 50 Rdlr. aarlig af Gagen, saa kan dog en Quarteer-Commissaire for de øvrige 50 Rdlr. have til sig selv, Kone og Børn et heelt Aar igiennem Brød og Øll, hvorved hans Familie altsaa er reddet fra den Ulykke, at sulte ihjel. Huuslejen faaer Verten at sørge for, i Fald Quarteeret ikke af Medlidenhed vil gjøre Sammenskud.

En af vores brugbareste Stats-Regler har hidindtil været, at en riig Mand er en klog Mand, men en fattig Mand en Dosmer.

10

Men, Himmel, hvilken for Land og Riger høystskadelig Maxime er saadant ey at tænke og handle paa! ja jeg

vover frit at sige, og kan alletider gotgjøre, at Danmarks nærværende Hylen, Mangel og Klage i alle Stænder er tildeels en Følge af dette bizarre System.

Saa længe de Store skal sluge de smaae, saa længe de Rige skal hjælpes paa alle muelige Maader, saa længe den Fattige skal stødes til Side fra Embeder, og den Rige og mindre trængende befordres dertil; Saa længe bliver Fattigdommen, som er et Riges tærende Sygdom og Statens ædende Kræft, ubodelig og incurabel.

Der er altsaa efter mine Tanker intet andet Raad imod den Dag fra Dag tiltagende Fattigdom, Nød og store Elendighed i alle Stænder, end omtrænt disse Remedier:

1.) Alle Additioner af Embeder skulde herefter aldeles ophøre, og et hvert Embede placeres med sin egen Mand.

2.) Naar tvende eller flere lige dygtige eller dygtige Subjecter søgte en ledig Tjeneste, burde den fattigste foretrækkes den rigere (Cassa Betjentene, som manglede Caution, undtagen)

11

3.) Alle nu værende Betjentene, som beviislig eyedee saa meget, at de af deres private Midlers Interesse kunde have en maadelig Udkomme, enhver efter sine Omstændigheder, burde, imod en taalelig og reguleret pension fra Successor, overlade pladsen til en trængende Solicitant, som havde de til Embedet udfordrende Qualiteter.

4.) Alle Exspectancer være gandske og aldeles

uefterretlige og indleveres, dog Exspectancerne, naar de vare trængende personer, beholde Remedium Supplicationis ved forefaldende Vacance.

5.) Ingen Betjeninger bortgives førend de

vare publicerede vacante, thi det hændes ofte, at Tjenester ere til Proponenternes Favoriter bortgivne førend nogen meere beqvem eller berettiget har kunde faaet Vacancen at vide (Herom giver de civile promotioner ved adskillige Collegier god Oplysning.)

6.) Enhver Embedsmand burde forrette

det principaleste udi sir Embede, og ikke uden i Sygdoms eller andre gyldidige Tilfælde lade saadant ved en Fuldmægtig skee. Der vilde altsaa erfares

12

hvorvidt endeel af vores nu værende Embedsmænd vare skikkede til det dem betroede Embedes Forvaltning.

Endelig vilde det være nyttigt for det

7.) At adskillige rigelig belagde Tjenester bleve dividerede, enhver efter sine Revenuers Storlighed.

Det er meget forstaaeligt, at naar fattige Sollicitanter bleve efter deres Capacite befordrede, vilde saadant endog have sin virkende Indflydelse paa Borgerens Næring og Velfærd, thi mange Borgere og andre private ere blevne og daglig blive meget fornærmede og medtagne, fordi der kan intet faaes, hvor intet er eller intet kommer.

Der behøves ey heller mere end blot at læse mine Propositioner for at indsee, at, naar de bleve iværksatte, vilde Folke-Formeerelsen, som er et Lands Styrke, blive en naturlig og u-udeblivelig Følge deraf.

I Anledning af forestaaende 7de Post kunde Byefoged- og Byeskriver- samt Underfoged-Tjenesterne i Kiøbenhavn trænge til en rimelig Division..

13

Det er en almindelig Klage, at Tingsvidne-Sagerne ved Kiøbenhavns Byering ligge saa forunderlig tilbage, at Vidner kan efter Foreleggelse og igientagne Tilsigelser møde 7, 8 a 10 gange, og dog ikke blive admitterede formedelst Sagernes Mængde.

I forrige Tider, da hverken Kiøbenhavn eller Christianshavn havde saa mange Indbyggere som nu, havde hver Deel sin egen Magistrat, sin egen Byefoged, sin egen Byeskriver og sin egen Underfoged.

Det vilde ey alleene blive tjenlig for Rettens Fremme, men endog for trængende Subjecter, at Christianshavn

blev igien restitueret sin egen Dommer, sin egen Byeskriver og egen Underfoged, og at Kiøbenhavns Byeting for dets Vidtløftigheds skyld blev atter deelet udi Dom-Sager og Tingsvidne-Sager; Dommer-Embedet og dertil hørende Dom-Skriver være for sig; Men til at afhøre Vidner være en à parte Commission, som kunde bestaae af en Vidne-Commissarius og en Vidne-Skriver; Eller og Staden kunde inddeeles udi 2de Districter, ligesom ved det civile Auctions-Væsen er introduceret, da for hver District kunde beskikkes en egen Byefoged og en egen Byeskriver.

14

I Henseende til Underfoged-Tjenesten, da haver stedse været 2de Underfogder, indtil dm nu værende ved sin Med-Colleger Underfoged Niels Bechs Dødsfald fik udvirket, at han erholdte begge Tjenester alleene; Ham blev vel paalagt at være Actor imod alle Delinqventer under Stadens Jurisdiction, men efter en kort Tiids Forløb fandt han Leylighed at delibereres derfra; paa hvad lovlig Fundamente viides ey, men det viides, at Underrets- Procuratorerne, som have ingen fremmet Tilstød, der kunde erstatte deres derpaa spildende Tiid og Umage, have for mange Aar siden bestandig gratis opvartet disse hans Official-Forretninger; Derimod haver han drevet sin Lykke og sine Insinuationer saa høyt, at han ved at have været tillige Tilsyns-Værge udi adskillige Stervboer, haver samlet sig betydelige Capitaler, og eyer nu en af de beste Brygger-Gaarde, hvis Drift han fortsætter, uden at være betynget med de personelle Onera, som burde være tilfælles for alle Borgere i Almindelighed.

Til Beslutning er det ikke allene jeg, men endog hver redelig sindet Patriot der sukker og

Monark! toe Rigers milde Fader!

i Naade dog det farlige System:

15

Den Riige hielpes skal, den Fattige man hader, Ja! kalder Armods Dyd et aabenbar Problem. Man støder Rigdom frem, men Fattigdom tilbage;

Dog det er soeeklart: den Rige vover alt, Hvad han i Tanke faaer, thi han ved Kunst

kan mage,

Han slipper vel derfra, om det er nok saa galt. En Fattig derimod Heel cautare maae handle, Saa kjær hans Embede og Velfærd hannem

er,

At han sig ikke selv skal til et Nul forvandle, Og falde hovedkulds i forrig Trængseler.

En Konge veed ey alt, Han have maae Ministre, Som tale Landets Tarv og søge Kongens Gavn; I Herrer af det slags! tee Eder ikke bistre Imod den Fattige, men siig hans rette Navn, Naar Eder bliver spurt; I ellers vist kan vente, At Danner Kongens Dom vil Eder ramme snart, Og I vil sikker nok den Straf med eet indhente, Som er bereed for dem, der ligne

Saadan Art.

16

1

Formeenentlige Aarsager til de mange paa en vis Tiid arriverede

Fallissementer

ved

Brygger-Lauget

her i Staden,

til nærmere Eftertanke fremlagt af

Christian Bagge.

2

3

Enhver der veed, at udi de 14 à 15 sidste Aar ere indløbne 22 eller 23 Concourser iblant Bryggerne, kan vel just ikke forundre sig derover, naar de dyre Tider tages under Consideration; Men naar jeg statuerer, at en eneste af Bryggernes Vedtægter er Hoved-Aarsag til det bestandige dyre Kiøb paa Bygget, og at følgelig samme tilligemed andre Bi-Aarsager (som og skal vorde tilkiendegivet) er Grunden og Anledningen til de mange Fallissements iblant Bryggerne udi bemelte Aaringer, vil det maaskee af nogle ansees for et Paradox, men af andre blive taxeret for ugrundet, især af dem, som veed at Lauget i disse anførte Aaringer haver bestandig havt een og samme

4

Oldermand, hvorefter man kunde formode at lang Erfaring skulde give gode Veyledninger.

Ikke desto mindre skal jeg dog bringe det til en Grad af Probalitet, om jeg endog ikke efter de strængeste Regler skal kunde demonstrere samme.

Den Vedtægt, hvorved Bygget er stiget til saa excessive Priser, og som kan ansees for den skadeligste der kunde projecteres og udtænkes for Lauget, bestaaer derudi: At ingen Brygger under 50 Rdls. Mulct maatte kiøbe noget Fehmersk Korn privative, men det skulde kiøbes i Fælledsskab for en vis fastsadt Priis; hvorved der formeentes at de Fehmerske Skippere, som her ankomme, skulde tvinges til at sælge for den Priis som blev fastfadt. Men Skipperne, som efter Sædvane vilde have et par Mark meere for Tønden af deres Byg end det Siællandske gieldte paa Torvet, hvortil vedkommende Bryg-

5

gere ikke vilde beqvemme sig, vendte Stavnen til deels hen til andre Havne, hvorved altsaa Kiøbenhavn i disse 12 a 13 Aar har savnet et Qvantum af omtrænt 250,000 Tønder Byg.

Der behøves altsaa ikke meere end den blotte Historie til at indsee hvad Influence saa stort et udeblivende Qvantum Aar fra Aar maatte have paa Torve-Kiøbet, og det er gandske sandsynlig, at denne Mangel og Udeblivelse haver forhøyet den Siællandske Priis paa Torvet over 6 a 7 Mark pr. Tønde paa Bygget alleene, da man har Exempler, at det endog efter en velsignet Høst har kostet i disse Tider 16 a 17 Mark Tønden, og endnu ikke kan komme til sin naturlige Priis.

Naar man tillige vil tage udi Betragtning, hvad Qvantum Hvede, Byggryn og andre Fehmerske Producter Kiøbenhavn har i den Anledning maatte savne, og des Aarsag

6

fra andre Stæder betalt desto dyrere, saa bliver det sandelig ikke alleene Bryggerne, men endog samtlige Stadens Indvaanere, der have imodtaget ulykkelige Følger af dette fatale Project, ey at tale om, at Mangel paa et eneste Slags Korn- eller Føde-Vahre beforder Prisenes Forhøyelse udi andre Specier.

Vel ere nogle Fehmerske Skippere saa got som kiøbte til at ankomme her for nogle Aar siden, men da Fælledsskabet endnu under lige Straf fouteneres, saa veed Skipperne at begiære og faae, efterdi de ikke har nødig at rette sig efter Markets Priis, men efter Bryggernes Trang, som ikke kan taale at de vende tilbage. En anden Skade som Lauget haver af Fælledsskabet, er: at Skipperne bringer det sletteste Byg hertil, efterdi de veed at det betaales lige dyrt. Derimod, naar det var enhver Brygger tilladt at kiøbe af dem, maatte de som andre Skipper og Kiøbmænd ey allene sælge

efter gangbar Priis, men endog beflitte dem

7

gode Vahre, for at kunde sælge des fordeelagtigere.

Bi-Aarsagerne til Fallissementerne iblant Bryggerne, kan, foruden forbemelte generale, være adskillige, hvoraf jeg vil anføre de, som generere sig af Laugets og Directionens Beslutninger. Jeg vil adskille dem ved Nummere, og under

No. 1 indbefatte den Vedtægt, som Lauget efter megen Combat blev for faae Aar siden overtalet til at indgaae, bestaaende udi, at ingen Brygger maatte paa Torvet give meere end 8 Mark for Tønden af Bygget, alt under den gamle Straf af 50 Rdlr.; og forsikredes høyt og dyrt, at Prisen derved kunde tvinges; Men Maltgjørere og andre, ja, som der sagdes, 3 eller 4 Bryggere selv, iagttog Tempo, fik deres overflødige Indkiøb paa en kort Tid for 8 Mk. 4 Sk. Tønden, og da de godtroende Bryggere skulde endelig for Mangels

8

Skyld til at kiøbe, og Vedtægten var ophævet, fik de Belønning for deres store Tillid til de givne eedelige Forsikringer, og maatte betale 15, 16 til 17 Mk. for hver Tønde Byg, hvilket var en naturlig Følge af Projectet, efterdi 96 eller 97 Bryggere alle paa een Tid maatte kiøbe, det koste hvad det koste vilde. Dette Project forhøiede altsaa Bygget det Aar i det mindste 6 à 7 Mark pr. Tønde, der kunde for en Brygger udgiøre, i Henseende til hans nødvendige Indkiøb, 400 Rdlr.

Hvem der egentlig har været Fader eller Author til disse Projecter og Misfostere, skal jeg ikke kunde sige; men dette veed jeg, at Oldermændene haver forestillet dem udi Laugs-Samlingen, berømmet dem som nyttige, og gjort sig ald udtænkelig Umage for at erhverve dem Laugets Approbation og Vedtagelse.

Havde Oldermændene ladet disse Laugs-Samlinger bæere af en dertil committeret Ma-

9

gistrats-Person (thi omendskiønt der ere Vice-Raadmænd iblant Bryggerne, møde de dog ikke udi Laugs-Samlingen under anden Qvalitet end Bryggere) saa vare disse Projecter, som stridende og stadende imod det Almindelige, neppe enten blevet givne eller approberede. Men da Oldermændens Udnævnelse endog skeer udi en u-authoriseret Laugs-Samling, saa maa man undskylde, at andre Laugs-Affaires kan irregulair besluttes.

Under No. 2. vil jeg anføre: at paa Bryggerhuuset er saavel til Kroerster som Huusholdningerne brygget saa hyppig, at Brygningerne er meget anseelig formindskede ved Lauget; og det er sandelig værd at legge et stort Mærke til, at, uagtet Lauget lader sig aarlig korte ved Laugshuuset 1 Rdlr. af hver Bryg, og saaledes til alle Tider aarlig imellem 3 a 4000 Rdlr., og der brygges paa Bryghuuset mere end hos 12 Bryggere, saa har dog Interessenterne

10

aldrig faaet Skillings Uddeeling derfra, men tvertimod udi extraordinaire Tilfælde maatte afgive 2 Rdlr. fra hver Brygning.

No. 3 skal anmærke, at naar Directionen ved Brygger-Lauget aabner dets Malt-Magazin paa Bryghuuset, maae de Interessentene, som have samme nødig, betale 1 Mark meere for Tønden, end Maltgjørerne tage, hvilke sidste dog skal have Levebrødet deraf; følgelig kan man sige: At der drives noget meere end Negotie med Bryggernes eget, til den uformuendes Desavantage; hvorvidt dette kan kaldes Societets-gemæssig og at ophielpe den Fattige, forklarer sig selv.

Under No. 4 vil jeg oplyse, at der imod de uformuende Bryggere bruges ald den Haardhed, som Conventjonen giver Directionen Magt til, naar de have nogen Restance ved Laugshuuset, saa at de forbydes eller forhindres at brygge indtil Betalingen er skeet.

11

Det er vel en Nødvendighed at denne Clausul staaer i Laugets Convention, til Skræk for uvillige Betalere, men for de uformuende er det hverken nødvendig eller applicabel; thi naar de ikke kan brygge, hvorfra skal de da tage Penge? Billigere og meere Sælskabelig blev der tilforn handlet, da en Interessent kunde betale noget af hvert Bryg, naar Forfaldstiden indløb; Men Skaanelse og Compassion conserverer den Uformuende.

Man kan i den og fleere Henseender med største Grund sige, at der saa nøye sees paa Bryggeren, at Betienten glemmes; thi det er kuns kort Tid siden, at Lauget tabte ved dets Casserer 4 til 5000 Rdlr., hvilket ikke kunde skee, naar vedkommende havde iagttaget deres Pligter.

Jeg for min Part haver til allerstørste Fornærmelse erfaret og modtaget ubehagelige Følger af en Særsindighed hos Laugets Di-

12

rection, som intet haver mindre til Grund end en aabenbare Haardhed imod sin uformuende Interessent, og hvilken Haardhed øves og souteneres med den allerstørste Caprice og Vellyst af Verden, men hvilken jeg vil skyvlé indtil jeg maaskee kan faae Aarfag at forklare mig Nærmere.

Naar nu efter foranførte gjøres en Calcule, hvad enhver Brygger haver tabt ved de høye og overdrevne Priser paa Bygget, som en klar Følge af Laugets førstmelte Vedtægt, saa gjør det ikke mindre i 15 Aar for enhver Brygger, end til visse 10000 Rdlr, der altsaa bliver en Capital af Ti Hundrede Tusinde Rigsdaler, eller Ti Tønder Guld, som Brygger-Lauget er bleven skildt ved i saa kort Tid paa denne eene Maade og for denne eene Aarsags Skyld. Dersom altsaa en Brygger havde havt 6 à 700 Rdlr. lettere aarlig Indkiøb, eller som er det samme, 6 til 700 Rdlr.

13

større Indtægt aarlig, troer jeg sikker, at saa mange Fallitter iblant Bryggerne ikke havde fundet Sted, især udi de sidste Aaringer, da de og formedelst Tidens Længde have været hyppigst.

Følgelig formeenes at det som jeg allereede haver anført, og hvilket ikke kan benægtes eller igiendrives, fuldkommen bestyrker den Thesin, som jeg haver urgeret, hvorføre jeg holder uforstående at explicere mig videre.

Allene da det synes, at der kunde gives denne Objection, hvorføre jeg ikke heller haver tilkiendegivet mine Tanker for Laugets Direction i eenrum, end paa en offentlig Maade; saa kan jeg justificere mig dermed, at jeg i andre Begivenheder haver yttret mine Tanker til Laugets Beste for Oldermænden, og især skriftlig kort efter at Bryghuset var overgaaet den ulykkelige Ildebrand; men alt det som jeg derved udvirkede, var en Compliment af

14

Oldermænden udi en Laugs-Samling, med solenne Lofte, at vilde besvare mig; Men Svaret skal endnu komme. Jeg har og givet Oldermænden tilkiende, paa hvilken lovlig Maade Bygget kunde bringes til en maadelig Priis efter Aarets Afgrøde, men uden Nytte og ringeste alvorlig Reflexion, ja, ligesaa lidet som den gode Mand inclinerer for at favorisere en fattig Interessents Begjæring, i hvor billig den endog er, saa lidet finder han Smag udi en fattig Interessents Raad og Forslag, i hvor nyttig og fordeelagtig end samme maatte være. Exempler stadfæster Sandheden heraf.

1

Notice

Sr. Christian Bagge har nyeligen ved Trykken publiceret et Skrift, under Titel af: Formeentlige Aarsager til de mange paa en vis Tiid arriverede Fallissementer ved Brøgger-Lauget her i Staden. Planen til dette Skrift, og Maaden paa hvilken det er udført, røber tydeligen Autors Forsæt at blamere den af Laugets Direction i de sidste 14 til 15 Aar førte Conduite, men meest og fornemmeligen er det den

2

Mand, som i samme Tid har været Oldemand, som han egentligen søger at gjøre forhad, og som finder sig at være Maalet for hans onde Bestræbelser. Dette gaaer endog saa viidt, at naar han taler om Laugets almindelige Beslutninger, i Samling af alle Interessenterne, saa vil han dog ikke viide at saadanne Beslutninger kand have haft Fornuft og Riimelighed, men en eeneste Mands Overtalelse til Grund.

Alle de af Sr. Bagge anførte og af ham saa kaldte Hoved-Aarsager og Bi-Aarsager, berøre egentligen saadanne Ting, som angaae Laugets almindelige indvortes Oeconomie, og hvorved ingen uden Interessenterne alleene kunde liide, naar i hans Beskyldninger var nogen Virkelighed. Thi den Følge, i Henseende til Publikum, som han uddrager af sin Hoved-Aarsag, anseer man for at være af det Slags som besvarer sig selv. Og da Brøgger-Laugets Interressenter, i Almindelighed at tale, bestaae af saadanne Folk, som ere oplyste om deres Interesse, og imod hvem det var en Fornærmelse at troe, at de kunde forføres til at miskiende den; man tillige kiender Autor, og har andre

3

Prøver paa hvad Fostere hans Pen kand frembringe: saa havde man vel skullet vogte sig for at værdige ham eller hans Skrift nogen offentlig Opmærksomhed, naar man ikke havde den Ærbødighed for Publikum, at man ansaae sig det denne Agtelse skyldig, fordi man er af den Meening, at enhver ærekiær Mand ikke uden Emfindtlighed kand ansee alt hvad i mindste Maade kunde gjøre Skaar i dets goede Omdømme. Det er til den Ende at man lader nærværende Notice komme for Lyset, til Underretning for dem som ikke have den fornødne Kundskab om de i forbemælte Skrift afhandlede Poster.

Først møder Autors saa kaldte Hoved-Aarsag, angaaende Laugets aarlige Indkiøb af Femersk Byg i Fællesskab. Det Quantum af Femersk Byg, som aarligen føres til Kiøbenhavn, har altid været meget uliige, det eene Aar imod det andet, og dette kand heller ikke være anderledes, anseet at denne Tilførsel er under Indflydelse af adskillige Aarsager, saasom Misvæxt og Overflødighed, saavel paa Femern selv, som i Tydskland og andre omlig-

4

gende Lande, Krigen i Tydskland og Flandern, Byggets Priis i Sælland, som i goede Aaringer ikke animerer Tilførselen, hvorpaa og haves Exempler, og saa videre. Det er altsaa vanskeligt at bestemme et Quantum af denne Tilførsel for nogen Period af Tiid, endskiønt Autor ikke tager i Betænkning at være meeget bestemt i sin Beregning, thi han forsikrer paa egen Haand, at Kiøbenhavn i 12 til 13 Aar af Fællesskabet har sauned et Quantum af Femersk Byg af omtrent .... 250,000 Tdr.

Men her maae Autor ikke tage os ilde op at vi ikke saa liige frem kunde troe ham paa hans blotte Ord. Det er klart af hans heele Proposition, at han vil have dette Saun forstaaet som en Følge af Brøgger-Laugets Vedtægt om Indkiøbet i Fællesskab, men saa synes os at han havde burdet, for at give sit Foregivende nogen Styrke, og i det mindste et Slags Anseelse af Sandfærdighed, fremlægge en Beregning over Tilførselen i en liige Period af Tiid førend Fællesskabet begyndte, da man ved Sammenliigning havde fundet uddrage, omendskiønt ikke et decisiv Facit, saa dog et saa-

5

dant som, alle tilfældige Omstændigheder betragtede, havde maattet nærme sig til Sandsynlighed. Og da Beregningen altsaa er fremsat Uden Beviis, og det øyensynligen striider imod Erfarenhed, at saa stort et Quantum Byg, i Forhold imod Tilførselen i de ældre forbiegangne Tiider, havde kunnet ventes hidført i de ommælte Aaringer fra dette liidet Land, foruden hvad i samme Tiid virkeligen hertil er ankommet, som herefter skal berøres; saa er det klart, liigesom vi og med fuldkommen Vished kunde forsikre, at Autors Beregning er overdreven, uefterretlig, og sig selv imodsiigende.

Det af Brøgger-Lauget indgangne Fællesskab, i Indkiøbet af det Femerske Byg, existerer siden September 1756 Førend den Tiid kiøbte Interessenterne hvad de vilde have deraf, enhver for sig, saa at de Formuende kiøbte hvad Forraad de vilde, men den største Deel, og i Særdeleshed alle de Uformuende, fik slet intet. Endskiønt nu Interessenternes Brøgninger ved den Kongelige allernaadigste Forordning af 13de Junii 1755 ere ansatte under en staaende Taxt, uden Forskiel hvad enten der

6

brøgges af Sællandsk eller Femersk Malt, og uagtet at det Femerske Byg, som enhver veed, altid indkiøbes dyrere end det Sællandske, faa har det dog været Interessentskabets bestandige Øyemærke, at conservere Tilførselen af det Femerske Byg her til Staden, og til den Ende har man uophørligen betjent sig af alle Midler som kunde føre til dette Maal. Den fornemste Aarsag til dette quæstionerede Fællesskab, (og vi kunde med Sandhed forsikre at den samme Aarsag skal tydeligen spoeres i alle Laugets Foranstaltninger;) den fornemste Aarsag dertil, siige vi, var denne, at de uformuende Interessenter, under Fabeur af Laugets

almindelige Credit, kunde blive forsynede saavel som de Formuende, og paa samme Tiid, med liige Quantitet af Femersk Byg, paa det at Øllet overalt, faa meeget mueligt, kunde have eens Bonitet, efter allerhøystbemælte Forordnings Forstrift. Til den Ende har Lauget betient sig af Commissionairer til at indkiøbe Bygget paa Femern, men meest almindeligen ladet det opkiøbe, liigesom det ankom hertil, ved tvende aarligen dertil udmældte Interessenter, som accordere med Skipperne efter Markets Priis, dog saaledes at de altid faae noget meere for Tønden end

7

hvad paa Torved for det Sællandske Byg betaales. Til Exempel derpaa vil man anføre, at i Aar ere de tvende Interessenter Srs. Huidsteen og Køling udmældte til Indkiøbet, og da Torve-Priisen har været imellem 13 og 14 Mark for Tønden af det Sællandske Byg, saa er det Femerske betalt med 15 Mark. Paa saadan Maade er af Lauget, i de 14 Aar Fællesskabet har vedvaret, indkiøbt omtrænt 100,000 Tønder Femersk Byg, uagtet i nogle Aar af Kriigen i Tydskland det saa betiimeligen til Armeernes Fornødenhed blev opkiøbt, at Lauget ikke for Penge kunde faae noget deraf. Naar nu forestaaende af Lauget i disse Aaringer kiøbte Quantum, tillægges hvad Frie-Brøggere, Maltgørere, Gryn-Møllere, Landmanden til Sæde-Korn, Kiøbmænd og andre, imidlertid her have kiøbt af Femersk Byg, saa bliver, alle indløbne Vanskeligheder uagtede, det i samme Tiid Kiøbenhaun tilførte fulde Quantum langt fra ikke ubetydelig, og Urigtigheden i Autors forommældte Beregning er saa meeget tydeligere deraf at indsee. Det saaledes kiøbte Byg repareres strax imellem Interessenterne, Betalingen derfor til Skipperne skeer af Laugets almindelige Casse,

8

som Interessenterne derefter gotgjøre ved at lade sig korte 10 a 20 Rdlr. af hvert Brøg, i Forhold af det giorte Indkiøb. Og saaledes er den heele Forhandling besluttet i Forsamling af samtlige Laugets Interessenter, liigesom og Sr. Bagge selv har bievaaet de derom, siden hans Indtrædelse i Lauget holdte Forsamlinger, og underskrevet de tilfælles tagne Beslutninger.

Vi holde det overflødigt at være viidtløftigere i denne Post, og lade det være nok at vi her i Oprigtighed for Publici Øyne have fremlagt Sagen i sin fulde Sammenhæng, saavel Aarsagen til det ommælte af Interessenterne indgangne Fællesskab, som Maaden hvorledes man i dets Udførelse sig har forholdet. Vi holde os overbeviiste om at begge Deelee, hos alle billig Tænkende, mere skal fortiene Biefald end Dadel, og allermindst havde man ventet en saadan ubeføyet Censur af Sr. Bagge, som i endeel af de qvæstionerede Aaringer selv har været en Laugs-Interessant, og hvis Indtrædelse i Lauget, efter al Anseelse, havde skullet nærme sig til hans Udgang deraf i en saare kort Tiids-Punkt, dersom han ikke imidlertid paa

9

denne ommælte og andre Maader af Lauget var bleven tagen under Armene, som vi maaskee herefter skal have Leylighed end videre at berøre.

Førend Sr. Bagge forlader sin Hoved-Aarsag, geleider han den med en liden Tilgift, som bestaaer i den Betragtning han anstiller over hvad Quantum Hveede, Byg-Gryn, og andre Femerske Producter Kiøbenhavn, efter hans Formeening, tilliigemed Bygget har maattet saune. Denne Betragtning, er en af Hoved-Aarsagen uddragen Følge, og maae nødvendigens derfor have samme Skiebne som Hoved-Aarsagen selv. Vi have ellers her foran fundet os anleedigede at tilstaae, at vi ikke kunde finde Reede i Sr. Bagges Beregninger, og nu befinde vi os i samme Forlegenhed i Henseende til hans Grundsætninger om Pligterne. Troer Sr. Bagge at det er en Pligt for Brøgger-Lauget at reglere sit Indkiøb af Femersk Byg, i Forhold med Byens Fornødenhed af Femersk Hveede, Byg-Gryn og andre deslige Producter, saa maae han selv best vilde hvorfor han troer det, os er det ubekjendt at

10

Lauget nogen Tiid har bestemt sit Indkiøb i saadan Hensigt.

Den Vedtægt som Sr. Bagge under No. 1. af hans Bi-Aarsager, foregiver at Lauget efter meegeen Combat for faae Aar siden blev overtalt til at indgaae, var saa vel i sin Anledning som i sin Hensigt meeget forskiellig fra hvad han udgiver den for. Det har til alle Tiider foraarsaget Misforstaaelse og Fortrydelse imellem Interessenterne, at de selv og deres Folk paa Torvet overbøde den eene den anden, og undertiiden, efter Formeening, gik i hverandres Kiøb, som da gav Anledning til Dispyter, der ikke kunde hæves, naar toe eller flere paastoede at have buddet først den samme Priis, uden ved et nyt Tillæg i Priisen af den som vilde beholde Kiøbet. Denne Ulejlighed blev i adskillige Laugs-Forsamlinger moveret, og enhver ønskede gjerne at have seet den afhjulpen, naar mueligt havde været, paa nogen billig Maade. Dette var Anledning som i Aaret 1763 bevægede Interessentskabet til at tage denne Post under Deliberation, og Protocolen udviiser at Beslutningen, som ikkuns

11

pro tempore og til et Forsøg blev tagen, alleene har sigted til at de uformuende Interessenter først skulle søge at blive forsynede, dernæst andre af nogenledes bedre Vilkaar, og endeligen tilsidst de Formuende, hvis Forraad, samt Leylighed og Ævne man forudsatte at kunde lempe sig efter de andres Trang. Men det er en Usandfærdighed som Sr. Bagge foregiver, at i den Henseende nogen Mulct har været friulered. Saadan var Anleedningen, og saadan var Hensigten. Man forestiller sig ikke at Dadle-Sygen selv kunde finde noget at udsætte i dette Forhold. At Sr. Bagges Vilkaar fra Begyndelsen af have været saa indskrænkede, at han aldrig har kundet forsyne sig i rette Tiid, kand det med Billighed lægges andre til Last? Imidlertid, liigesom Aftalen ikkun blev gjort til Forsøg, saa viiste Erfarenhed strax saadanne Vanskeligheder, som man ikke forud havde kundet forestille sig, saa at Sagen, saa at siige, begyndtes og endtes næsten paa een og samme Tiid.

Det har ellers kommet os ubegriibeligt for, at Sr. Bagge skulle være saa uviidende om

12

Laugets almindelige Indtægter og Udgifter, som han, efter hvad han under No. 2. af hans Bi-Aarsager anfører, vil synes at være. Det maae her i den Henseende være nok sagt, at for alle Laugets almindelige Indtægter og Udgifter, under hvad Naun nævnes kand, aflægges af Oldermænden til Lauget aarligen Regnskab og Rigtighed, hvilke aarlige Regnskaber revideres af visse dertil af Lauget udmælte Interessenter, og quiteres af andre som ligeledes dertil ere committerede.

Under No. 3. af Bi-Aarsagerne anmærker Sr. Bagge, at naar Directionen ved Brøgger-Lauget aabner dets Malt-Magazin paa Brøg-Huuset, maae de Interessenter som have samme nødig, betale en Mark meere for Tønden end Maltgiørerne tage, hvoraf han gjør den Slutning, at der drives noget meere end Negotie med Brøggernes eget, til den Uformuendes Desavantage. Disse ere hans egne Ord. Naar det forholdt sig saaledes som Sr. Bagge her anfører, saa havde ikke alleene han, men enhver Interessent som behøver at betiene sig af Laugets Forraad, billig Aarsag at klage

13

over Mishandling. I saaviidt ere vi med Sr. Bagge eenige. Men nu staaer tilbage at undersøge, om Sandhed eller Usandfærdighed i hans Anmærkning ligger til Grund.

Sr. Bagge stiger først, at naar Directionen aabner dets Malt-Magazin. Vi svare hertil, at det staaer aaben for trængende Interessenter det heele Aar igiennem, vel at forstaae, naar det Quantum er forbrugt som aarligen, efter de fra Contoiret udstædende Anviisninger, enhver Interessent tilkommer, og da nægtes aldrig nogen Interessent at faae sit behøvende Malt i Magazine, uden saa var at nogen fik i Sinde at betiene sig deraf som man var overbeviist om ikke at behøve det, og i saa Tilfælde betiener Directionen sig meere af Overtalelse end af platte Nægtelser, for at conservere hvad som egentligen er destineret til de Trængende. Priisen paa det saaledes overladende Malt fastsættes Tiid efter anden, i de af Oldermænden foranstaltende Samlinger af de ham adjungerede Interessenter, samt af de af Lauget committerede Interessenter, som representere heele Langet. Protokollen bærer Viidne

14

Herom, og man kand i den Henseende paaberaabe sig mange Interessenters Viidnesbyrd, hvilke saavel i de forbiegangne Aaringer som i indeværende Aar, og den Dag i Dag er, paa denne Maade af Magazine ere blevne og blive forsynede med hvad de til deres Nærings Brug behøve. Priisen ansættes altid saa moderat som man troer at den i et saa nøye forbundet Interessentskab bør være, saa at der aldrig sees paa andet end nogenledes at holde Lauget skadesløs. Saaledes blev, i en Forsamling af de Adjungerede og Committerede, den 15de Maji indeværende Aar, Priisen paa det af Magazine til Interessenterne overladende Malt fastsat til 12 Mark 8 Skilling til Augusti Maanedes Udgang, og i en anden Forsamling af 26. September næstefter, blev den fastsat til 14 Mark, og disse ere de i Aar af Interessenterne betalte og endnu dagligen betalende Priiser, da Maltet imidlertid ud paa Sommeren af Maltgiørerne er solgt for 14 a 15 Mark, og derefter for 16 a 17 Mark.

Efter saadan Oplysning troe vi det skal være læt at indsee, om Sr. Bagge har været

15

beføyet eller ikke, til de af ham i denne Post giorte Beskyldninger, og om det er Sandhed eller Usandhed som characterisere dem og deres Autor. Han er selv, Aar efter andet, i Overflødighed bleven assistered af Laugets Magazin, og har ikke sielden faaet Malt derfra endog under den Priis som andre Interessenter paa Torvet for Bygget har maattet betale, saa at man ikke har havt Aarsag at vente at han, saaledes som nu er skeet, havde skullet ytrre sin Erkjendtlighed imod Lauget for den Fordeel han har haft deraf.

Den Besværing Sr. Bagge anfører, angaaende den Haardhed han foregiver der bruges imod de uformuende Brøggere, naar de have nogen Restanz ved Laugs-Huuset, nemlig at det, efter Conventionens Tilhold, formeenes dem at brøgge indtil Betalingen er erlagt, er alleene at forstaae om de Udeblivende med den

quartaliter erlæggende Betaling for det Kongelige Skatte-Byg. Denne Besværing er meeget gammel, og har til alle Tiider frembragt Klagere af samme Slags som Sr. Bagge, hvis Repetition nu ikkun er et Echo deraf.

16

Indholden af saadan Besværing er best at fatte, naar den fremsættes i sin naturlige Simplicitet, uden Omsvøb. Man forestille sig, for Exempel, St. Bagge, fiire til sex Uger efter at den i Conventionen ansatte Betalings-Termin er forbie, og efter at han ofte derom er bleven erindret, endda at fremkomme med Begiæring om Udsættelse, og at frembringe sit Andragende omtrænt saaledes: Bygget har jeg faaet og villigen imodtaget, det er sandt; men det er dog meeget haardt at de endeligen vil paastaae at jeg skal betale det, og at der ingen er som vil betale det for mig. Imidlertiid er Quartals-Betalingen for det fulde Quantum Interessenterne have bekommet, fra sit Stad hos Lauget requireret, og maae uden Ophold præsteres paa den dertil berammede Dag. Hvad Svar er der nu at give Sr. Bagge? Han erindrer formodentligen selv hvad Svar han adskillige Gange i dette Tilfælde har faaet, og i Sandhed, man veed ikke at kunde give ham andet Svar.

17

I Henseende til det Tab Sr. Bagge mælder om, at Lauget for kort Tiid siden har haft hos dets Casserer, vil man allene henviise ham til den Kongelig allernaadigst confirmerede Convention as 30te Octobr. 1742, dens 2den Deels 18 Art., hvor han vil finde den Oplysning som synes at mangle ham i denne Post, og deraf erfare at denne Sag er Direktionen for Brøgger-Lauget aldeles uvedkommende.

Dette foranførte er alt hvad man har eragted fornøden at meddeele til Svar paa Sr. Bagges Skrift, i den Hensigt som i Begyndelsen af denne Notice er ommældet. Man troer derved at have sat enhver skønsom Læser i Stand til at bedømme dette Sr. Bagges Foretagende, og at indsee om de af ham fremførte Argumenter ere saaledes grundede at de kunde antages som Beviis for hans Foregivende. Vi holde billigen derfor vores egen Censur tilbage, liigesom vi og forestille os at Sr. Bagge gjerne havde kundet spare at yttre sin Formeening om andres Vanhæld paa saaban offentlig Maade. Aarsagen til hans eget Vanhæld troe vi i denne Notice at have givet ham

18

Anledning til at komme paa Spoer efter, naar han ellers i Oprigtighed vil søge Aarsagen paa det rette Stæd. Men det sees desværre alt for tydelig af Sr. Bagges Forhold, at det her gaaer med ham som med endeel andre, at naar de befinde sig in defectu, saa vil de gjerne skyde Skylden fra sig selv og lægge Den for andres Dør, og til den Ende maae alle Anleedninger trækkes efter Haaret som synes at favorisere deres Absigt. Er det Sr. Bagge nogensinde mueligt i denne Sag at tage Billighed i Raad med sig, saa forestille vi os at han omsider selv skal indsee, at de af ham imod Lauget og dets Direktion frembragte Beskyldninger ere af den Natur, at vi ikke stiltiende have kundet gaae dem forbie, og med Taushed give dem vores Samtykke. Og i Særdeleshed havde det maatted tildrage os de billigste Bebreidelser, om vi ikke offentlig viiste vores Mishag over den onde Hensigt, som spoeres fra Begyndelsen til Enden i Sr. Bagges Skrift, og som intet uden Passioner, og maaskee en uordentlig Begierlighed til Fordeel ved saadan et Skrifts Afsættelse, har kundet inspirere ham: Det er, efter al Anseelse og Formoedning, denne Hensigt, meere end nogen

19

anden Aarsag, som har animeret Sr. Bagge til at sammenflikke den Rapsodie han har sendt for Lyset, nemlig en Mands Forkleinelse som værdigen i mange Aar har forestaaet Lauget som Oldermænd, og imidlertiid udført ikke sine egne men Laugets fælles Beslutninger, og om hvis Behandling Lauget saa ofte har yttred sit almindelige Bifald, at alt hvad Sr. Bagge i den Henseende kunde fremføre, enten til eller fra, altid vil blive af ingen Vægt.

I øvrigt, saasom dette Tilsvar alleene er meent een Gang for alle, saa vil vi ansee det som en Goedhed af Sr. Bagge, i Fald han finder for godt at regalere Publikum med fleere Fostere af sin uhældige Pen, at han forskaaner Brøgger-Lauged for siin Opmærksomhed, da man af denne og adskillige andre Prøver har Aarsag at troe at Lauged meeget vel kand undvære alle hans Oplysninger og goede Raad, og han maaskee selv kunde have disse fornøden til eget Brug. Vi stulle endnu, under alle fornødne Reservationer, tage os den Friehed at tillægge den velmeente Erindring, at Sr. Bagge, efter vores Formeening, gjør vel at

20

han ikke for meeget stoeler paa at han er en Person som intet har at tabe; thi endog for saadanne Personer har Landets Lode Tvangs-Middler, naar de med uforskyldte og fornærmelige Angriabelser foretage sig at forstyrre deres Medborgeres Roelighed.

Brøgger-Laugets Forsamlings-Huus i Kiøbenhavn den 13. November 1770.

Oldermandens Adjungerede.

A.Wilsbech. P.N. Titchen. B. Westengaard. J. Mylius B. Hoftved P. Falk. Laugets Committerede.

S. Treeld. Joh. Haagen. P. Casse,

F. Liunge. P. Lasson. M. Skibsted. D. Bekman. C. Sörensen. J. A. Möller,

J. Wedegge. Olaus Baadh, J.C. Hendrichsen

Kiøbenhavn, 1770.

Trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling.

1

Replique
Paa
de Atten Brøggeres
Notice
de Dato 13 November 1770.

til høycrc Omdømme nedlagt

af

Christian Bagge.

Kiøbenhavn 1770.

2

3

Ligesom det udi de forbigangne Tider haver været antaget for en af de største Synder og Forbrydelser, at gjøre Indvending imod Pavens Infallibilite, saa synes det, at de 18 Subscribentere eller deres brugte Concepist, (thi alle atten have dog vel ikke ført Pennen) som udi en trykt og saa kaldet Notice af 13 Nov. 1770 have moqveret sig saa meget over min til nærmere Eftertanke fremlagte Formeenemlige Aarsager til de mange paa en vis Tid arriverede Fallissementer ved Brygger-Lauget her i Staden, agte at statuere et polemisk Papisterie, ved at gjøre det til en strafværdig Synd at troe: det kan være mueligt, ar Brygger-Laugets Oldermand kan have begaaet Faute imod det

Almindelige udi sine Propositioner og Fore-

4

tagender; Imidlertid haver Noticens Slutning stærke Lineamenter af er Paveligt Monitum; thi samme er adjungeret en Art af publiqve Bandsættelse. Men ligesom Pavens Band-Straaler have, endog i de Roman-Catholske Lande, tabt meget af og næsten gandske deres forhen havende Virkning, saa haaber jeg saa meget meere allerunderdanigst, at en retfærdig Monark ikke vil tillade deres polemiske Band-Straale den intenderende Effect.

Saa glade skal aldrig mine Uvenner blive, at de skal see et Bogstav fra mig, som med Forsæt skal mangle Sandhed og en klog Formodning.

Og da vi leve under en livsalig Regjering, som ikke lader endog en fattig og foragtet Undersaat fordømme uhørt, saa træder jeg med Frimodighed endnu frem paa den almindelige Skueplads, hvorfra de bemelte 18 Mænd gierne vilde forjage og skrække mig.

5

De gode Subscribrntere gjøre sig strax til Herrer over mine Meeninger, (med hvad Adkomst maae de best selv vide) thi da de ikke kan være bekiendt at sige: jeg blamerer eller haver blameret Directionens Conduite, faa sige de meget decisiv, at det har været mit Forsæt, og at det fornemmeligen skulde være deres allerkiæreste Oldermænd, som jeg egentlig søger at gjøre forhadet, og som finder NB. Sig, (Subscribenterne kan selv ikke finde det) at være Maalet for mine onde Bestræbelser; Men der upartiske Publicum dømmer langt anderledes end de Herrer Subscribenterne.

Af den Stylo, som overalt findes i de gode Herrers Notice, kan man tydelig spore af hvad Aand den er sammensat, og at det ikke saa meget har været dem om at gjøre at bringe Sandheden til Illustration, som for at gjøre mig foragtet og forhadet; thi hvad

6

kommer mine fattige Omstændigheder dem ved? og hvorfor vil de ligesom fornedre mig til intet, paa det deres Høyhed og Rigdom, og deres indbildte Viisdom desbedre kan skinne igiennem? omendskiønt det allene kan skee hos dem som tage Skyggen for Legemet, og som dømme Bygningens Styrke efter dens Zirater og udvortes Pyntelse.

De kalde med en ret Pavelig Myndighed min Pen uhældig; jeg nævner det en Pavelig Myndighed, fordi det er gandske Paveligt, at opgive sig til Dommer udi uvedkommende Sager; I øvrigt er det sandelig ikke Mænd af deres Profession, som ere capable at judicere om et Skrifts Værd, og allermindst kan de, som partiske udi deres egen Sag, affatte nogen Decision derom.

At min Pen i en anden Henseende end den de Herrer Subscribenterne have ment; saa kaldes uhældig, efterdi jeg er opdraget

7

ved den, og dog ikke gjort min Lykke derved, reyser sig ikke af en Foiblesse udi at applicere den, hvorom jeg kunde skaffe Kienderes paalidelige Vidnesbyrd, men af Mangel paa Familie-Recommendation, hvilken, i Henseende til dem der ere mig foretrukken, stedse haver været mig i Veyen, og det er gaaet mig som Ordsproget lyder: Ti tiene til Hove for den Ellevtes Lykke; Maaskee en vis mig medfødt og plat uovervindelig Egenskab, at ikke kunde sige, sort er hvidt, og hvidt er sort, haver fadt mig neden for andre, hvis Capacitet jeg alle Tider kan balancere; Men jeg drister mig endnu engang frit at sige, at min Pen eller den Maade jeg har anbragt den paa, ikke haver været Aarsag udi dens Uhældighed.

De Herrer Subscribenterne udgive deres Notice for at være Laugets, men da den aldrig er enten fremlagt eller approberet udi

8

Laugs-Samlingen, saa kan den ikke ansees for andet end Subscribenternes eget Foster, eller deres dertil brugte Fuldmægtiges; Og jeg kan sandelig ikke af deres Artikler eller Convention læse mig til, at det er udi saadanne Tilfælde, at de raade for Interessenternes Meeninger.

Bemelte 18 gode Mænd debitere temmelig urigtig, at de af mig anførte Aarsager til de mange Bryggers Fallissementer, berøre egentligen saadanne Ting, som angaaer Laugets almindelige indvortes Oeconomie, og hvorved ingen uden Interessenterne allene lide, naar der i mine Beskyldninger var nogen Virkelighed.

Men, Messieurs! Er der da ingen Virkelighed derudi? Er Vedtægten ikke til? Er den ikke gjort forbindtlig under Mulct af 50 Rdlr.? Er der ingen har taget eller tager Skade ved de mange Fallissementer iblant

9

Bryggerne, uden Bryggerne selv? Lauget Interessenternes Creditorer?

Jeg troer, at Publici Sag herunder verserer saa soelekklar, at den endog ved nok 18 gange 18 Benægtelser ikke kan drives af sit Lys.

Subscribenterne have gjort meget Væsen af det Quantum Fehmerske Byg, som jeg har debiteret at være

udebleven fra Kiøbenhavn formedelst Laugets indskrænkede og uapproberede Vedtægt; ja de gode Mænd meene paa deres Viis at have truffet det meget ner og vist, naar de med store Bogstaver og fuldkommen Vished haver forsikskret, at min Begiering er overdreven, uefterretlig og sig selv modsigende.

De attendere ikke, at de med deres blotte Nægtelse ey kan afbevise noget, og at der just er i Ligning og Modsættelse af lige

10

Tid foran og efter Laugets uauthoriserede Vedtægt, at jeg har funderet min Calcule; Men da jeg allene har fremlagt mine Erindringer til nærmere Eftertanke, og ikke for at føre Proces med Brygger-Laugets Direction, saa haver vel Documentering herudi ingen Sted.

Men dersom det Allernaadigst maatte behage vores allermildeste Monark, at anordne en Commission, som skulde undersøge de Klagemaale, som endeel saavel af de udgaaede som endnu værende Bryggere kunde have at fremlegge imod Directionen, saa maaskee man skulde faae Aarsag at reqvirere og traktere Documenter.

Jeg er ikke af saa stolte Tanker, at jeg kunde formode, at et het Publicum skulde troe mig paa blotte Ord, jeg er ey heller saa enfoldig, at vilde forlange det; saa at, hvad

Subscribenterne i den Henseende anfører,

11

siges gratis, og ventelig for ar sige noget, som kunde kildre den prædominerende Sect, og forleede den Enfoldige til Tvil om en god Formodning.

Overalt da Subscribenterne maae tilstaae Facrum, og at deres Vedtægt er til, ligesom Tiderne opvise og bevidne det dyre Kornkiøb; Saa tilfalder det de jure dem at bevise med noget gyldigt, at Vedtægten ikke haver skadet det Almindelige, eller er Aarsag til de umaadelige Korn-Priser, og i mangel deraf, maae de være og blive Sagskyldige.

For ellers at defendere denne uauthoriserede Vedtægt, have Subscribenterne foregivet: at den fornemste Aarsag dertil, var denne, at de uformuende Interessentere under Faveur af Laugets almindelige Credit, kunde blive forsynede saavel som de Formuende, og paa samme Tid med lige Qvantitet af Fehmerst Byg, paa det at Øllet overalt, saa

12

meget mueligt, kunde have eens Bonitet efter Allerhøystbemelte Forordnings Forskrift.

Jeg vil ikke disputere dem denne Aarsag, siden den er saa fuld af Lovsang, men jeg vil allene erindre dem, at der dog er skeet temmelig Forskiel paa den uformuende Interessent endog i denne Post. Thi, omendskiønt alle Interessentene stoede Last og Brast med hverandre, i Henseende til det Fehmerske Korn lige Destribution imellem hverandre, og der uden nogen Exception, naar allene den fastsatte Decourt fra hver Bryg blev præsteret, saa er det dog tildraget, at de mindre Formuende ere forbigaaet, naar de i andre og denne Vedtægt uvedkommende Poster kan have havt Restance til Lauget i nogle Dage; ja endog er bleven for der gandske Efteraar excluderet fra ald Deltagelse udi det Fehmerske Korn, uagtet det forfaldne blev præsteret. Men saadan Er-

13

cludering er expresse ey allene imod den af Subscribenterne foregivne Fundamental-Aarsag, og imod det uskyldigste af Laugets Vedtægt, nemlig: fælleds Hielp, men viser endog meere end tydelig nok, hvilken Myndighed Directionen tilegner sig, naar den tør forandre og resolve tvertimod Laugets vedtagne Forbindtlighed imod hverandre.

Der synes altsaa, at de gode Subscribentere ikke have megen Føye til at flattere sig af deres fornemmeste Aarsag i Betragtning af dens Udførelse, hvilken de dog, confer. pag. 6 og 8, saa distincte have berømmet sig af.

Deres mindre fornemme Aarsag til dette Fælleddskab have de beholdet in mente, mueligt af Ærbødighed for Publicum eller dem selv.

Efterat Subscribenterne have bebreydet mig mine fattige Vilkaar, (hvilken slags og

14

hvor stor Ære de derved have indlagt sig? maae et upartiisk Publicum determinere) Slutte de denne Post med disse pralende Ord: At jeg paa denne og andre Maader er bleven tagen under Armene af Lauget, ved hvilket sidste Ord de forstaae Directionen; thi ellers sige de: Forsamling af samtlige Laugets Interessentere (Man seer og i GAZETTERNE, at de udgive NOTICEN for Laugets, uagtet der er Directionens.) Men paa hvad Maade Directionen haver taget mig under Armene, og at det ikke haver været til min Opreysning, men snarere til min Udstødelse, skal nærmer vorde opløst.

Gjør Dem dog, mine Herrer Subscribentere! ikke saa fattige paa et fund Begreb, naar De vil besvare min af Hovedaarsage uddragen Følge, og det bør De endog allermindst udi saadant et Verk som Deres Notice er. Et Værk, hvordi saa

15

mange Hierner have anspændt eller ladet anspænde alle deres Forstands Kræfter.

Jeg har aldrig tænkt eller sagt, at det skulde være Brygger-Laugets Pligt, at regulere sit Indkiøb af Fehmersk Byg i Forhold med Byens Fornødenhed; ikke desto mindre vil Subscribenterne paabyrde mig det. En artig Kiærlighed til Sandhed! En smuk Ærbødighed for Publicum!

Det tilstaaes, at Lauget kan ingenlunde imponeres at anordne sit Indkiøb efter Byens Fornødenhed, uden for saa vidt som det til alle Tider bør have fornøden Forraad; men LaugeT bør sandelig ey heller ved uauthoriserede Vedtægter skille Staden ved deu Tilførsel, som, naar det ikke havde forhindret Friheden, havde været anseelig mere; og det er just dette, som jeg haver opholdet mig over, og søgt at bringe til nærmere og høyere Eftertanke.

16

Overalt haver, som jeg fra først af har tilkiendegivet, ingen Magistrats-Person bivaanet denne og fleere Laugs-Samlinger om det Fehmersse Korn Indkiøb ved 2de Interessentere, følgelig er Vedtægten ey allene uauthoriseret og egenmægtig, men endog stridende imod det Almindelige, imod Politien og ald god Orden, ja imod Magistratens Approbation af 13 Decemb. 1742, der ved Kongelig Confirmation af 25 Jan. 1743 er bleven en Lov.

Ligesaa lidet som Subscribenterne have kunder anføre noget Authentique for deres Plan, i Henseende til der Fehmerske Korn Indkiøb udi Fælledsskab, ligesaa lidet kan de opvise noget for den Proposition, som angaaende Torve-Kiøbet i Aaret 1763, blev udvirket Laugets Vedtægt for.

De anstille sig mangfoldig godhjertede

og vel passionerede for den Fattige, da de

17

udi Noticen have, givet dem Præference til at kiøbe først, og siden de meere Formuende og endelig til sidst de Riige.

Der er Skade, at det alleene er kommen til Virkelighed i Noticen, og findes ikke in Praxi i nogen Tilfælde, men snarere tvertimod.

Jeg kan med god Sikkerhed contestere, at jeg ikke haver hørt, at saadan classification er bleven reguleret enten udi propositionen eller Vedtægten. Enten nu Aarfagen dertil er Propositionen selv, eller Laugsskriverens svage og spæde Stemme, som forkynder, eller rettere, burde forkynde der forsamlede Laug Propositionerne og Vedtægterne, skal jeg ikke kunde sige (Protokollen veed det best) men dette veed jeg, at det har været Meget vanskeligt r al min Interessentskabstid, at samle og forstaae Laugsskriverens Ord, naar han udi Laugs-Samling skulde oplæse noget, og det baade i Henseende til hans

18

maadelige Qualification at være Repetent eller Lector, som og i Henseende til Positionen, da Laugsskriveren fatter Posto saaledes, at han vender Ryggen til de fleeste Interessentere, nemlig til dem, som ikke have paa de øverste Stæder at bestille. Jeg misunder ham ikke i mindste Maade denne Stilling, langt mindre havde erindret dem, dersom ikke samme tilligemed hans ulydelige Stemme havde været Aarsag udi, at Subscribenterne have funden Leylighed til at opdage en Usandfærdighed, som de kalde det, udi mit Andragende, i Henseende til den foregivne Mulct af 50 Rdlr., som skulde være ansadt i Anledning heraf. Men, mon der da ey heller er skeet Proposition derom udi Propositionen selv? Værer oprigtige, I gode Herrer! og see meget nøye til, jeg haaber, De finde det. Og i saa Fald kan jeg dog ikke blive saa ilde faren, thi det har følgelig

19

ikke været Propositionens Skyld, at den qvæstionerede Mulct ey blev ligesaa vel ved denne, som ved den Feymerske Vedtægt stipuleret.

A propos, mine Herrer! De kan vel læse lige got paa alle Stæder, hvorledes kommer det sig da, at De finde sig ikke graverede ved Mulcten for det Feymerske Korns Indkiøb? hvad som kunde blive Crimen for Siælland eller paa Kiøbenhavns Torv, maae og blive Crimen i Feymern.

Subscribenterne søge strax i deres Indledning at gjøre mine Suppositioner urimelige, derved, at de debitere, at, naar jeg taler om Laugets almindelige Beslutninger, i samting af alle Interessenterne, vil jeg dog ikke vide, at saadanne Beslutninger kan have havt Fornuft og Rimelighed, men en eeneste Mands Overtalelse til Grund. Men herudi

20

vige de fra Ordene; Thi jeg haver expresse erklæret mig at være Uvidende om Author til Projecterne, og allene oplyst, at Oldermændene haver forestillet dem udi Laugs-Samlingen, berømmet dem som nyttige, og gjort sig ald udtænkelig Umage for at erhverve dem Laugets Approbation og Vedtagelse; og Herudi har jeg fulgt den enfoldige Sandhed, ja om jeg havde tillagt, at Oldermændene ved forskrækkelige Eeder i Laugs-Forsamlingerne havde bekræftet Nyttens af Projecterne for Interessenterne, havde jeg ey heller skrevet andet end en beviislig Sandhed.

Det er derfor ikke at undre over, om Interessenterne lade deres Indvendinger convincere, naar de høre saa stærke Argumenter, og blive erindrede, at deres Oldermænd have med sine Adjungerede og Committerede studio overlagt Sagen paa det Beste, og betragtet alle Ting pro og contra, førend Forestillingen skeer.

21

Oldermændens Propositioner erholde og iblant de fleste af Interessenterne ikke en liden Vægt herved, at han tillige er Raadmand, og følgelig ansees som Jurist, og mægtig til at udtænke nyttige Raad, som og at forsvare det udtænkte.

Jeg troer saaledes, at have hidindtil fulgt de Herrer Subscribenterne temmelig Nøye, undtagen paa deres Reyse til Krigen i Tydskland og Flandern; (En Krig, tænk engang, skiønsømme Publicum! som for ni Aar siden er bilagt). Hvorfra de dog slippe strax hiem igien, og applicere Byggets dyre og lette Priser i Siælland, som en Anledning til mere og mindre Tilførsel.

Men, mine Venner! hvad seer jeg? seer jeg ret? var der Subscribenternes egne Ord jeg anførte? lad see! jo vist var der deres egne Ord; i det mindste have de underskrevet dem. (Men, hvorfore have

22

De, Hr. Berling! ikke aftrykt disse vigtige Ord med store Bogstaver?) Aldrig kunde De, mine Herrer Subscribenter! have talet ærligere paa mit Partie. Somme Tider maae man og tiene sin Contrapart imod sin Villie.

Deres Concepist mane virkelig have tabt sig selv eller bleven slaget med en overflodig Ærbødighed; thi, hans Indfald er prægtig paa dette Sræd, ja et ret vældig strømmende Vand paa min Mølle. Mange Tak, min Hr. Concepist! tusinde Tak, De gode Herrer! at De vilde lade disse vigtige Ord blive staaende. (Kan de nu see, jeg tr taknemmelig, siig nu ey en anden gang, at jeg ikke er erkiendtlig, jo! jo! probeer kun at gjøre mig got, og see, om jeg ikke stal vise mig til Døden erkiendtlig. (Men det maae ikke være af det ubegribelige Gode.) Troe mig, mine Herrer! jeg skal ikke forglemme at

23

erindre denne Deres Godhed ved alle Leyligheder; ja strax give Dem en liden Prøve: Naar haver vel Bygget været bestandig Aar fra Aar udi høyere priser end udi de sidste 12 á 13 Aar? Og, naar haver vel Tilførselen været ringere end i samme Aar? (Kan De see, mine Herrer! Min Bogtrykker har og store Bogstaver).

Det er ellers en prægtig Ting at see sig vel for; thi meget nær havde jeg forbi gaet dette drøye Argument, taget af Noticen, pag. 4. Lin. 2. og noget paa den tredie; (det er vet skiønt, at denne Notice haver faaet Nummer paa Siderne, vare Tallene kun lidet større; jeg troer rigtig, jeg vil lære Dem Kunsten af; men tydelige Tal, Hr. Bogtrykker!)

Publicum mage ellers ikke tage ilde op at den paaberaabte Ærbødighed ikke haver strækket sig saavidt, at der kunde vanke Til-

24

svar paa det som gjør Laugs-Samlingerne u-authoriserede; Publicum kan og gjerne lade sig nøye med Argi

Svar; dog vil jeg forbedre Svaret med denne liden Erindring; At i saa Fald havde Projecterne gaaet Krebsgang. Thi Magistratens Pligter strække sig ligesaavel til det almindelige som til Bryggerne. Vi ere jo Undersaatter allesammen, hver paa sin Maade.

Jeg haver tilforn anmærket: at man maae, for at forstaae Noticen, og ikke forledes til urigtig Begreb, vel distingvere imellem, naar Subskribenterne nævne simpel hen, Lauget, hvorved de forstaae sig selv, og naar de sige: samtlige Lauget eller Laugs Interessenterne, hvorved de da vil forstaaes lige efter Ordene. Men endog denne Distinction, som en hældig og redelig Pen neppe havde behøvet, (Critiquen er ikke decisiv) er ikke tilstrækkelig til at forstaae Subskribenternes Be-

25

svaring paa No. 2, efterdi det Ord, Lauget, haver paa dette Stæd tvende Betydninger.

Men da Svaret er kort vil jeg anføre det, for at forklare det; De skrive: „Der har ellers kommet Os ubegribeligt for, at Sr. Bagge skulle være saa uvidende om Laugets (dette skal da ikke være Directionens men samtlige Laugets) almindelige Indtægter og Udgifter, som han, efter hvad han under No. 2. af hans Bi-Aarsager anfører, vil synes at være. Der maae i den henseende være nok sagt, at for alle Laugets (det er det gandske Interessentskabs) almindelige Indtægter og Udgifter, under hvad Navn nævnes kan, aflegges af Oldermændene til Lauget (her maae Directionen forstaaes) aarligen Regnskab og Rigtighed, hvilke aarlige Regnskaber, revideres af visse dertil af Lauget (fc. Directionen) udmælte Juteressenter og qviteres af andre, som ligeledes (af Directionen) dertil ere kommitterede.,,

26

Jeg er forsikret om, at jeg har gjort de reedelig intentionerede ligesaa stor Tieneste med denne min Udtydelse, som jeg maaskee har ærgret dem, der ere Venner og Author af disse udviklede Talemaader, jeg defierer, at enhver som har læst Noticen (med mindre han er eller har været Brygger) haver troet vist og fast, at der for samtlige Laugs Interessenterne var aflagt Reede og Rigtighed for alle Langets Indtægter og Udgifter, at Revisorerne bleve af samtlige Lauget udnævnedes, og at Regnskaberne bleve qviterede af andre, som ligeledes af samtlige Lauget dertil kommitteredes, og til saadan Forstaaelse forføres af Ordene selv, ligesom i sær bestyrkes derudi af den Consternation, som Subskribenterne foregive, at være overkommet dem, i Andledning af min Uvidenhed om Laugets almindelige Indtægter og Udgifter.

27

Dersom Concepisten havde anvendt sin Ubegribeligheds Tiid til at begribe sig selv, og gjøre sig for andre forstaaelig, havde han gjort sine Principaler større Tieneste, end nu, da han ligesom spiller Giæk med et Publicum.

Det er u-imodsigeligt, at der ald den Tid fra Ao. 1762, jeg har været Interessent udi Brygger Lauget, ikke er bleven til Lauget aflagt nogen Reede og Rigtighed, mindre er Udi Laugsforsamling nogen Tid produceret reviderede eller qviterede Regnskaber.

Der er klart, at det Ord, Lauget, misbruges, naar Directionen skal forstaaes; Men Concepisten har været nødt til, at characterisere Directionen saaledes, paa det han for Publicum kunde skyvle den Maade Regnskaberne blive aflagte paa.

28

Jeg maae, imedens jeg erindrer det, og siden det her kan apte skee, anmærke, at jeg er gandske competent endnu til, at fordre til Eftersyn de passerede Regnskaber for den Tid jeg haver været Interessent, competent til at gjøre mine Anmærkninger, og lade dem paakiende, alt til den Ende, om mit Boe og mine Creditorer noget herefter kunde tilkomme.

I hvorom alting er, have Subskribenterne ved deres Stiltienhed fuldkommen bekræftet, at ey nogen Uddeeling er skeet til Interessenterne, uagtet den stærke Brygning ved Bryghuset, og de anseelige Expenser til Laugshuset.

Den Skrivemaade af Laugets almindelige Indtægter og Udgifter, som anføres 2de Gange i et kort Rum af 5 Linier, kunde snart forlede et opmærksom Genie til at formode, der maatte være besynderlige Ind-

29

tægter og besynderlige Udgifter ved Lauget; thi ellers kunde der jo være nok, at nævne alle Laugets Indtægter og Udgifter, uden at sige: alle Laugets almindelige Indtægter og Udgifter, især hos Subskribenterne, hvilke ellers ikke saa nøye bekymre sig om præcise Skrivemaader.

Til Besvaring paa min Anmærkning No. 3. sige subscribenterne at naar det forholdt sig saaledes som jeg har

anført, havde ikke allene jeg, men enhver Interessent, som behøver at betjene sig af Laugets Forraad, billig Aarsag at klage over Mishandling, og i saavidt ere de enige med mig.

Følgelig, naar af deres egen Notice kan gøres bevislig, at de drive Negotie med Interessenternes eget, hvilket er det som jeg har sagt, saa ere de, omendffønt imod deres egen Villie, blevne enige med mig, og tilstaaet just det, som de agte at benægte.

30

Jeg vil følge de Herrer Subskribenters Skridt for Skridt; De sige: „at Directionens (jeg har sagt Brygger-Laugets, og de meene vel ligesaa) Malt-Magazin staaer aaben for trængende Interessenter det heele Aar igiennem, vel at forstaae, naar det Quantum er forbrugt, som aarligen, efter de fra Contoiret udstædende Anviisninger, enhver Interessent tilkommer, og da nægtes aldrig nogen Interessent at faae sit behøvende Malt.,,

Jeg svarer: De sige et, og gjøre et andet; jeg veed ingen Exempel, at Interessenterne ere blevne almindelig assisterede med Malt fra Magazinet, førend først i Augusto eller sidst i Julio; ja omendskiønt de nu tilstaae „at de den 15de May indeværende Aar have fastsadt Prisen, „ kan jeg dog oprigtig bevidne, at jeg in Junio sidstleden blev nægtet paa Laugshuset Malt fra Magazinet, under Foregivende, at samme endnu ikke var

31

aabnet for Interessenterne, og dog vil de beraabe sig paa, at det har staaet aaben siden 15 May sidstleden. Har Resolutionen været til, som ikke paatviles, da de kan datere den, saa haver den dog været holdet hemmelig, og ikke gjort bekiendt for det samtlige Laug; En artig lille Opdagelse!

De sige videre; „Til Augusti Maanedes Udgang var Prisen fastsadt til 12 Mark 8 β. (det er Tøndevis at forstaae). „ Herved var Magasinet fuldkommen skadesløs, og havde noget til overs, thi Skatte-Bygget koster 10 Mark Tønden. Men nu kommer Negotien; Fortørnes ikke, Mine Herrer! ved at høre Argumenter byggede paa Deres egne Ord, saa lydende:

„Og i en anden Forsamling af 26 September næst efter blev den (nemlig Prisen) fastsadt til 14 Mark., Hvortil skulde. den-

32

ne Forhøyelse, uden for at gjøre Vinding? Eller: er den skeet for at befordre høye Korn-Priser paa Torvet? Enten maae det være det ene eller der andet, her er ingen Mellem-Vey. Men med tilladelse, Mine Herrer! En liden Digression. De begaae visselig, som jeg og har erindret Direktionen om i forrige tider, et Hysteron Proteron. De have viist ved Deres første Resolution, at De kan salge uden Skade ja med en Fordeel for 12 Mark 8 β. en Tønde Malt; De vise ved Deres senere Beslutning, at De kan faae 14 Mark; Naar De nu begyndte med 14 Mark, og endte i September, naar Bygget kommer til Axel-Torv, med 7 eller 8 Mark, hvorledes mene De da Udfaldet vilde blive? Man skulde slutte at 18 Mænds Forstand kunde see det og have seet det; Men hvorføre vil de ey forandre deres Plan? En

33

Plan, som sandelig medfører Præjudice for det Almindelige, efterdi den ene Dyrhed entreterer den anden, og om man end vilde indskrænke det dyre Kiøb til Bygget og Bryggerne selv allene, er det ikke da det Almindelige, den Rige og Fattige, som maae betale Øllet dyrere, naar Forhøyelse derpaa, i Consideration af Byggets Kostbarhed, erholdes?

De melde videre i denne Post, at „Maltet imidlertid ud paa Sommeren af Maltgiørerne er solgt for 14 a 15 Mark og derefter for 16 a 17 Mark; „Men, Mine Herrer! Een Svale gjør ingen Sommer, med een Falk kan man ingen reputeerlig Falke-jagt anstille.

Have de været faa naadige i Aar, da have de visselig været saa strænge i Aaringer. Jeg erindrer endnu meget got, at da baade. privat og udi Forsamling blev in-

34

fereret, at Magazinet tog 1 Mark mere for Tønden end Maltgiørerne, at Oldermænden gav til Svar, saa have I og des bedre Maal; hvilket sidste er vel en Sandhed, men uden Fordeel for den uformuende Brygger. Thi han brygger ligesaa meget af Maltgiørernes slappe som af Magazinet velmaalede 15 Tønder Malt.

Og altsaa have de Herrer Subskribentere, i Betragtning af deres egen Relation, afsagt en artig lille Kiendelse over dem selv og deres saa kaldede Oldermænd.

Den Fordel de anmeldte, at jeg haver havt ved Lauget, er af den Beskaffenhed, at den ikke endog af mine

vanartigste Fiender kan misundes mig; Urimeligt derfor at bebreyde mig den.

Hidindtil haver Noticens Concepist med ald Nød kundet soutenere sig under Titul af en øvet Skriver Karl, men naar han begiver sig til Svar paa min Anmærkning under No. 4, er hans Decadence saa tydelig, at han efter mine ringe Tanker, neppe kan kom-

35

me under Classe med en ung Procurator-Dreng.

Ligesom Concepisten udi sin hele Notice haver efter sin Uformuenhed arbejdet paa at rediculere min Person og gjøre mig forhadet, saa griber han sig nu ret an, for at forestille mig som en taabelig Krybere og et elændig Almissee Lem, der kunde være ligesaa nedrig og krybende udi mit Andragende, som Concipisten er udi sine Indfald.

Han gjør sine taassede Ord til mine, Han tænker at give dem en vældig Kraft, naar han kan have den Fornøjelse at see dem aftrykte med store Bogstaver.

Da han for Resten ikke haver besvaret Statum Contraverfiæ, men fingeret en barnagtig Sætning, saa har jeg ikke allene Aarsag at ligne Svaret som skeet er, men endog, uagtet ald min Fattigdom, holde mig for god at svare vildere paa den indflikkede og mueligt af Mændene ikke attenderede Dreng-Stræg.

Ihenseende til Laugets Tab ved dets Casserer, hvilket jeg obiter vedrørte, haver

36

Subscribenterne henviist mig til deres Conventions 2den Deels 18 Art., der siger „At en Interessent, saa snart hans Bryg er udassigneret, skal straxen afhente de indkomne Penge derfor, siden samme ellers staaer for hans egen Regning og Risico,„. Men er det derfor ikke Directionens Pligt, at see Sikkerheden besørget for Pengene fra den Tid de for Øllet begynde at indkomme, og indtil det er mueligt, at afhente dem? Hvor ofte skeer det ikke, at, for et par Tønder Ølls Skyld, som ikke er assigneret, Bryggeren ikke kan faae sin Bog clareret, det er: Pengene betalte i heele 2 eller 3 Dage? Er det i sig selv at være paaseende paa sine Betiente, naar der kan skee saa stor en Casse Bangverote under deres Gouvernement?

Men overalt er Oldermændene og de Adjungerede ved Conventionens 1ste Deels 23 Art. expresse paalagte at instruere Cassererne. Og bør vel saadanne smaae Directioner antage og instruere eller beholde Cassa Betientere uden at forsyne sig med Caution? Forsigtigheden siger Ney! efterdi de ellers in Casu insolvente paadrage sig privat Ansvar.

37

Der er følgelig ikke Direcüonen for Brygger-Lauget saa aldeles uvedkommende, at paasee Cassererens Activitet, som de foregive.

Med denne deres egen Frifindelses Decision, er det at Subskribenterne have slutter deres Tilsvær; Saa at de endnu, som melt, skylde Publicum en ærbødig Underretning om den Aarsag de have til, at de ikke lade deres Laugs Samlinger authorisere ved en dertil committeret Magistrats Person.

Det øvrige af Noticen er et aabenbare Misfoster af den Foragt de bære over min Ringhed og Fattigdom, hvorved de kun have blottet deres nedrige Tænkemaade; Og da min Decadence ikke reyser sig fra mig selv, men af en mig, strax efter min Etablissement i Lauget, overgangne Ildebrand, samt bestandig dyre Aaringer, saavel i Henseende til Humle, Brænde, Steenful, Heste-Foder, Føde-Vahre, som i Henseende til Bygget selv, hvilket alt er Subscribenterne meget vel bekendt, foruden andre U-

38

hældigheder; Saa er jeg vis paa, at de over mig saa nedrig skumlende Subscribenterne have paadragt sig selv mere Skam og Raisonnements hos alle Ædelsindede og Christelig Tænkende, end de ere i Stand til, som de vise at gjerne vilde, derved at gjøre mine Vilkaar og et fornuftig Publici Omdømme for mig ringere.

Jeg vil derfor ikke opholde mig med at besvare og igiendrive nogle ligesaa grove som ubeviislige Personalialia, og meener jeg vist derved at opvise en meere reel Ærbødighed for Publicum, end de gode Subscribenterne med al deres Pralerie og egne usymboliske Lovsange have viist.

Jeg haver ikke publiceret mine ringe Formeeninger i anden Hensigt end for at oplyse de høye Collegier og Ministrer om nogle af de Misbruge, som jeg haver været bekiendt, og dertil er jeg allerunderdanigst opmuntret og berettiget ved vores Allernaadigste Konges Høystpriselige Tilladelse af 14 Sept. 1770.

39

I Henseende til Subscribenternes Skryderie, at de have taget mig under Armene, havde jeg vel foresadt mig udi denne Replique at oplyse, at det virkelig ikke haver været for at ophielpe mig, men, som jeg foran

Har meldet, snarere for reent at udstøde mig af deres Societet; Men, da jeg imod mit Forsæt, efter dertil given Anledning, er bleven vidtløftig i det Foregaaende; Saa vil jeg spare denne Oplysning, indtil jeg med første haver den Ære, ikke efter Subscribenternes spidsfindige Talemaade at med regalere, men til Oplysning at insinuere Publicum en egen Tracrat derom, hvorudi jeg tillige skal give grundige Aarsager, hvorfor jeg ikke haver antaget eller med nogen god Samvittighed kan antage eller nævne Subscribenterne for det de saa høytidelig udgive sig; Ligesom jeg og skal oplyse, at den nu antagne Oldermænd ikke lovlige er det, som han har Anseende af at være.

De slutte deres Notice med den Anmærkning, at jeg ikke haver noget at tabe. Jeg vil dog sige dem tre Ting, som jeg end-

40

nu er Eyere af, nemlig: Liv, Ære og Frelse. Og, da jeg, Gud skee Lov! haver ligesaa retfærdig som naadig en Konge til Beskytter imod al den Vold, som Rigdom og Anseelse kan intendere, og maaskee i forrige Tider haver kundet udvirke, saa blive de vel neppe Eyere eller Mestere deraf. Ja!

Jeg synes alt at høre Min Konge siger: Hold!

Saa vist Vi Sceptret føre, Tillades ingen Vold.

Vi vide: Rigdom gjerne Forfølger Fattigdom, Skiønt den kan have Hjerne, Naar hin har lutter Skum.

1

Nærmere Afhandling betreffende De 18 Bryggerses Notice de dato 13 November 1770.

**Sandheden til Ære, de Forurettede og
Undertrykte til Opmuntring og Imitation, men
de hemmelige Voldsmænd og Forurettede til
Skræk og Afskye, forfattet**

af Christian Bagge.

Kiøbenhavn, 1771.

2

Erindring. Da jeg haver ventet at de 18 Subscribentere skulde med ligesaa stor Dristighed have bestormet Sandhederne udi min Replique, som De ellers i Deres Notice have viist at De besidde Mod og Beqvemhed nok dertil, Saa haver jeg udsat denne Afhandling i nogle Uger; i Tanke at kunde, i Tilfælde deraf, have tillige herudi inddraget det derimod fornøden eragtede.

Kiøbenhavn den 18 Januarii 1771.

3

Indledning.

Det er ikke en ringe Frugt af Trykke-Friheden, at Forurettede kan lettelig vorde stillede blot, og altsaa skrækkes fra at øve Undertrykkelse og Voldsomheder imod den Fattige med den Frækhed og Snedighed, som en stor Deel iblant de Rige og Mægtige stedse have ladet sig forleede til, alt under det søde Haab, at Veyen for den Fattige var baade for kostbar og vanskelig til at faae Forurettelsen opdaget, og vedbørlig afstraffet, og, naar det gik til det høyeste, kunde Penge-Mulcter afgjøre der; men der kiære Renomee blev conserveret.

Der er klart, at, da endog den groveste Foruretter affecterer en Slags Religion, saavel som udvortes Caracteer af en retfærdig

4

Mand, saa skulde sandelig mange Haardheder og uforskammede Forøvelser, som hidindtil virkelig ere passerede, være blevne dræbte udi Fødselen, dersom den Forurettede kunde have klaget sin Sag offentlig; thi det er just saadan en Revange, som hverken Patroner eller Penge kan forhindre.

En Monark maae have de allerønskeligste Principier imod sine betrængte Undersaatter; det bliver dog stedse en Umuelighed for den Fattige og Undertrykte at profitere deraf, naar Ministeren, der skal foredrage den Forurettedes Tarv, enten af urigtig Information, eller af puur Partiiskhed hælder sig til den Part, som haver meest Anseelse, og kan anbringe den kraftigste Recommendation; En Minister kan endog af sine Subordinerede, til hvilke han haver fattet Fortroelighed, lettelig føres bag Lyset, naar disse lade sig forblinde enten af Guldets Klarhed, eller af det stærke Skin fra en Høyere Caracteer.

Det allervisseste Remedium derfor, som kan udtænkes til Retfærdighedens Udøvelse,

5

er efter mine uforgribelige Tanker dette: at den Forurettede offentlig anklager sin Sag for Publicum, om han endog haver Leylighed desuden at indtale sin Ret efter Lovens Forskrift.

Endskiønt derfor at nærværende Skrift kunde synes blot at betrefte privat Dispute imellem Brygger-Laugets Direction og mig, saa verserer dog ikke desto mindre Publici Sag derunder, og kan i dette Tilfælde meget apte appliceres den bekiendte Erindring: hodie mihi, cras tibi. Den, som har Lyst og Evne til at skade mig, har og Lyst til at skade andre, saasnart han seer Leylighed, og det er, desværre! beklageligt, at den, som vil gjøre Ondt, finder altid Leylighed dertil.

Saavel udi Betragtning heraf, og af den Nidkiærhed jeg bærer imod ald Slags Vold og Rets Undertrykkelse, den ramme mig eller andre, som og for at acquittere mig fra den Offerte, jeg udi mm Replique paa de 18 Bryggers Notice haver nedlagt, er det, at jeg leverer denne

6

Afhandling.

Jeg haver da udi bemelte min Replique offereret mig:

- 1) I Anledning af bemelte 18 Mænds høyt skydende Praierie at oplyse, at, de conjunctim med Oldermænden, ikke efter deres Anmeldelse, have taget mig under Armene for at ophielp mig, men snarere og virkelig for reent at udstøde mig af deres Societet.
- 2) At fremlegge grundige Aarsager, hvorfore jeg ikke haver antaget, eller med nogen god Overbeviisning har kundet antage eller nævne Subscriberterne for det de saa høytidelig udgive sig; ligesom og
- 3) At gotgjøre: At den nu antagne Oldermænd ved Brygger-Lauget ikke lovlig er det, som han har Anseende af at være. I Hensigt til første Post, da maae jeg præliminariter erindre, at det ingenlunde kan

7

ansees for nogen privat Godhed af de 18 Mænd, at jeg udi min Interessentskabs Tid har erholdet lige Quantum af Konge-Bygget med de andre Bryggere; og dette kan dog ikke være andet, end just dette eene, hvormed de have gjort sig saa tykke, og udpralet af fuld Hals deres store Godhed imod mig, saa at det, som har været deres Skyldighed, udraabe de for en Velgierning.

At de ellers ved deres Beslutninger have gjort sig ald Umage, under Skin af at holde Hævd over Laugs-Artiklerne og Conventionen, at skade baade mig og andre uformuende Interessenter ved at svække vores Credit, og følgelig udjage os af deres Societet, haver jeg udi mine formeentlige Aarsager etc. under Afdeelingen No. 4. givet Anledning at eftertænke. Enten de nu dertil ere blevne ansporede af en utidig

Begjærlighed til at berige Lauget ved de 200 Rdlr., som samme profiterer ved hver nye Interessent, eller det er skeet af et puurt Had til den Fattige, maae de gode Subscribertere best vide at giøre Re-

8

de for; Men at Directionen (jeg nævner den saa, for at befatte Meeningen kort, dog uden at erkiende enten den eller Oldermændene for legale) haver, i Stæden for efter dens egen Lovtale at ophjælpe mig, opviist sig, eller i det mindste ikke forhindret, men assisteret Oldermændene udi at opviise sig imod mig bizarre, uretfærdig og voldsom, det skal jeg tydelig nok gotgiøre for enhver redeligsindet og upartiisk Læsere heraf.

Strax efterat jeg den 4 Julii sidstleden var nødsaget at opgive mit Boe, anholdte jeg hos Oldermændene at fortsætte Brygningen udi min Bryggergaard, indtil jeg enten kunde treffe Accord med mine Creditorer, eller min Gaard ved lovlig Kiød kom i andens Eye; men Oldermændene nægtede mig samme. (Denne Nægtelse kunde dog ikke skee for at ophjælpe mig, men tydelig nok for at svække mig).

Jeg henvendte mig derfor til det Danske Cancellie, som lod min i des Anledning

9

forfattede Supplique remittere til Magistratens Erklæring, og da Magistraten ventelig bona fide har antaget Oldermændenes derover indhentede Betænkning eller Erklæring for rigtig, blev Min Ansøgning (relata refero) foregivet at være imod Ligningsforordningen, hvorover jeg og erholdte Afslag. Jeg fandt derefter, saasnart jeg havde bragt i Erfaring Aarsagen til min Rets Nægtelse, Leylighed at foreviise da værende Ober-Secretaire i det Danske Cancellie Lignings-Forordningens Artikel in casu qvæstionis, hvorefter der og afgik Ordre til Stadens Magistrat, til Bekiendtgjørelse for alle Vedkommende, at det ikke kunde eller burde nægtes mig at brygge, saa længe mine Creditorer ikke havde noget derimod. Men hvad skeer? Oldermændene for Brygger-Lauget, som det ventelig smertede, at see sit nedrige Anlæg omsider kuldkastet, og sin onde Hensigt imod mig contramanderet, griber, under Medhold af nogle iblant sine Colleger i Directionen, til det forvovne og ret desperate Indfald at sige: „ Ja

10

vel! I maae brygge, men Pengene for Øllet faae I ikke, dem leverer jeg i Skifteretten..,

Jeg studsede ret ved at høre saa dumdristig en Exeption, som intet mindre end gjorde, eller i det mindste havde Anseende af at vilde giøre Cancelliets Ordre til et blot Spilfægterie, efterdi den i saa Fald blev gandske ubrugbar for mig. Jeg addresserede mig derfor til Magistraten med Begjæring, at Samme vilde tilholde Oldermændene for Brygger-Lauget at respectere Ordren udi alle sine Forstaaelser og Følger; Men Magistraten, i Stæden for at assistere mig paa Grund af Ordren, lader min Ansøgning retournere til Oldermændenes Erklæring, ret ligesom Oldermændene var berettiget til, eller eene klog nok at giøre Forklaring over Cancelliets Breve til Magistraten.

Men at Magistraten ikke haver funden sig satisfait ved hans Oplysning, men snarere bleven bragt udi en unødigt Tvil, Viiser Følgen, da Magistraten derpaa giør Forespørsel til Cancelliet om, hvorledes Ordren

11

skal forstaaes. Cancelliet svarer: „Det vedbliver Resolutionen,, hvilket er paa andet Dansk: Der skal læses, som der er skrevet, og der skal handles, som der læses.

Da nu denne Oldermændenes dobbelte og fremturende Nægtelse er en af de groveste Forbrydelser, som nogen Undersaat kan vove at giøre, under Medhold af Secundanter, saa er den neppe troelig, saa meget mindre, som Forøvelsen er skeet af en Mand, der haver faaet Stemme og Sæde i Raadstuen, og følgelig ikke kan ansees at være uvidende om Forskiel imellem Ret og Uret, imellem Billighed og Vold, imellem Sandhed og Løgn.

Det er derfor, deels i Hensigt at redde Sandheden af denne Tildragelse, og deels for at betage Oldermændene, endog i Tiden hans sædvanlige Remedium negationis, at jeg har ladet ham notarialiter besøge, saaledes, som der derover erholdte Notarial-Instrument udviiser, der Ord til andet lyder saaledes:

12

Velædle,

Høytærede Hr. Notarius Publicus!

Efterat Oldermændene for Brygger-Lauget, Hr. Raadmand Storp, tvertimod Lignings-Forordningen haver nægtet mig at fortsætte Brygningen udi min Gaard i Snaregaden, fordi jeg til en Tid har maattet opgive mit Boe, er Høy- og Velædle Magistraten her i Staden, ved Skrivelse fra Hans Høy-Grevelig Excellence Hr.

Geheime Raad Thott, tilkiendegivet til nærmere Bekiendtgjørelse for Vedkommende, det Kongel. Geheime-
Conseils Resolution, at det ikke maatte nægtes mig at brygge mine Lignings-Bryg, saa længe mine Creditorer
ikke havde noget derimod, hvilken Resolution og Befaling Oldermænden og er vorden bekiendtgjort til
Efterlevelse. Men den gode Mand er saa dristig, endog i Overværelse af Bryggerne Srs.

Bechmann, Hoftved, Laurs Möller og Falck,

at declarere: at jeg vel skal faae Tilladelse at brygge, men at jeg ikke skulde blive en Skilling mægtig af de
for Brygningen indkomne

13

Penge, efterdi han vilde levere samme udi Skifteretten, med mindre jeg kunde skaffe Skifterettens
Tilladelse, at jeg selv maatte imodtage dem; Men uden at tale om, at Hr. Raadmand Storp selv, som min
aabenbare Contrapart, og Hr. Raadmand Casse, der ligeledes er Brygger, udgjøre det halve Skifterets
Collegium, saa er der endog ikke velbemelte Ret vedkommende at gjøre Forklaring over Cancelliets Breve,
som betrefte Brygger-Lauget, og derfor allene kan ansees som en Invention, der skal smage af en Slags
Føyelighed, men i sig selv sigter til Ophold og Chicane.

Det Høy-Kongelige Geheime-Conseil har, som melt, resolveret, at jeg mane brygge, saa længe mine
Creditorer ikke havde noget derimod, følgelig bør jeg og imodtage Pengene for Brygningen; thi i anden Fald
bryggede ikke jeg, men mine Creditorer. Der er mig og ikke mine Creditorer, der er befalet at maae brygge;
men Oldermænden vil ikke lide

14

Det. Han opfinder derfor en dristig Indvending, som skal forhindre det. Og da denne Hans Critiqve over det
Høybemelte Kongelige Geheime-Conseils Resolution er saa ubesindig og uformodentlig,

at den neppe kan troes, det og maaskee i Tiden kunde blive nægtet; Saa for at give min Anmeldelse og
Ansøgning paa vedkommende Stæder en upaatvilelig Troeværdighed, ville Hr. Notarius Publicus paa
Embedets Vegne fornemme hos velbemelte Oldermænd, Hr. Raadmand Storp, og derpaa æske hans tydelige
Svar:

1) Om han tør være offentlig bekient, at han har declareret sidstleden 2 October om Aftenen paa
Laugshuset, at jeg vel skulde faae Tilladelse at brygge, siden en større Mand end han havde befalet det;
men at han vilde levere Pengene for Øllet udi Skifteretten, og jeg saaledes ikke blive dem mægtig til
Underhold for mig og min Familie.

15

2) Om han endnu tør og vil vedblive den selvsamme dristige Beslutning.

3) Om han ikke haver nægtet mig Gjenpart af bemelte mig betreffende og ham communicerede Ober-
Secretariats-Skrivelse, og

4) Om han vil lade saadan Gjenpart affølge, nu den herved notarialiter forlanges.

I Onsdags sidstleden har jeg ansøgt Høy- og Velædle Magistraten, at Oldermænden maatte, i Conformite af
oft høybemelte Resolution, tilholdes at lade mig ubehindret imodtage Pengene for mine Bryg, og derfor
qvittere, saa længe mine Creditorer ikke havde noget derimod, og det desuden er langt fra hans Embede,
som Oldermænd, at opgive sig til Curator for mine Creditorer; Men i Steden for at erholde promte Justice, som
det Kongelige Geheime-Conseils Resolution meriterede, har jeg erfaret, at min Ansøgning er bleven
remitteret til Oldermændens Erklæ-

16

ring, hvorved Ophold mig foraarsages. Skulde Oldermænden vilde henholde sig til den Erklæring, som han
agtede at give Høyog Velædle Magistraten paa bemelte min Besværing, og altsaa søge at cachere sin
Adfærd ved at nægte mig positive Svar; saa vilde Hr. Notarius Publicus forstandige ham, at dersom han ikke
giver tydelig Besværing, forklarer man det som en reen Tilstaaelse paa

det som hannem tillegges herudi. I øvrigt

vilde Hr. Notarius Publicus protestere paa kraftigste Maade imod ald af Oldermænden, saavel forhen, som nu
imod mig brugte og brugende Chicaner, Ophold, Penges Tab og Tids Spilde, og derfor reservere mig min Ret
i alle optænkelige Tilfælde. Hvad herudinden passerer, venter jeg mig in forma notariali beskrevet
meddeelt. Jeg forbliver med ald Estime

Deres Velædelheds

tiensærbødigste Tiener Kiøbenhavn den 5 Oct. 1770.

C. Bagge.

17

Anno et die ut supra Haver jeg underskrevne Christian Schmidt, Kongelig Notarius Publicus i denne Kongelige Residente Kiøbenhavn, vidnesfast villet insinueret Hr. Raadmand Storp forestaaende Originale Requisition og Protest; men som han ikke var tilstæde paa Bryggernes Laugs-Huus, men efter sigende paa Landet, leverede jeg Fuldmægtigen sammestæds vidimeret Copie af denne Requisition, den han lovede Velbemelte Hr. Raadmand Storp ved Hiemkomsten at levere, og paa mine Vegne herpaa hans Svar at æske. Efter giorte Erindring indløb til mig i Dag undertegnede Dato fra Velbemelte Hr. Raadmand Storp følgende skriftlige Svar, saaledes lydende:

Belædle:

Hr. Notarius Publicus!

Paa Brygger Sr. Christian Bagges Requisition af 5te October sidst, svares kortelig dette: Sr. Bagge declarerer selv, at han til en Tiid har maattet opgve sit Boe under Skifte-Rettens Administration, hvor det som

18

et Fallitboe endnu staaer, og altsaa begriber Han og Enhver lettelig, at jeg som Brygger-Laugets Oldemand, uden samtlige hans Creditorers Tilstaaelse udi Skifte-Retten, og Skifte-Forvalternes givende Resolution, som er efter plurima og jeg exciperet, ikke kan udbetale hans Fallitboes Øll-Penge til ham selv, som jeg og den 2den hujus her paa Laugshuus Contoiret svarede Ham; Og da tillige berettede Ham, at saa snart Han havde betalt sin resterende Andeel Qvartals Penge for bekomne Kongelig Skatte Magazins Byg skulle Han vorde tilsagt at brygge, thi forinden kunde jeg ikke forsvarligen lade det skee, siden det var aabenbare stridende imod den den 13 October 1742 oprettede og af Hans Kongelig Majestæt den 25 de Januarii 1743 allernaadigst confirmerede Conventions første Deels 13de Post, hvilket jeg og ved min indsendte Erklæring til Høy- og Velædle Magistraten under 6te hujus har svaret paa Hans indgivne Klage Memorial af 3die hujus over mig, til hvilken min Erklæring jeg end videre herved refererer mig, og dernæst for det øv-

19

rige imodsiger Sr. Bagges anførte udi Hans Notarial Requisition baade udi Særdeelethed og i Almindelighed, som aabenbare fingerede Usandheder, og hvorforfore mig min Ret herved reserveres.

Hvad sig den af Sr. Bagge forlangte Gjenpart angaaer: Da behager han at adressere sig til Høy- og Velædle Magistraten derom, i fald Han formeener sig samme at bør meddeeles, saasom jeg anseer mig dertil incompetent, forblivende med Estime,

Deres Velædelheds

tienskyldige Tiener

Brygger-Laugets Contoir den 8 October 1770.

A. Storp.

Hvorefter denne Requisition med alle reqvirerende Protestationer og Reservationer paa Reqvirentens Side sluttes.

Dets til Bekræftelse under min Haand

og hostrykte Notarial Sigill. Actum præsen-

20

te reste Dno. Olao Muus. Hauniæ die 8vo

Octobris 1770.

Qvod artestor

Sactæ Regiæ Majestatis Daniæ & Norvegicæ & c. Notarius Publicus.

C. Schmidt. (L. S.)

Hvad synes et oplyst Publicum om dette Svar? Er det ikke taabeligt nok af en Raad mand statueret, naar han vil paabyrde mig og enhver at begribe, og det endda lettelig, uden Speculation og synderlig Eftertanke, at Han NB. som Brygger-Laugets Oldermænd ikke kan udbetale mig, men nok mine Creditorer mine Penge for mine Brygninger? Hvem haver vel sadt ham til Værge for mine Creditorer? Sandelig! mine Creditorer ere Mænd der kan observere deres egen Tarv, De trænge ikke til, og De have aldrig begiæret hans Curatel. Hvad haver han der at bestille, hvor hverken Personer, Hans Embede eller Forretninger kalde Ham? Hvad kommer Oldermandskabet for Brygger-Lauget

21

mine Creditorer ved? Og dog siger denne lovkyndige Mand (Han bør i der mindste være det) at han qva Brygger-Laugers Oldermænd ikke kan betale mig mine Penge. Havde han endda sagt som Skifte-Forvalter, (og det er han dog ikke paa Laugshuuset) havde der dog været Skin af noget, men nu af slet intet; uden af en puur Violence, Vold og

Rettens Fornægtelse. Cancelliets Ordre har sagt, jeg skal brygge, følgelig ikke mine Creditorer; Der behøves sandelig ikke engang en Raadmands Forstand til at indsee dette; blot at kunde got stave og ret sammenlegge, er nok til at forstaae Cancelliets i sig selv meget tydelige Ordre. Jeg havde gierne til Oplysning ladet den her indrykke, men imod ald Billighed er mig endog meere end fra et Stæd bleven nægtet Gjenpart deraf.

Oldermænden haver vel kaldet de Penge, som jeg for Brygning kunde erholde, mit Boes Penge, men det er af puur Vanartighed at han kalder dem saa, Han veed meget vel at mine Creditorer ikke kunde brygge udi

22

min Gaard, thi det er expresse imod Lignings-Forordningen; men for at fordreye Statum qvæstionis, anfører han det saaledes. Overallt har Ordren sagt: jeg maae brygge saa længe mine Creditorer ikke have noget derimod at erindre; Det var derfor Hans blotte Skyldighed at lade mig brygge og udbetale mig Pengene for det udassignede Øll, og saa vente om mine Creditorer vilde være ligesaa ubarmhertige, som Han og Hans ligesindede. Thi hvad Laugets Fordring hos mig angik, da tilbød jeg strax det forfaldne, ja endog, efter Hans urimelige Paastand om Aftenen den 2den October, det som ikke førend den 14de næst efter blev forfalden, og for hvilket alt Lauget desuden havde ligesaa tilstrækkelig som uryggelig Hypotheque. Men sidstmelte Paastand, som Han ikke har vildet være bekiendt i sit Notarial Svar, viiser ham ikke mindre blot udi Hans Dessen imod en undertrykt Interessent, efterdi han uden Tvang og Nødvendighed vilde gjøre min Adgang til at brygge vanskeligere for mig, ved at paastaae de Penge, som ikke engang vare forfaldne,

23

betalte, og hvorfore, som melt, havdes Sikkerhed; saa at Hans Henviisning til Conventionen er allene et Fylde-Kalk og et rabulistisk Træk; efterdi jeg udi min Requisition ikke engang har nævnet denne Post, langt mindre assigeret samme nogen Vanskelighed; Ligesom saadan Betaling ey heller formedelst en Christelig Vens Assistance skulde været mig hinderlig, naar jeg NB. efter Ordrens Medfør maatte blevet raadig over mine Brygs Fordele.

Den Declaration, hvormed Han imodsiger mit anførte udi Requisitionen baade udi særdeleshed og i almindelighed som aabenbarre fingerede Usandheder, og hvorfor han reserverer sig sin Ret, skulde jeg snart troe han havde uddraget af et gammelt Procurator-Indlæg, som ved en slags Leylighed kan være faldet Ham i Hænderne, men nu lagt ham for Øynene, og at det altsaa kan være gaaet Ham som det gik en vis Arving med nogle gamle Recepter, dem han, som en selvgjort Doctor, i Fleng og uden Skiønsomhed, blot efter den Orden de Syge meldte sig, uddeelede. Thi

24

til Svar paa min Requisition passer Hans Benægtelse sig aldeles ikke, efterdi alt det jeg haver paabyrdet Ham, det tilstaaer Han, uden det skal være en vis Aarsag, som Han anførte om Aftenen den bemelte 2den October, og hvilken jeg udi min første Qvæstion repeterede, men er det saa, kan de 4 Mænd, som jeg har nævnet, ventelig oplyse Ham om sammes Rigtighed; thi at jeg har kaldet ham min Contrapart, kan han vel ikke sigte til, efterdi hans Handlinger fuldkommen maintenerer ham udi denne Caracteer.

Med lige saa stor Uskiønsomhed refererer han sig udi denne sin Besvaring til den Erklæring han haver givet Høy- og Velædle Magistraten. Thi Erklæringen er et Documente som han meget vel vidste, jeg ikke kunde faae Part udaf, efterdi jeg hverken haver Rang eller Midler.

Det er aabenbare skammeligt og ugudeligt handlet af Oldermænden, at han, under Medhold af de 18 Mænd, har vildet

25

hindre mig at excercere min Gaards Privilegium eller at brygge, efterdi Lignings-Forordningen ikke melder et eeneste Ord derom, og det desuden er soeleklart, at ey nogen Brygger i mindste Maade derved blev præjudiceret; Men jeg veed snart ikke hvad jeg bør kalde den Dumdristighed, hvormed han har violeret Cancelliets Befaling; thi det lader til at deraf, i Connexion med det heele, kunde udtrages, at han uhi det Tilfælde, naar det kommer an paa at skade mig, ikke haver nogen synderlig Respect enten for Guds, Kongens, eller andre fine Foresattes Befalinger.

Dette nu anførte kunde formodentlig være nok til at gotgiøre, at Oldermænden og hans Colleger udi Directionen ikke have søgt at ophielpe mig, men tvertimod med ald Vold og Kraft tvungen mig ud af min Velfærd; thi naar jeg udi det Mellemrum fra 4 Julii til 5 November, da min Gaard imod ald lovlig Protest, og blot efter Skifte-Rettens Paastand, blev ved Hammerslag bortsolgt, havde indtaget 15 à 16 Bryg, som

26

min Gaard, (de to Bryg jeg ved min Afvigelse havde tilgode iberegnet) til den Tid tilkom, kunde jeg have betalt 4 til 500 Rdlr. paa resterende Renter, og derved erhholdet Dilation og Accord hos mine Pandthavere og Creditorer, hvorved jeg altsaa ikke var bleven underkastet den Skjæbne at blive par force udsadt fra Gaard og Levebrød, uden at recolligere mine nærmere agtende Messures. Men endog dette Anlæg til Forhindring udi min Velfærd var Oldermænden ikke nok, Hans Had og Hævn imod mig var endnu ikke tilstrækkelig afkølet, Hans Hjerte brændte endnu vildere af Begjærlighed til at skade mig, og sætte mig for min gandske Levetid med Kone og uopdragne Børn udi ulykkelige og trængende Omstændigheder, og da Han ikke længere kan agere hemmelig, og, saa at siige, inden lukte Dørre øve Haardhed nok imod mig, saa tør han endog agere aabenbare, og ved skriftlig Erklæring og Penges Tilbud directe igiennem det Danske Cancellie stille mig ved den promitterede Høy-Kongelig Naade af Privilegium paa mit hvide Ølls Verk udi Min Brygger-Gaard.

27

Historien er denne: De Høye Herrer Directeurer for den Danske Krigs Hospitals Casse, hvilken er første prioriteret udi min mig nu frasolgte Gaard, indgav, for at obtinere Prioriteten, en med gode og faste Grunde geleydet Ansøgning om Privilegium paa det i Gaarden eller Deres Pant værende og af mig dyrtkøbte hvidt Øls Værk. Da nu denne Ansøgning igiennem det Danske Cancellie tournerede til Oldermændens Erklæring, griber han til det for tredie Mand aabenbare præjudiceerlige Middel, at declarere denne Casse for sin Prioritet skadesløs, naar NB. Gaarden strax paa første muelige Auction blev bortsolgt; og denne Condition (som paa Auctions-Stæder for Auctions-Retten blev cacheret) viiser tydelig nok, at Oldermænden har allene arbeydet paa at tilfredsstille saa høyformaaende og for ham alt for gieldende Herrer, for at stille mig ved den derefter forventede Kongelige Naade; thi de andre mine Panthavere oversaae han, og var forsikkert nok at kunde drive uhørt tilbage, som og er skeet.

28

Men, Ubarmhiertige! hvor tør Du dog vove saadant midt udi en mild og naadig Konges Residence-Stad? Frygter Du dig ikke for Revselse? Mener Du da, at den Fattiges Raab ikke omsider kan naae op til Skyerne og trænge ind for den Almægtige ? troer Du ikke, at den Fortrængte dog engang kan finde Vey til Tronen, og uagtet alle dine mægtige Medhielperes og troe Secundanteres Afviisning og Forhindring, erholde en viis og naadig Konges Opmærksomhed? Det lader, som de fremfarne Tider havde forhærdet Hiertet, og ruineret ald Eftertanke.

Det er uimodsigeligt, at frivillig Tilbud af Penge imod anden Mand, skeer aldrig uden for at tilvende sig en Ret, som ikke lovlig tilkommer Udgiveren; og under hvad Masqve, og under hvilket Skin end samme skeer, saa er det dog alletider et Forræderie imod Retfærdigheden, og en Ugudelighed imod den Mand, som derved sættes tilbage udi sin Velfærd.

29

Vidtløftigere behøver jeg vel ikke at være, for at soutenere den første Post; thi den, som ikke vil begribe Sandheden derudi af det allerede anførte, kan med Rette meritere Navn af Forstokket og Forhærdet, og mod saadanne gielde Argumenter ikke, med mindre de ere af de Slags, der svie i Skindet.

Der er klart, at Lignings-Forordningen, som for Oldermænden ligesaa vel som for de andre Bryggere bør være en Lov og Regel, ikke i mindste Maade forbyder en Brygger at fortsætte Brygningen udi sin Gaard, fordi han til en Tid har opgivet sit Boe; Cancelliet har omsider indseet saadant, og derfor befalet Oldermænden, at lade mig brygge,

som foran er melt, følgelig da han ikke engang i Medhold af allerhøystbemelte Forordning, men endog tvertimod Cancelliens Ordre, haver forhindret mig udi min Ret, Saa kan vel Oldermænden ikke have anden

Grund for sin forøvede Dumdristighed og ugudelig Omgang, end en af disse toe Ting,

30

nemlig: enten et barbarisk Had til den Fattige, eller og en utidig, syndig, og for Menneskeligheden skammelig og afskyelig Graadighed til

at profitere af sin Med-Interessents Fatalitet;

thi de Bryg jeg tilkom have de andre Bryggere taget, og han par Consequence faaet sin

Part deraf. Dersom en simpel Mand havde begaaet saa stor et Malum imod Retfærdigheden, imod sine Foresattes Befaling, ja imod den allerbegribeligste og naturligste Billighed, kunde det par Discretion henregnes til en Foiblesse; men da Oldermændene ey allene, som foran er berørt, er betroet et anseeligt Øvrigheds Embede udi denne Kongelige Residence-Stad, men haver endog udi lang Tid været tredie, og er nu ophøyet til anden Person udi den civile Skifteret, hvor dog hans difpute Ret og Retfærdighed, ligesaa vel som ved andre Domstoele, expresse bør vides og øves; saa kan Enfoldighed vel neppe undskylde, langt mindre fritage ham.

31

Efter mit ordinaire borgerlige Begreb synes det, at hans Forseelse er at taxere efter hans Forstand; men hans Forstand efter det Embede han har imodtaget og beklæder, om han endog ikke var det voxen. Det er derfor, at man bærer mindre over med en gejstlig Ordens Mands Forsømmelse og Forseelse udi sin Religions og gode Sæders Udøvelse, end hos en Verdslig; fordi man formoder, at han er, eller i det mindste bør være meere oplyst udi sin Theologie end denne er eller prætenderes at være; En Dommere straffes haardere for Anløb imod Retfærdigheden end en anden som ikke er paalagt at befordre Justitien, og saaledes i andre Tilfælde. Udi en klar Følge deraf, skal de uretfærdige Handlinger, hvormed Oldermændene haver beegnet mig, og i sær det sidste Foretagende, gravere hans Person og Renomee, saa længe Redelighed og en honet Tænkemaade endnu ikke er uddød paa Jorden.

Scorpionen og Hug-Ormen, Tigeren og Leoparden, som de giftigste og graadigste

32

Dyr, vise Medlidenhed mod deres Slægt; Haardhed og Ubarmhiertighed imod sin undertrykte Næste er derfor ey allene den vanartigste men endog den allerunaturligste Last, følgelig den afskyeligste og impardonableste, saa meget meere som den udøves med kold Blod og med Overlæg; ja kan den, som, endog i Overiilelse, tilføyer sin Næste en ringe Smerte paa Legemet, drages til Satisfaction, synes mig ikke ubillig, men høyst retfærdig, at den, som offentlig gjør sig en Gloire af at piine sin fattige Næste, baade paa Siæl og Legeme, burde til Satisfaction for det almindelige offentlig corrigeres og revses.

Jeg haver derfor den allerunderdanigste Tillid, at en retviis og naadig Monark, der allerhøystpriiselig elsker sine Undersaatter uden Persons, Rigdoms og Stands Anseelse, skal forkorte Slangens giftige Braad, og ved sine Kongelige Piile dræbe Øglen, om ey udi sin Fødsel, saa dog udi sin Fremvest.

33

Efter den 2den Post haver jeg at fremlegge grundige Aarsager, hvorfore jeg ikke kan antage eller nævne Subscriberterne for det de udgive sig.

Aarsagerne ligge udi Lignings-Forordningen af 28 Dec. 1739, og udi Conventionen af 25 Jan. 1743, bestaaende derudi, at de ikke paa den befalede Maade ere blevne Adjungerede og Committerede.

Men da hver Deel for sig haver sin egen Anordning, saa maae jeg behandle dem forskjellige, Hvor da

a) forekommer de Adjungerede;

Og da lyder Lignings-Forordningens 16de Artikel, ihenseende til deres Udnævnelse, saaledes:

"Til at administrere Ligningens Drift og Fortsættelse, ville Vi allernaadigst at Brygger-Laugets Oldermænd skal adjungeres Sex andre Langs-Brødre, nemlig 4 af de Ældste

34

og 2 af de Yngste, hvilke, ligesom Oldermændene, NB. samtlige Bryggerne have at foreslaae Magistraten paa Raadstuen, som da haver at anordne dem, hvilke de synes best og dygtigst at være, og skal Oldermændene, saa længe han er Oldermænd, forblive herved, men af de andre Sex afgaaer hver Aar 3, nemlig tvende af de Ældre og en af de Yngste."

Paa saadan Maade burde altsaa de Adjungerede være kommet til deres Embede, eferdi dette anførte er den eeneste gyldige Anordning derom.

Ikke desto mindre, naar nogen af de Adjungerede afgaaer, udsøger den øvrige Direction saadanne Successorer, som synes best at stemme overeens med de antagne Meenininger; og det skeer til saa meget mere Fornærmelse for de øvrige Bryggere, som de Adjungerede ey allene have aarlig Løn, men

35

endog ere af den Vigtighed, at de allene og ingen anden Brygger kan blive Oldemand; De have desuden den Myndighed, at de med Øllets Udsalg og Distribution ved Laugs-Huuset kan øve saa uindskrænket og despotisk Magt, at de kan sende en Brygger, som ikke staaer udi deres Venskab, eller med Ærbødighed nok erkjender deres Superioritet, 2de Gange i een Dag til Friderichsberg eller anden langt afliggende Stæd; men dem selv og deres Clienter have de Leylighed at spare for slige Reyser.

Dersom nu disse Adjungerede bleve ordentlig omskiftede ved 3des Afgang aarlig, og i øvrigt lovlig udvalgte, saa kunde de være synderlig ar befrygte; thi, dersom de første øvede for megen Partiiskhed, kunde de vente af deres Eftermænd en liden Gjengjeldelse; Men da man har Exempler paa, at de Adjungerede endog i den Tid, da de ingen Gage havde (thi nu have 4re af dem hver 150 Rdlr. aarlig, og de 2de hver 100 Rdlr. aarlig) ere vedblevne Regjeringen i 6, 8 a 10

36

og fleere Aar, og endnu befindes derved; saa er det let at slutte, at intet uden egennyttige Hensigter have bevæget dem til at vedblive et gageløs Embede, som de efter et Aars Forløb kunde vorde entlediget.

En vis Mand, som ikke vilde følge Slentrian, men gjorde sig maaskee alt for opmærksom, blev i Naade dimiteret ved Forfaldstiden; om der ere flere af det Slags, er mig ubekjendt. Men Ja-Brødrene ere, til de øvrige Interessenteres Forundring, vedblevne langt over Terminen.

I Stæden for at Forordningen befaler at de 2de Adjungerede stal være NB. af de Yngste, og følgelig ikke den yngste, saa er dog en af de nu værende Adjungerede installeret udi Embedet, faa Uger efter hans Indtrædelse udi Langer, og paa en Tid, da han var den sidste og følgelig i Laugets Affaires den ukyndigste. Den, der kiender Manden og hans Adresse, veed meget vel Aarsagen til denne hans saa hastige Lykke.

37

(b) Ihenseende til de Committerede da befindes Conventionens første Deels 5te Post p. 6. saa lydende:

"Og ligesom Interessenterne have udnævnt 12 Interessentere, nem- 2 af hver Classe til at være som Formænd og Committerede for hver Classe; saa vedtage Vi, at de saaledes fremdeeles skal forblive — og skal de Committerede forblive ved denne Forretning i det mindste i tvende Aar, førend de derfra maae demitteres, hvorved dog er at observere, at der ikke maa afgaae meere af dem end 4re hver andet Aar, da NB. samtlig Interessenterne igien udvælge andre i ', deres Sted, som dertil kan være beqvem „ —

Men denne befalede Maade følges ikke. Thi naar nogen Committeret afgaaer udi en Classe, bliver samme Classe, (men ingenlunde

38

samtlige Interessenterne sammenkaldet for at udnævne en nye Committeret i den afgaaedes Sted.

Følgelig da de nu værende Adjungerede og Committerede ikke efter den foreskrevne Regel ere udnævned, saa bør De ey heller erkjendes for det De udgive sig, og vil ansees at være.

Og det er i sig selv en betydelig Sag baade for Bryggerne og Publicum, at Anordningen følges, efterdi disse Mænd ikke allene have Myndighed og det uden particulair Ansvar at optage Penge og udgive Obligationer paa Brygger-Laugets Vegne, hvilke ligesaa fuldkommen skal validere som det af samtlig Interessenterne var gjort og underskrevet, efter Conventionens 6te Post p. 8.; Men det Heeder end videre i berørte 5te Post p.6. og 7. „Og skal bemelte Committerede være authoriseret til at udvælge 3 à 4 af de Vittigste og Kyndigste i

39

Lauget til at revidere Oldermaudens Regnskaber. — Men naar han er bleven entlediget fra Oldermanskabet, saa skal Hans Successor, tillige med de Adjungerede og Committerede qvitere Ham, hvorefter (og ey for) Han da for ald videre Tiltale og Ansvar skal være befriet. —

Udi 18de Post pag. heeder det:

For alle Indtægter og Udgifter, skal være tvende af de Adjungeredes Ordre, hvorefter samme udi Oldermændens Regnskaber passerer. —

Heraf sees altsaa, at de Adjungerede og Committerede ere Personer, som ikke bør udsøges uden paa en lovlig Maade, efterdi De have alle De øvrige Bryggerses Velfærd under Deres Hænder og under Deres Bestyrelse.

Man kan i et kort Begreb ansee Oldermænden for Ober Formynder, De Adjunge-

40

rede og Committerede for Formyndere, men de øvrige Bryggere for Myndlinger; Og da en umyndig haver Ret at foreslaae sin egen Curator, saa er jo heller intet billigere og naturligere, end at de andre 81 Bryggere, der i Almindelighed ere myndige i deres øvrige Handlinger, beskyttes udi den Ret at udnævne de Mænd, hvilke skal bestyre deres timelig Velfærd, Levebrød og Næring.

Jeg haver for det

3die paa taget mig at gotgiøre at den nu værende Oldermænd ikke lovlig er det som han har Anseende af at være.

Beviiser er ligefrem, nemlig: at den som ikke bestikkes paa den anordnede Maade til et Embede, han besidder ikke Embeder lovlig, om han endog af Favoriter ansees og antages derfor.

Lignings Forordningens 17de Articul bestemmer Oldermændens Udvælgelse saaledes: Forbemelte Oldermænd, som samme

Embede i tvende Aar bor forestaae,

41

skal nyde i Løn 200 Rdlr. aarlig af Laugets cassa, og naar Han efter toe Aars Forløb afgaaer, skal Lauget paa Magistratens Approbation, som sædvanligt, udvælge en af De Ham Adjungerede, som forhen i bemelte tvende Aar har gjort Tieneste og allerede er demitteret derfra.

Der er altsaa intet naturligere, end Oldermænden ved sin Proposition til nye Oldermænds Val, burde foreslaae Lauget til Oldermænd, af de Bryggere, som have den befalede beskaffenhed, efterdi Lauget, da saa mange nye Interessentere paa en kort Tid ere indkomne i Lauget, ikke kan være vidende om de Bryggere, som have været og ikke ere Adjungerede, saa meget mindre, som der ey bliver fremlagt nogen Liste derover ved Oldermænds Vallet. Og, naar saadant forslag af 2 eller 3 til Oldermænd qualificerede Bryggere var skeet, bør ved Votering een deraf udvælges til Oldermænd paa Magistratens

42

Approbation. Men det skeer langt anderledes. Han giver ingen Voterings Liste; han foreslaaer ey nogen til Oldermænd i sit Sted; men derimod leverer han 6 Optegninger med alle Interessenternes Ravne, indrettet efter de 6 classer, som Lauget forhen haver været inddeelt udi, thi nu bestaaer det af 8te Classer. Derpaa forlanger Han, at enhver Interessent vil ud for sit antegnede Ravn, skriftlig under sin Haand tilkiende give hvem Han vil have til Oldermænd; Og paa den Maade har han i mange Aar faaet saavel Dissidenternes som Favoriternes Paategning for sig. Men hvorvidt saadan Maade at udvælge Oldermænd paa, er overensstemmende med andre Lauges og Societeters Maade, ja med Rimeligheden selv, behøver ikke nogen Oplysning.

Ved sidste Oldermænds Udnævnelse befandtes en anseelig Forskiæl iblant Interessentene, dog beholdt den forrige Oldermænd plurima, men ikke desto mindre maatte taale, at der Ham, iblant andre ved 2de af dem,

43

som have underdrevet Noticen, blev offentlig sagt, at Han ikke paa den rette maade var bleven valgt, men der Pilatus strev, der skrev han, og derved blev det. Denne eene Indsigelse Viiser alleene, at han ikke for nærværende Tiid er en gandske frivillig men ved Inventioner udvalgt Oldermænd.

At Han saa længe haver ført Myndigheden som Oldermænd haver ey alleene skadet mig, thi det er ikke venteligt, at den Mand, som ved fri og navn-fordølgende Votering, kunde blevet Hans Successor, skulde just være af lige saa ubillige og nedtrykkende Sentiments imod sin fattige Med-Interessant som Han er, men der er endog troeligt, at der havde ved en anden Oldermænd blevet andre Adjungerede, hvilke ikke havde besiddet den Dristighed under Malt-Tørringen at slaae Laas for en af Køllerne paa det forrige Kongelige Bryghuus, hvorved den dette Stæd overgangne Ildebrand skal efter Rygter være foraarsaget, efterdi Nøglen var udi en andens end den Køllen anordnede Maltgjørreres Forva-

44

ring; Og skal der ey have været anden Aarsag til denne nbesindige Anordning end en Mistanke, at Maltgjørerer var ikke troe nok ihenseende til Aften. Om der ellers nogen Tiid haver været holdet Auction over Bryghuusets Kølle-Aske, som dog var nødvendig, i fald dens værdie beregnes Lauget til Indtægt, er mig ubevidst.

Saaledes mener jeg at have fuldkommen beviist det som jeg havde foresadt mig, og hvortil Subscribenterne have opfordret og tvungen mig ved deres ugrundede Pralerie.

At jeg Ikke udi venlig eller ærbødig Stiil haver affattet denne Afhandling, bliver ventelig af de Upartiske ikke regner mig til Last, efterdi hverken Oldermænden eller Subscribenterne have i nogen Maade gjort sig skicket dertil for saavidt Deres Handlinger, ja endog Deres Skrivemaade, imod mig angaaer.

45

Aftvungen

Betænkning

over

Kjøbenhavns Kongelig privilegerede Adresse-Contoires Kritiske Journals udi dette Aars No. 1. og 2. indeholdende høystpartiiske Critique over mit Svar paa de 18 Bryggerses Notice.

forfatterne have ved deres Recension, hvormed De aabne Deres Nye-Aar opviset Dem aabenbare parriiske og sig selv imodsigende. Udi Deres Recension af mine Formentlige Aarsager o. s. v. under No. 48 i forrige Aar sigte De: ar jeg skriver med den Frihed og Eftertryk, hvor med en Mand bør skrive, som ivrer imod misbruge, hvilke han troer at have ødelagt hans Velfærd. Men da jeg i min Replique betiener mig af selv samme Frihed, kalde De den Maade, hvorpaa jeg fremfører mine Tanker og Indsigelser: ikke sielden pøbelagtig. Et Ord, som neppe forekommer hos andre Skribentere, men des hyppigere hos disse Critiske Journalister, saa at man snart maatte stutte, De have gjort det

46

til Deres Liv-Ord. Man skal udi min Replique ikke finde et eneeste Ord saa plumpt som Journalisternes pøbelagtige, uagtet at det Dog ere mine Forurettete som jeg beegner.

De spørge spotte viis: Hvad skal man tænke om den Mand, som i Stedet for at forsvare sig med grundige Argumenter, tager fin tilflugt til saadan Snik Snak (sidste Ord bruger Pøbelen ofte) som dette S. 21. Derpaa anfore De noget af en Armod, som De vil bilde Folk ind at jeg bar brugt til Argumenter, da dog det anførte er allene et Raillerie over subscribenterne, i Hensigt til ar De bruge Argumenter, som svække det, De skulde beviise. Jeg kunde derfor snarere spørge af et redeligt Hjerte: Hvad skal man Dømme om de Mænd, som uden Sammenhæng lemlæste et Skrift, for deraf at faae Leylighed til at applicere Deres pøbelagtige Phrase; ja, om Mænd, hvilke ere saa ildefindede, at De af et Strids-Skrift, som min Replique er, vil paastaae, at der bør gøres ufordeelagtig Slutning til min Person og Opdragelse, fordi jeg ikke nær haver den Aarsag at være saa fornøyet med Subscribenterne, som mueligt Journalisterne have.

I Fald en af disse brave Mænd fik et Tryk nær ved Lungen eller Milten, skeede han jo en aabenbare Uret; Men om man af den

47

Miine Journalisten derved vilde faae, og af de Ord, som mueligt kunde udfare, gjorde ufordrelagtig Slutning til hans Person og Opdragelse, handlede man jo tvertimod alle naturlige, gyldige og gode Regler. Applicationen veed jeg, De Herrer Journalister ere Mænd for at gjøre.

De ere ikke enige med mig udi min Replique pag. 10; men det bør De ey heller være, naar De skal tage Subscribenternes Partie, som man tydelig nok kan see, De have foresadt Dem. Imidlertid kan jeg oprigtig bevidne, at det er i Medhold af en god og tilforladelig Juristes Raad og Indsigt, ar jeg har paastaaet, at det de jure tilkommer Subscribenterne at afbeviise, at den omtvistende og tilstaaede Vedtægt ikke haver skadet det Almindelige. Men da De Herrer Journalister forstaae sig paa saa meget andet, er det ikke at undre over, at De kan feyle noget udi en vis Videnskab. DET er mig i øvrigt mueligt, at gotgiøre min Beregnings Rigtighed, skal og skee til beleylig Tid.

Derpaa begynde de at mildre noget op igien, og synes ikke at være mig synderlig imod, førend til Slutning, da Deres Fromhed med eet maa have angret Dem. De bryde derfor frem med Deres Bitterhed og bidende Critique, hvorved De dog kun have

givet en nye og kiendelig Prøve paa Deres Partiiskhed. Thi, hvad kan være meere partiisk, end at laste den Sag hos andre, som man ey allene i selvsamme Øyeblik og i samme Handling selv begaaer, men endog begaaes af andre, som derfor ikke skuregles. De laste mig, og det med en spidsfindig Slutning, fordi jeg bruger fremmede Ord. Men, uden at tale om, at jeg ikke bruger andre fremmede Ord, end de, som i daglig Tale ere gjængse, saa ere jo Journalisterne selv ikke fri for mange fremmede Ord. Og naar de vil allene læse Titelen paa Deres eget Værk, nemlig: Kiøbenhavns Kongelig privilegerede Adresse-Contoirs Kritiske Journal, saa skal de befinde, at De til at forklare sig udi 6 næst efter hinanden følgende Ord have behøvet al laane de 4 sidste fra fremmede Sprog; Og De gode Herrer ere dog lærde og grammticalske Mænd.

Overalt er det uartigt ar giennemhegle en Mand, fordi han ikke i alle Maader kan rette sig efter det Begreb og den Indsigt, som Skolemesteren i - frem for alle andre er begavet med. Dette er alt, hvad jeg finder fornøden imod Critiqven at erindre.

Kiøbenhavn den 25 Jan. 1771.

C. Bagge.

1

Aftvungne Erindringer i Anledning af de Kannevorfiske Kritikmageres urigtige Foregivende

angaaende

den af Undertegnede om den ham af de 18 Bryggere og deres Oldermænd paaførte Proces udgivne historiske Beretning

ved

Christian Bagge.

Kiøbenhavn 1771.

2

3

Det har behaget de Kannevorfiske Betjentere udi deres Fortegnelsers 3die Stykke anden Aargang No. 37, naar de have anført min udgivne Beretning, om hvorledes og hvorvidt med den af de bekiendte 18 Bryggere mig paaførte Proces er avanceret, at tillegge disse mærkelige Ord:

„Det er for at forekomme onde Menneskers Bagtalelse (*) og urigtige udsprede Rygters Virkning (**), foranledigede, som han siger, iblant andet af den kritiske Journals og vores Fortegnelsers partiiske Udladelser, at Hr. Bagge underretter Publicum om, hvorvidt (***)

*) De gode Herrer maae paa dette Sted have skrevet uden ad, og saaledes ladet sig bedrage af en svag

Hukommelse; thi i denne recenserede Pjece findes disse af dem anførte Ord gandske sikkert ikke.

**) atter et Recensentisk Tillæg.

***) jeg skrev: hvorledes og hvorvidt.

4

denne Sag er avanceret; Men da vi af denne Beretning erfarer, at den ikke er til Ende, saa vil vi melde Læserne dette, som det eeneste Indhold af hans heele historiske Beretning.,

Da jeg meener at have en langt lovligere og ædlere Adkomst til at sige mine Erindringer imod disse Fortegnelse-Forfatteres Kritike, end de have havt til at bedømme eller belyve mit Skrift: saa kan de ikke, uden at være sig selv imod, fortryde paa, at jeg betjener mig af et Par af deres ofte brugende Phraser og høymodige Udtryk; dog med den Forskjæl, at jeg tillige nøye skal følge Sandheden.

Det er da udi Imitation af Kritik-Svennenes høye Skrivemaader, at jeg reent ud tør sige dem, at

Udi bemelte deres Kritike hersker megen Dumhed, liden Ærekyndighed og en aabenbare forsætlig Løgn.

Om det endog var efter Principal-Ordre og ikke af egen Movement, at de saa pøbelagtig, saa uforskammet og nedrig (forlad mig, at jeg for et Moment haver laant nogle af Deres egne smukke Kunstord) havde forgaaet dem udi saa hellig og ærekyndig et Embede, som det de have paataget sig, burde være, kan saadant dog ikke komme under Betragtning eller tjene til Undskyldning;

5

efterdi man bør adlyde Fornuft og Sandhed meere end private Hensigter imod en eller anden Autor.

At jeg ikke skal synes at ligne bemelte Kritike-Forfattere deri, at beskyldte uden Beviis, vil jeg gotgiøre, hvad jeg heroven for har lastet hos dem, saasom:

1) At troe om et Publicum, at det ikke ligesaavel kan læse Adresse-Avisen, som de Kannevorfiske fortegnelser, er vel unægtelig en stor Dumhed; og denne Dumhed staaer dog tydelig afmalet i bemelte deres Kritike. Thi udi Adresse-Avisen, hvorfra endog Fortegnelsemagerne selv indhente deres Bøger-Kundskab, har Titlen af mit Skrift været anført, og Titlen selv viser, at Processen ikke er til Ende; og dog ere disse kritiske Leye-Svenne

saa eenfoldige og dumme, at de troe, de gjøre deres Læsere en vigtig Tjeneste med at sige dem det, som de vidste længe før af Avisen.

2) Den, som begaaer en forsætlig Løgn, besidder liden Ærekyndighed; dette nægter vel ingen, som veed hvad Ærekyndighed er. De Kannevorfiske Kritike-Betjenter have udi bemelte deres Anmeldelse begaaet en forsætlig Løgn, vide infra, ergo besidde disse Betjenter liden Ærekyndighed.

6

3) For at overbevise dem om deres forsættige Løgn, naar de foregive, at ovenmelte min Beretning intet andet indeholder, end denne eene Omstændighed, at Processen ey er til Ende, maae jeg oplyse, at min Beretning indeholder ey allene a) et soelekslar Beviis paa Kritik-Forfatterens Partiiskhed eller Blindhed, men endog

b) at Hoved-Citanterne, de 18 Bryggere

og deres Oldemand, have aabenbare vildet bedrage Publicum ved et urigtig Avertissement;

c) At disse ikke vilde taale, at jeg paatog mig at bevise Sandhederne udi mine dem angaaende udstædte Skrifter, hvorfra de havde stævnet mig, men at de

d) paa en uhørt Rettergangs-Maade vilde have mig cito afstraffet; e) At jeg ved en retfærdig Kjendelse blev tilladt baade at forsvare og bevise mine Anmeldelser;

f) At derom allerede vare førte 6 Vidner; og endelig

g) at det, som endnu manglede udi Oplysningerne, trøstede jeg mig til, ved flere Vidner at gotgiøre.

7

Saa vist da, som disse 7 Poster findes Udi min Beretning, saavist ere Fortegnelsemagerne jo nogle Løgnere, da de imod bedre Vidende have expresfis verbis skrevet det, som er tvertimod. Og hvad Tillid vil de vente

hos Publicum, i Henseende til deres andre Kritiker, naar de, angaaende en Piece af saa faae Blade, kan have Dristighed til paa den modtvilligste Maade at forgaae dem imod det ærværdigste og det helligste, som bør krone en Critique, nemlig Sandheden.

De haarde og foragtelige Expressioner, som de med en ret overordentlig Vellyst udziire deres Kritiker med, ere meget meere Beviser paa Hovmod og Egen-Kjærlighed, end Argumenter paa et mild og beleven Sindelav imod sin Næste og Jevnchristen.

Det er ikke med Skjælds-Ord, eller Trusler af Gabestok, Træe-Hest, Fængsel, Fegfyr og Helvede, at de bør omvende Skribentere eller introducere Smagen, og dette sidste er dog, eller i det mindste burde være Øyemeedet af deres Kritike.

Naar Skolemesteren bander, skjælder, tordner og lyner ved hver en ringe Leylighed, kan det ikke være at undre over, om Disciplerne drive Spot med Skoleherrens Grimacer; da en sagtmodig Lærer derimod er elsket og adlydet af sine Tilhørere.

8

Prøv engang paa, alvidende Kritike-Herrer! at give snilde og ey barbariske Kritiker, og tillige, naar De faae Leylighed, at oplyse Publicum, hvorledes det skal skrive for at fortjene en Skilling! Jeg troer sikker, at saadant skal give bedre Virkning, end alle Deres myndige og forbittrende Characterer.

1

Ulvne og Beveren. En Fabel som forklares ved disse Tidens nyeste Historie.

Kjøbenhavn, 1771.

2

3

I de ældre Tider, da Dyrene kunde tale og skrive, og havde indrettet imellem sig en uindskrænket Eenevolds Regjerings Form, samt til den Ende havde ophøyet Løven og hans Descendenter til bestandig Hersker og øverste Dommer over de andre Dyr, store og smaa, hændte det sig, at en fattig Bæver ved et offentlig Skrift opdagede adskillige Uordener og Vedtægter iblant et vis Societet af Ulve, som havde sammensoeret sig at vilde leve paa de andre Dyrs Bekostning; og paa det deres Eenighed skulde være af des større Varighed, besluttede de at deele Rovet med den nøyeste Accuratesse og Liighed. Til den Ende forfattede de nogle Articler imellem sig, som de forbandt sig nøye at efterleve. Men det skeede dog undertiden, at de store Ulve aade fra de smaae, og saadant kan man ikke faa meget undre over

4

iblant Ulve, siden det skeer saa ofte iblant de meere fornuftige Dyr, som man kalder Mennesker.

Ulvne havde et stort Anhang; thi de fleeste vare bemidlede, det er: havde Forraad for mange Aar; og disse deres Rigdomme vidste de ligesaa mesterlig at anvende til Rettens Undertrykkelse, som visse Mennesker veed til samme Øyemærke at anvende gode Ducater og Banko-Billets. De foragtede derfor kun Beverens Anbringende, og viiste denne deres Foragt offentlig udi et Gjensvar, som de lode en ung hidsig Societets-Broder forfatte; men han som en modig Ulv angreb allene Beverens Person og Fattigdom; men om Sagen i sig selv skrev som en Bavian noget hen i Vejret, efterdi han og de stoelede paa deres Midler og deraf flydende Anseelse.

Endelig lod Beveren, i Tillid til sin retfærdige Sag, Ulvne 2den og 3die Gang overtude ved nye Skrifter. Men da Ulvne faae sig saaledes bragte udi Knibe, blev udi

5

adskillige Forsamlinger ventileret om, hvorledes den fattige Bever letteligst kunde forraskes.

Conceptmageren af ovenmeldte Svar, den hidsige Societets-Broder, proponerede, at Beveren skulde arresteres i det almindelige Skovens Fange-Taarn; men som nogle af de klogeste Ulve frygtede for Løven, som de vidste hadede og tilforladelig vilde straffe ald Vold, faldt Beslutningen saaledes ud, at Beveren skulde ordentlig stevnes og tiltales, som den, der havde angrebet saa anseelige Ulve paa deres Ære, gode Navn og Rygte.

De udkaarede derpaa en Bjørn, som var i stor Renomee i Skoven for sit juridiske Talent, til deres Procurator; Han maatte strax opsætte Stevnemaal, krydrede med de allerskræksomste Talemaader; Den stakkels Bæver blev altsaa citeret at lide Dom og Straf for sine formastelige Forgribelser imod det hæderlige Ulve-Societet. Saasnart dette var iværksat, lode Ulvene ved Stik-Breve

6

overalt i Skoven bekjendtgjøre, at Beveren var stevnet til at beviise sine Beskyldninger, og i Mangel deraf at lide Dom. Thi, omendskiønt de ey havde stevnet Beveren til at beviise sine Anmeldelser, saa fandt Ulvene dog for got at udtude saadant offentlig, paa det de derved kunde sætte sig udi nye Credit i Skoven, og bilde de andre Dyr ind, at de vare saa uskyldige, at de torde provocere Beveren at beviise dem andet over.

Men da Løven havde, for at faae Misordener opdagede, ladet over heele Skoven bekjendtgjøre, at det skulde være et hvert Dyr tilladt at aabenbare Misbruge, og alt, hvad enhver troede at være skadeligt efter sin Samvittighed (thi Dyrene have og Samvittighed, langt finere end mange Menneskers) og saadant endog uden Stands og Embedes Anseelse at tilkjendegive; Saa var Ulvenes Anlæg og Procedure i sig selv ikke andet end en Forgribelse imod Løvens offentlige Tilladelse og sande Meening.

7

Den fattige Bever, som saaledes blev anfaldet for Sandhed, indflyede derfor til Løvens Naade og Majestæt, udbedende Beskjærmelse imod Ulvenes og deres stærke Anhangs Forfølgelse; hvilket og af Løven efter sin medfødde Retsindighed skeede. Og der udgik fra Løvens Cabinet udi ret majestætiske Udtryk saadan Resolution, som i et og alt beskjærmede Bæveren imod Ulvenes glubske Efterstræbelser.

Og der blev en almindelig Glæde iblant alle de retsindige Dyr i Skoven, og der hørtes overalt et Echo, som raabte: Priis, Hæder og Ære, Kraft og Styrke være Løven den Retfærdige, den Viise, som hader ald Slags Vold og Forfølgelse! Og der udgik atter en Advarsel imod Ulvene, og de bleve overalt bekjendte udi alle Skovens Eenemærker.

8

1

Historisk Beretning hvorledes og hvorvidt med den af de bekiendte 18 Bryggere og deres Oldemand, formedelst

nogle Sandheders offentlige Fremleggelse,

imod Udgiveren heraf Christian Bagge anlagde Process nu in Octobri 1771 er avanceret. Kiøbenhavn 1771.

2
3

De mange uliige Domme, som i Anledning af ulige Beretninger fældes over den mig af visse paa forestaaende Titel-Blad ommelte Bryggere paaførte Proces, og særdeeles i Anledning af den Uleylighed, nogle Nidkjære udviise ved at hentyde alle Ting en Faveur af de Riige, og til deres Avantage, som i liige mægtig Overflødighed besidde baade Evne og Villie til at gjengjæl-

4

de tækkelige Skrive- og Talemaader, have bevæget mig at fremlegge for et Veldømmende og upartiisk Publicum, hvorledes samt Hvorvidt denne Proces er tourneret.

Fra Gazetterne haves ventelig endnu udi Erindring, at Citanterne lode derudi proclamere, hvorledes at de havde stævnet mig til at beviise mine Beskyldninger;

ligesom jeg og strax derpaa lige offentlig erklærede deres Anmældelse for urigtig og alt for skrydende, efterdi de alleene havde stævnet mig til Strafs Lidelse.

Men, for at betage saadan min Erklæring sin Troeværdighed eller Erindringen deraf, blev saavel udi den critiske Journal, som og udi Fortegnelserne over nye Skrifter & c. & c., i Medhold af Citanterne, recensionsviis

5

udspredet, at det af de politiske Tidender kunde sees, at jeg var stævnet til at beviise hvad jeg havde skrevet, og saadant kunde disse saa reensindede og efter deres egen Roes upartiisk værende Critici give fra sig, uden i mindste Maade at reflectere eller tillige anmelde den passerede Giendrivelse, hvilken deres blinde Nidkjærhed mueligt ikke kunde faae Sigte paa.

Imidlertid for at give disse, maaskee af for megen Læsning og maaskee ikke, meget svage Øyne Leylighed, uden alt for megen Arbeyde og Stirren, at see, hvorvidt deres elskelige Herrers Anseelse have forleedet dem, vil jeg med kjendelig Stiil lade aftrykke en rigtig Extract af Stævningen, nemlig:

Oldermanden Hr. Raadmand Andreas Storp og sammes Adjunge-

6

rede og Committerede lader forrige Brøgger Christian Bagge som ved sine 3de Skrifter haver insulteret og Diffameret Citanterne saaledes, at de ikke kan lade slige insulente Skrifter upaatalte passere, indstævne til Kiøbenhavns Byetings Ret Mandagen den 18 Februarii førstkommende Paastand og Irettesættelse at anhøre, item Tiltale og Dom at lide saavel til til vedbørlig Undgjeldelse efter Loven, som og til at de af ham udgivne Skrifter skal vorde casset og nyde den Medfart som Loven og andre Kongelige Anordninger for slig ublue og fast pasqvillante Skrifter determinerer, og endelig til at erstatte denne Sags Omkostninger i alle Maader

7

skadesløs, med videre, alt efter nærmere

og yderligere Deduction.

Kiøbenhavn den 4 Februarii 1771,

A, A. v. Suhm.

(L. S.)

Jeg haver ladet mig omstændelig fortælle, at da Hr. Jakob von Tyboe ikke kunde faae sin Paastand fremmet paa det Danske Theatro, see det Lykkelige Skibbrud, blev han saa desperat, at han forlod alt got Sælskab i Kiøbenhavn, og ved første given Leylighed seylede directe til det Østlige Indien, hvor han ved Skinnen af sin blanke Hud og sin strunke Positur vandt Anseelse iblant de Sorte; Ham blev i sær overdraget, at indrette Justitz-Væsenet, efterdi han gav sig ud for en Jurist; og paa det han kunde være forvisset, at hans Indretning skulde endog

8

bestaae efter hans dødelige Afgang, udnævnedes han sin Haandskriver til Advocat, Skri- ver og Dommer udi første og anden Instance, med disse udtrykkelige Vilkaar: at denne Betjent skulde tage sig Navn af von Tyboe junior eller den yngre, og i alle Maader følge sin Patrons Hr. von Tyboe den ældres Principier, som var,

at have Respect for Stand og Midler, men en yderlig Afskye og Had til alle Uformuende, samt i øvrigt, at afskaffe alle Præludier og Raisons.

Hr. von Tyboe junior indgik villig de foreskrevne Conditioner, og da han med skriftlig Eed havde bekræftet dem, imodtog han Embedet, og holdte redelig sin Forpligtelse.

Den gamle von Tyboe døde strax derpaa af en hæftig Ærgernis over, at en Indianer glemte at salutere ham med vedbørlig Underdanighed, hvorved altsaa den yngre von Tyboe fik frie Hænder.

9

Han tildrog sig en almindelig Tilbedelse, grundet paa dette indianske Ordsprog, at man maae give visse Folk dybe Æres-Beviisninger og Douceurer, for ikke at blive beegnet ilde af dem.

Han blev kort at sige, formedelst andres Efterladenhed og Commoditet, et Fac totum udi alle Landets Justitz-Sager. Ingen torde knye imod ham, for ikke at blive taxeret ved første Leylighed; saa at hans Myndighed og derved voxende Overmod vidste af ingen Grændser. Og skal han paa lige Maade, som en vis høyhietet Oldemand lod sig betiene af sin Laugs-Skriver, have ladet Rettens Skriver holde og imodtage hans Hest offentlig, naar han fra sin Lystgaard paa Landet kom ridende til sin Domstoel i Staden.

10

Her kunde man med Grund sige, som fordum den cimbriske Gnier uden Grund sagde, da han saae en Helligdags Klædning, O!

Vanitas Vanitatum.

Efter at denne unge von Tyboe i nogle Aar havde gjort næsten alt hvad ham lystede, og perfas & nafas (thi af Sagen allene kunde han ey samle sig Rigdomme) var kommet temmelig vel belæst paa Samvittigheden og Pungen herhid tilbage, skal han være taget i Raad i denne mod mig anlagde Sag, og da strax appliceret sine forbemelte indianske Principier, hvorover og Stevningen skal have faaet saadanne glubske og formidable Udtrykke.

Omendskiønt nu denne Fortæling, hvis Rigtighed jeg i øvrigt ingenlunde vedtager, er maaskee alleene sagt, mig for at prøve min Troevillighed, saa har den dog saa stort et

11

Skin af Rimelighed, at jeg ikke har vildet forbigaae, at give Publicum Part deraf; thi ey alleene Stevningen men endog Citanernes Rettergangs Maade, ligner virkelig Jacob von Tybyses Procedure i det Lykkelige Skibbrud, naar han siger: Den Kerl

will ich abgesraft haben, und das gleich; og, da ham foreholdes at overbevise svarer: was Beweis, ist das nicht gnug, daß ich es so haben will?

Ja! alt det, som Citanterne til Dato i denne Sag har præsteret, er saa accurat udtegnat efter denne von Tyboes Formular, at samme ey viiger det ringeste derfra enten til høyre eller venstre Side.

Tilligemed bemelte deres Stævning, lode Citanterne fremlegge deres Indlæg og generale Paastand til Afstraffelse og mine

12

Skrifters Cassation, og saadan at skee strax, alt uden at binde sig til nogen Citation enten af Loven eller Forordninger, langt mindre at tilkiendegive, ved hvilke Poster udi mine Skrifter jeg kunde have forseet mig, og de uden Skyld vare graverede. De har altsaa maattet indbilde sig, ligesom von Tyboe i Comoedien, at Retten var pligtig at troe dem paa deres blotte Ord, og afstraffe mig cito, fordi de saa vilde have det. Men Dommeren besad alt for stor Redelighed og Indsigt dertil. Jeg fik altsaa Anstand til Besvaring.

Imod denne Stævning og mine Forfølgeres Søgmaal i sig selv gjorde jeg Exception, paa Grund af Rescriptet de dato 14 Sept. 1770, der tillader enhver at skrive frit, persons Anseelse efter Samvittighed, o, s. v. Men da Rescriptet ey var læst ved

13

Retten, og jeg havde forbigaaet, siden mine Contra-Parter ikke havde imodsaagt sammes Exsistence, at fremlegge autentique Gjenpart deraf, tabte jeg denne Exception, og blev tilkendt at svare i Sagen.

Min efter Kongelig allernaadigste Befaling anordnede Procurator, som nu mødte i Sagen, indstillede til

Rettens preliminaire Eragtning, om ikke Citanterne burde determinere, hvilke Poster i mine Skrifter de egentlig holdte for urigtige, paa det man ikke skulde føre Vidner om meere end det fornødne. Men da Citanterne henholdt sig til deres generale Paastand, og ikke vilde forstaae sig til noget vist, kunde Retten ey heller paalegge Citanterne at giøre anden eller nøyere Paastand end de selv vilde.

Jeg blev da nødsaget at indstævne Vidner til at beviise Sandheden udi mine 3de

14

under mit Navn udgivne og af citanterne paa-ankede Skrifter; Men aldrig saa snart var denne Stævning fremlagt udi Retten, førend Hoved-Citanterne begyndte at bevæge sig med Speculationer og Protestationer, hvortil de anvendte 3 a 4 Uger, efterat de havde fremlagt Notarial Udskrift af deres Protocoll paa de Brøggeres Navne, som jeg havde stævnet til Vidner,

Og i hvorvel de havde offentlig gjort sig til af at have stævnet mig til ar beviise mine Beskyldninger, saa kunde man nu tydelig see, at samme var alleene gjort for at smøre Publicum noget om Munden og give deres Sag en skinhellig Anseende; thi Beviser vilde de aldeles ikke tillade mig at føre eller fremlegge; De udraabte Vidners Førelse for en Inquisition og min Vidne-Stævning kaldte de inquisitorisk. Min Procurator frem-

15

lagde deres Proclamation i de offentlige ka zetter og gjorde sine Besvaringer, hvorefter jeg, ved en derom afsagt Interlocutorii Kiendelse, blev tilladt, at maatte ved Vidner oplyse og beviise Sandhederne udi mine Skrifter.

Til den Ende haver jeg ladet afhøre 6 Vidner, som til deels have bekræftet de omspurte Poster, og hvad derudi endnu mangler, skal ved andre Vidner blive oplyst og gotgiort, saa at jeg haaber at blive ved en retfærdig Dom ey alleene befriet for den haarde Medfart, som Hoved-Citanterne har intenderet og paastaaet baade udi Stævning og Indlæg imod mig og mine Skrifter, men at de endog for er ubillig Søgmaal og overdreven nærgaaende Paastand skal vorde tilstrækkelig mulcterede og anseete, saa meget meere som De have attaqueret mig for de

16

Oplysninger og Anmeldelser som de hos dem selv vare overbeviiste om, at medføre Sandhed og god Grund.

Der er altsaa under et lovlig Tings-Vidnes Erhvervelse at Hoved-Sagen beroer.

Kjøbenhavn, den 7 Octob. 1771.

C. BAGGE.

1

**Tanker
om
Brygger-Ligningen
ubi
Kjøbenhavn;**

samt

Forslag

til

dens Ophævelse.

Kjøbenhavn 1771.

2

3

Gunstige Publicum!

Vores Allernaadigste Konges

utrættelige Omsorg og Landsfaderlige Opmærksomhed imod Undersaatterne, haver ligesom besjælet endeel velmeenende Patrioter saaledes, at de, enhver efter sin Indsigt og Formue, ligesom kappes om at kunde opdage noget til Landets Beste, og til Misordeners Udryddelse, samt Rettens og Retfærdighedens Pleye.

Omendskjønt nu alle ikke øse af lige reen Kilde, alle kan en heller udføre deres Betragtninger paa en liige grundig og behagelig Maade; Saa kan man A 2

4

dog, som Bien, trække Honning endog ud af de giftige og bittere Blade.

Derimod kan intet alterere den sunde og klare Følge af den allerhøystpriiseligste Tilladelse udi Allernaadigst Rescript af 14 Septemb. 1770, Høyere og fornærmeligere, end naar nogle opstaae, som finde Behag og Lyst udi at angribe, hade, efterstræbe og forfølge en Undersaat, som adlyder, og efter sin allerunderdanigste Indsigt stræber at efterleve sin Konges med Undersaatternes Vel saa nøye combinerede Allernaadigste Hensigt.

Ikke desto mindre haver man dog Gazetterne et offentlig Exempel paa sadan en Forfølgelses-Aand hos nogle af det Societets Lemmer, om-

5

hvilket jeg afgiver nærværende Betragtninger og sandfærdige Oplysninger.

At saadant af mig skeer ved offentlig Tryk, haver Forsigtighed til Grund; thi Erklæringer og Foregivender, naar de indhentedes, kunde maaskee drifte sig at til intet gjøre de redeligste Sandheder, under det Haab at Troeværdigheden skulde blive paa dens Side, som taledes sidst, fordi der ingen nye Indsigelse kunde ventes.

Derimod naar Med- og Modsigelser offentlig kan gives og tages, er Sandhed og Retfærdighed under en fuldkommen Betygelse.

Intet har ledet min Pen uden en patriotisk Iver for Sandheden og for A3

6

mine Medborgeres Interesse. Jeg kunde derfor gjerne have været mit Navn bekjendt; Men da jeg er en stor Hader af Trætte, og det maaskee kunde hænde sig, at Brygger-Lauget eller visse deraf, kunde finde Behag udi at paaføre mig ligesaa fortrædelig en Proces, som den Mand, der udi disse Tider under sit Navn haver skrevet imod nogle af Bryggerne, er bleven paaført.

Saa vilde det gunstige Publicum undskylde at jeg af Kjærlighed til Fred skyvler mit Navn for saa trættekiær og hidsig en Mængde, som lettelig kan udmatte og ødelægge enhver som vil tale dem imod. Kjøbenhavn den 23 Februarii 1771.

Autor.

7

Man kan med ald Føye, om det er tilladt saa at tale, ansee Brygger-Lauget i Kiøbenhavn fra Ligningens Stiftelse af, for Regjeringens Kiæledegge; Ingen Undersaar, ingen Laug i Verden har erhholdet saa anseelige og distincte Privilegier som dette Laug.

Paa det nogle visse af 100de Mænd kunde i deres Canopeer og Dammastes Sænge sove sig deres Leve-Brød

til, have 100 tusinde Indvaanere maattet lide og sukke. At der ikke tillades at være fleere end 100de Bryggere, kan have Grund udi en vel

8

overlagt Politique; men at den flittige, den forstandige og sociable Brygger ikke skal kunde fortjene meere end den lade, den taassede, den stolte og uomgjængelige Brygger, er sandelig aabenbare stridende imod alle Nationers vedtagen Natur-og Folke-Ret, og følgelig kan dette utiidige Foster ikke have andet end vrang Fortolkninger til Fader og interesserede Forestillinger til Moder.

Det er alleene Interessenternes egen Skyld, at de have faaet nogen Indskrænkning, efterdi nogle af dem gjorde det alt for galt.

Dersom Bryggernes Regnskaber bleve fremlagte for en Commission, skulde det uden Tvil erfares, at Ligningens Indretninger, Bestyrelse og Vedvarenhed haver kostet Lauget, udi de 31 paa 32te Aar samme haver sisteret, nogle Tønder Guld, ja muelig Milli-

9

oner. Og det haver visselig det Kiøbenhavnske Publicum betalt i de lette Tider.

At nu Bryggerne ikke kan subsistere, reyser sig vel fornemmelig af det dyre Kjøb paa Bygget; Men der beroer jo endnu under Qvæstion, om Bryggernes Ligning, Indretning og Vedtægter ikke ere Fundamenter og Aarsager til Byggets Dyrhed selv, og til de mange Fallissementer iblant Bryggerne.

Lignings-Forordningen af 28 Decb. 1739 giver til Fundament for Ligningen: Brygger-Laugets slette og forarmede Tilstand, samt at Bryggerne fast ingen anden Frelse vidste end en Ligning udi Næringen. Dette kan dog ikke forstaaes, uden om nogle af de værende Bryggere; thi det er beviisligt, at der, førend Ligningens Oprettelse, vare de Bryggere som kunde gjøre 60 til 80 Bryg hvert Aar, og disse kunde umuelig ønske eller at-

10

traae en Ligning udi Næringen. Det haver følgelig kun været de fornemme, ukyndige eller commode Bryggere, som ønskede og udvirkede denne Ligning; Om de flittige Bryggere maaskee under Promisser af andre Fordeele have tillige underskrevet Ansøgningen, er mig ubekiendt. Men i hvorom alting er, saa kan man nu contravertere og siige: At ingen anden Redning er til de fattige Bryggers Opkomst end Ligningens, Ophævelse. Ja! om man endog for er Moment vilde statuere: at Ligningen var for enhver Brygger lige gavnlig, som den dog aldrig er eller kan blive, saa var dog Nytten allene privat for de 100 Bryggere; Men Skaden er almindelig.

Jeg vil, for at sætte denne Sag i des større Lys, detaillere det private og det almindelige, og betragte:

1.) Hvad Nytte Brygger-Ligningen haver

givet og giver.

11

2.) Hvad skadelige Følger den haver havt

og haver.

Ansee vi altsaa

1.) Hvad Nytte Ligningen haver virket:

Da er der ingen uden for Brygger-Lauget, som haver høstet den ringeste Nytte udaf Ligningen, og det er endda ikkun en vis Part udaf Bryggerne selv, som have havt nogen betydelig Fordeel derved.

De Bryggere, som enten formedelst deres ringere Øll, eller formedelst deres insociable Temperament ikke kunde recommendere sig Kroersker, disse ere der, som have havt Fordeel ved Ligningen.

De Bryggere, som have kjøbt Gaarde førend Ligningen, og siden skildt sig ved samme, have og profiteret, efterdi endeel have faaet 6, 8 a 10,000 Rdlr. meere for deres Brygger-Gaarde end de selv have givet.

12

Betragte vi derimod

2.) De skadelige Følger, som Ligningen haver avlet og daglig avler:

Da befindes samme langt at overgaae det tollerable; Og intet er mere at undre over, end at denne Ligning endnu udi disse opklarede Tiider staaer ved Magt.

Jeg vil ikke lade det være min Sag at undersøge eller udvikle Aarsagerne til Vedvarenheden udi en saa Stadskadelig, ja maaskee Land-fordærvelig Indretning; Men jeg vil allene oplyse nogle af de skadelige Følger den haver havt og haver.

De store og umaadelige Penge-Summer, som ere anvendte til dato paa Brygger-Ligningen, ere, efter den Calculation enhver uden for Lauget kan gjøre, saa skræksomme, at man med god Grund kan kalde Ligningen: Kjøbenhavns Brygger-Skat; thi ligesom dis-

13

se store Udgifter ere en Virkning af Ligningen, saa begribes lettelig, at de ere vundne udaf Ligningen, og følgelig taget igjen af Stadens Beboere.

Det er ikke at tvile paa, at jo mange 1000 Dalere a parte ere anvendte i Smu for at conservere Ligningen, i det mindste gaaer Rygter saa; Men derom kunde Regnskaberne, naar de bleve fremlagte for en authoriseret Commission, give den beste Oplysning.

Det vilde gandske tilforladelig ansees for en stor Ubillighed, om Kiøbenhavns Indvaanere, saavel som de hertil anreysende Fremmede, skulde tvinges til at kjøbe sit Kjød hos den Slagter som stoed for Touren, og at man ikke maatte handle udi den Boed som havde det beste Kjød; Og dog er Brygger-Ligningen ikke andet end en Indhold af denne Ubillighed, i Henseende til Øllet; thi man

14

maae ikke tage sit Øll hos hvilken Brygger man vil, med mindre han er i Touren.

Naar Vragerne sige Øllet er got, saa skal det og være got, og Kiøberen nøyes dermed.

Dersom endda disse Vragere efter Forordningen af 13 Junii 1755 dens 9de Post, bleve hver halve Aar omskiftede, og ey oftere end eengang kunde blive Vragere, hvilket synes at være Forordningens Hensigt, da den siger at en anden, men ingenlunde een af de forhen værende, skal antages i den fragaaende Vragers Sted, vilde de blive af meere Redelighed; Men da det befindes, at de selv samme Vragere komme ofte igjen, og ere nogle

ja mange Aar derved, saa betyder Vragningen ey meget; thi Vragerne lade sig finde i Billighed, og ere undertiden meget føyelige Mænd.

15

Det er meget beviisligt, at mangan en Vertshuusmand haver mistet sin Næring og deraf dependerende Velfærd, fordi han ikke har udstyret det Øll, som han for Penge haver tilhandlet sig paa Laugshuset; men ved at udtappe det, har søgt at bringe sine Penge ud deraf. Og Kjeldermanden er dog just en Undersaat, som, fordi han i Almindelighed er uformuende, trænger til meere Understøttelse, end den Brygger, som, fordi er magelig og stolt, gjerne vil være privilegeret med undertrykkende Frihed imod sine fattige Medborgere; Ja! det skulde maaskee ikke koste megen Umage at udleede en Kjeldermand, som udi sin Skind-Pels haver sundere Begreb, stærkere Patriotismus og ædlere Tænkemaade imod sine Medborgere, end den Brygger, som udi sin Skarlagens Habit kan stige ud af sin Carosse og hen paa

16

Dommer-Sædet, for at tildeele eller frakjende den klogere Borger sin søgende Ret.

Jeg har sagt, at naar Vragerne haver kjendt Øllet forsvarligt, skal det og antages derfor. Saadant er allene i en vis Henseende, og naar man ikke haver iagttaget Formaliteten, at forstaae; thi der er ordineret en Ret over Vragerne, som kaldes Prøve-Kammeret; men det er ikke enhver Kjeldermand, eller Vertshuusholder, som har den rette Kundskab derom, og de, som have den, bide undertiden udi et suurt Æble, for ikke at faae det raadent eller ormstukken. Det er og en almindelig Troe, at den eene Ravn ikke gjerne hugger Øyet ud paa den anden.

I Henseende til Prøve-Kammeret, har Forordningen af 13 Junii 1755 meget mærkelig determineret udi 15de Art., at de dertil antagende 2de Brændevinsbrændere og 2de

17

Ølltappere skal være vederhæftige Mænd; dog skeer det næsten tvertimod. Ve! bør et hvert ædeltænkende Menneske assistere sin fattige Næste paa alle lovlige Maader; Men paa en ulovlig og forbuden Maade bør det ey skee. Det er i sig selv klart, at den uvederhæftige er trængende, og just derfor besjælet udi en saa høy Grad af Medlidenhed saavel imod andre som fornemmelig imod sig selv, at Retfærdigheden lettelig derved kan vorde krænket.

Udi Betragtning af foregaaende, bliver altsaa ingen Tvil tilbage, ar jo Brygger-Ligningen, foruden at den er stridende imod Billigheden selv, haver tillige skadelige Følger for Verthuusmanden.

Tage vi dernæst under Overveyelse, den Skade, som Brændeviinsbrænderne her i Staden have af Ligningen, da behøves ikke

18

vildere at anmærkes: end at det ofte hænder sig, at naar de begjære frisk Øll til deres Paasæt, at de faae for fuld Betaling af den Brygning Øll, som siden, naar det haver afkastet sin Gjær, bliver formedelst dets Barhed eller anden betydelig Feyl nedsat udi sin Priis; Og dog faaer Brændeviinsbrænderen ikke tilbage det som han haver betalt over Øllets siden befundene Værd, men foruden at han maae betale den Kraft og Kjærne som han ikke faaer, maae han endog oftest tabe sin Fordeel ved Brugen af saadant bedervet Øll, hvilket han ikke kan kjende, og derfor desmindre veed at vogte sig derfor, eller bruge Præservativ derimod, i fald der er nogen.

Ja! det er en almindelig og gammel Klage af Brændeviinsbrænderne, at mange af dem have tabt anseeligt udi deres Velfærd for det nedsatte Ølls Skyld; thi naar det

19

endog er bekjendt for bedervet Øll, tvinges Brændeviinsbrænderne til at tage det, og kan paa ingen Maade faae andet Øll uden at tage tillige af det nedsatte. Og skeer saadant udi Medhold af Forordningen de dato 13 Junii 1755 dens 17de Articul. Men da det eene Laug ikke bør tvinges udi sin Velfærd for at betale et andet meere understøttet Laug sine Mangler, saa er intet billigere, end at denne Articul blev forandret Brændeviinsbrænderne til Beste. Thi vil Brændeviinsbrænderen hazardere at benytte sig af det nedsatte Øll, kan han derved sætte sin heele Brænding af 20 til 30 rdl. over Styr, ja gjøre hans Kar og hans hele Værk ubrugelig, og vil han ikke det, saa skal han styrte det udi Rendesteenen; Men saadant er dog ikke en Mands Leylighed, og allermindst burde hans Velfærd tvinge ham dertil.

20

Billigere var det, ar Bryggeren, som ikke havde lavet det bedre, tog selv heele Skaden, men om Vejrliget eller andre uformodemlige Tilfælde var Aarsag udi Øllets Feyl og Ringhed, burde Brygger Lauget med større Rimelighed end Brændeviinsbrænder-Lauget tage imod fælleds Skade. Og det saa meget hellere som Bryggerne ikke paa nogen Maade kan lide Skade ved det andet Lang; men tvertimod maae tilstaae, at Brændeviinsbrænder-Lauget tager til Paasæt næsten den halve Deel af alt det Øll som bliver brygget her i Staden. Men det bliver af Bryggerne lidet skjønnet, naar disse lønne hiine paa den anførte Maade, ja man kunde sige; det er at betale Got med Ont.

Ligesom da Brændeviinsbrænderne og Verthuusholderne her i Staden have Aarsag i høyeste Grad at beklage sig over Ligningen, saa kan man og med lige Grund extendere

21

ertendere Klagemaalet til samtlige Indvaanerne i almindelighed, thi, hvor ofte have ikke mange private Huusholdninger faaet af det saa kaldede 8 Marks Øll, hvoraf de ikke have havt 8 Skillings Nytte, men formedelst enten dets Barhed, dets Afsmag eller anden Mangel maattet overlade det kjøbte Øll til de publike Rendesteene?

Saadant skeer meget ofte, i sær om Sommeren, efterdi Bryggerne i Almindelighed menagerer for meget paa Humlen, og det arriverer ikke fjelden, at det svagere Øll er betaget med Syrlighed og Bedervelse endog førend det leveres fra Bryggeren; thi Huusholdnings-Øllet bliver i Almindelighed liggende til sidst, alt efter Brygger-Karlenes Commoditet. Anbringer man Klage derover hos Bryggeren eller hans Folk, faaer man Snak derfor, undertiden gode Ord, men un-

22

dertiden endog det studsige Svar: Er i ikke fornøyet med Os, kan I tage Øll hvor I vil, vi ere ikke forlegne o. s. v. Men naar Ligningen blev indstillet, vilde Bryggerne vist lære at syngte af høfligere Tone, som og i Almindelighed give bedre Øll. Og ligesom det nu kan Heede: Slet Øll og liden Høflighed, saa vilde det ved Ligningens Ophævelse skee, at man fik bedre Øll og meere Hoflighed.

Udi Brygger-Ligningen sisterer endog en naturlig Ubillighed imod Bryggeren selv; thi hvad kan være ubilligere og unaturligere, end at en vindskibelig, flittig, fornuftig og om gjængelig Brygger maae med alle sine gode Egenskaber ikke fortjene en eneste Skilling mere udi sin Metie end den modige, ukyndige og forsømmelige Brygger? Det er uden Indvending en stor Vanheld og Skade for Flit-

23

ligheden selv, at den stolte Brygger skal udi sin Carosse fortjene ligesaa meget, som den arbejdsomme Brygger paa sine Lofter og udi sit Bryghuus. Det kan i visse Maader ansees for et Indbrud udi Retfærdigheden, naar den vindskibelige skal straffes udi sin Næring og Levebrød, fordi den stolte, den Lade og dørske skal og leve.

Intet er unaturligere end at betage den Flittige og Kyndige den Leylighed han gandske vist vilde gjøre sig af sit Videnskab og af sine øvrige nærende Egenskaber.

Enhver flittig og omgjængelig Brygger ønsker derfor i Hjertet, om ey med Munden, at Ligningen maatte ophøre; Enhver anden Brygger og Indvaaner, som ikke haver deres hemmelige Snit ved Ligningen, ønsker det samme, Og det er allene den stolte, den magelige og uomgjængelige Brygger, som med

begge Fødder stamper derimod.

24

Ved Ligningens Ophævelse vilde Bryg« gerne tillige spare anseelige Udgifter, som nu medgaaer til Laugs-Huus, til Bogholder, de mange Casserere og Skrivere m: fl: hvilke alle bleve unyttige Tjenere, og kunde, undtagen de 6 Betjente, som ere Bryggere, aflegges med en maadelig Pension.

I øvrigt contesterer jeg, at jeg hverken er Brygger, Brændeviinsbrænder eller Verthuusholder, agter ej heller at blive nogen af Deelene, Og at følgelig ej den ringeste private Hensigt, men allene en puur Velmeent patriotisk Redelighed haver bestyret mine Tanker og min Pen.

Og monne ikke den gandske Stads Interesse skulde overveye nogle faa Borgeres Comodite? Jo! Herrens Navn være lovet! Vi have opnaaet den Tiid, da Cujoneriet ligger udi sit Aandedræt, og hemmelige Rænker ikke længere kan soutenere sig.

25

At Brygger-Ligningen, saavel udi Salig og Høylovlig Ihukommelse Kong Christian den 5tes Tiid, som udi Salig og Høylovlig Ihukommelse Kong Friderich den 4des Tiid, haver været oprettet, haver geraadet til manges Skade og Fornærmelse, ja til største Besværlighed, baade for dennem som til deres Næring med at udtappe og at skjænke, noget Øll behøvede, og at Brygger-Lauget ligesaa lidet i Konge Friderich den 4des som tilforn udi Konge Christian den 5tes Salig og Høylovlig Ihukommelsers Regjærings-Tider Haver kunde præstere ved saadan Lignings Bryg hvis det burde; Saadant er Ord fra Ord at erfare af Forordningen de dato Rosenborg Slot den 28 Julii 1723.

26

At den nu værende Brygger-Ligning ligeledes er til Skade og Fornærmelse for Indvaanerne, kan vel endog de, som ej tilforn har indseet samme, nu efter foregaaende Oplysning ikke længere drage i Tvivl, og ligesom det almindelige Raad stadfæster Sandheden udi hver en Linie, saa ønsker og beder alle redelige Indvaanere udi Kiøbenhavn, at Hans Kongelige Majestæt af Landsfaderlig Elemence, og til en allernaadigst Opmuntring for enhver flittig Borger udi sit Kald og Leve-brød, allermildest vilde ophæve den Stadens Indvaanere saa skadelige Brygger-Ligning.

Da det nu saaledes er uigjendriveligt, at Bryggernes Ligning er høystskadelig for det Almindelige, og at dens Ophævelse vil blive en nødvendig Følge af den billigste Retfærdighed; Saa er alleneste at begegne tvende Indvendinger, som have nogen Skin as bevægende Aarsag derimod.

27

Disse Indvendinger ere: 1.) At nogle Panthavere udi Brygger-Gaardene vilde tabe formeget, efterdi Gaardene tabte udi deres høye Priiser.

2.) At de Bryggere, som have i Tillid til Ligningens Bestandighed, kjøbt deres Gaarde dyre, vilde blive alt for meget medtaget udi deres Velfærd, og endeel gandske ruineres, dersom Ligningen skulde cessere.

Men omendskjønt det er troeligt, at disse toe Aarsager have været understøttede og flaterede, for deraf at bringe Ligningen udi den saa lange Vedvarenhed, saa ere de dog af ingen synderlig Kraft, naar betragtes, at det er bedre at afskjære en raaden eller antændt Finger, end at lade den hele Haand fortæres, og tilsidst

angribes paa det gandske Corpus med en opædende Kræft. Og

28

endelig, ihvor længe man end vilde udsætte Ligningens Ophævelse, skulde dog de samme Hindringer møde.

Overalt ere disse Indvendinger, naar de paa en patriotisk og redelig Maade blive betragtede, saa meget mindre af nogen betydelig Valeur, som derpaa lettelig kan raades Bod; Og omendskiønt jeg meget gjerne kunde give antagelige Anslag, hvorledes Ligningen kunde ophæves uden Præjudice enten for Panthaverne eller den .flittige Brygger, (thi den stolte og døvne Brygger fortjener ikke ringeste Consideration.) saa dog, da flere kan tænke bedre og visiere end een, og det kan være farlig udi Forandringer at følge enkelte Indsigter, saa synes mig, at det allersikkerste Middel til at naae nogen grundig Plan herudi vilde indhentes ved, til en kort Termin, at udsætte en anstændig Premie, som

29

kunde tages af Stadens Kjæmmer-Casse, til den som kunde give det meest applicable Forslag, til at tilfredsstille saavel Panthaverne som Eyerne af de dyrkjøbte og høye forpantede Brygger-Gaarde, da det ikke vilde feyle, at man jo udaf de adskillige Formeeninger kunde uddrage og samle noget Fundamental og antageligt. Og saaledes med et gjøre en god Ende paa de imod Ligningen værende grundige og retfærdige Klagemaale.

Jeg vil slutte med disse mærkelige Ord af 1 Petr. 5: Gud staaer de Hoffærdige imod, men de Ydmyge giver han Naa- de.

30

1

Tanker om Brændeviins-Brænden
Skienket til Stiftelsen for nyefødte Børns
Opdragelse.
Kiøbenhavn,
Trykt hos L. N. Svare, boende i Skindergaden,
1771.

2

3

Ved at giennemlæse en Deel (thi alle kan man neppe raade med) af de Patriotiske Skrifter, Trykke-Friheden har avlet, har jeg merket, at alle næsten klager over Mangler og Uordentligheder, og en stor Deel har paataget sig at vise Aarsagen til der Onde, den; Mangel paa Ophold, og den Fattigdom der trykker det Almindelige. At her er en større Mangel paa Brødkorn og Penge, end der kunde ventes i et Rige, hvor der voxer Korn i Overflødighed, og hvor en langvarig Fred maatte have forskaffet Overflødighed, kan vel det negtes? Jeg tænkte af Begyndelsen, at det ikke var underligt, at Kornpriserne bleve høie, saa som der visselig har i en Deel Aar været Misvext enren pag det ene eller an-

4

Det Slags Sæd. Jeg troede i Henseende til Mangel paa Penge, og de Klager over Fattig-Dom, at det gik mine

Landsmænd, som det gaaer ofte Mennesker, nemlig: at man sielden er fornøjet, og altid klager; jeg meente derfor, det var min Pligt at iagttage mine Forretninger, bede Gud give Landet Fred, og at Jordan maatte give sin Afgrøde til Brød for de Hungrige. Udi denne Tanke blev jeg saa me, get mere bestyrket, som jeg blev vaer, hvorledes en herskende Misundelse forledte en Deel Skribentere af Patriotisk Nidkierhed at ønske, at de af Landets Indbyggere, der havde noget tilbage, maatte vorde forarmede. Men ved det, der udkom et allernaadigst Forbud, at ingen maatte brænde Brænveviin af Rug, hørte jeg de Fattige og Hungrige (thi visselig ere flere nu af det Slags end de troe, der intet mange ler) sige: Gud være lov! nu kan vi faae Rug, og bedre Kiød paa den; ja sagde en Bonde, men nu brænder de Bygget op, og hvor skal vi, som har solgt for meget af det Slags til

5

Skatter og Udgifter, faae Sædekorn til Kiøbs, og andre som behøve, faae Byg til Øl og Gryn? Det vil blive skrækkelig dyrt, og neppe at faae. Dette kom mig at tænke paa Brændeviinsbrænden af Kornvohre i Dannemark; og jo meer jeg tænkte, jo farligere og fordærveligere forekom den mig Jeg erindrede nu og at have læst adskilligt om samme, og at een kalder Brændeviins-Brænderiet korntyven, og vil, at i den Sted skulle bruges Rom fra Vestindien; andre har skrevet om de ulykkelige Følger, dette Brug har, naar der tager Overhaand, og udstrækkes for vidt. Men mig syntes, at der manglede noget, og at man havde ikke dristed sig ret ar angribe denne Fiende, hvilken man faae omringer af saa mange og manges fordele og Beskyttelse, og umuelig at overvinde, efter en saa langvarig Brug af det, da endog somme have gjort Brændeviin ligesaa fornødent, som Brød og Øl. Men, sluttede jeg og, saa er det best at lade det blive i Roe, og saa mange, som ernære sig ved samme, iro-

6

lig Besiddelse af deres Fordele; maae man søge at skade andre i deres Næring? Og det et jo vel og forgieves, at skrive derom eller at vente nogen Forandring, i saa lang og hos Nationen saa indgroet Vane? Allene dette kunde jeg ikke tilfredsstilles for, nemlig: Om det er en Undersaat og Medborgere tilladt, at tie det, han troer at være til hans Konges og Fædernelands Fordeel eller Skade, naar han har Frihed at skrive det? Overbeviist om min Skyldighed, og i Haab, at om jeg i noget skulde feile, en Klogere vil undervise Fædernelandet, men især i Overbeviisning, at min Hensigt er uegennyttig og redelig, vil jeg hermed legge Publicum for Øine disse Tanker om Kornbrændevinets Brænderies store Skade for Dannemark.

Dog, at det ei skal gaae mig, som saa mange, der, ved at see en Sag allene paa en Kant, blive af deres egen Indbildning bedragne, og endog i en redelig Mening søge at bedrage andre, saa vil jeg, saavidt min Indsigt

7

rekker, ikke allene forestille Skaden, men og Fordelene af Brændeviins-Brænderiet; thi dersom begge ikke tilstrekkelig indsees, kunde Det afskaffes, som var til Fordeel for det Almindelige, og det vedligeholdes, som drog Landets Undergang efter sig, og er det just saaledes jeg anseer det Brug, at brænde Brændeviin af Kornvahre i Dannemark.

Thi 1) foraarsager dette, at der altid bliver høi Priis paa Rug, Hvede og Byg i Landet, hvilket trykker ikke allene Haandverksmanden, Fabrikoren, den fattige Almue ud-Kiøbstæderne, men og Handelsmanden, Embedsmanden, Søemanden ja og Bonden selv, der, efter at han har udsolgt af Trang for meget, skal igien købe dobbelt dyrt. Hvor skal deligt dette er for et Land, have mange beviist. Men at Brændeviins-Brænderiet er Aarsag dertil, kan man ikke saa klart see, som udi saadan Tiid som nu, da her er lidet Rug og Byg i Landet, dog saa snart det forbydes at brænde Brændeviin deraf, saa er her nok, og ogsaa

8

noget at udføre. Ligesom nu dette er Aarsag i et slet Aar til excessive Priser, saa er det altid Aarsag endog i det overflødigste! Aar, at Fødevahre dog bliver for høie i Prisen, thi i dyre Aar formaaer kun en Rig eller Formuende at købe meget Korn til Brændeviin, men i de gode Aar kober ogsaa den Fattigere, og alle brænder Brændeviin, saa at man ikke lettelig kan vente at see Kornvahre i ringe Priis, enten udi Dannemark eller Norge, saa længe dette Brug vedvarer. Det er sandt, at Agerdyrkningen modtager Forbedring, men Brændeviins-Brænderiet modtager og Udvidelse; ja det kan indskrænkes, vil man sige, men hvorledes, ved en høiere Consumption; men der ved ophører det aldrig; dette gjør Brændeviinet dyrere for dem, som skal drikke og købe det; men der ved indskrænkes det ikke; der er aldrig betalt saa meget for den Frihed at brænde Brændeviin i Dannemark, og at selge det, som nu; men det har aldrig været overflødigere end nu.

9

Ja man kan oprette Magaziner; men hvad koster ikke slig Indretning; og mon Magaziners Oprettelse udi gode Aaringer vil ikke komme Kornvahre endog at blive dyrere? Naar Brændeviins-Brænderen hører, der skal købes til Magaziner, saa kober han til sit Magazin med, og det er hans Næring. Sæt, at vi fik et Aar, da Rugen galdt 8 Mark, som vel aldrig skeer, saa længe der brændes Brændeviin, og er en Skilling i Landet,

eller er Banco-Seddel at betale det med; saa vilde det dog strax stige til 9 a 10 Mark, naar man købte til Magaziner. Hvad Priis skulle det nu selges for af Magazinet? Under 2 Rdlr. neppe, thi hvad koster Loftrum? Hvad til at lønne dem, som skal have Opsigt og Arbeide med at konservere Sæden? Der som nu hverken Brændeviins-Brændere eller Magaziner, som for dets Skyld maatte indrettes, var, saa fik de Fattige eller alle i Landet Sæden for 6 a 7 Mark, og hvor lykkelig! om og for mindre. Men her flyder af publice Magaziner en anden Ulykke

10

for Staten, som er denne, nemlig: at Bonden bliver ruineret, thi naar man setter en vis Priis hvorover ei maa tages, saa maa, naar et misligt Aar indfalder, Bonde eller Landmanden selge for samme. Jeg setter, at en Bonde skal betale i Kongelige Skatter 20 Rdlr., og disse skal han tage af sit Korn; men nu har han høstet lidet, og naar han saa faaer for lidet for hvad han skal selge; og endda skal betale alting dyrt, saa maa han ruineres, thi Prisen bør rettes efter Aarets Vext. Og hvem skulle da Magazinet oprettes for? For de Fattige eller for alle? Dersom for alle, saa maatte de indeholde utroelig mængde Rug; Men om for de Fattige allene, saa vilde dog de, der havde mere, efterhaande forarmes med, naar der alligevel blev høi Priis paa Sædevarer, og derved Kornpriserne ikke lettes. Jeg indseer ikke, ved hvad Middel det bliver mueligt, at Landet kan forskaffes let Priis paa Brødkornet, saa længe Brændeviins-Brænderiet vedvarer. Men om det og var mueligt

11

at hindre, især i frugtbare Aar, excessive Priser paa Brødkornet, saa synes det dog umueligt nogensinde at komme til de ringe og lave Priser.

Dog skjønt denne Skade allerede er stor, der hindrer Haandværkerne, Manufacturerne, og gjør meget dyrt paa alle andre Vahre, thi Kiøbmanden og Haandverksmanden maa da have mere for deres Vahre og Arbeide, vilde jeg ikke, da saa mange har talt og skrevet derom, melde noget i. Men at Brændeviins-Brænderie af Kornvahre i Dannemark, 2) er Aarsag til Fattigdom, og at det er den, som skiller Riget ved sit Sølv, Guld og Rigdomme, og at, dersom dette ikke ophører, alle Hielpemidler ikke vil læge.

Dette tænker jeg bliver klart, naar man betænker, at Dannemark har lidet eller intet at udføre og selge til Fremmede uden Kornvahre; det er for disse alle fremmede Vahre, som i Landet behøves og forbruges, skal indkiøbes. Men naar nu Kornvahrene opbræn-

12

des i Landet; saa er der intet, hvormed fremmede Vahre igien skal betales, uden med Sølv og Penge. Kiød, Smør og Tallig, har Qvægsygen borttaget, saa at, om vi ikke behøve det Slags fra Fremmede, kan dog Dannemark intet selge af Betydenhed. Flest og uldene Vahre ere og kun faa. Kornet, Hvede, Rug og Byg, Erter og Havre, bliver vist Dannemarks Producter og dets virkelige Rigdomme.

Naar nu dermed saaledes omgaaes, at de opbrændes i Landet, saa maa jo nødvendig af saadan Huusholdning flyde Pengemangel, og Landets Fattigdom. Jeg tilstaaer, der kan opfindes adskilligt, som gjør den Mangel paa Sølv og Guld ikke saa hastig eller saa meget kiendelig, saasom Bankers Oprettelse, Handelens Udvidelse i en eller anden Kant i Verden; men alle disse kommer mig for, som den Hiertestyrkning, der gives en Svag, af tærende Sygdomme, der saa forlænge, men ikke curere den. Efterdi den Gevinst deraf

13

for Landet deels er ikke virkelig, deels uvis, men Handel med Kornvahre er Dannemarks visse Indtægt, og andet af Betydenhed veed jeg ikke Landet producerer. Naar derimod Dannemark udfører ligesaa mange Kornvahre, som der indføres fremmede Vahre, saa vedligeholdes ikke allene Balancen, men saa trives alle Indretninger til Landets Flor, ved det at der af Kornvahre ogsaa bliver nok i Landet, saa Haandverksmanden og den Fattige kan let fortjene Brødet.

3) Saasart Dannemark er under Balance med Fremmede, og skylder dem mere end Landets egne Vahre kan betales, saa stiger Vexel-Coursen, thi naar Kiøbmænd skal have Penge remitterede til Fremmede, og disse ikke skylder de Danske noget, maa der vist mangle Vexler, og følgelig Coursen blive høiere. Dette er den naturlige Aarsag til en høi Vexel-Cours, at der er Mangel paa Vexler. Men jo høiere Vexel-Coursen er, jo mere Sølv og Guld gaaer ud af Landet, man sen-

14

der famme til Hamborg og Holland, for igien at kunde selge Vexler i Kiøbenhavn, naar derpaa kan vindes saa anseelig pr. Cent men Sølv og Guld ere borte fra Landet. Jo mere Sølv- og Guldmyndt der myntes, jo mere gaaer der af ud, saa længe Vexel-Coursen er saa høi, og vil man mynte Penge, som er under Sølvets Værdie, saa beholdes disse vel i Landet nogen Tid, men i Henseende til Landets virkelige Rigdom hielpes de ey mere

end Banco-Sedler, og mindre, thi de Fremmede, som vi Handle med, vil ei tage dem for fuldt, og Vahrene blive derved endnu dyrere i Landet. Man seer jo, at Fremmede for Courant, som er god, giver bedre Kiød end naar de betales med Banco-Sedler. Men alt dette Onde foraarsager Brændeviins-Brænden af Kornvahre fornemmelig. Jeg nægter ikke, der kan jo være mange andre Aarsager tillige, som gjør Forandring i Vexel-Coursen; men troer dog, at have beviist, at denne er en af De virkeligste og betydeligste; og skjønt den Chinesiske og

15

Vestindiske Handel, Fremmet Pengelaan, Mynter ved Hamborg og deslige, vel kan hielpe til, at Coursen ikke stiger umaadelig, saa vil dog aldrig ventes eller kan haabes, at den kan falde saa lavt, som den var i de Aaringer førend Brændeviins-Brænden tog overhaand, men at den visselig vil stige; thi som Der er aldrig saa stor Skade for Landet, det jo er nogen til Baade, saa er og Vexel-Coursen, naar den er hoi, en anseelig Fordel for visse Kiøbmænd, der om de ey kan vinde Mere end Coursen ved udenrigs Handel, har vundet Anseeligt. Men at Landet i Almindelighed taber herved, kan ingen tvivle om; thi alle fremmede Vahre blive dyrere; jo mere Kiøbmanden forlanger for sine Vahre, jo mere igien Bonden for sine, og Haandverksmanden for sine; og jo mere forarmes alle, i alle Stænder i Landet. Man vil herved overbevises tillige om, hvor skadelig Indflydelse Brændeviins-Brænden har i Manufacturer og Haandverkens Fremgang udi.Dannemark; hvor an-

16

seelige Summer Regieringen end har anvendt til disses Fremvekt, saa er det dog ikke kommet til den ønskelige Flor hermed. Men Aarsagen er især de høie Priser paa Levnetsmidler, Farverier, Materialier, & c.; thi naar disse ere kostbare, saa maa Fabrikøren have mere for sine Vahre, og de Fremmede underselger samme, leverer bedre Vahre for en ringere Priis, og hvo vil undre, at slige Indretninger qvæles i Landet. Forbud paa Indførsel gjør vel noget men kan dog ikke hindre, at jo de, som ikke skiønner Fædrenelandets Vel, af Begierlighed efter Fordeel ønsker den Handel. Ere de Manufacturer og Fabriquer, hvorved i Landet spares de Penge, vi give Fremmede for at fabriqvere vores raae Materialier; ere de fordeelagtige, og hielper til mange Flittiges Ophold; saa er Kornbrændeviins-Brænden unægtelig et adeligt Onde, da det bliver ogsaa

4) Aarsag at Folkemængden aftager; thi naar Kornvahre, og med dem alle Vahre

17

bliver dyre, falder det den Fattige vanskeligt at fortiene Brødet, og en overhaandtagende Fattigdom i et Land formindsker paa utallige Maader dets Indbyggere, Børnene døe af Hunger ved en hungrig Moders Bryster, Forældre qvæles ihjel af Sorrig, Tiggerne maa anraabe mange ligesaa manglende forgieves om Hielp, og den Unge søger hos Fremmede at finde det Ophold, han ikke seer i sit Fædreneland. Jeg tvivler ikke paa, at her jo ere mange flere skadelige Følger af Brændeviins-Brænden, især naar man vil tænke paa dets Virkning i de menneskelige Legemer og i et Folkes Sæder, saasom enhver veed, at de, der drikke formeget Brændeviin, faae svage og skrøbelige Legemer, og blive onde og liderlige Folk; og hvor bedrøvelig en Tilstand er det Land udi, der har mange saadanne!

Men det kommer nu an paa, at man tillige anseer Brændeviins-Brænderiet af Kornvahre paa den anden Side, at man samler dets mange Fordele, og alt hvad der

18

81

kan siges til dets Forsvar, og som troes af mange at være saa vigtigt, at de ansee dets Afskaffelse for umuelig og skadelig. Thi 1)

Hielper dette Brug, indvender man, til at Kornvahre, og alt bliver bedre betalt som Landmanden har at selge; det opmuntrer Bonden at dyrke Jorden bedre, fordi en ventende Fordeel er Drivefieren i alle Menneskelige Foretagender, dette forøger og prisen paa Herregaarde, paa Tiender, paa Forpagtninger, som ere meget anseelige. Dersom nu dette afskaffes, saa betages Lysten hos Bonden, saa falder prisen paa Herregaarde og Tiender. Men først maae erindres, at Bondens Fordeel er kun i Indbildningen; thi naar han maae betale Kiøbstædmanden mere igien for sine Vahre, og give Tienere mere Løn, og tillige drikker mere Brændeviin, saa er han lige fattig.

I Henseende til Herregaarde kan disse ikke tabe deres Priis; Landgods bliver altid

19

kostbart, da derudi bestaaer Landets virkelige Rigdom, og skjønt en Herremand eller Jordeiere faaer mere for sine Kornvahre, saa naar han regner Indtegt og Udgift, har han langt mindre tilovers end i gamle Dage, fordi alle andre Ting til Oeconomien koster ham mere, og Landets Fattigdom bliver dem til største Byrde, der har

noget tilbage. Men lader os sette, at Kornbrændeвиins-Brænderiet hielper til en Høyere Priis paa Landgodserne! lader os sette, at det ophielper Agerdyrkingen; saa naar den forarmer Landet, naar den dræber den Fattige, og den som ikke har nok at kiøbe Brødet for til sig og sine, saa er det en bedrøvelig Velstand, som er bygget paa utalliges Ruin og Landets almindelige Skade. Og hvad hielper høye Priser Bonden, naar man veed, at der overalt i Landet er flere Huusmænd, Inderster, Fattige, Haandverkere, Smedde, Vævere, Skræddere og Skoemagere, Hiulmænd og deslige, som Landet baade til Arbeide og Fornødenhed ikke kan undvære,

20

(disse skaffer Bonden Tienere og Landet Soldater) end der er Bonder. Men alle disse settes, naar Kornet er dyrt, i den samme Jammer, som den fattige Haandverksmand og Dagleier i Kiøbstæden. Der er i dette Aar Nød i Kiøbstæderne, men ikke mindre paa Lander, hvor man paa alle Veie treffer hele Flokke Tiggere. Thi hvorledes kan de betale Rug og Byg, naar Brændeвиins-Brændere driver den i saa anseelige Priser, og opbrænder saa mange Kornvahre, som er dobbelt Antal Mennesker udi Dannemark kunde fødes med i dette ellers besværlige Aar? Hvad Tienderne angaaer, saa ere disse stegne meget; men, skiønt disse ere især Præsternes fornemste Indkomster, ere dog flere forarmede og forgiældede Præster nu, end tilforn; hi faaer de meer for Tienden, saa gaaer dette ud igien for dyrere Vahre fra Kiøbstæden, og saa faaer de i Offer og Accidentier saa meget mindre, af en fattig,: jeg havde nær sagt, fordrukken Almue. Naar der er let Kiøb paa Korn-

21

Vahre, saa arbeider Huusmanden for lidet, saa falder Tieneres Løn, saa forøges Folkemængden; men alle disse Ting qvæles ved Brændeвиins-Brænden af Kornvahre.

2) Dersom Kornbrændeвиins-Brænderie forbydes, indvender man, saa ville pengene gaae ud af Landet for fremmet Brændeвиin. Alle ere vante at drikke Brændeвиin, og maa have; da fik de Franske eller andre pengene; og saa var jo det ene Onde værre end det andet! nu blive jo pengene i Landet, og cirkulerer bestandig, thi intet Brug gaaer hastigere, end just dette.

Hertil svares først, at det er sandt, de Penge, som gives for Kornvahre, blive i Landet, ligesaa de Penge, som de give derfor, der drikke det; men derimod er vist, at ingen Penge kommer ind fra Fremmede i Landet for de Kornvahre, som blive opbrændte til Brændeвиin til Landets ubodelige Skade. Det er for det andet sandt, ar Folket er meget hen-

22

given til Brændeвиins-Drikken, og maa nødvendig blive det; thi her er ingen Bondebye i Dannemark, hvor der jo drikkes Brændeвиin, og der tre de, som for deres Fordeel, og for at svare Afgifterne, overtales indtil Piger og Dreng paa 10 til 12 Aar, naar de har noget at betale med, at drikke, og naar Fattigdom tager til, er Trøsten i Brændeвинet.

Dette har den Virkning: de glemmer det Onde, mm kun for en Tid, da Nøden siden bliver større. Vilde man vide, hvad Elendighed dette Brug setter Landet udi, kan man kun indhænte Præsternes Vidnesbyrd. For det tredie er det ikke ligemeget, enten vi i Dannemark opbrænder Kornvahre eller selger dem for igien at betale fremmet Brændeвиin; thi først tabes Fragten for Kornets Udførsel, og Levebrødet for de Skibsfolk som kunde bruges til Kornets Udførsel. For det andet vindes ligesaa igien i Fragt og Handelen med Fremmede. For det tredie kommer flere Vexler ind. For der fierde bliver der lettere Priis

23

paa Brødet for de Fattige i Landet, og endelig bliver dette det eneste Middel til at faae efterhaanden den ulykkelige Vane, at forøde saa meget i ven Drik, afskaffet. Jeg tilstaaer, at der er vanskeligt og farligt tillige paa engang og alt for hastigt at læge en indgroet Vane; men skulle det være umueligt ester Haanden?

3) Indvendes til Kornbrændeвиins-Brænderiets Forsvar og Vedligeholdelse: at ved dets Ophævelse vilde Kongen tabe anseeligt i Consumrion; og hvad indbringer ikke det, som gives for den Frihed allevegne i byer Sogn at udselge Kornbrændeвиin? Men hertil svares, at Kongen taber altid mest ved Landets Forarmelse, og det kan ikke hielpes Undersaatterne, at de for Penge faaer Frihed at opbrænde Landets Rigdomme, og forderve sig selv.

Fremmede Vahrers høie Priis er og for Kongens Casse en anseelig Udgift. Ved vise, hvor meget dyrere mange af de Vahre som Kongen behøver til Hoffet, Armeen og

24

Floden, ere ved den høie Vexel-Cours end forhen, kunde man komme meget efter, om herudi ikke tabes

mere, end der vindes ved Brænderiet. Saa meget er vist, at alle visse Ting koster Kongen næsten om ikke dobbelt mod hvad de kostede i de Tider, da Dannemark ikke opbrændte, men udførde sine Kornvahre. Og det forøger ikke Kongens Cassa at ligesaa meget og mere maa udgives igien paa en Kant, som kommer ind paa en anden. Kongen har Magt og Ret at paalegge Skatter; men det var bedre, at Undersaatterne gav en anden Skat, end den paabudne Consumption, af de Kornvahre, som bruges til Kornbrændeviin; thi herved bliver Brødet opbrendt; og dersom Kornbrænderiet ikke havde været i Dannemark,

saa havde hiin Fattige hverken manglet Brød til sine Børn, eller Penge til Extra-Skatter, og kunde dog have beholdt Hatten.

4) Vil man sige, at efterat jeg har forkyndet Krig mod Brændeviins - Brænderiet, som jeg anseer for Dannemarks farlige Fien-

25

de, saa betiener jeg mig af de Vaaben, som de bruge, der ville give en svag, og ofre en ond sag Anseelse af at være god, nemlig: at sige om Brændeviins-Brænderiet, at der er at opbrænde Landets Rigdomme, da det derimod bestaaer kun derudi - al man drager ved Distillation, Spiritus ud af Kornet, og alligevel bliver der en stor Kraft i Dranken, til at fede Sviin, føde Hæste og tillige Kiør, som give megen Melk efter Dranken; saa maa jeg tilstaae, at ofte tiener er vittigt Indfald til at bedrage Læsere, sonx ikke enten kan eller ville overveie hvad de læse; at Brændeviinsbrænderiet tiener til at opbrænde Landets Rigdomme, forholder sig saa i Sandhed, thi Brændevinet tiener hverken til Føde eller Nytte, og maaskee om den Spiritus reent fløi bort, det var endda bedre for mange. Dranken er vist det tienligste; men med ald den Nytte, den gjør, kan den endda ikke betale den Mængde af Brændeveed, som Nat og Dag heele

26

Aaret igiennem forødes. Og Brændsel af Tørv og Træe, er ligesaa umistelig, som Brød og Øl for alle Landets Undersaatter.

5) Vil man sige: paa hvad Maade skal da saa mange, der nu leve deraf, ernære sig? Skal de miste deres Næring eller hvorledes finde deres Ophold. Skiønt det Antal er stort, saa skal der, naar Brødkornet blive bedre Kiøb, ikke være Mangel paa Næringsveje, at følge Rom, fransk Brændevin, Miød og Øl, kan igien oprette, om ikke for alle, saa stor en Fordeel, saa dog for Landet en mere nyttig Underholdning. Enhver af mine Medborgeres Velfærd er mig saa kier som min egen; jeg har selv Fordeel af, at der brændes Brændeviin. Men jeg skriver imod Den, fordi jeg troer, at det er den virkelige, og ikke den indbildte Aarsag til de dyre Tider og den almindelige Fattigdom, og at man ikke har nødig at klage paa Kornpugere, som ikke behøver at giemme paa Kornet, naar det saa høit betales, og fægte ned Skyggen, naar vi her finde Aarsagen. Thi jeg kan ikke andet end troe, at naar der i et Land opbrændes det, som skulle ædes, og det, hvorved andre Ting Skulle kiøbes, (thi Dannemark har intet andet at kiøbe for), der jo ogsaa maa være Mangel paa Brød og Penge.

27

6) Kunde indvendes: det er underlige, at da man har i saa mange Aar holde ved den Maade at brænde Kornbrændeviin, man nu skulle først merke, at der er Aarsag til dyre Tider, Pengemangel om alt Ondt i Landet Hvad kan det skade Landet, at man svier en Taar Brændeviin? Hvad kommer der Vexel-Coursen ved? hvilken Snat? Hertil svares: Svaghed i et Stats Legeme kan ikke merkes saa snart. Naar Dannemark, ved ikke at udføre eller Telge en anseelig Deel af sine Kornvahre, et Aar efter andet taber, maa, Taber tilsidst blive mere kiendeligt. En Mand, som eier 5000 Rdlr., men forøder hvert Aar 100 Rdlr. af sin Capital, holder det længe ud, inden det kan merkes, at han er fattig. Dernest har det den Beskaffenhed med Brændeviins-Brænderiet at det paa 30 Aars Tid har overmaade tiltaget, og i samme Tid, har tillige Landets Velstand aftaget, det sidste har alle merket. Hvo erindrer sigl ikke Landets Penge og Velstand i gamle Dage. Men at Kornbrænderiet var Skyld derudi, har ikke alle kundet, eller vildet see; thi de mange Fordele har blindet dem, og skiønt nogle har baade seet og sagt der, saa har den Sandhed, som mange, ikke haft den Lykke at blive troet. Men nu synes mig den Tid er kommen, at man har Troen i Hænderne.

28

7) Der kunde indvendes: at uagtet det blev forbudet at brænde Rug og Byg og Hvede til Brændeviin i de Aar, naar der var Misvext, saa maatte det dog tillades i de gode Aar naar Sæden gielder lidet, thi hvor skal man ellers blive af med den, og skal den ligge at forderves?

Men hertil svares: det er i de mislige og slette Aar, man kommer meest til at føle Virkningen af Brændeviins-Brænderiet; men den samme Skade tager Landet i de gode Aar, naar Sæden opbrændes, thi er det ikke Dannemark en større Fordeel, at det af Fremmede faaer i et got Aar 1000 Rdlr. for 1000 Tønder Kornvahre, end der faaer 2000 Rdlr. i Landet for lige saa meget som opbrændes, det første skaffer Landet en virkelig Rigdom, det sidste ikke. Desuden kan Dannemark aldrig være forlegen med Kornvahre, efterdi Norge

medtager en anseelig Deel, og mere end man kan forestille sig.

Herimod kunde for det 8) indvendes: De beraaber Dem paa, at Dannemark skulle selge til Fremmede, og saa falder det dog tilsidst ud paa de Norske, og hvem ere disse? Uden Landets egne? Ære de ikke med Undersaatter af en Konge? Og et Folk? enten vi selge Kornvahrene til de Norske eller til de Danske, saa ere de jo ikke frem-

29

mede? Hvilke Fremmede skal vel Dannemark selge Kornvahre til? Engelender behøve dem ikke, Østersøen har nok selv at selge, som Hollænderne kjøbe der, og skiørrer ikke om danske Kornvahre. De Svenske forsyne sig selv, og i Mangel henter fra Østersøen. Saa er det nu de Norske især, til hvilke de danske Kornvahre skal føres, og hvad, naar disse og opbrænder Kornet til Brændeviin, er det da ikke det samme? Hvor bliver saa de penge af, som skal komme i Landet for Kornvahre? Men herril svares:

Det har ofte været baade Dannemarks og Norges Skade, at der ikke er gjort den rette Forskiel Imellem samme, thi disse Kongeriger ere hinanden meget ulige, baade i Beskaffenhed og især i de Producter, som udgjøre et hvert Lands egentlige Rigdom. Norge kan ikke udføre Kornvahre til andre Land; men derimod har Fiskevahre, Trælast og Biergværker; disse Vahre udsender De Norske til Fremmede, og derfor kjøbe sig igien Kornvahre, og hvad mere de behøver. De Penge som de Danske faae af de Norske, ere fremmede Penge, som de Norske indbringe for deres Vahre, og altsaa bliver det Dannemark det samme, som de foldte deres Kornvahre til Hollandske og Engelske, Men til at erholde denne Afsetning

30

af danske Kornvahre i Norge, behøves det ikke, ja ikke engang er raadeligt, at, forbyde fremmede Kornvahres Indførsel i Norge. Vi veed, at det er forbudet, at indføre fremmede Kornvahre Søndenfjelds i Norge: men vi veed og, at dette Forbud skader Landet, jeg mener den søndenfjeldske Deel af Norge, der udi dyre Tider, som nu, reent forarmes. da der, som alle klage, neppe er Kornvahre at faae for Penge, og en Tønde Rug koster 5 Rdlr. Men dette foraarsager, at ingen Kjøbmand kan fra de Sieder besegle Østersøen, Kongen taber i sin Told, og mange Søefolk ere uden Næring. Dersom saadant Forbud blev udstrakt til den nordenfjeldske Deel af Norge, saa blev. Landet og Skibsfarten ruineret. Den Frygt, de vanske Proprietairer staae udi, at De kunde ikke blive af med deres Kornvahre, naar der søndenfjelds i Norge blev indført fremmede Kornvahre, er visselig ugrundet; thi deres Kornvahre vil altid og allevegne gielde Penge, og naar de ikke bleve for dyre, blev Brøddædernes Tal baade i Dannemark og Norge forøget. Naar de Danske ikke skrue deres Kornvahre for høit op, kan de ikke mangle Afsætning i Norge og andre Lande.

De Norske feig: deres Vexler, som de af Engelske og Hollandske faae for deres Vahre Udi Kiøbenhavn; jo flere Vahre, nemlig

31

Kornvahre de faae fra Dannemark, jo flere fremmede Vexler bliver forhandlede i Kiøbenhavn, og jo ringere bliver Vexel-Coursen der: men naar de Norske maa kjøbe deres Kornvahre af Fremmede saa faaer disse igien Vexierne. Ja jo høiere Vexel-Coursen er i Kiøbenhavn, jo dyrere maa de Norske betale de Fremmede, som regne sine Penge saa meget høiere som Coursen er. Man kan heraf see, at naar Kornvahre ere dyre i Dannemark, som de altid vil være, saa længe de forbruges til at brænde Brændeviin af, saa forarmes Norge tillige, hvis Producter ikke da kan stoppe at betale dem, og saa mange andre Ting, dette Land behøver.

Naar til Agerdyrkingens Udvidelse legges dette til, at man legger Vind paa god og reen Sæd, saa kan Dannemark producere saa got Hvede, Erter og Rug, at de Fremmede, som behøver samme, med Glæde modtage den. Men saa længe der brændes Brændeviin, seer man ikke saa nøie paa, om der er Klinte og Vikker i Hveede og Rug; thi disse giver got Brændeviin.

Hvor herlig vilde Dannemarks Tilstand blive, naar den Kjøbmand fik et Præmium, de havde udsendt det største Quantum af Kornvahre af Landet. Derved vilde, som i En-

32

geland, Landgodserne komme i Priis, uden at den Fattige omkom af Hunger.

Saa vist jeg har skrevet dette, ikke af Misundlse og heller ikke af Haab om egen Fordeel, thi jeg tager selv for nærværende Skade, om Brændeviins-Brænderiet ophører, og forbydes i Dannemark, saa inderlig ønsker jeg dette Onde, som jeg anseer for den virkelige Aarsag til Landets Fattigdom og Klage, at vorde afskaffet. Er dette det, som tærer Landets Brød og Penge bort, saa hjælper ingen Indskrænkelse, men at det ment forbydes. Thi skiønt der kan være de Aarsager, der tillige skader Landet og Handelen, saa kan ingen, som troer, at Kornvahre er Dannemarks fornemmeste og eneste Producter i Særdeleshed, nægte dette.

Publicum kan ikke klage, naar de igien faaer andre Liqueurs, Miød, Øl, Rhom, Viin og fransk Brændeviin. Lad være, at nogle af disse bleve dyre. Men som den største Deel af Undersaatterne ere fattige, saa ville de fleste inderlig takke den Landets Fader, der vilde hielpe dem at faae Brødet, og hvor vil de sildigere Efterkommere, som ei vare opdragne, saa at sige, under Tappen, takke Ham, der havde sørger for, at de ei kom i en Vane, som gjør det nu saa vanskeligt, at redde Landet fra Undergang.

33

Anhang.

Jeg har i det foregaaende sagt, at Korn-Brændeviins-Brænderie er Aarsag ogsaa udi Landets Fattigdom og Pengemangel. Men her er det fornødent at bevise, at her mangler Penge i Landet, og at Dannemark er fattigt, og at undersøge de fornemste Aarsager, som af andre anføres til Landets Fattigdom, for des bedre at indsee, at om Brændeviins-Brænderiet ikke er den eneste, det dog er den allerbetydeligste Aarsag dertil.

1) Nogle har vildet sige, her er ingen Mangel paa penge i Landet, men maaskee alt for mange penge. De søge at bevise dette af den Sag: at hvor der ere mange Penge, der er Vahrene dyre, men nu ere alle Wahre i Dannemark dyre, altsaa ere der mange Penge; thi dersom Folk havde ikke Penge at betale dem med, Maatte de, som have at

34

selge, selge for mindre. Da der i Europa ikke vare saa mange Sølv- og Guldpenge, var alle Vahre i meget ringere Priis, og efter disses Mængde forholder sig jo Vahrenes høie Priis. Jeg tilstaaer, at Vahrenes høie Priis tildeels kan komme deraf, at der roulerer flere Penge i Dannemark, end i de ældste Tider, skjønt dertil kommer den høie Vexel-Cours, saavel som den Mangel paa Fødevarer, der gjør at disse blive dyrere, og saa kan hverken Kiøbmanden eller Haandverksmanden selge for en Priis. Men skjønt man tilstaaer dette, saa vil dog vel ingen kunde nægte: 1) At her ser mangel paa Sølv- og Guldmyndt i Landet, skjønt ikke paa roulerende Sedler, og 2) at dersom en Kiøbmand kan have mange roulerende Penge, og dog være fattig, saa er det og mueligt, at der kan være Penge i et Land, men tillige Fattigdom; De, som nu troer dette, at Sølv og Guld er. borte af Landet, og at Fremmede have meget tilgode, søger at vise Aarsager dertil.

35

Derudi at Sølv- og Guldmynterne ere udpractiserede af Landet. Dette troer enhver at være sandt, men hvem har gjort det? Intet uden den blotte Nødvendighed. For Exempel: Naar de Danske skal have Salt, Vin, Brændeviin, Caffebønner, Confecturer, Galanterier og deslige fra Frankerig, Specerier, Farverier, Cammerduger, Isenkram, & c. fra Holland. Steenkul, Blye og Tin fra Engeland, Hør, Hamp, Humble, Brænde og deslige fra Østersøen og Tydskland, saa vil disse Fremmede have Penge for deres Vahre; men hvad skal de Danske betale dem med, naar de har ikke Vahre at udføre igien? Med intet uden med Sølv og Guld. Ja de kan jo betales med Vexler; men hvor skal komme fra, naar de Danske har intet tilgode hos de Udenlandske? Qvægsygen har, tilligemed det Tab paa Studehandelen, taget en Deel bort, men den beste Deel af det Dannemark har at selge til Fremmede, er Landets Kornvahre, hvede, Rug, Byg, Erter og

36

Havre. Naar nu disse Kornvahre forbruges i Landet, saa maa vi for Sølv og Guld kiøbe der vi behøve af Fremmede. Vexel-Coursen stiger, og den drager Sølv og Gullet ud, paa saa mange Maader, at der vilde være at for vidtløftigt at opregne dem. Men visseligt er der nødvendig at Fremmede maa betales, thi ellers ligger baade Handel og Credit.

2) De som har indseet dette, har og seet, at Dannemark nødvendig maatte blive fattigere, jo mindre de havde at selge til Fremmede, og derfor har troet, at den tiltagende Overdaadighed i alle Stænder, at bruge fremmede Vahre, Vin, Specerier, Caffé, Liqueurs, Confectuier, Stats, & c. var Aarsag til Landets Fattigdom, og at dette skulle indskrænkes, thi naar vi brugte mindre fremmede Bayre, bleve vi heller ikke saa skyldige. Dette har sin Rigtighed, i Henseende til Bruget, men ikke i Henseende til Kongens Told og Handelen, og saa mange der leve deraf. Her møder denne Vanskelighed, at saasart Dannemark

37

saaledes indskrænker sig, saa ophører baade Handel og Skibsfart; Forbud paa fremmede Vahrers Indførsel betager en Kiøbmand sin Fordeel, og naar han ikke kan have Fordeel paa sin Retourladning, kan han heller ikke; med eget Skib udskibe fine Vahre, men giver Fremmede Fragten, og Landers Søefolk faaer intet at fortjene. Skibsfarten bør være Dannemarks og Norges yndling; thi derved fortienes noget, og Den gjør saa meget til disse Rigers Styrke, men Skibsfarten opkiekkes ikke uden ved Handelen, og saasart der ved Forbud paa fremmede Vahre, legges en Kiøbmand en betydelig Hindring i Veien, saa kan han ikke udrede Skibe, thi Reisen kan ikke stoppe Omkostningerne.

Da det blev forbudet i Norge at indføre fransk Brændeviin, undtagen i de 4 Stifts-Stæder; tabte Kiøbmænd og Skibsfarten anseeligt. De smaa Kiøbstæder udi Agershuus- og Christiansands Stifter, som tagne tilsammen, driver mange gange mere handel og

38

Skibsfart end disse 2de Stift- Steder, Christiania og Christiansand, især med de Engelske, mistede derved en Handel med de Engelske, som var betydelig, thi som fransk Brændeviin er meget dyrt i Engeland, saa kiøbte et hvert Engelsk Skib en Qvantitet, og dette gjorde tilsammen meget; man fik Engelske Croner og Guineer, for fransk Brændeviin, at hvilket Kongen havde faaet Told; thi de smaa Kiøbstæder har ingen Oplags-Frihed, og Kiøbmanden fik Fordeel. I Haab om den Fordeel paa det franske Brændeviin, sendte en Kiøbmand Skib til Frankerig, ladet med Bræder, eller hvad Vahrer, han ventede der at afsette, for igien at faae Salt, Viin og Brændeviin. Naar nu den ene Post er betaget, paa hvilken han ventede at vinde det, som skulle hielpe til at stoppe Omkostningen paa Skib og Udredning, saa maa han lade den Fart blive, og lade Bræderne ligge, indtil en Hollænder eller Engelskmand kommer at kiøbe Dem. De, som mene, at Kiøbmændene i de

39

smaa Steder kan endda selge de Engelske fransk Brændeviin, thi de kan hente det fra Stiftstaderne, betænke ikke, at dette er dem og forbudet, og om det var tilladt, vilde det ikke hielpe, thi at hente det fra Stiftstæderne, giver altid i Norge en nye Bekostning, som medtager Profiten. Jeg har været noget vidløftig i at anføre dette; men det er skeet for af et sandfærdigt Exempel at bevise, hvor skadeligt det er, naar Handelen indskrænkes med Forbude, og at deslige Indretninger ere aarsag til at Dannemark og Norge ikke kan give sine Søfolk Brød, men de maae gaae i Tusindetal ud af Landet, og befrygrelig kommer langt færre nu end tilsorn tilbage til Norge; thi mange Søfarende, naar de havde fortjent Penge ved Søefarten, søgte tilsorn hiem til Norge, for at indløse deres Odelsgaarde, som de i lang Tid for. Pengemangel ikke havde kundet indløse. Der vilde meget oplyse os om, hvor stor Indflydelse Indskrænkelse i Handelen har i Skibsfarten, dersom man allevegne i Dan-

40

nemark og Norge indhentede tilforladelige Underretninger om, hvordan det staaer til med Handelen og Skibsfarten nu, imod den Tid, da førend Forordningen om forstehaande Vahre endnu ikke var udkommen, Tolv-Forpagtningen ikke havde Sted, og de mange Forbud om contrabande Vahrer eller Forhøjelser i Tolden, & c., ikke vare til.

Det er Kiøbmænd som stal holde Skibe, det er Haab om Fordeel som skal komme dem. at sette Penge i Skibsfart, og naar der legges dem Hindringer i Veien, om og kun i at antage dem til Skippere, og Styrmand, som de tør betroe deres Skib og Gods til, saa betages dem Lysten, og de betiene sig af fremmede Skibe, som segle for liden Fragt, og Landets egen Skibsfart gaaer under.

3) Men som der ere og de, som vil mene, at Manufacturers og Fabriqueurs Oprettelse i Danenmark har været Skyld udi, at her er Pengemangel, fordi andre har ved Contrabande Vahrers Indførsel ruineret Fabriquerne,

41

og trukket Pengene af Landet; saa svares, at Dannemark og Norge liden eller ingen fordeel synes at have havt af Manufacturers oprettelse, til denne Tid, ja at Landet maaskee har tabt ved dem, men for at forklare dette maa erindres, at der ere to Slags Fabriquer. Det ene Slags ere de som forfærdige Varer af Landets egne raae Materialier, og det andet Slags, hvortil maa kiøbes Materialier fra Fremmede. Det første Slags kan bringes. ti! Fuldkommenhed, naar og allene Fabriqueurerne nyde visse smaa Friheder i Landet, uden at der behøves at forbyde Fremmede at indføre samme Slags Vahre. Hiemmegiort Tøjer, Strømper og Huer er blevne fabriquerede i Dannemark længe førend andre Fabriquer blevne oprettede, eller det var forbudet at indføre fremmed: Manufactur-Vahre. Og naar Dannemark eller Norge fabriquerer sine egne raae Marerialier saaledes, at ikke allene den almindelige Mand kan forsynes; thi de slide de meste Klæder af Ulven og Linnet, men

42

og deraf udføres til andre, saa ere de til virkelig Fordeel, og disse har ikke og kan ikke være Skyld udi Landets Tab. Der andet Slags ere de, hvortil man maa hente de raae Matererialier fra Fremmede, og disse er atter to Slags. Det ene, hvortil vi have de raae Materialier for bedre Kiøb, i Forhold af hvad de koste, naar det Forarbejdede indføres, og hvoraf nødvendig maa forbruges meget, saasom Segldug og Lærreder af øftersøisk Hør og Hamp, Tovværk, o.sv. Skiønt Dannemark maa kiøbe disse raae Materialier, saa dog, da mange Flittige der underholdes, og samme Slags kan bestaae og vedligeholdes, uden at det behøves at forbyde dets Slags Vahres Indførsel, eller at gjøre f. E. fremmed Segldug, Tovværk, til Contrabande, saa fortiene disse mere Opmerksomhed. Vil man sige, at disse kan ikke bringes i Stand, med mindre de fremmede Vahre af samme Slags forbydes at indføres, saa veed man, at Dannemark har havt deslige

Fabriker paa den Tid, da fremmede maatte

43

indføre samme, og det er ikke mueligt, at Fremmede kan undersøge os i disse, naar de skal betale Tolden, og naar Levnetsmidlerne i Dannemark ikke bliver for dyre. Vil man spørge: hvorfor man da ikke og kan forbyde dem at indføres, saa maa det erindres, at Handelen lider altid ved Contrabande. For Exempel: en Kiøbmand kan ved at stue sin Ladning, eller ombytte den, gjøre en anseelig Fordel, og skjønt han skal betale Tolden endda paa de Vahre, han tilbytter sig, have Fordeel: men naar de ere Contrabande, maa han selge sine egne Landets Vahre for mindre.

Det andet Slags Manufactur-Vahre ere de, hvortil de raae Materialier efter nuværende Vexel-Cours koste saa meget, at man kan næsten kiøbe dem forarbejdede for det samme, som de raae Materialier koste. Disse kan ikke være Landet til Fordeel, naar saa mange flere Mennesker ved den for Fabrikernes Skyld indskrænkede Handel maa være brødløse. Vil man spørge, hvem der bliver brødløse

44

saa svares: ikke allene de, som maa betale høiere Skatter, ved det at Kongen taber i sin Told, og maa anvende store Summer paa det Slags Fabriker, men og Landets Matroser og Søefolk, som ved den Indretning formedelst Handelens Indskrænkning intet kan fortjene. Endelig tabe ogsaa redelige Handlende; ihi naar de Vahre gøres til Contrabande, eller og belægges med saa høi Told, at de ei, naar Tolden skal svares, kan indføres, eller bruges i Kiøbmands Handel, endog deres, som have indsneget dem; saa kan redelige Kiøbmænd ikke handle dermed; thi de undersøges af Snighandlerne, og saa tabe langt flere Mennesker deres Ophold, end de, som ernæres ved det Slags Fabriker, jeg mener de Søfarende, hvis Ophold er uadskillelig fra Kiøbmandens Gevinst. Jeg har forhen erindret at naar en Kiøbmand paa adskillige Vahre, paa hver Sort kan vente nogen Fordeel, saa resolverer han at sende Skibe ud, men naar Handelen saa indskrænkes, at han ikke veed hvad tilsidst skal hand-

45

les med, saa ere Hænderne bundne, og Lysten borte. For Exempel en Kiøbmand i Dannemark sender Kornvahre til Norge, eller andensteds, paa hvilke han ikke undertiden kan vinde Fragten; men naar han forud veed, at han kan vinde paa de Vahre, han fører tilbage, saa resolverer han at holde selv Skibe; naar han kan føre Tobak, Salt, Viine, Brændeviine, Stoffer, Klæde & c. hjem, saa vover han; men naar han skal gaae tom hjem, eller kun medtage lidet til Fordael saa maa han lade sit Skibsrederie fare. Vil man sige at de kan nok derfor maaskee vove paa stig Handel; saa viser det, at der er nødvendigt, at Kiøbmanden maa vove paa en forbuden Handel, om han skal stoppe Udgifterne. Men naar den Handel er forbudet, saa taber Kongen Tolden, Kiøbmændene, endog de, som handle med Contrabande, ruineres, hvorpaa man har seet mange Exempler, og Landet taber ved handelens og Skibsfartens Undergang.

Hvor god Udsigt det havde med Salt-

46

Handelens Indretning i Dannemark, baade for Negotien og Skibsfarten, kunde dog Nyttens ikke opnaaes blot ved Indskrænkelse. Den Green, som er taget ud af Negotien, nemlig den Handel med Tobak, er i Henseende til Skibsfarten til saadan Skade, at den Fordeel, som Kongen derved haver, skader mere saavel i Henseende til Kogens Told, som især i Handelen. Den Financier, som har intet andet Øiemeed end at berige Kongens Cassa, skader den mest, naar Handelen og Skibsfarten derved taber; saa at alle Ting i almindelig, men især i paakommende Tilfælde ere igien dobbelt dyre for Kongen at betale. Hvo veed ikke, at Hollændernes saa udvidede Skibsfart for det meste kommer af, at deres Handel er mindst indskrænket.

Jeg troer, at en Told-Rulle ikke allene bør indrettes for Kiøbmændenes Fordeel, men og deri sees paa Statens Vel i det Hele, af hvilken Kiøbmænd udgjør kun visse Lemmer. Men jeg troer, at Dannemark ikke kan

47

bestaae imod sine Naboer i Krigstiid, uden Søemagt, og jeg veed ikke, hvor den skal komme fra uden Skibsfart. Kongen har enroullerede Folk i Dannemark og Norge, det er sandt; men maa disses Antal ikke aarlig aftage, naar ingen Skibsfart er? Hvad Forskiel er der da paa en øvet og uøvet Søemand? Hvor har man Matroser, Skibe til Transporter, & c., naar der er ingen Skibsfart. Men kan man sige, at der kan i Dannemark og Norge bliver Skibsfart, naar Handelen saaledes indskrænkes, at Kiøbmænd ikke uden Tab kan holde Skibe? I Norge er neppe fransk Salt at faae, i Bergen, og i Stavanger slet intet, nu Silden skal saltes, og spansk Salt er steget utrolig. Hvilken Skade for Landet? Jeg ønskede at see en god Afhandling, om det kunde tillades alle Tider at indføres fremmede Kornvahre i Dannemark? Under visse Vilkaar? Jeg troer, naar man tog den Fordeel af Handel, Skibsfart og Korn-Prisernes Lethed, og de Fordele deraf for Ma-

48

nufacturerne og for alle i Almindelighed i Betragtning, man skulle finde ligesaa mange Grunde til Indførsel som Forbud derpaa. Jeg troer fuldkommen, at de Fabriqver, som ikke ved indenlandske Privilegier og Exceptioner kunde bringes frem, saaledes, at Kiobmænd mod en Taalelig Tolds Erleggelse ikke kunde holde Pris med vore egne Fabrigve-Vahre, disse vil ikke trives i den danste Jord, mere end Caffè-Træer fra Arabien. De Indskrænkninger i Handelen for Fabriqvers Skyld, som ere nødvendige i Tydskland ere visselig skadelige udi Dannemark. Der, hvor man ikke til Forsvar behøver uden Landfolk, er det Staten Fordeelagtigt at finde Opholds-veie for disse, og der er ikke Spørsmal, om Kiøbmand holder Skib eller ikke, men Skibe ere Dannemarks og Norges naturlige Fabriqver, ved hvilke duelige Folk skal forøges til Rigernes Gavn og Forsvar.

Jeg anseer disse, saa vigtige at de kan ikke undværes. I Hvad Tilstand vilde Dannemark og Norge ikke sættes i, om en anseelig

49

Flode skulle udrustes, naar 10000 Søefolk er i Holland og ikke een vil komme til sit Fæderne-Land, hvor de skal sulte ihjel, og hvor man for at hindre at de ikke skal løbe bort igjen, sætter deres hele Slægt i Ulykke? See Enroullerings-Forordningen. Hvor vil jeg ænske at Patrioter vilde drage Omsorg for at gjøre det faa tydelig, at ingen egen interesse fik Frihed at Undertrykke det, saa skulde de fortiene et Hurra af glade Søefolk der vil holde Fienden fra Øerne.

Hvor stor Indflydelse Paabudene om Contrebande og Anordningerne om første Haands Vahre har i Handelen, sees mange Stæder i Norge. For disse Indretninger vare i Stavanger 6 Hummer-Hukkerter som bragte Hummer til Holland, og derfra tilbage Salt, Tobak, Viin og Brendeviin & c. Saa snart Salt, Vlin & c. ikke maatte indføres uden 4de Forhøielse i Tolden fra Holland, saa gik tilligemed den Handel saa under, at der end er ikke een: Men ikke der allene, Matroserne og

50

Skibene gik med til Holland. Disse Vahre komme jo dog ind i Landet, vil man sige, og vi kan jo vente des flere Fransk- og Spanie-Farer; men man erindrer ikke 1) at man i Holland ved den stærke Skibsfart paa Frankerig kan købe Viine og Brændeviin for næsten den samme Priis som i Frankerig, og 2) at de Bahrer, man kan afsette i Holland, duer ikke til Afsætning i Frankerig og Spanien; Hummer kan man umuelig føre til Frankerig, men der er mange Fordele derpaa i Holland. Jeg troer visselig, at Englands Skibsfart ved den giorte Indskrænkning i Handelen havde været meget liden, dersom ikke deres Colo« pier havde holdt den i Stand. Forunderligt er det, at Holland endda saa meget overgaaer Engelænderne i Skibsfart, et Land, som har ingen Produkter, som er mod Engeland at ligne, kun meget lidet; mon ikke deres Frihed i i deres Skibsfart? Jeg har endda en Aarsag at give an, hvorfor hverken Contrabande eller alt for høi Told burde være

51

paa nogen Vahre, denne nemlig, at dette gjør et Folk redelig eller ærlig i deres Handel, thi naar Kiøbmand tillig vænnes til Snig-Handel, faaer de en Færdighed til bedragerie, og troer den at være den klogeste, der kan drive en kunst Handel. Men en saadan Tænkemaade gjør, at Nationen taber sin Credit. Men her endte en Aarsag efter nogles Mening, til Landets Fattigdom nemlig

4) At saa mange Kongelige-Betiente, store og smaa, Militaire, Verdslige og Geistlige trækker saa meget; Lønninger af Kongens Caffè og det almindelige. Hertil svares, at naar disse Betienteres Lønninger ikke gaaer ud af Landet, saa kan de i det mindste ikke have gjort noget til Landets Fattigdom eller Penge-Mangel, men meget mere hjælper til Handelens Forfremmelse. Og som det er nødvendigt, at der er Embedsmænd i en Skat, saa er det ligesaa nødvendigt at de lønnes vel; deres Velstand er et Slags Pant paa deres Troeskab, og vist er dm underkasted mindre

52

Fristelser, der har sit Udkomme, end be Fattige. Men det bliver ikke mueligt at finde i Fremtiden Folk, som ere skikkede til med Duelighed og Troeskab at forestaae Embeder, naar de ikke derudi kan have Leve-Brød. De der har Børn og saa meget, at de kunde forskaffe dem en god Opdragelse, men seer i Fremtiden ingen Forfremmelse for dem i Embeder, søger at lade dem lære andet hvorved de kan fortiene Brødet.

1

Aftens Promenader eller Samtale imellem Prudentius og Simplicius

Forbud at brænde Brændeviin af Rug og Byg i 2de Aar, som et sikkert Raad imod høye Korn-Priser; samt om Korn-Brændeviins og Sukker-Brændeviins forskellige Dyder og Qvalitæter.

Kiøbenhavn 1771

2
3

Prudentius.

Den Fornøjelse at finde her min udvalgte Ven efter Deres Svaghed saa frisk og munter at promenere, opvækker større Glæde hos mig, end De kan forestille Dem.

Simplicius. Jeg er Dem meget forbunden for Deres Godhed imod mig; De har altid været min Ven, og ved mange Leyligheder givet mig de tydeligste Prøver paa Deres ustrømte Venskab, saa jeg er forsikkert om, at De oprigtig tager Deel udi mit Velgaaende, og fornøyer Dem over min Restitution af en langvarig Sygdom.

Prudent. De gjør mig Uret, om De tænker anderledes om mig.

Simpl. Dertil har jeg ikke Aarsag.

4

Prudent. Hat De Lyst at spadsere en liden Tour, saa tillad mig at geleyde Dem, for derved at profitere af Deres Nærværelse, som jeg i saa lang Tid har været berøvet.

Simpl. Jeg er just derfor gaaet ud; men min Promenade vil blive mig dobbelt angenem udi Deres Sælskab; da jeg ogsaa haaber, at De underretter mig noget om de offentlige Nyheder, hvorom jeg formedelst min langvarige Sygdom er ganske ukyndig. Naar man er syg, sørger man ikkun for at blive frisk; men i de sunde Dage har man saa mange og tildeels unyttige Bekymringer.

Prudent. Det vilde være mig en øm Fornøjelse at kunde give Dem en fuldstændig Efterretning om disse Tidens Nyheder; men som jeg ikke frequenterer de offentlige Sælskaber, saa kan jeg ikkun slet tilfredsstille Deres Curiositet. Endog i vores sædvanlige Aften-Sælskab, hvor man i afvigte Vinter ugieerne har savnet min Vens Nærværelse, kommer jeg nu ikkun sielden, da jeg heller anvender den Tid paa at promenere, som jeg ellers i de lange Vinter-

5

Aftener med Fornøjelse har passeret der. Sidste Gang jeg var der, var Sælskabets løyerlige Mercurius ikke tilstæde, altsaa hørtes ikke noget Nyt; det eeneste man talte om, var om de dyre Tider og Korn-Vahrens høye Priser.

Simpl. Dette har jeg endog i min liden Huusholdning erfaret; men hav den Godhed at fortælle mig, hvad derom blev raisonneret, og hvad man angav at være Aarsagen til de høye Korn-Priiser, da Udførselen nu er forbuden.

Prudent. Et Forbud paa Korn-Vahres Udførsel kan allene ikke tvinge de høye Korn-Priiser, især, naar samme skeer paa en Tid, da man ey kan vente nogen Tilførsel fra andre Kornrigere Provinser i Riget.

Simpl. Jeg maae tilstaae Dem min Ukyndighed i Land-Huusholdningen; efter mit ringe Begreb havde jeg anseet sligt Forbud som et infallible Remedium til at tvinge de høye Korn-Priiser; men Tiden og Erfarenheden har overbeviist mig, at jeg herudi har taget Feyl. Men meener De, at der kunde udfindes noget tilstrækkeligt Middel til at forekomme dyre Tider, og standse den almindelige Korn-Mangel?

6

Prudent. Derom tvivler jeg ikke; Men saa længe visse Folk, hvis Fordeel det er at soutinere de høye Korn-Priiser, skal have saa megen Indflydelse i den offentlige Oeconomie, som hidindtil er skeet, er det mere at ønske end at haabe.

Simpl. Endnu, som forhen, vil jeg bede Dem, at sige mig Aarsagen til de høye Korn-Priiser.

Prudent. I mine Tanker har følgende dertil meget contribuert.

- A. Den Land-fordervelige og ødeleggende Qvæg-Syge.
- B. At man ingen Korn-Magaziner har havt.
- C. Den alt for længe tilladte Udførsel af Landets Korn-Vahre til fremmede Stæder.
- D. Saa har ogsaa den anseelige Mængde af Rug, Hveede og Byg, som forødes og bortsvies i Brændeviin, ikke lidet bidraget til den store Korn-Mangel, og de deraf flydende høye Korn-Priiser.

7

Simpl. Maa jeg ikke bede Dem at detaillere og nøyere forklare disse af Dem opregnede Aarsager.

Prudent. Meget gjerne. Den første Aarsag var

A. Qvæg-Sygen, som i nogle Aar her i Landet har grasseret, har berøvet Landmanden sit Qvæg, og hans Jorder den umistelige Giødning. Det er Giødningen, som skal gjøre Jorden feed, og give den frugtbringende Kraft til at producere Kierne og Foeder; i Mangel af samme, udslides og udmagres Jorden et Aar efter andet saaledes, at Landmanden tilsidst neppe faaer sit Sæde-Korn igien. Hertil kommer endnu, at da Landmanden formedelst Qvægdøden fattes Melken i sin Huusholdning, saa maa han i dets Sted tage mere af sin Lade, og fortære et større Quantum af Korn-Vahre, end forhen, da Koen gav ham Melk, Smør og Ost. Har nu Bonden ikkun avlet lidet, men derimod consumerer mere end forhen, saa flyder heraf naturligviis, at

8

Han har heller ikkuns lidet, og paa mange Stæder maaskee slet intet, at sælge til Kiøbsted- eller Haandværksmanden. Men jeg gaaer til den anden Aarsag:

B. At man ingen Korn-Magaziner har havt her i Landet. Man vil have anmærket, at siden Qvægdøden har Korn-Avlingen overalt i Landet Aar fra andet aftaget og er bleven slettere og slettere; af Aarsag, at Jorden formedelst Mangel paa Giødning er bleven udslidt, og har mistet sin frugtbringende Kraft. Da man altsaa forud har kundet see, at der vilde blive Kornmangel; saa burde man, i mine Tanker, have søgt at forekomme samme med at oprette Magaziner, og anskaffe et tilstrækkelig Forraad af Korn-Vahre. Men i dets Sted har

C. Udførselen alt for længe været tilladt, saa at Jordegods-Eyerne, uden Hensigt paa de tilkommende Tider, har udskibet deres Korn-Vahre, og saaledes blottet Landet fra al sin havende Forraad. Saa burde ogsaa

9

D. Brændeviins-Brænderiet have været mere indskrænket, hvorved man kunde have sparet en anseelig Deel Korn-Vahre, og forekommet, at Brødkurven ey var bleven saa høyt ophængt for den fattige Almue.

Simpl. Jeg er nu bleven oplyst om Aarsagerne til de dyre Tider og høye Korn-Priiser; men jeg ønskede ogsaa gjerne at høre Deres Tanker om de tienligste Midler til at standse og forebygge dette Onde.

Prudent. Som det vilde være mig vanskeligt at nægte Dem noget, der stod i min Magt; saa vil jeg ogsaa gjerne herudi efterkomme Deres Forlangende. Mine Tanker ere da herom kortelig disse: Mig synes, at det gamle axioma: *Sublata causa, tollitur effectus*, kunde her være applicable. Man hæve Aarsagerne til det Onde, saa ophøre dets skadelige Virkninger; Og ligesom Lægen lætterer kan helbrede en Syg, naar han veed, hvoraf Sygdommen har sin Oprindelse; saa kan, i mine Tanker, denne Statens Sygdom best og sikkerst cures, naar man hæver Aarsagerne, som har anlediget samme.

10

Simpl. Meener De da, at Qvæg-Sygen ved Medicamenter kan cureres?

Prudent. I det ringeste fattes os ikke paa Recepter og medicinske Forskrifter til denne Sygdoms Cuur; men hidindtil har de ikke gjort den forønskede Virkning; og reent ud at sige Dem min Meening, saa troer jeg, at den menneskelige Viisdom er for svag til at udfinde noget souverain Remedium imod dette Onde; men derfor tænker jeg ikke, at man aldeles intet herimod skal bruge. Jeg vilde, at man overalt i Landet skulde bruge de beste Præcautions-Anstalter, som kunde optænkes, for at forebygge, at intet sygt eller befængt Qvæg i Landet blev indført; jeg ønskede meget, at der maatte nøye holdes over, at de besmittede og befængte Stæder ingen Communication havde med andre Stæder, hvor Qvæget var frisk og sund. De i den Henseende er gangne Kongelige Anordninge kunde agtes for de beste Præcautions-Midler, dersom de ikkun bleve tilbørlig efterlevede. Men til at hielpe den fattige Bonde, til at faae noget Qvæg igien, vidste jeg intet bedre at foreslaae, end et Forbud, at i 2de Aar maatte ingen Qvie-

11

Kalve feedes og flagtes, eller sælges til Slagtere, under følelig Mulet, som Kiøberen og Sælgeren i Overtrædelses Fald skulde erlægge, og hvoraf Angiveren burde nyde sin Andeel. Paa saadan Maade kunde man maaskee haabe, at Bonden efterhaanden fik tillagt saa meget Qvæg, som nogenledes kunde bonificere det Tab, han havde lidt ved Qvægdøden.

Prudent. Deres Forslag til Qvægsygens Standsning, og at besætte Landet igien med ungt Qvæg, finder jeg grundig og antagelig; men Deres Meening, at Qvæg-Sygen ey ved Medicamenter kan cureres, synes mig meget besynderlig, og finder ey mit Biefald.

Prudent. Jeg vilde ønske, at jeg herudi maa tage Feyl; Et sikker, tilforladelig og med ofte igientagne Prøver probat befunden Universal-Remedium til at curere denne Sygdom, vilde være mig den behageligste Overbeviisning om min Feyltagelse.

Simpl. Jeg tænker, at man kan vente sligt fra det Danske Landhuusholdnings-Sælskab,

Prudent. De vigtigste og nyttigste Opdagelser ere for største Deel bleven opfundne

12

af ulærde og ustudeerte Mænd; dog vilde jeg oprigtig ønske, at Æren for denne Opfindelse (om den ellers er muelig) maa være dette berømmelige Sælskab forbeholden.

Simpl. Er De en Medlem udi dette Sælskab?

Prudent. Ney, jeg er ikke.

Simpl. De fortæner at være det.

Prudent. Som Aufcultant.

Simpl. Jeg er begiærlig efter at høre Deres Tanker om Korn-Magaziner.

Prudent. De skal strax blive tilfredsstillet. Da Korn-Magaziner er unægtelig et af de sikkerste og tilforladeligste Midler til at tvinge de høye Korn-Priiser, og forekomme virkelig Korn-Mangel; saa maae man desmere undre sig over, at de ved den kiendelig aftagende Korn-Avling, ey ere her i Landet bleven oprettede; især udi en saa stor og folkeriig Stad, som Kiøbenhavn hvor et meget stor Quantum af Korn-Vahre aarlig consumeres, som Sielland allene ikke er i Stand til atournere. Det har dog ikke feylet paa, at de jo ofte ere bleven projecterede, men de ere dog aldrig komne til Fuldkommenhed,

13

formodentlig af Mangel paa Forskud. En saa vidtløftig Entreprise overstiger en particulier Mands Kræfter; thi, foruden de Penge, som udfordres til Kornets Indkiøb, vilde

a) Loft-Leye, som er meget kostbar.

b) Pligts-Folk til Kornets jævnlige Omkastning.

c) Kornets Indsvinding

aarligen koste noget anseeligt. Skal Magaziner oprettes, saa vil det allene blive Regjeringens Værk, som enten selv gjør Forskuddet, eller giver Anviisning paa en af de publiqve Kasser, som havde en anseelig Beholdning tilovers fra sine sædvandlige Udgifter. Nødvendigheden og Nyttens af et Korn-Magazins Anleggelse maa vores nu værende høye og velviise Magistrat ogsaa have indseet, da de, som jeg seer af

Aviserne, har besluttet at forsyne Staden med et Oplag af 1000 Tdr. Rug. Det synes heller ikke ubillig, at Forskuddet til en saa nyttig og for Staden u-undværlig Entreprise tages af Stadens Kasse, siden Borgerskabet i trængende Tilfælde fornemmelig høstede Frugten deraf.

14

Simpl. Hvorledes meener De, at man kunde faae Korn i Magazinerne.

Prudent. Den gienneste Vey er Licitation, hvilken Maade man i slige Tilfælde nu overalt bruger. Ellers tænker jeg, at, naar et Magazin blev oprettet paa Regieringens Bekostning, der da kunde rescriberes til samtlige Proprietairer her i Landet, at de, saasnt der var indhøstet, havde at erklære sig til et vist af dem selv bestemt Quantum, som de for en fastsat billig Betalning vilde og kunde levere til det nye Magazin.

Simpl. Men skulle et Paabud ikke være kraftigere?

Prudent. Alle Tvangsmidler ere odieuse; en viis Regent betiener sig ikke af dem, uden i alleryderste Nødvendighed. Et saadant Forbud, skjønt der gaves Refusion for hvad som blev leveret, vilde blive mange ligesaa onereux, som en Skat, og det vilde gaae hermed, som i Almindelighed med alle Paaleg, at det tilsidst dog gik over den fattige Bonde, som er desuden noksom trykt, at man ey bør paalegge ham nye Byrder. Slige Inconvenienser kunde forekommes ved en

15

frievillig Leverance; thi de, som havde avlet meget, vilde og levere meget; men de, som havde avlet lidet, leverede heller ikkun lidet.

Simpl. Men saa blev maaskee Magazinet ikke fyldt.

Prudent. Jeg mener jo: De, som havde indavlet meget Korn, solgte gjerne deraf til Magazinet; og, naar Forbudet paa Korn Udførselen fremdeles continnerede, kunde de ey paa giennere Maade afsætte deres Korn-Vahre.

Simpl. Men om en slet Korn-Høst indfaldt.

Prudent. I saa Fald maatte man lade det forskrive fra Danzig eller andre kornriige Stæder; De veed selv, min Ven, det gamle Ordsprog: ultra posse nemo obligatur, og det vilde synes meget tungt at yde det, man enten ikke selv eyedede, eller og selv behøvede.

Simpl. Naar skulde disse Magaziner aabnes?

Prudent. Dersom en Tde. Rug ey kunde saaes for 12 a 13 Mk.

Tde. Byg for 10 a 11 Mk. og

Tde Havre for 6 a 7 Mk. skulle Magazinerne aabnes; men, naar Rugen,

16

Bygget og Havren kunde paa Axel-Torvet faaes under den Priis, skulle de igjen lukkes; hvilke Priiser synes mig faa billige, at baade Bonden og Borgeren, Landmanden og Kiøbstedmanden dermed kunde være tient og velholden. I Henseende til Korn-Udførselen har jeg ikkun dette at erindre: at dette ergangne Forbud maatte i det mindste vedblive saa længe, til Magazinerne bleve fyldte. Dog maatte vel Udførsel til Norge være undtagen.

Simpl. Men tænker De ikke, at Korn-Vahre, under Foregivende at udskibes til Norge, kunde blive udskikkede til fremmede Stæder.

Prudent. Jeg har ikke den Hardiesse at troe, at nogen for en liden og maaskee uvis Gevinst vilde exponere sig og Folk med Skib og Ladning et saa betydelig Ansvar.

Simpl. Dem til Villighed vil jeg heller ikke troe det.

Prudent. Jeg skylder Dem endnu min Betænkning om Brændeviins-Brænderiets Indskrænkning; men som det allerede er temmelig sildig, saa vil jeg ikke opholde dem længere denne Gang; Kan jeg i Morgen Aften vente mig den

17

Fornøyelse at samles med Dem igjen paa dette Sted, er det min Skyldighed at continuere min Discours i samme Materie, om De ikke er allerede kied deraf.

Simpl. Omendskiønt jeg ikke kan blive kied af at anhøre Dem, ihvor længe det end varede: saa bør jeg dog ey misbruge Deres Godhed; men takker Dem meget for i Aften, og for Deres givne Løste, at ville i Morgen Aften fornøye mig med Deres Sælskab, og Deres Betænkninger om Brændeviins-Brænderiets indskrænkning.

Anden Aftens-Promenade.

Prudent. Hvorledes befinder De Dem efter Deres sidste Promenade?

Simpl. Meget vel. En Spadsere-Tour udi en angenem og kiølig Aften-Luft, og i Sælskab af en god Ven, kan intet andet end forfriske Legemet og opmuntre Sindet.

Prudent. De skulle daglig gaae en Tour; en saa gelinde Motion vilde være Dem meget nyttig.

18

Simpl. Jeg vilde gjerne; men de fleste Gange fattes mig Compagnie, og jeg finder ingen Fornøjelse udi at gaae allene.

Prudent. Man kan undertiden møde Bekiendtere, som man kan gjøre Sælskab med.

Simpl. Ikke altid. Maa jeg nu bede Dem at begynde, hvor De slap i Aftes.

Prudent. Jeg er dertil gandske villig; og har endog i den Henseende forsynet mig med nogle Papierer, hvormed jeg tænker at overbevise Dem om Nyttens af Brændeviins-Brænderiets Indskrænkning.

Simpl. De vil vel dog ikke have Brændeviinet gandske afskaffet.

Prudent. Ingenlunde; jeg indseer meget vel, at Brændeviin, med Maade brugt, er en meget nyttig Drik for den fattige Almue. Soldaten, Matrosen, og Bonden, som frem for andre ere exponerede megen Frost og Kulde, Regn og Slud, kan ved en Drik Brændeviin og Mundfuld Brød tilbagekalde Livs-Geisterne, og ved saadan en Vederqvægelse samle sig nye Kræfter til at imodstaae de Be-

19

sværligheder, som ere en Følge af deres Kald og Stand; det vilde derfor være en Grusomhed at betage dem dette Gode, uden at give dem noget andet derfor igien, som var lige saa got.

Simpl. Og dog vil de have Brændeviins-Brænderiet indskrænket.

Prudent. Ikkun dets Misbrug.

Simpl. Misbruges det da saa meget?

Prudent. Intet er vissere, og aldrig har Brændeviins-Drikken været saa almindelig, eller gaaet saa stærk i Svang, som nu. Jeg kunde derpaa anføre mange Exempler, men dette eene maa være nok: Forgangen Vinter var en Bonde hos mig udi et Ærinde fra hans Sogne-Præst. Jeg spurgde om Tilstanden der i Egnen; han besværede sig meget over de dyre Tider, og klagede eftertrykkelig over den overhaandtagende Brændeviins-Drikken, som, efter hans Sigende, var saa almindelig iblandt Bonde-Standen, at der fandtes Poge paa 5 til 6 Aar, som i Vertsskaber kunde drikke deres Glas Brændeviin som føre Karle. Samme Bonde forsikkrede mig, at han, som nu var 56 Aar, og havde været Gaardmand i

20

21 Aar, en havde smagt Brændeviin, førend Han blev Land-Soldat, da han, efter at have exerceret første Gang, maatte hønse til sine Cammerater, hvor han første Gang drak Brændeviin, og tillige sin første Ruus.

Simpl. Af denne Mands Tale kan man tydelig fornemme, at Bondestandens Levemaade Har paa nogle Aar meget forandret sig ligesaa vel som Borgerstandens, skiønt ikke til det bedre.

Prudent. Her i Byen taler man nok om Landvæsenets Forfatning og Bondens oeconomiske Indretninger; man gjør Projecter om dens bedre Indretning, og raisonnerer saa, fornuftig herom, som den Blinde om Farven. Dersom vore Financiers og patriotiske Aander kunde fornede sig saa dybt, at tale med en eenfoldig men erfaren og i sin Circul vel bevandret Bonde, om Bondens Oeconomie og Levemaade; saa vilde de, maaskee, faae en bedre og tilforladeligere Efterretning herom, end i noget offentlig Collegio; de vilde da tillige fornemme, at der findes Bønder, som kunde lære mange Velbaarnheder. Brændeviins-Brænderiets Indskrænkning, synes mig,

21

formedelst dens store Nytte og Fordeel, at kunde i mange Henseender sortiene Regjeringens

Opmærksomhed. Til at tvinge høye Kornpriiser, og forekomme befrygtelig Korn-Mangel, er samme absolut nødvendig, da derved kan spares en anseelig Deel Korn-Vahre, som med større Nytte til Brød kan anvendes.

Simpl. Mener De, at noget betydeligt Qvantum ved Deres foregivne Indskrænkning kunde spares.

Prudent. Det meener jeg gandske vist. Allene her i Staden forbrændes over 20000 Tdr. Korn-Vahre til Brændeviin.

Simpl. Men paa hvad Maade skal Brændeviins-Brænderiet indskrænkes?

Prudent. Ved et Forbud at brænde Brændeviin af Rug og Byg i 2 Aar.

Simpl. De taler jo nu imod Dem selv. Forher talte De om Brændeviinets Nytte for den fattige Almue, og at det var en Gruesomhed at betage dem en saa nyttig Drik; Nu derimod vil De have forbudet at brænde Brændeviin i 2de Aar; imidlertid maa jo disse folk favne en for dem saa uundværlig Drik.

22

mig dette Problema. De troer vel dog aldrig, at der findes saadan Forraad af Brændeviin Her i Landet, at Almuen dermed, til Forbudet var expireret, kunde forsynes.

Prudent. Jeg beder Dem, giv mig Tid til at tale, og døm mig ikke, førend De har hørt mig. Ved mit foreslagne Forbud et det ey min Agt at betage nogen en maadelig og dem tienlig Brændeviins-Drik, men allene at indskrænke Misbrugen deraf; og fordi man ey maa brænde Brændeviin af Korn-Vahre, saa er der andre Species, som man kan bruge hertil.

Simpl. Hvilke Species skal det være? jeg veed i det ringeste slet ingen.

Prudent. Ingen Slags Korn-Vahre giver saa got og sundt Brændeviin, som det, der destilleres af Sukker-Vand, Skum og Mallast.

Simpl. Jeg har hørt meget tale om dette Sukker-Vands-Brændeviin; nogle har roest det, flere har lastet det. Meener De, at det er lige saa got, sundt og tienligt for Almuen at drikke, som vores Korn-Brændeviin.

23

Prudent. Det er saa langt fra, at jeg tvivler herom, at jeg endog hellere troer, at det er meget sundere, skjønt adskillige nedrige og slette Gemytter har, for deres egen Fordeels Skyld, at ey deres eget Brændeviin, som deels er branket og sveeden, deels blandet med Kochels-Korn og andre slige Ingredientzer, som i Almindelighed paasættes for at give Brændeviinet nogen Styrke, skulle blive uafsættelig, foregivet og udspreddt adskilligt om dette Sukker-Brændeviins Usundhed.

Simpl. I hvor megen Tillid jeg end har til Dem, og gjerne troer Dem paa Deres Ord i andre Ting af større Betydenhed, saa maa De ey fortryde paa, at jeg ikke saa gandske kan troe Deres Foregivende herom, af Aarsag: Jeg veed, De har det af andres Sigende, og ikke selv paa chymisk Maade har undersøgt dets Bonitet. Det er egentlig en Chymicus, som kan bedømme denne Sag.

Prudent. At De ey vil troe mig uden videre Beviis, vilde udi andre Begivenheder være mig sensible; men i nærværende Casus kan jeg ey have noget derimod, saasom De

24

veed, at jeg er gandske ukyndig i Chymien, og forstaaer denne Konst ligesaa lidet som Alchymien; men dette uagtet haaber jeg dog at overbeviise Dem om Sukker-Brændeviinets Bonitet, og betage Dem al Tvivl om dets Skadelighed, dersom De vil behage at læse Facultatis Medicæ Hauriensis Responsum Sukker-Brændeviin angaaende under det medicinske Facultets Navne og Seigl.

„Vi underskrevne Decanus og Membra Facultatis medicæ gjør hermed bekiendt, at den paa Kongens Nye-Torv boende Borger og Brændeviins-Brænder Sr. Lihme haver af os begiert, chymisk og medicinsk at undersøge det af ham destillerede Sukker-Brændeviin, og om dets befundne Beskaffenhed at meddele ham et skriftlig Vidnesbyrd. For desto bedre at fyldestgøre denne Ansøgning med den behørig Nøygatighed, haver vi ladet os give Prøver ikke allene af de Ingredientzier, hvoraf dette Sukker-Brændeviin bliver forfærdiget, men ogsaa af Brændeviinet selv af forskiellig Alder.,,

„Foruden de af os dermed gjorde Forsøg, haver vi ogsaa formaaet den for sin Kyndig-

25

hed i Chymien bekiendte Hr. Apotheker Cappel, at igientage Forsøgene med disse Prøver.” „Af disse Forsøg

er befunden, at

1) Den ene Prøve er uren St. Thomas Sukker, som er bekjendt under det Navn Mallas.

2) Den anden Prøve er erkiendt, for dens ved Sukkerets Kaagning aftagne Skum. 3) Den tredie befandtes at være det Vand,

hvormed Sukker-Kiedlerne og Formene blive afskyldte.

4) De trede Prøver af Brændeviinet selv haver viist:

1) At de haver saa lidet empyreomatisk eller brandet Væsen ved sig, at det ved ofte

gientagne Destillationer, gandske derfor bliver befriet, og altsaa næsten ligesaa

god til chymisk og medicinsk brug som

den af Fransk Brændeviin destillerte Spiritus, i Stæden at dette Stæds Korn-Brændeviin, og endnu meere den Vestindiske

Rom, ikke ved Destillation kan betages dets brændende Væsen, hvorved begge Dele blive gandske ubrugelige til

medicinsk Brug.

26

2) Er befundet, at den ældste Sort af Brændeviinet omtrent giver Halvparten Spiritus, og de yngre Sorter lidet meer, da vores Korn-Brændeviin i Almindelighed ikkun giver den fjerde og meget sielden den tredie Deel Spiritus. Det her destillerede Korn-Brændeviins Styrke foraarsages og tildeels as Peberen og andre skarpe Ting, som kommes derudi. Da nu Brændeviinets Godhed i Almindelighed bestaaer derudi, at den

1) Ikke er brandet, siden den Olie, hvoraf den brandede Lugt kommer, heeder Blodet, og derved skader Sundheden umiddelbar, uden at regne den Ubehagelighed, samme foraarsager.

2) At den haver den rette Styrke, som efter Erfaringen bestaaer derudi, at Halvparten er Spiritus.

3) At der ikke kommer skarpe Ting og hidsige Ingredienssier til, som Peber eller Drukkenhed befordrende Kochels Korn & c.

„ Da Vi nu af ovenanførte Forsøg have fundet, at Sr. Lihmes Sukker-Brændeviin er

27

meget mindre brandet end enten Dansk Korn-Brændeviin eller Rom, og at den haver den behørige Styrke uden nogen Tilsatz af utienlige eller skadelige Ting, men er ikkun over Kummen afdestilleret; saa kan Vi ey andet, end erklære dette Slags Sukker-Brændeviin for brugbarere, angennemere og sundere, eller i det mindste, mindre skadelig end det Danske Korn-Brændeviin eller Rom, hvortil endnu kommer, at samme, næst Fransk Brændeviin, er best skikket til medicinsk-chymisk Brug. „

„Hvorvidt ellers ved Brændevinets Præparation af dette til andet ubrugeligt Sukker-Affald, det kaostbarere Korn kunde svares, hvorved Brødet kunde blive lættere, det maae vi overlade andre at bedømme, siden dette ikke hører til vores Forum.

Kjøbenhavn, den 20 Januarii 1770.

Kratzenstein. Friis Rottböl. Berger. „

(L.S.)

Simpl. Havde de forher sagt mig, at Sukker-Brændevinet var bleven chymice undersøgt, saa havde jeg ey tvivlet om dets Bonite,

28

men nu saa meget mindre, da jeg fornemmer, at et ganske Collegium, som bestaaer af saa mange grundige, og i Deres Videnskab berømmelige Mænd, har paa det nøyagtigste undersøgt dette Brændeviins Qvalitæter og Egenskaber, og derefter erklæret samme brugbarere, angennemere og sundere end det Danske Korn-Brændeviin. Hvor er de overkommet denne Attest? om det ellers er mig tilladt at spørge derom.

Prudent. Den er mig meddelt af en Enke, boende i Prinssensgade, hvis Laug-Værge jeg er.

Simpl. Der maae nok være god Fordeel ved at destillere dette Sukker-Vands Brændeviin.

Prudent. Hvor stor eller liden Fordel der er derved, er mig ubekjendt; men dette kan jeg med Sandhed forsikkre dem, at denne Enke destillerede saa længe Sukker-Brændeviin, til hun havde tilsat alt, hvad hun eyede og maatte tilsidst gaae fra Huus og Hiem.

Simpl. Saadan et Sukker Brændeviins-Værk er da maaskee kostbar, og vandskelig at fouterene.

29

Prudent. Naar man har bestrid de Omkostninger, som udfordres til Værkets Indrætning, og selv er flittig, paasynlig og paapasselig, saa troer jeg dog, at et saadant Værk kan rendere det igien, og skikkelig føde og lønne sin Mand. Men for en Enke vil det nok falde vanskelig at bestride og oversee et saa vidtløftig Værk.

Simpl. Kan dette Sukker-Vand, Skum og Mallast ey til andet Brug anvendes.

Prudent. Det troer jeg ikke, og er vel heller ikke mueligt, thi førend Destillateurerne her fandt paa at destillere Brændeviin deraf, blev det som andet Skarn henkast paa Møgdyngen, og endnu har de nærige Hamborgere ey kundet opfinde at employere deres Sukker-Vand til nogen Nytte og Fordeel.

Simpl. Hvorledes sælger Raffinadeurerne dette Sukker-Vand, Skum og Mallast?

Prudent. A l'ordinaire koster en Balle Skum, eller en Tønde Sukker-Vand, 2 a 3 Mark.

Simpl. Falder der andre Udgifter for ved dets Brug?

30

Prudent. Destillateurerne er paalagt at svare i Accise af hver Ballie Skum eller Sukker-Vand 2 Mark.

Simpl. Accisen koster da ligesaa meget som Indkiøbet.

Prudent. Det er ganske vist. Man skulle snart tænke, at man ville par tout have dets Brug og Nytte undertrykt, og disse Sukkerbrændeviins-Værker ruinerede.

Simpl. Efter al Anseelse er det ey at vente, at flere ville anlegge Sukkerbrændeviins-Værker.

Prudent. Da disse Tidens Omstændigheder ikke synes favorable til deres Anlæggelse; saa er det vel ey at formode; dog meener jeg, at man tilsidst indseer deres Nytte i disse kornløse Tider, og opmuntrer til fleres Anlæggelse, i stæden for at standse og hindre dem, som ere anlagde.

Simpl. Er det mueligt, at nogen har vildet standse et saa nyttig Værk.

Prudent. Man skulle snart ikke troe det; dog er det mere end alt for vist.

Simpl. Hvad hører jeg! og dog soutenerer Værket sig.

31

Prudent. Trods alle Misundere og Efterstræbere har det den beste Fremgang, og er i fuld Drift.

Simpl. Hvo kan disse Misundere og Efterstræbere være, og hvad kan have givet dem Anledning dertil!

Prudent. I Almindelighed nedrige og slet tænkende Mennesker, som deals af en utidig Misundelse, deals af Frygt for, at deres egne slette Drikke-Vahre skulle blive uafsættelige, idelig søge at blamere Sukker-Brændeviin og bringe det i Mis-Credit.

Simpl. Det er beklageligt, kunde dette ikke remederes?

Prudent. Manden, som ener Sukkerbrændeviins-Værket paa Kongens Nye-Torv (thi jeg veed ey, om der findes flere, eller hvor mange af disse Værker her i Byen) har offentlig provoceret til en Brændeviins Prøve.

Simpl. Dette var en forunderlig Hardiesse; han maatte da være meget vis i sin Sag. Men vær saa god at give mig nogen Underretning om denne Provocation, og hvorledes Prøven skulle gøres.

32

Prudent. Vil de behage at læse dette

Papier.

„Til Publici behagelige Efterretning gives hermed tienstskyldigst tilkiende: At da jeg undertegnede Christian Lihme, Borger og Brændeviinsbrænder her i Kiøbenhavn, er kommen i Erfaring, hvorledes at en og anden mine misundelige Avindsmænd og Efterstræbere baade hemmelig og aabenbare har søgt at laste og bedadle den saa kaldede Sukker-Bræn- viin, som ved mine her i Staden med stor Møye og Bekostning efter den Americanske Maade inventerede og anlagde Brændeviins-Værker i endeel Aaringer er vorden udvirket, ligesom samme ey skulde være saa god, som det, der almindelig brændes af Korn. Da som det derimod ved en upartisk og nøye Examination fuldkommen skal besindes og gotgiøres, at denne min Sukker-Brændeviin *) udi Bonitæt og Kræfter ikke allene harmonerer med den beste Americanske Roms-Brændeviin, (som der i Vestindien paa samme Maade, og af samme Species fc. Sukker-Vand, Sukker-Skum, og anden deslige Spilde-Sukkere præ-

33

pareres) men endog, at samme mit Brændeviin baade i Kræfter og Sundhed virkeligen præfererer, og i visse Maader meget overgaaer saavel den ermeldte Rom, som og det almindelige Korn-Brændeviin: Saa paa det at alt sligt om ermeldte min Brændeviin fingerede falske Bedadling tilstrækkelig kan vorde afbeviist og giendreven, finder jeg mig beføyet herved offentlig at offerere og anbyde; at om nogen Brændeviinsbrænder eller andre, være sig enten Her i Staden eller andenstæds fra, maatte finde for got, i Overværelse af nogle af øvrigheden udmeldte kyndige Mænd, samt under Gevinst af en paa begge Sider fastsadt Præmie, at entrere med mig udi en offentlig Prøve, skal jeg dertil være gandske parat og færdig, naar forlanges, da jeg Chriftian Lihme paa min Side vil gjøre en Prøve-Brænding af de ved mit Værk sædvanlige brugende Sortementer og Species, imod at den anden paa sin Side og paa sit Stæd ligeledes gjør en Prøve med Brænding af den dertil almindelig brugende Korn-Sæd, alt for deraf at jugere og erfare, af hvilke fornævnte 2de Sorters

34

Brænding den beste, kraftigste og sundeste Brændeviin, og til den Medicinske Brug tienligste Spiritus kan udbringes. Skulle nogen finde Behag herudi med mig at entrere, da bedes tienstligst, at saadant jo før jo hellere skriftligen mig maatte tilmældes, paa det Vi efter den Høye Øvrigheds Foranstaltning kan faae udmældte 2de eller flere upartiske samt i denne Materie kyndige og erfarne Mænd (Brændeviinsbrændere undtagne) som her paa begge Sider ved den i saa Maade anstillende Mæsk ning, Brænding og Klaring, hver i sær, saavel som de dertil paa begge Sider almindelig forbrugende Sortementer, kan tage alle Ting udi grundigste Syn og Begrandskning, og dernæst efter begge Sorters fuldfærdigede Brænding, de deraf udkomne Prøver hver for sig under deres Forseigling med en derover forfattet edelig Forrætning til behørige Stæder, til nærmere Undersøgning og Paakiændelse at fremsendes. Da hvilken af disse 2de Prøver, som i saa Maade erkiendes for tienligst i Medicinen og følgelig sundest til Menneskens Brug, samme Prøve skal altsaa billigen beholde Pri-

35

sen, og derfor nyde en Præmie dg Gevinst af 500 Rdlr., eller og en saadan Sum, som Vederparten selv behager paa et sikkert Sted at fastsætte, hvorfra da og fra min Side en lige skal vorde deponeret.

Kiøbenhavn, den 9 Martii 1770.

Christian Lihme.

Borger dg Brændeviinsbrænder, boende paa Kongens Nye-Torv. ,,

„ *) P. S. At mit Brændeviin kaldes Sukker-Brændeviin, det er det og virkelig i sig selv; thi det er begribeligt, at det er allene Spild - Sukkerets Sødheds Kraft, som ved Brændingens Behandling & c. evaporerer til Spiritus, da det altsaa ikkun er Vandet og Skummet & c. som derefter bliver tilbage, ligesom Skallen og Skraaek efter en almindelig Kornbrænding; og hvormom nærmere Forklaring til anden behørig Tid og Sted for denne Sinde reserveres.

Chr. Lihme. ,,

36

Simpl. Indfandt sig da ingen paa denne Invitation til at gjøre Prøve mod ham?

Prudent. Hveranden Brændeviinsbrænder lod sye Pung til at imodtage de 500 Rdlr., saa visse vare de paa at vinde den udsatte Præmie; men som de dog ey kunde saaes uden ved at anstille en virkelig Prøve, var der dog ingen, som havde Courage til at gjøre samme; endeligen fremkom en Person, og averterer i de Berlingske Aviser følgende:

„ Brændevinsbrænder Sr. Christan Lihme roser sit Sukker-Brændeviin baade i Kræfter og Sundhed, og man kan ikke fortænke ham, at han i saa Fald gjør sit Beste; thi det er et gammelt Ordsprog: at det er taabeligt, at laste sine egne Vahre; men naar Sr. Lihme paastaaer at kunde gotgiøre sit Foregivende ved Prøve af Korn-Brændeviin imod Prøve af hans Sukker-Brændeviin, og derhos siger: at den af disse 2de Prøver, som erkiendes for tienligst til Medicinen, og følgelig sundest til Menneskens Brug, skal billigen beholde Priisen; saa synes det, at han ved Prøverne vil søge decideret og afgjort noget langt andet,

37

end det, der egentlig hører til Sagen; thi hvad kommer det Sagen ved, hvilken Sort Brændeviin der er den tienligste til Medicinen? og hvorledes kan der drages den Følge, at fordi en Ting er tienlig eller tienligst til Medicinen, derfor er den og sundest til Menneskets Brug? Jeg forstaaer hverken Medicinen, Chymien eller Physiqlen, og det synes at Sr. Lihme, eller den, som har skrevet for ham, ikke heller forstaaer saadant. Naar her skal handles, saavel om Korn-Brændeviins, som om Sukker-Brændeviins Brug, da bør det betragtes, i Henseende til det almindelige og daglige Brug, som et Vederqvægelses og Recreations-Middel for den almindelige Mand og friske Mennesker, som maa arbejde med Legems Kræfter, og udstaae Strabatzer og Fatiguer, og i saa Fald meener jeg, det ikke mere kan komme under medicinsk Betragtning, end got Flesk og Rugbrød, saa meget mindre, som Korn-Brændeviinet tilforn, ligesaavel som Sukker-Brændeviinet nu omstunder, har været brugt til Medicinen; (Misbrug kommer ikke her i Consideration; thi det kan skee ved begge Sorter, og fast alle Ting

38

kan blive skadelige ved Misbrug) og om endog Sukker-Brændeviinet foruden det, at det kan saaes for bedre Kiøb, virkelig var mere beqvem til Medicinen, saa er det (i mine Tanker) Dog ikke en Følge, at det derfor ogsaa til ovenmeldte almindelige og daglige Brug er sundt og tienligt; thi hvor mange Ting ere der ikke, hvilke ere tjenlige til medicinsk Brug for syge Mennesker, men ved daglig Brug for friske Mennesker ville gjøre slette Virkninger. Det er altsaa, i mine Tanker, klart, at den Prøve, som Sr. Lihme forlanger anstillet, ikke vedkommer den rette egentlige Sag, eller Korn-Brændeviinet i Henseende til dets almindelige daglige Brug, til hvilket Brug almindelig Mand eller Arbeydsfolk, som behøver Brændeviin, præfererer. Kornbrændeviin for Sukker-Brændeviin, skjønt det sidste kan haves for bedre Kiøb end det første, naar de raader for Valget; thi, nogle Exempler, som maaskee kunne foregives til Indvending herimod, kan ikke klare Sagen, og allermindst de, som finder sin Grund i Pungen. Sluttelig, siden det er Sr. Lihmes egen Profit og Fordeel, at faae

39

Publicum til at troe, at hans Sukker-Bræn-Leviin er ligesaa got og bedre end Korn-Brændeviin, vil det og vel blive hans Sag, at see begge Prøver anstillet, for ved et authentique Beviis at see sin Paastand bestyrket, hvortil han kan anvende de 500 Rdlr., han ellers tilbyder at sætte til Gevinst.

Kiøbenhavn den 29 Mart. 1770. H. ,,

Simpl. Fik den ivrige Forfægtere af Korn-Brændssviinet ingen Besvarelse paa dette sit Defensions-Skrift, som synes mig meget ubetænksom og uefterrettelig, og allene at være grundet paa Sophisterier og Spitsfindigheder.

Prudent. Repliqven, som derpaa blev given, vilde Politie- og Adresse-Herrerne ey tillade at trykkes, Vel har jeg en Gienpart deraf, og maatte holde det betænkelig at lade den komme for andres Øyne; ikke fordi de gode Herrer ey vilde tillade dens Trykning, (hvortil jeg dog ikke kan finde nogen Aarsag, saasom den ikke indeholder det mindste uanstændigt og fornærmeligt, eller noget, som er Sagen uved-

40

kommende) men fordi den er mig communiceret som en stor Hemmelighed.

Simpl. De maa endelig lade mig læse den, jeg beder Dem meget derom.

Prudent. Da jeg er forsikkret, at De er saa discret, og ey taler til nogen herom, men beholder det hos sig selv; saa kan jeg ikke afslaae Deres Begiering; der har De det:

„Bekjendtgjørelse

paa den fra en ubekjendt H. i Andledning min udi Adresse-Avisen No. 39. den 12 Martii h. a. gjorde Invitation, derefter den 30 Martii sidst udi de Berlingske Avertissements under No. 26. anførte Besvarelse, meddeler jeg Christian Lihme dette til Svar: At da Subscribenten H. — ikke vil være sit Navn bekjendt, og man altsaa ikke veed, om dette anførte H. skal bemærke enten Hoved eller Halen af de imod mig og mit Sukker-Brændeviin sig længe tilsorn conjungerede fiendtlige Tropper, har jeg altsaa ikke uden Aarsag taget i Betænkning, om

jeg udi nogen behørig Repli-

41

que med slig en ubekendt H. mig skulle indlade, forinden at jeg om hans Person og Character har erhholdet den fornødne Kundskab og Efterretning. Men da alle dets sammenflickede og i Avisen indførte fabelagtige Indfald, allene bestaaer af en Slags Selvroes og andre deslige til egen hensigtende Fordele anbragte vrangge Objectioner og Forestillinger, hvis Urimelighed ved mindste Forsøg og sund Eftertanke dog røber og contradicerer sig selv, agter jeg det ey værd for denne Sinde med anden eller videre Giendrivelse fra min Side at beegne. Hvad der ellers kan have bevæget eller drevet denne ermeldte H. til saa pludselig at anfalde mig med sit udi Avisen indførte sophistiske og spitsfindige Skrift, begriber jeg aldeles ikke, uden det maa være, fordi han dermed des tydeligere kan vise og bekiendtgjøre, at han er en ivrig Protector for den almindelige Korn-Brændeviins florerende Gang og Negotie, og at det er ham umueligt at holde sin Hævngierrighed i Tømme, naar han ikkun hører mit Sukker-Brændeviin ar benævnes; Thi jeg har jo aldrig inviteret denne H. eller andre til at gjøre

42

nogen Slags Prøve enten i urimelige Forklaringer eller unyttig Ordgyderie, i Henseende til Forskiellen imellem Sukker- og Korn-Brændeviins Bonitet og Egenskaber. Contrair! jeg har derimod gandske simplement, formedelst sine Aarsager, animeret og anmodet enhver Lysthavende, om de derudi ville entrere med mig i en offentlig Prøve, NB. ikke i Ord, men allene og directe i Gierningen, efter den ved min Invitation i Avisen proponerede Regel og Maade, og Resten at overlade til rette kyndige og grunderfarne Mænds Upartiske Dom; da det ikke kan paatvivles, at jo saadant ville finde et almindeligt Bifald endog hos den menige Mand, saavel som hos enhver i Særdeleshed, naar Tingene i sig selv, og paa den rette Maade af Pennern bleve prøberede. Imidlertid er det saa langt fra, at jeg i nogen Maade vil misunde den almindelige Kornbrændeviijn sin rette tilkommende Værdie og Berømmelse; at jeg derimod langt hellere vil ønske, at samme derved bestandig maae forblive, al den Stund og sa længe, at ingen skadelige Species derunder vorde melerede; Ihvorvel det ikke kan

43

nægtes, at siden her nu omstunder findes adskillige andre Slags Species, som ellers til ingen andre Ting kan employeres, uden allene til Brændeviin; altsaa kunde med største Billighed ønskes, at en Deel af den til Brændeviin i Almindelighed forbrugende Korn-Sæd, den fattige Almue til beste, blev menageret og til Brød anvendt, som i disse kornløse og brødløse Tider er overmaade kostbar, saa mangel Mand maa sukke, at han ey kan fortjene saa meget, at han dermed kan brødføde sig og sine. ,,

Simpl. Det er, desværre! alt for sandt, at mange i disse dyre og besværlige Tider neppe kan fortjene det tørre Brød til sig og sine.

Prudent. Des mere burde man søge at soutenere dette Værk, som aarligen sparer Staden nogle Tusinde Tdr, Korn-Vahre.

Simpl. Hille mænd! det maae da cære et meget kostbar Værk.

Prudent. Det er det Vist nok; thi mig er af en paalidelig Mand bleven forsikkert, at Sukkerbrændeviins-Værket tillige med Gaarden

44

har kostet Eyeren over 20000 Rdlr. Men da Kostbarheden ved et Værk er just ingen Dyd; thi et Huus eller Gaard, som kan have kostet meget at opbygge, er just derfor ikke bedre end et andet, som ey har kostet nær saa meget. Ved at bedømme dette Sukkerbrændeviins-Værk bør Kostbarheden ikke komme i nogen Consideration, men Værkets Indretning, og dets deraf flydende Nytte. I Henseende til Indretningen, da er samme af mange Kunstnere og Mechanicis bleven erklært saa inventieux, og at alle Mechaniske Regler ere der saa vel anbragte, at det i sit Slags kan passere for et Mesterstykke, hvis lige findes faa Stæder udenlands men ingenstæds her i Dannemark. Om Værkets Nytte behøver jeg ey at tale meget, men vil som et uimodsigelig Beviis herpaa allene anføre, at Eyeren har i dette Foraar fourneret Island og Finmarken med alt sit behøvende Brændeviin uden dertil at forbruge en Kiærne. Skulde et saa anseelig Quantum have været brændt af Korn-Vahre, hvor mange Tusinde Tdr. vilde da ikke dertil have medgaaet? Synes dem nu, at

45

et faa nyttig Anlæg fortjener at lastes og bedadles.

Simpl. Efter min Skiønsomhed kør det Veltænkende Kiøbenhavnske Publicum være Eyeren forbunden for dette nyttige Anlæg; man hører dog undertiden, at der gives Præmier for Konststykker, eller Ting af liden

eller ingen Nytte, hvor meget mere burde da ikke en Mand, som havde indrettet et saa almindelig nyttig Værk, have været distingueret med en convenabel Præmie og Belønning for denne sin ypperlige Opfindelse. Det vilde endogsaa encouragere andre til et eller andet nyttig Værks Anlæg.

Prudent. Havde det været en Udlænding og Fremmed, som havde opfundet noget sligt, er det ey at tvivle paa, at der jo forlængst vare bleven ham store Summer udbetalte, deels til Belønning, deels til Forskud. Nu derimod fortjener det ingen Opmærksomhed, fordi en Jyde er Opfindere deraf.

Simpl. Det er dog beklagelig, at det Nationale saaledes skal være foragtet, og at et

46

Værk af saa stor Etendue, og som er Stadens Indvaanere saa nyttig og gavnlig, skal istæden for at souteneres og Understytttes, saa ubilligen lastes og bedadles.

Prudent. Hvad nedrige Folk, af bare Misundelse over Værkets lykkelige Fremgang, har udspreed for at sætte Sukkerbrændeviinet i Miskredit, er ey værd at reflektere paa, de har ey vundet andet dermed end at skade sig selv og deres egne Vahre: Sukkerbrændeviinet har des desagtet havt den beste Afgang, som det i slige Tilfælde gierne arriverer, at jo mere noget misundes og lastes, desbedre Success har det.

Simpl. Har Værket da Havt andre Fata, siden De siger, at hvad Nedrige Folk derom har udspreed, er ey værd at reflektere paa.

Prudent. Det har til visse havt sælsomme Fata; man har lagt Værket saa betydelige Anstøds Steene i Veyen, som ey allene har kundet hindre dets Fremgang men endogsaa ganske ruinere det.

47

Simpl. Det er mørke Taler for mig, vær saa god at forklare Mig dem.

Prudent. Naar jeg siger Dem, at man ey har villet tillade Sukker-Brændevinets Udførsel, saa har De den gandske Forklaring.

Simpl. Jeg er endnu ligesaa ukyndig, som forhen, havde Man her i Landet havt Mangel paa Brændeviin, som jeg dog ey endnu har hørt Nogen at klage over, saa fandt jeg det billig, at man vilde først see Landet dermed forsynet, førend man tillod dets Udførsel, men nu begriber jeg ikke Aarsagen til et, i mine Tanker saa underlig, Forbud, eller hvad dertil kan have givet Anledning.

Prudent. Det er kort sagt, det Almindelige Handels Compagnies Octroy, hvorudi den Clausul findes indført, at det til Island sendende Brændeviin af Korn skal være brændt.

Simpl. Denne Clausul har maaskee de fornemme Proprietairer faaet indflikket i Octroyen, for derved at faae deres Korn-Vahre des fordeelagtigere solgt.

48

Prudent. Man maae ey være saa mistænkelig, eller saa færdig til at dømme ilde om nogen; oftbemelte Clausul kan vel i en gandske god Intention være bleven indført. Hvo kan vide, om man ey har havt den Henseende, dermed at forekomme, at man ikke skulle indføre saa meget Fransk Brændeviin i Landet, som i nogle Aar var skeet; men den rette Aarsag er vel endnu denne, at Sukker-Brændeviinet har paa den Tid ikke været saa almindelig bekiendt, eller at man har kundet tilveyebringe saa store Qvantiteter, som til Islands Fornødenhed kunde være klækkelig.

Simpl. Udi en god Intention kan man begaae Feyl, men disse Feyl bør man dog ved første Overbeviisning igien at rætte, dersom man ey vil fortjene Navn af capricieux; saaledes synes mig ogsaa, at denne ubequemme Clausul burde have været udslettet af Octroyen, saasart man havde seet dens skadelige Virkninger.

Prudent. Hvis de indsigtfulde Mænd, som det paaligger at bestyre den offentlige De-

49

conomie, havde villet betragte Tiden og Omstændighederne, som ofte forandre en Sags Beskaffenhed, saa var det ey at formode, at de paa dette Fundament havde villet opponere sig imod Sukker-Brændeviinet Udførsel; thi hvo indseer ikke, at en Anordning eller Forbud kan til sin Tid være Landet meget nyttig og gavnlig, men i Tidens Længde geraade til dets store Skade og Nachdeel. Iblant de mange Exempler, som vor Danske Historie herpaa frembyder, vil jeg for at undgaae Vidtløftighed ikkun anføre dette ene: I Aaret 1514 udgav Kong Christian den 2den en Forordning, at ingen Tydster eller Fremmed maatte her i Landet opkiøbe Oxer eller Stude. Vores berømmelige Baron Holberg gjør derved denne Anmærkning, som endnu tydeligere

kan overbevise Dem om min Sætnings Rigtighed: Da det i vore Tider agtes meget fordeelagtig for Dannemark, at der indfinder sig fremmede Kiøbmænd til de Danske Stude; saa begriber man ikke Kongens Hensigter dermed; men formodentlig maae Rigets Tilstand paa den Tid have været anderledes beskaffen; thi alle Kong

50

Christian den 2dens Forordninger, Handelen angaaende, ere saa fornuftige, at han i den Henseende ikke fortiener at lastes.

Simpl. Men siden der i dette Foraar et afsendt saa anseelige Quantitæter af Sukker-Brændeviin til Island og Finmarken, saa maae vel denne Clausul i Octroyen dog nu være bleven casset.

Prudent. Den Skade, som dette Forbud gjorde Landet, blev saa haandgribelig lagt for Dagen, at man ikke vel kunde andet end ophæve den, og derimod tillade Sukker-Brændeviinets Udførsel.

Simpl. Nu haaber jeg da, at Værket uden flere Fatalitæter ubehindret har havt sin Fremgang.

Prudent. Ved at afvælte denne anførte Anstøds Steen, har man strax lagt en anden i dens Sted.

Simpl. Hvorledes er det tilgaaet?

Prudent. Man har rabatteret det halve af Gotgiørelsen, som Korn-Brændeviinsbrændere nyder ved Udførselen, nemlig 4 ß. per Pot, og ey villet gotgiøre ved Sukker-Brændeviinets Udførsel mere end 2 ß. per Pot.

51

Simpl. Det synes mig meget Haardt. Prudent. Naar man considererer, at der svares ligesaa meget i Accise af Sukker-Vand, Skum og Mallast, som Vahrene koster, saa synes mig, at der med Føye kan prætenderes samme Gotgiørelse, som Korn-Brændeviinsbrændere nyder; ja om derved Sukker-Brændeviinets Udførsel gotgiortes 2 ß. paa Potten mere end af Korn-Brændeviinet, var det endog i mine Tanker ikke ubillig handlet.

Simpl. Efter flige Aspecter kan man vel ikke vente, at andre ville faae Appetit til at anlægge flige Sukkerbrændeviins-Værker.

Prudent. Hvad som til en Tid ikke har været giørligt, kan derfor nok skee til en anden Tid; Conjuncturerne kan jo forandre sig, saa at det man tilforn ey har kundet eller vildet indsee, vil og kan man da indsee og erkiende for nyttig og gavnlig.

Simpl. Men om endsaa var, at nogle ville anlægge Sukkerbrændeviins-Værker, saa kunde de dog ikke alle, og, hvad skulle de da leve af i de 2de Aar deres Værker maatte staae

52

stille formedelst Forbudet at brænde Brændeviin af Rug og Byg?

Prudent. De behøvede ey at lade indrætte saa store Værker, som det paa Kongens Nye-Torv; men kunde gjøre dem meget mindre; saa kan ogsaa de, som ikke ville forandre deres Værker, ligefuldt vedblive deres sædvanlige nærings-Ven, og brænde Brændeviin af Hveede, Havre og andre flere Species, saasom Vikker, Potatos, og Æbler, hvoraf man (som mig er sagt) paa sine Stæder i Tydskland og Holsteen brænder meget god Brændeviin.

Simpl. Man kan ikke andet end tilstaae at deres Forslag jo er baade nyttig og' practicabel, saa det fattes allene, at det snart maatte blive sat i Execution til Lættelse for Stadens Indvaanere, som saa excessiv dyre maae betale disse umistelige Kornvahre, hvilket, især paa denne Aarets Tid er noget usædvanligt.

Simpl. Sukkerbrændeviins-Brænderiet er en saa betydelig Entreprise, at den visselig fortiener vore Finanz-Mesteres Opmærksomhed; efter alle ægte Finanz Principia har det de

53

Requisita, som udfordres til et almindelig nyttig Anlæg; det er

1.) Fordeelagtig for Landet, saavel i gode,

som flette Korn-Aar.

2.) Det renderer i Kongens Casse formedelst den høye Accise, som deraf svares; og

3.) Det præjudicerer ingen, at kunde anvende noget til Menneskenes Nytt, som i og for sig selv ikke duer til andet end at bortkastes, bliver et priiselig Foretagende, men hvor meget mere vigtig og det ganske Land fordeelagtig er og bliver da Sukker-Brændeviins Opfindelse? Den forskaffer Almuen en sund og tienlig Recreations Drik; den sparer Korn-Vahre, som Kornbrændeviinet ødelægger, og gjør, at Brødet i flette Korn-Aaringer kan saaes for nogenledes taalelig Priis, uden at sælges efter Guld-Vægten.

Simpl. Jeg har ey det mindste mod Sukker-Brændevinets Nytt; men begriber dog ikke, hvorledes det ganske Land kan af det ene her i Staden anlagde Sukkerbrændeviins Værk have nogen synderlig Fordeel.

54

Simpl. Jeg fornemmer, at jeg ey tydelig nok har expliceret mig; min Meening er, at Opfindelsen kan blive Landet fordeelagtig; thi ligesom Staden af dette ene Værk har havt stor Nytt, og sparet meget Korn, saa kunde det ganske Land nyde samme Fordeel, ifald flere flige Værker her i Landet bleve anlagde. Man haver nu (foruden Kiøbenhavn) Sukker-Raffinaderier i de fornemmeste Slæder i Riget, saasom i Roeskilde, Helsingør, Odense, Aalborg, og i Bergen i Norge; hvor ønskeligt var det ikke, at der paa samme Steder bleve Sukkerbrændeviins-Værker anlagde! ja, hvis jeg havde Stemme i Capitelet, vilde jeg endog raade til, at man ved et convenabel Honorarium søgte at formaae Eyeren af Sukkerbrændeviins-værket paa Kongens Nye-Torv, at assistere ved disse nye Værkers Anlæg, at de bleve ligesaa konstig og fordeelgtig indrettede som hans eget. Naar disse nye Værker kom i fuld Drist og Gang, hvilke anseelige Quantitæter Korn-Vahre kunde ikke da derved spares? jeg mener det kan med Rette siges, at Sukkerbrændeviinet Opfindelse kan blive Landet til Fordeel. De forestiller sig maaske ikke de store og betydelige Fordeele, som kan obtineres ved at spare saa anseelige Quantitæter Korn-Vahre; efter mine Tanker, har de Indflydelse udi det ganske Lands Oeconomie: Skal

55

Fabriqver og Manufacturer soutenere sig i et Land, maa Korn og Føde-Vahre der kunde faaes for billige Priser; men saa længe en Tde. Rug betales med 5 Rdlr., som det paa nærværende Tid koster, kan de umuelig subsistere, men maae daglig nærme sig til deres Undergang.

I Forhold til Rugen, som det eneste Species, hvoraf Brødet kan laves og virkes, retter sig de andre Føde-Vahre i Priisen. Naar Rugen falder i Prisen, falder de med, stiger den, saa stiger de tillige med. Jeg anseer derfor Sukkerbrændeviins-Værket som det beste (jeg havde snart sagt det eneste) Middel til got Kiøb paa Korn- og Føde-Vahre. Ved Sukkerbrændeviins-Værkers Anlæggelse obtineredes ogsaa, at man udi kornrige Aar kunde udskibe en anseelig Deel Korn-Vahre, da Landet selv ikke kunde consumere sine egne Producter, men overlade deraf til andre, saa Korn Udførselen, som nu er kommen i Decadence, og i nogle Aar ganske har maattet ophøre, kunde da tillades, og igien blive en betydelig Handels-Green, til Fordeel for Handelen og Seyladsen. I stæden for vi nu udsende vore Skibe baglastet, kunde vi da give dem en Ladning Korn vahre med, hvorved baade kunde vindes noget anseeligt og Pengene blive i Landet. Men alle disse Fordeele, som Sukkerbrændeviins-Vær-

56

ker skaffe Landet, kan ikke ventes uden ved et Forbud at brænde Brændeviin af Rug og Byg i 2de Aar, og nogle Præmier til dem, som først anlagde flige Værker, og forskaffede den største Qvantitet Sukker Brændeviin udført.

Simpl. De har saa tydelig og haandgribelig overbeviist mig om den store Nytt og Fordeel, Landet kan have af Sukker-Brændeviins Værkers Indretning, at jeg maa tilstaae, at, hvad De derom har sagt mig, er Sandheder; og hvem som ikke kan indsee dem, maa være seende blind.

prudent. Der gives ligesaavel oeconomicke som moralske Sandheder, og begge finde ofte megen Modstand.

O! at dog engang al Egennyttigheds, Taabeligheds og Vankundigheds Taage maatte svinde fra visses Øyne, og ey meere hindre dem at indsee, hvad der kan være til Landets og deres Medborgeres Vel, uden deres egen eller andres Skade!

Incorrupta fides, nudaque veritas quando ullum invenient parem? Horat.

1

Beviis at det er utroeligt at Regieringen vil forbyde at brænde Brændeviin.

Kiøbenhavn

trykt hos Paul Herman Hoecke. 1771.

2
3

Hoitærede Brændeviinsmænd!

har saa ofte læsket min tørstige Siel, derfor er det ikke meer end billigt, at jeg nu ogsaa husvaler Jer med min Trøst. Versemageren glemmer ikke at ophøye eder for den poetiske Geist, som eders Brændeviin skienker ham; skulle jeg da ikke udbasunere eders Berømmelse, fordi I staber den Drik som er mig sødere end Honningkage; som er mit eneste Element, hvori jeg lever, svæver og bevæger mig; saa maatte jeg være det utaknemmeligste Menneske af Verden. Eders Velgaaende ligger mig saa meget paa Hiertet, at jeg hel-

4

lete, med koldt Blod, kunne see paa, at man lod alle Bagerovne nedrive; end at een eneste Flaskefuld af eders Brændeviin skulde flaaes i Stykker paa Gulvet i eders Skienkestue. Gid alle Slagtere, med all deres syge kiød-Kram maatte forvises Byen, og gid de ledige Slagterboder maatte da blive til Viinhuuse og Skienkestuer; saa skulle jeg glæde mig i Aanden, og eders Brændeviin skulle da, giennem min Mund, udsiunge glade Lovsange over eder. Gid eders fortryllende Brændeviin da aldrig (skrækkelige Tanker) maae komme til at opsvies i Bagerovnen; Gid det maae vore som Stiernernes Tal paa Himmelen, og tiltage tillige med min Tørst efter det. Jeg seer ved min Spaadoms Aand, som eders Brændeviin har besielet, at Brændevinet skal florere, lige indtil min talrige Familie har faaet en Væmmelse for at smage det; det er: indtil Verdens Ende. Jeg er færdig at drikke min sidste Slurk (der er at døe) naar jeg vil sætte mindste Tillid til det gruelige Budskab: at Brændeviin skulle forbydes; thi dersom det steede, hvad stulle da slukke

5

den Ild af Tørst som brænder i mit Bryst. Skulle jeg og mine Brødre pumpe os Halsen fuld under Posten? Fy! det kaalde; det hæslige; det ormefulde og jorede Vand! Jeg fager jo Kneeb i Maven af eders (hver ærlig Mand uførtalt!) svage Brændeviin; hvormeget slettere ville jeg da blive til Mode, om jeg blev nødt til at gaae til Vandkammen, naar jeg maatte savne Jer. Jeg ønskede hellere at døe, end at see eders Brændeviinspanber frugtløse. En som ligger ved sin Moders Pakkenusser, bliver ikke verre faren naar Moderen døer, end jeg, naar I ikke maae gjøre meere Spiritus til at komme i Jeres Flasker. Jeg vil inden kort Tid døe af Mavekrampe, om jeg skulle blive saa ulykkelig, at begiere mit Universal-Medicin forgieves i Brændeviinsmændenes Apothek. — Paa Viinkielderen faaer man nok for Penge; men det forslaaer ikke; og det franske Brændeviin løber ikke saa glat som det danske; det brænder for stærk i Halsen, og min Dokter har fortalt mig, at Luen stiger ofte ud af Munden paa dem, som drikker det, og svier Skieget

6

af. Heller vill jeg være end Giedebuk end skiffeløs. Jeg begyndte i mit ellefte Aar at barbære mig, for at faae et ærværdigt Skiæg, og skulle vel det franske Brændeviin blive mig en saa forskrækkelig Barbeer paa min gamle Alder? Ney! værer frimodige, dyrebare Brændeviins-Mænd! Regieringen vil være alt for barmhimig til, at den skulle berøve mig og mine Brødre vores eneste og ypperste Gode. Mener I, at den skulle med Ligegyldighed kunne anhøre vore tørstige Suk, som ville opstige til Thronen; og mener I, at vor Jammersang ikke skulle bevæge deres ømme Hierter? Jo visselig vil vi beholde vort elskværdige Brændeviin, og naar vi ikkun har det, saa maae man kalsatre saa meget med det øvrige, som man gider. I, mine faderlige Brændeviinsmænd! skal da faae riige Anledninger herefterdags, som tilforn, at viise eders Omhue imod mig. Hver Gang eders Hænder rækker mig et velsignet Glas Brændeviin, saa vil jeg bede, at eders Hænder aldrig maae mangle Penge til at kiøbe den dyre Hvede, og at eders Glaspuster aldrig mane mang-

7

le Flasker og Glas til alt det Brændeviin, jeg har Apetit til at nyde: Hvergang jeg seer en af eder, at staae veltilfreeds i sin Dør, med mange Rader Sølv-Knapper i den uldendamastes Trøye, eller i den graae Sartut; saa vil jeg takke Himmelen for den Rigdom, som eders Flaske har skienket eder; og af en oprigtig Ærbødighed, for eder, flaae min Næse i Brostenene. Jeg forbliver eders flittigste Søgere og Forbeder.

Christian Saufhals.

Skreven i den forgyldte Flaske, den Dag jeg fik kun 24 Soggener i Aaret 1771.

8

Knap Tid er der paa all Ting og stor Trang i alle Stænder. Man hører lige saa mange Suk over vanskelige Tider, naar en Tønde Rug koster 2 Rdlr., som naar den koster 5. Pugeren suger en rig Nærings-Saft af enhver Uheld i Staten; men endskiønt han kan næsten ikke romme sin Overflødighed, saa græder han dog over det Onde (den dyre Tiid) som han selv har været Aarsag til. Han klynker ynkeligere end den der fattes meest, allene fordi man skal ikke ansee ham for den han er, og fordi hans Begierligheder ere umættelige. Kan Brædeviinsbrænderne have gjort noget dertil at Kornet er blevet dyrt, og hvorfor skal da de tillige med alle deres Forbedere, straffes for den Synd som de aldrig begik? Lad Proprietairerne og Kornpugerne boltre ud med den Fordeel, som de har vundet i disse dyre Tider, saa vil man nok kunne erstatte Kornmangelen, uden at berøve os vor dyrebare Drik, Brændeviin. Lad der anordnes Commissarer, til næstkommende Høst, i alle

9

Kanter af Landet, og udmærke hvormeget enhver Proprietær indhøster. Lad Commissaren give det tilkiende for General Landvæsens Collegiet. (Øvrigheden i ethvert Distrikt kunde beskikkes til disse Commissarer.) Lad Collegiet tilstæde enhver Proprietær at beholde saa meget af sit indhøstede Korn selv, som han behøvede til Udsæd og til sit eget Huuses Nødvendighed. Lad Proprietærer &c. tvinges til, at indkiøre det øvrige til Kongens Korn-Magazin, og overlade det der for en billig fastsat Penge; saa ville vore seede Kornpugere komme til at blæse lit i Bøssen for alle de Comedier, som de har spillet med Dannemarks Korn. Dette er et Prosiect fra mig; men er det Meget dumt, saa maae de kiere Kornpugere ikke blive meget vred paa mig; thi deels er det, det første Prosiect der nogensinde har tumlet om i min Hierne og den er tildeels saa forsveet af Brændeviin, at den kan ikke længere tænke noget sundt; men Brændeviinet ligger mig alt formeget paa Hiertet til, at jeg jo skulle anvende all min Spiritus til at vedligeholde dets sande Brug iblant os, om jeg saa siden efter skulle belønnes med

10

Daarekisten. — Vor Nordiske Salamon, vor Landsfader, som taber sig i Bekymringer over sine Undersaatters Velgaaende, vil vist kaste et medlidende øye til hans frygtsomme Brædeviinsmænd, og lade sine Viise Raadgivere operveye min tørstige Siels Anliggende og Forslag. —

Der udfordres ikke just Overflødighed til at gjøre Mennesket fornøyet. Naar den forliebte gaaer en lang Den for at komme til sin Kiereste, saa vansmægter han ikke paa Veyen, naar han allene faaer en Drik Vand eller et Glas Brændeviin til at styrke sig med. Derefter kan han udholde Veyens Besværlighed, Soelens eller Kuldens Strenghed, og gaae ufortrøden sit Ønske i Møde. Han bliver fornøyet ved at see sin Skat; men Længsel efter at faae sit ønske stillet tilfreds, er en almindelig Pinebænk i Livet. Førend Kornpugerne lærte at forstaae Knebene, saa savnede de aldrig Kiøbstædmandens Blodpenge i deres Kaffe. Havde man ikke fra gamle Tider ladet Adelsmandene faae for meget Raaderum, saa ville de nu ikke bide Læberne af sig i Forbit-

11

relse. Havde Vartoeskonerne ikke faaet Smag paa kaffe, saa skulle Assistent-Huuset ikke være bleven saa bepakket af Pudevaaer med to Ærmer udi. Den adelige Embedsmand, som gjorde Finger-Handsker er nu ligesaa betuttet, som Spekhøkeren der gjorde sine Fingre for brede. Den Parykblok, som forstoed at skrive saa mange deylige Sving paa Cancelliet, gaaer nu heslig slukøret og forbander at en Student, som har lir Forstand i Hovedet, har sat ham uden for den Lykke, hvis Pensionist han nyelig tilforn var. Et Cancellie-Bud mener at have indkeget i Statens og Raadets dybeste Hemmeligheder, allene fordi han har bragt Bevillinger paa sine behørige Stæder, forseglet Ting af Betydenhed og baaret den forseglede Bog hid og did. Med en Statsministers Mine tager han fat paa sin Tavle, og efter Søren Mathiesens Regnebog udregner han paa en Skilling og en fiendedeel Penge nær, at Kongen taber over en Tønde Guld og fire Mark aarlig ved den nye Indretning i Cancelliet; thi NB. Cancellie-Buddene har mist en anseelig Deel Sportler; som for Exempel ved

12

Kongebreve til forbudne Bryllupper; ved Tittelblade &c. — Min Dødelige Brædeviins-Mave havde nær faaet en Ulykke forleden; thi jeg væltede i det samme som jeg kiørte ud til en fornemme Herre, som i sin Velmagt ved Hoffet havde formaaet meget. Jeg foreholt ham hans forrige Løfter til mig; men han svarte mig noget, (i det han geleydede sine Ord med et grønt Smil) som tilkiendegav hang Spidsfindighed over den nye

Statsforfatning. Han tog mig med sig ned i sin Viin-Kielder, og lod mig see en Tønde Brændeviin, som han havde ombyttet, for alle sine forrige rare Viine og faaet fire tusind Rigsdaler i Byttet, til at bestride de finaee Udgifter med i Aar, som han ellers havde ladet Sportlerne i hans forrige Embede besørge. — Hvis Matroserne ey tilforn havde været vant til god Kost, saa havde de en krydret det orede Brød i deres Mund med saa mange tusind Tønder Dievle. — Lad Soldaten først faae Smag paa, at leve saa got som Matrosen, og vov da nogen at tage det fra ham igjen, saa skal man vist komme til at skielve for hans Knebelbart, og

13

høre ham at knurre ligesaa yndig, som Katten, naar man vil snappe den Fleskeskinke fra ham, som han har for Munden. Hans mørbankede Ryg skutter sig nu over sin Skiebne og sukker efter Udløsningen fra Bandeleer-Remmen; men hvad ville den ikke da? — Sikke mange

deylige exemplar jeg krammer ud af mig, allene for at overbevise mine gode Velyndere og seede Brændeviinsmænd in, at man ikke ville have saa megen Overhæng af mig for for Brændeviin, dersom jeg ikke altid, formedelst den, Bane jeg er kommen i, længtes efter at drikke det. Brændeviin er da altsaa høystnødvendig, og for at overbevise Regieringen underdanigst herom, saa vil jeg blive ved (ligesom andre gamle fordrukkene Kiellinger) at anføre mine exemplar. - Den danske nation har være drikfældig fra Akilds tid, og inden den trængte til de franske eller dinesiske Snurrepiberker, saa blev den tøv i halsen, saasart flasken ikke altid ville hænge for Munden af den. Odin betiene sig af Nationens tilbøylighed til et kneb i sin religion, og i denne henseende brugte han ligesaadanne kunstgreb, som andre

14

Religionmagere. Han vidste da meget vel at Dansken tørstede altid; derfor lofte han dem Miød i Valhalla, naar de havde været friske Fætters i deres levende Liv. Mangen een Dansk blev den Gang, sommetider, saa forbitret paa sin tørstige Gane, at han stak sig selv Hiel, allene for al blive lædsket i Valhalla, og ingen keerte sig noget efter at blive banket varm og tørstig i Skiernydslerne; saasom han trøstede sig ved, at han snart kunne i Odins Himmel komme til at smause saa meget Miød, han gad sætte til Livs. — Man vil maaskee ogsaa give os Miød i Steden for Brændeviin; men saa siger vi: Tak for Mad! Dannemark kunne føde mange Bier; men vi seer Fluor nok, som vi kunne kaage Miød af. Landsbye - Manden er forkuet og holdes ikke i ørnene til hans egen og Landets Nytte. Miød er for Pattebørn og slikkenføder, og Studentere, som har svage Hierner, og for Bakkelsekonerne. Det er ingen Drik at byde gamle Fættere i Sansen, som mig og mine Lige — Den stakkels Soldat, som maae forøde det halve af

15

sin Lehning til Stadsen, kan net op, for den anden halve Deel, faae sig en Susah Brændeviin til at skylle Kamisbrødkrummerne af sine Gummer, ned i Maven med. Har han ikke det kiere Brændeviin at styrke sit tappre og Hoymodige Hierte paa, saa maae han gaae til Marketenteren, og hans Ærter staaer en forbandet hæsliig Tappenstreg i hans Mave. Lever Soldaten om Lehnings-Dagen, som en And, i Brændeviin; saa mener han dog at saae faa mange Kræfter i Livet den Dag, at han kan helligholde sine Slapermentsdage ved Vandkammen, indtil hans Tærepeng falder igjen. — Vore Meeninger gjøre meget til vor Roe. En udlevet Mama sidder heele Ugen igiennem paa er koldt Loft og snurrer med sin Rok, allene for at fortiene saa meget, at hun kan syre Brændeviin i den Kakkellovn, hun bær midt paa; Kommer der ingen Varme i den udvortes og heller ingen i den indvortes Kakkellovn- saa maae den naturlige Varme snart tage Afsted fra denne graaeskieggede Spindekone; og om hun kjøber sig for en Skilling tynd Suppe om Middagen, og for

16

en halv Skilling kaagt Vand, om Aftenen; hvad Kræfter kan da dette udpiinede Pladder give hendes sammensnorpede Mave? men faaer hun bare et Glas Brændeviin om Middagen og et om Aftenen med et Stykke Brød til, saa er hun ligesaa stor paa det, som den Keyser, der, hvergang han havde begyndt at spise, gav alle Jordens Konger Lov til at gane til Taffels. — Hvor der er mange Munde, der skal være en god Pung, og en stakkels Strandkadet kan ikkun sielden fortiene saa meget, at han saa lade sin Kone lave et Maaltid Mad til sig og Børnene. For to Skilling Brændeviin og to Skoffer kan gjøre heele Familien glad, naar en fornuftig Moders Ækonomie forftaaer at inddeele Stumperne. Har Moeren et Barn ved Patten, saa Gud hielpe den Stakkel, for Melk hun faaer, naar hun ikke kan faae en Apetitfubgen. Brændeviinet er et nødvendigt Gode for de svangre og bredlivede Matroner, og en Hønsekjød-Suppe gier hende ikke saa megen Roe i Maven, som denne Hiertestyrkende Spiritus. — Brændeviin indgyder en sød Hvile og den behageligste Lise

17

i heele Legemet paa Daglønneren, og naar han tænker paa, at han skal gotte sig om Aftenen ved sit Glas Brændeviin, saa seer han sig Feyl efter al den Slæb og Umage, som han skal bogne under heele Dagen igiennem.

En Matros taer paa lange Reyser;

Men hvad kalder man de Hiertestyrkninger, som ere gode for Søfolk, og som kan holde sig paa Søen uden at blive ankomne? — Alle Slags Vand bliver væmmelig, ved det at Søen lærer; det kiøbenhavnske Vand gaaer nogenledes an paa Vandet; men det kiøbenhavnske Brændeviin er bedre og upaaklagelig. Grød, Ærter og andet Slampamper, kan vel ikke give ham megen Kraft til at holde sig fast i Spillet, naar Vindene rase, og hvad skal vel stille de Kuulinger, som dette Slapperjux opreyser i hans Mave, uden Brændeviin? Kapitejnen paa Skibet maae, som oftest, sige, som der fortælles om Skræderen; denne sagde om sine Ærter, paa hvilke det bekjendte Ordsprog: Das ist zu beklagen, daß sie nach einander jagen, kunne appliceres: Spiiser kiere Børn! Ver er deylige Ærter; bette sagde

18

Skræderen, i det samme han lagde sin Skee; men Svennen forstod Uret, slog Drengen, som blev ved at jage til Fadet, over Fingerne med sin Skee og sagde: Skal din ublue Bængel spise Ærterne fra Mester? Hører du ikke, at de smager ham saa overmaade vel? Altsaa er der vel ingen Ting, der rimer sig bedre paa Ærter, end Brændeviin, som kan drive den martrende luft opad efter det Kompas, som sidder i Munden. — Huusmoderen bliver jo syg, naar hun ey faaer sin Rettigheds-Subgen paa sine bestemte Tider om Dagen. — Nu seer da enhver, at Brændeviin er saa høystnødvendig; Gud forbyde da, at man skulle straffe Staten saa Haardt og tage Brændeviin fra Næsen af os! Hvor skal man tage alt der Brændeviin fra, som forbruges paa alle de lange Reyser? og Compagnierne vil vist høre utallige Forbandelser at flyve om deres Øren, naar Matroserne ey kan faae det gode reene danske Kornbrændeviin. — Hvor skal man faae alt det franske Brændeviin og Rohm fra, som skulle forbruges paa alle Compagniernes Skibe og paa

19

Kongens Flode? Det var ikke saa stor Vanskelighed ved at faae det; men nu er det dyrt og da ville det endnu blive dyrere; saasom der var flere Folk, som trængte dertil, end som nu. Dette er ikke nær saa sundt, som det danske Kornbrændeviin; det tærer Legemet, og gier ikke de Kræfter, som vores gode Brændeviin giver. — Naar man skulde, af to onde Forslag, ønske, at det mindst Onde maatte iværksættes; saa ønskede man hellere, med Grund, at Bryggerne maatte for nogen Tid forbydes at brygge Øl, end at Brændeviinsmændene skulle forbydes Brændeviin. Øl fører ikke saadan almindelig Nytte med sig, som Brændeviin. Soldater, Matroser og andre fattige Folk, som vil have noget at varme Blodet paa, ere nu blevne saa kloge, at de hellers gaae til Theehuset og kiøber sig for en 1/2 Skilling Vand; for 1/2 Skilling Thee og for en 1/2 Skilling Melk; end til øltapperen og kiøber en Pot øl for 2 β. I Theehuuset saaer de saa meget, at om den fattige Kone havde, efter sin Leylighed, i den Sted, kaagt en Suppe, som havde kostet 10 β., saa kunne

20

denne Suppe ikke gjort hendes Familie større Tieneste, end dette Vand for halvanden Skilling. En Pot Øl er snart ubdrukken, og Helst naar den skal deeles imellem mange Munde, og mon den qvæger Legemet saa got som for en Skilling Brændeviin? Naar Brændeviin ikke længere skulle brændes, saa maatte de fleeste Møller nedrives. Bryggerne ville ikke blive af med deres Paasæt, og Amageren ville sukke for Drank til sine Kiøer og Sviin. — Hvor stor en Ulykke ville det ey blive for Brændeviinsmændene, om Brændingen skulle ophøre? Kiøbenhavns Borgerskab har ikke flere Lemmer af nogen anden Nærings Brug, end af Brændeviinsmændene. Man maae ey troe, at alle de Brændeviins-Mænd ere rige Folk, som have Sølvknapper i Trøyerne. De, som have meest Grunker, gaae oftest klædt allersimpelst. — Hvor mangan en ung Begyndere i Lauget, som nyelig har sat sig ned og maae svare svære Renter, Skatter og Udgifter, ville da ikke gaae bag af Dansen. — Der er kun faa af Brænde: viinsmændene, som har faaet saa meget i

21

Ryggen af deres Brændeviin, at de kunne deraf have Tærevenge nok i al den Tid, Brændingen maatte ligge stille. Skulle det være sandt, som man siger, at der skulle skee samme Indretninger ved Brændeviinsbrænder-Lauget, som ved Brygger-Lauget, saa havde dog de stakkels Brændeviinsmænd ikke nødig at sulte ihiel, og jeg vilde ey komme til at døe af Tørst; men Brændeviinsmanden ville da maaskee fortjene et Kamisbrød om Dagen, og jeg kunne dog komme til at opholde Livet i mig. Saasom det forbydes Brændeviinsmændene at brænde, saa skal vi see, hvor mange Kiøer der ikke vil gane af Stablen. Enhver ærlig Mand, som tilforn har i al Magelighed kunne holdt 3 a 4 Kiøer paa Stald ved sin Drank, vil da nok sige: Gid Fanden holde Kiør længere. Høet er dyrt og endnu dyrere for den kiøbenhavnske Borgere, end for Folkene i de smaae Kiøbstæder. Naar Brændeviinsmændene nu med eet forbydes at brænde, saa maae de see til, hvorledes de anvender de faa Skillinger, de har skrabet sammen til deres Nøvendigheder i

22

Huusholdningen; saasom alting er saa dyrt, og man befrygter endnu vanskeligere Tider; hvor vil da Brændeviinsmanden faae Penge til at indkiøbe Høe for? Kommer dette Forbud mod Brændingen ud paa en Tid af Aaret, da de slet intet kan faae tilkiøbs, eller da de maae betale det i dyre Domme; saa maae Brændeviinsmandens Kiøer nødvendig enten reent sulte ihiel; eller sælges for en Skampriis, eller slaaes for

Panden. Den ømme Moder, som elsker sit Barn; men har ingen Patte at give det, veed ingen bedre Raad, end at søge til Brændeviinsmandens Melk; men hvor vil Barnet skrige og Moderen græde, naar her findes ingen Redning meere. Man maae jo have Melk til Børn, og Bibelen siger, at de kan ikke fordrage Tærskerkost. Hvor vil Bageren faae Melk fra til sine Kryderkringler & c.? Men han kan endelig, til Nød, føde sine Kiør med Klid; da det dog er en dyr Kost. Ole Smedesvend maae da stikke i at græde i høyen Skye, fordi han maae miste sin Riisengrod, og Kokken maae til Utallige Rækker bruge Vand i Steden for Melk. Naar en Pot Melk da med stor Vanskelighed kan faaes i Kiøbenhavn, saa tvivler jeg paa, at man kan faae den ringere end 5 a 6 Skilling Potten. Hvor mange er der vel, som have Raad til at give saa meget for en Pot Melk?

23

De, som have meget fiine Næser, som kan lugte den giftige Stank i Byen, som andre troer at være Persymeringer; de, siger jeg, har været Aarsag til en Forordning, som gjør Staden frie fra Lugten og Nyttens af Sviin paa engang. Hvad Stank kan vel i en fiin Næse være væmmeligere end Heste-Stank? Under da! at man ikke i Steden for Sviin har forbandet Heste ud af Staden; men saa havde den kloge Dokter (som paa denne Maade ville rense den kiøbenhavnske Luft fra en pestilensisk Stank) jo ingen Hoppe til at spænde for sin Vogn og lade sig trække omkring paa Byens Gader til sine Patienter. Der er. altid gjerne nogen Egennytte forenet med Prosiokter. Det er dog got at være saa stor en Physikus, at man kan tydelig skille: Sviinedampen fra Hestedampen i en pestefuld Dampkugle. En Herre (som til sit Grevskab kan snyde Kiøbenhavns Borgere mange Penge fra, for hans Sviin, som de maae betale dyrt) ville vel ikke gjerne underskrive Bevilningen til at holde Sviin i Kiøbenhavn; thi saa kunne Oxekiødet blive lættre Kiøb, og Landsbye-Bonden torde da ikke lukke Munden saa høyt op, naar man spurgte ham, hvor meget han ville have for et Par af sine Sviin. Saaledes har Partiskhed sin Haand i alle Ting. Skulle Brændingen forbydes, saa er det meget

24

klogt, at man ikke har tilstædet Folk at have Sviin; thi havde man ogsaa denne Tilladelse, saa ville det gaae Brændeviinsmændene saa meget Meere til Hierte, ar de skulle berøves deres Drank, som ogsaa tilbragte dem saa stor en Nyttens i denne Henseende. Derfor troer man ogsaa desto tilforladeligere, at det er i Gierde, at man ey maae brænde meere Brændeviin. Man vil nok trøste Undersaatterne med Sukkerbrændeviin; Men man kan vel ikke skumme mange feede Slags Liime af Sukker-Gruus, og om man da brændte Brændeviin af alle Skræderkludene i Kiøbenhavn, saa ville der vel ey komme saa meget derudaf, at Kiøbenhavns Indbyggere allene kunne have nok deraf; men om Brændingen forbydes, saa vil der nok komme saa mange Guldklumper ind i Gruusbrænderens Lomme, at han kan kiøbe Bernstorffs ledige Palee. Vær nu saa naadig imod mig, kiere Brændeviinsmænd! at I skienker mig engang, naar I faaer mig at see, fordi jeg saa tappert har forfegtet Eder. Jeg tvivler ikke derpaa; thi I ere gavmilde.